Biekorf. Jaargang 38

bron
Biekorf. Jaargang 38. Van Poelvoorde, Brugge 1932

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001193201_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

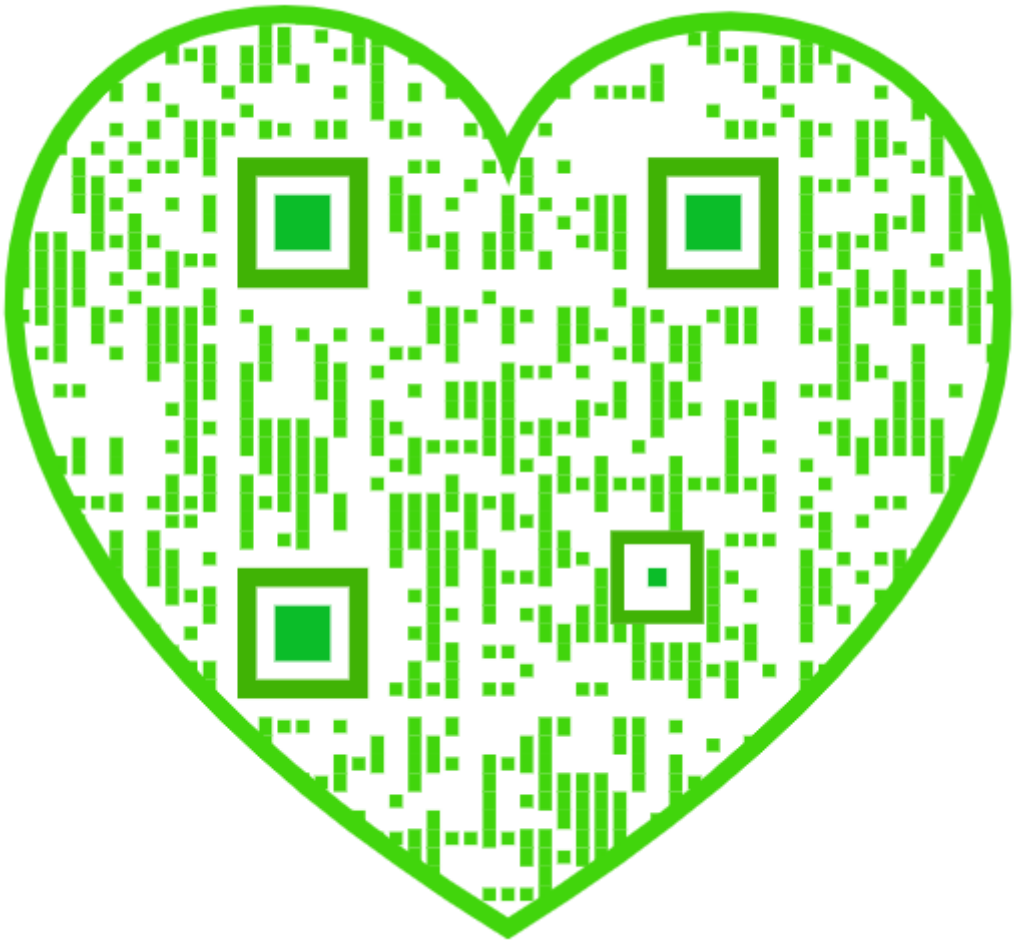

[Nummer 1]

Michiel Sithium
Nog een Vlaamsche schilder in Spanje

SOMS schijnt het buitenland in onze oude Vlaamsche schilders meer belang te stellen dan wij zelf. Dit is nu althans het geval met Michiel Sithium, wiens werk in Spanje, zelfs in Amerika en vooral in Duitschland druk wordt bestudeerd. Dien schilder hadden we verleden jaar terloops vermeld, wanneer we de beteekenis van Juan de Flandes trachtten in het licht te stellen(1). Dit was een aansporing, om ook nu over dien anderen Vlaming, die eveneens in Spanje werkte, een onderzoek aan te vangen, te meer daar we onlangs in het Kaiser-Friedrich museum te Berlijn een merkwaardige schilderij mochten bewonderen, die hem toegeschreven wordt.

Reeds in 1884 had Madrazo in zijn '*Viage artistico*' over hem geschreven. In 1908 verscheen van de hand

(1) Biekorf, XXXVII, 1931, bl. 1-8.

van Sampere y Miquel een alleszins meldenswaardige studie, waarvan echter de huidige kunstgeleerden geen weet meer schijnen te hebben[1]. Daaruit bleek sedert lang dat Michiel Sithium[2] of Zittoz, ook genoemd Miguel Flamenco, samen met Juan de Flandes een van de Vlaamsche schilders was, welke Isabella de Katholieke, de Spaansche koningin, in haren dienst had opgenomen. Het staat vast dat hij vóór Juan, en, wel bepaald, reeds in 1481 als hofschilder werkzaam was; want in den inventaris van de schilderijen, die aan Margareta van Oostenrijk toebehoorden (1516), wordt op zijn rekening geschoven ‘ung petit tableaul du chief de la reyne Donne Isabel, en son eage de XXX ans fait par Maistre Michiel’. Daar Isabella in 1451 geboren werd, moet dit werk van 1481 dagteekenen. Na den dood van de koningin in 1504, ging hij over naar den dienst van Margareta van Oostenrijk, die reeds in 1497 naar het Spaansche hof was gekomen om met Juan, den Spaanschen kroonprins, te huwen. Dat Michiel later naar zijn vaderland is terruggekeerd, is best mogelijk. Misschien werd hij er door Margareta ontboden, die regentes en later landvoogdes werd in de Nederlanden en in hare hofomgeving talrijke kunstenaars, zooals den Vlaming Gerard Horenbault[3], Jan Gossart en Jacopo de' Barbari telde[4]. Dit althans weten we, dat hij in November 1515 zich zelven noemt ‘Michel Sitium, serviteur de Madame la princesse Dona Marguerite’. Want aldus wordt hij vermeld in een stuk, waardoor hij aan Alonso de Arguello, gehuisvest te Valladolid, de volmacht verleent, om in zijn naam een

(1) S. Sampere y Miquel, *Michel Sithium*, *peintre de la cour de la reine Isabelle la catholique*, *de Marguerite d'Autriche et de Charles I* in Les Arts anciens de Flandre, III, bl. 85-98, 1908.

(2) Sithiu, thans St Omer, is de naam van de plaats, waar de abdij van St Bertinus werd gesticht.

(3) J. Duverger, *Gerard Horenbault*, *hofschilder van Margareta van Oostenrijk*, in K u n s t , April 1930, bl. 81-90.

(4) M. Bruchet, *Marguerite d'Autriche*, *duchesse de Savoie*, blz. 166 (Rijsel, 1927).

geldsom te ontvangen, welke het Spaansche hof hem als dienstloon nog moest uitbetalen. Het laatst wordt van hem gewag gemaakt in een bevelschrift door Karel V in 1516 te Brussel uitgevaardigd en waarin wordt gezegd: ‘Michel est à mon service, m'a servi et me sert’.

Margareta hield haren hofschilder in eere. De inventaris, dien zijzelf in 1516 opmaakte, bevat verschillende schilderijen met de uitdrukkelijke vermelding, als zijnde ‘fait de la main de Michiel’, n.l.:

1) het bovengenoemd portret van Isabella(1);

2) een portret van Charles Oursin, hofbeambte van Margareta;

3) een Madonna, die in een getijdenboek leest, met het goddelijk kindje, dat slaapt: een schilderij, waarvan Margareta veel hield; want ze noemde ze hare ‘mignone’. Justi meende dat werk teruggevonden te hebben in de S. Maria de la Olivakerk te Lebreija (provincie Sevilla)(2);

4) een klein tweeluik, met ter eene zijde O.L. Vrouw en ter andere zijde de H. Magdalena en de H. Joannes, die de gelaatstrekken vertoonen van Margareta en haren eersten gemaal Juan. Daar Juan reeds in 1497 stierf, het jaar toen Margareta naar Spanje gekomen was, moet deze schilderij van dit jaar dagteekenen;

5) een tweeluik, dat de Hemelvaart van Christus en de Hemelvaart van Maria voorstelt. Beide schilderijen maakten oorspronkelijk deel uit van de kleine paneeltjes, die aan Margareta toebehoorden en door Justi

(1) Er was een portret van Isabella in het voormalig koninklijk paleis te Madrid. Het berustte vroeger in het klooster van Miraflores. E. Bertaux spreekt ervan in het werk van A. Michel, *Histoire de l'Art*, IV^{B}, blz. 895 (Parijs, 1925). Door vergelijking met andere werken van Michiel, die teruggevonden werden, zou thans met zekerheid kunnen uitgemaakt worden of het van zijn hand is.

(2) C. Justi, *Miscellaneen aus drei Jahrhunderten Spanischen Kunstlebens*, II, blz. 316 (Berlijn, 1908).

aan Juan de Flandes werden toegeschreven. Want zoo lezen we in den inventaris van 1516: ‘trente petits tableaux tous d'une grandeur de la vye et passion de Nostre Seigneur qui sont deans une layette de sapin ou il y en avoit XXXII mais les deux qui estoient faitz de la main de Michel sont estez prins pour faire ung double tableul le quel est touché cy devant et est enchassey de cipre et sont l'Assumpcion de Dieu et celle de Notre Dame[1]’. Wanneer men in 1527 twintig der paneeltjes van Juan in één schilderij vereenigde, werden de twee tafereelen van Michiel niet opgenomen in de polyptiek. Zoo kwamen ze ook later met het geheele stuk bij den koning van Spanje niet terecht. Men meent ze echter thans ontdekt te hebben.

Friedlaender heeft een ‘Hemelvaart van Maria’ gevonden, die, wat de grootte betreft, goed past in de reeks van Juan de Flandes' paneeltjes, maar niet van zijn hand komt[2]. Deze schilderij behoort tot de verzameling Quesnet te Parijs. Ze was te zien op de tentoonstelling der Fransche primitieven te Parijs in 1904. Dan werd ze toegeschreven aan den ‘Maître de Moulins’. Later had Winkler ze aanzien als een werk van Juan de Flandes[3]. Thans meent Friedlaender dat het de schilderij is van Michiel, waarvan in bovengenoemden inventaris gewag gemaakt wordt. Om zijn stelling te rechtvaardigen, vergelijkt hij deze schilderij met andere werken, die door hem aan Michiel toegeschreven worden. Van deze schilderij bestaat een zwakke kopie, uit de XVIe e. stammend, in een privaatverzameling te Madrid: daarom kan te gereeder worden aangenomen, dat ook het origineel stuk uit Spanje moet afkomstig zijn.

(1) Le Glay. *Correspondance de l'emperreur Maximilien I et de Marguerite d'Autriche*, I, blz. 482 (Parijs, 1839).
(2) M.J. Friedlaender, *Neues über den Meister Michiel und Juan de Flandes*, in Der C i c e r o n e , 1929^{B}, blz. 251-252.
(3) Thieme-Becker, *Allgemeines Lexicon der Bildenden Künstler.* Boekdeel 19. Artikel: Juan de Flandes.

Winkler is op het spoor gekomen van het andere stuk van het tweeluik, 'De Hemelvaart van Christus', thans in het bezit van graaf van Yarborough in Engeland[1]. Alhoewel wat smaller van formaat, schijnt het te behooren tot de reeks van Juan de Flandes' paneeltjes. Dit tafereel is niet te best bewaard; onhandige herstellers hebben hier schadelijk werk verricht, zoodat sommige deelen, zooals de hoofden der apostelen, ietwat onduidelijk zijn geworden. Daardoor werd de taak van Winkler bemoeilijkt, waar hij den schilder van het stuk zocht te onderkennen: dit tafereel kan alleen met waarschijnlijkheid aan Michiel toegeschreven worden.

In de inventarissen staan andere schilderijen vermeld zonder den naam van den schilder. Daaronder komen portretten voor van personen uit het Spaansche vorstenhuis. Enkele worden op grond van vermoedelijke dagteekening door Sampere y Miquel op de rekening van Michiel geschoven, zooals het portret van de oudste dochter van Isabella, een ander portret, waar Isabella wordt voorgesteld, een portret van Filips den Schoone en andere stukken nog, waar Filips de Schoone en Joanna de Waanzinnige worden afgebeeld. De vraag mag gesteld worden, of het portret van Joanna uit de tentoonstelling van het Gulden Vlies te Brugge in 1907, niet een der stukken is, die in deze inventarissen vermeld staan[2]. Deze schilderij was toentertijde in het bezit van Markies de Santillana en werd aan Michiel toegeschreven. Ook door Wurzbach wordt ze als een werk van Michiel aangegeven[3].

Keizer Karel schijnt, evenals zijn grootmoeder en zijn moei, de werken van Michiel zeer op prijs gesteld te hebben. Reeds Madrazo vestigde er de aandacht op, dat in den inventaris van de schilderijen, welke keizer Karel naar S. Just meebracht, de naam van een meester

(1) F. Winkler. *Neue Werke des Meisters Michiel*, in P a n t h e o n , 1931[A], blz. 175-176.

(2) *Exposition de la Toison d'or. Catalogue*, n[r] 43 (Brussel, 1907).

(3) A. von Wurzbach, *Niederländisches Kunstler-Lexion,* III, artikel: Zittoz.

Michiel voorkomt, die twee Kruisdragingen van Christus zou geschilderd hebben.

Ziedaar wat de oorkonden ons mededeelen nopens meester Michiel en zijn werken. Slechts enkele schilderijen, daar aangegeven, werden teruggevonden. Michiel moet evenwel nog andere werken hebben nagelaten. Ook zijn de kunstgeleerden, vooral in den laatsten tijd, op verkenningstocht uitgegaan en met een rijken buit thuis gekomen.

Reeds Sampere y Miquel was van gevoelen, dat een schilderij uit het Prado aan Michiel moest toegekend worden. Daar wordt O.L. Vrouw met het goddelijk kindje afgebeeld. Ze zetelt op een rijkversierden, albasten troon en vóór haar knielen de vorsten op een bidbank. Naast hen ziet men, eveneens in knielende houding, hun kinders, Juan en Juana, in zeer jeugdigen leeftijd voorgesteld. Daar staan nog de inquisitor Thomas Torquemada, S. Pieter, martelaar van Verona, S. Thomas van Aquino en S. Dominicus. De achtergrond is een kapel, doorgebroken door vensters, die een uitkijk geven op een landschap. Het uitzicht van O.L. Vrouw, enkele bijzonderheden in de kleedij der personen, de voorstelling van de kapel en het landschap wijzen op een schilder van Vlaamsche herkomst.

In 1914 geschiedde de merkwaardigste vondst. In de omstreken van Burgos werd een schilderij ontdekt, die in het Kaiser-Friedrich museum te Berlijn terecht kwam. Friedlaender heeft ze destijds op scherpzinnige wijze ontleed en aan Michiel toegekend[1]. Het is een klein paneel (32 × 24,5 cm.), dat een madonna voorstelt[2]. Aanstonds dringt zich het Vlaamsch karakter op. Iets van de kunst van Rogier van der Weyden schemert er in door. Doch er ligt ook ietwat gemaaktheid in de uitdrukking van dit gelaat. Was het niet een uitheemsche,

(1) M.J. Friedlaender. *Ein neu erworbenes Madonnenbild im Kaiser-Friedrich Museum*, in Amtliche Berichte aus den Königl. Kunstsammlungen. Juni 1915, bl. 178-183.

(2) Zie de prent, die hierbij gevoegd is.

Zuidersche invloed, die zich hier liet gelden? En hoe aanminnig-schoon is die Madonna! Breed is het voorhoofd, bolrond de kin en tamelijk zwaar zijn de dikke lippen. Het haar valt neder in blonde golving. Het hoofdkapsel is wit en op de schouders ligt een roode sluier. Op de borst is het kleed purperblauw en er boven uit steekt een witte zoom, in fijne plooitjes gevat. Het kindje - wel te klein in verhouding tot O.L. Vrouw - houdt een grijs-groen gepluimden vogel in de hand. Het rust op een veelkleurig tapijt en grijpt met een speelsch gebaar naar de kin van zijn minzaam neerblikkende moeder. Het hoofd van de H. Maagd schijnt niet organisch verbonden met het lichaam. Het is alsof verscheidene onderdeelen, die op zich zelf zeer goed uitgewerkt zijn, bij elkaar gevoegd werden.

Deze schilderij behoort tot een tweeluik, waarvan de andere helft, vroeger in privaat bezit te Madrid, thans bij Colnaghi te Londen in den handel is. We zien er den schenker van de schilderij afgebeeld, een bejaarden man, een Spaanschen waardigheidsbekleeder; in het brokaat van zijn kleed is de lelie van de orde van Calatrava ingestikt. Het staat vast, dat beide schilderijen bij elkaar behooren: de maat is dezelfde en het Oostersch tapijt loopt door op beide paneelen.

Friedlaender, die zijn onderzoek met echte schranderheid doorzette, vond in het Staatsmuseum te Weenen een andere schilderij, waar dezelfde persoon als de Madonna van Berlijn als heilige voorkomt. Stellig komt dat werk van dezelfde hand en diende dezelfde persoon tot model. Op de schilderij van Weenen zijn de oogen van de heilige half toegeloken; bij de Madonna van Berlijn is de opening der oogen smaller, omdat Maria, zonder het hoofd te buigen, naar het goddelijk kindje nederblikt. Op het paneel van Weenen bieden enkele bijzonderheden een kostbare aanduiding: in de halsversiering van de heilige is een K ingewerkt en ook daar kan men in de fijne teekening de Engelsche roos onderscheiden.

Alles schijnt dus te wijzen op een herkomst uit

Spanje: de schenker met eigen kleed en kenteeken, ook het feit dat de schilderij van Berlijn te Burgos werd gevonden en het paneel met den schenker eerst in een privaatverzameling te Madrid voorhanden was.

Steunend op deze gegevens, bevestigd door de vermoedelijke dagteekening, waagde Friedlaender het in 1915 de bovengenoemde werken aan Michiel toe te schrijven. Het bleek uit den inventaris van Margareta, dat hij verscheidene portretten had geschilderd. Zelfs lezen we daar van een tweeluik, waarop Margareta en Juan als heiligen werden voorgesteld. En waarom zou hij ook hier niet een of ander lid van de koninklijke familie als heilige of als Madonna hebben afgebeeld? Andere voorbeelden zijn gekend van Madonnas, die portretten zijn(1). De K en de Engelsche roos in de halsversiering op het tafereel van Weenen maken de veronderstelling waarschijnlijk, dat we hier, alsook op de schilderij van Berlijn, het portret voorhanden hebben van Isabella's dochter, Katharina, die in 1485 geboren, in 1501 met Arthur, prins van Wales en later in 1509 met Hendrik VIII van Engeland huwde.

Tot de verzameling van Dr Thyssen-Bornemisza in Duitschland behoort het portret van een jong, veertienjarig meisje met een rozenknop in de hand. Friedlaender heeft daar onlangs een werk van Juan de Flandes in herkend en G. Glück meent dat dezelfde Katharina daar wordt afgebeeld(2).

Thans kan de veronderstelling, welke Friedlaender in 1915 opperde, getoetst worden aan andere werken,

(1) Zie: Karel van Mander, *Schilderboeck*, blz. 146 (Amsterdam, 1618). Daar lezen we nopens Jan Gossart; ‘Mabuse heeft onder ander oock gheschildert een Marybeeldt, terwijlen hij was in dienst van den Marquijs van der Veren, wesende de tronie ghedaen nae de Huysvrouw van den Marquys, en 't kindeken quam nae haer kint.’

(2) G. Glück, *Bildnisse von Juan de Flandes*, in P a n t h e o n , 1931^{B}, bl. 317.

MICHIEL SITHIUM
MARIA MET HET GODDELIJK KIND
(Kaiser-Friedrich museum, Berlijn)
Bijblad van Biekorf, t^{k} 1, 1932

die naderhand ook aan Michiel werden toegeschreven. Hierdoor wordt de proef op de som geleverd. De eene veronderstelling heeft ten slotte de andere bevestigd.

Want steeds komen nieuwe werken opduiken, waarin de kunstgeleerden de hand van Michiel meenen te herkennen. Friedlaender schrijft hem toe[1]: een Madonna met den H. Bernardus (privaatverzameling, Parijs), een kruisdraging van Christus (Museum van Schoone kunsten, Moskou), een kroning van Maria (Verzameling Heugel, Parijs), die te Antwerpen in 1930 werd ten toon gesteld[2]. Winkler ziet de hand van Michiel in de volgende werken[3]: een Madonna (Budapest); een andere Madonna, die vroeger deel uitmaakte van de verzameling Bourgeois en onlangs bij een Keulschen kunsthandelaar te voorschijn kwam; een Magdalena, thans bij een kunsthandelaar te Berlijn, waar dezelfde persoon wordt afgebeeld als op de Madonnaschilderij uit het Kaiser-Friedrich museum.

Ten slotte heeft Agapito y Revilla aan Michiel een schilderij toegekend, die vroeger bewaard werd in de clausuur van het klooster der zusters van S. Clara te Valladolid en thans toebehoort aan den beroemden Spaanschen schilder Ignacio Zuloaga te Zumaya (Guipùzcoa)[4]. Ze stelt de H. Maagd voor, gezeten op een schitterenden troon in Renaissancestijl. Jezus biedt aan zijn moeder een bloem aan. Aan den rechterkant ziet men in knielende houding de familie van de schenkers, bestaande uit de echtgenooten, vier volwassen zonen en twee meisjes, en een heiligen monnik-stichter. Links is een talrijke groep met S. Clara, twee jonge kloosterzusters - misschien de dochters van de schenkers - en nog vijf andere kloosterzusters. Nog vele

(1) Zie aangehaald artikel in D e r C i c e r o n e .
(2) Tentoonstelling van Oud Vlaamsche kunst. Catalogus, Deel I, n^{r} 205.
(3) Zie aangehaald artikel in P a n t h e o n .
(4) Juan Agapito y Revilla, *El Arte Flamenco en Valladolid*, in Mélanges Hulin de Loo (Brussel, 1931).

andere figuren komen er op voor: een Boodschap van den Engel aan Maria, als versiering op den troon afgebeeld, en S. Antonius, S. Bernardinus en S. Franciscus in medaillons op de hoeken. Op den achtergrond verschijnt een opene vlakte met een landschap van puinen en hooge boomen. Op het stuk zijn vele bijzonderheden stipt uitgewerkt; bij de schenkers en hun familie is de uitdrukking van het gelaat scherp weergegeven en werkelijk van het leven afgekeken.

Aldus is, dank zij den speurzin van vooraanstaande kunstkenners, een oud-Vlaamsch schilder, die dreigde in het vergeetboek te geraken, weerom in eer hersteld. En dat verdiende meester Michiel ten volle. Waar hij steeds alleen als portretschilder doorging, is thans gebleken, dat ook hij, evenals Juan de Flandes, menige godsdienstige stukken heeft geschilderd. Durft men het niet aan, met den Spaanschen kunstgeleerde J. Sanchez Canton, Michiel als een leerling van Rogier van der Weyden te beschouwen[1], alleszins is zijn kunst niet onaangeroerd gebleven door den invloed, dien de groote Vlaamsche meester op zoovelen heeft uitgeoefend. En thans leggen ook de werken van Michiel getuigenis af voor zijn ontegensprekelijk kunstenaarstalent.

Wel vindt men in zijn Hemelvaart van Christus (verzameling van Graaf van Yarborough) een eigenaardigheid in de samenstelling: Christus zweeft niet dicht boven de hoofden van de apostelen, zooals op andere schilderijen van dien tijd, doch boven de apostelengroep gaat een groote ruimte open. In andere werken echter is de bouw en de samenschikking der personen goed, zonder bijzonder nieuw aan te doen. In de ‘Kroning van Maria’ (Verzameling Heugel, Parijs) ziet men God den Vader en Christus, op een troon gezeten. Vóór hen knielt Maria, wier breede

(1) Zie dit getuigenis bij Valerian von Loga, *Die Malerei in Spanien vom XIV. bis XVIII. Jahrhundert*, blz 78 (Berlijn, 1923).

mantel door engelen wordt opgehouden. Boven haar zweven twee andere engeltjes, die de kroon boven haar hoofd vasthouden. Hier evenals in de ‘Hemelvaart van Maria’ (Verzameling Quesnet, Parijs) zijn de zwierige engeltjes in sierlijke houding voorgesteld en aanminnig is het uitzicht van O.L. Vrouw met het lange, golvende haar. Op de schilderij van Moskou dringen de beulen in groot aantal en in gesloten samenvoeging rond den kruisdragenden Christus.

De eigenaardigheid van Michiel ligt niet in de oorspronkelijke kunst van samenstelling. Hij is eerst en meest een portretschilder en een vaardig kleurenmenger. In de ‘Kroning van Maria’ zijn de hoofden van God den Vader en Christus met stoeren werkelijkheidszin uitgebeeld: hun gelaatstrekken hebben iets van de vurige hardheid van de Spanjaards. En ook in de ‘Kruisdraging’ heeft hij vrij spel gehad, om sommige beulenkoppen in hun snaaksche leelijkheid te doen leven. De kleuren glanzen in rijken toon en vele bijzonderheden zijn met onfeilbare nauwkeurigheid weergegeven.

Aldus verschilt Michiel van Juan de Flandes, den meester met de rijke vindingskracht, die de tooneelen uit de gewijde geschiedenis op steeds nieuwe wijze weet uit te beelden, doch in het spel der getemperde kleuren weinig afwisseling brengt.

Juan en Michiel! beiden leven thans voor ons op met hun eigen persoonlijkheid: Juan, die om zijn verrassende oorspronkelijkheid met de groote meesters kan vergeleken worden; Michiel, minder groot, maar een geduldige werker, die weleer in den rijken klank van zijn kleuren aan het Spaansche hof den roem van onze kunst heeft bevestigd! Wie weet hoevele van zijn werken, bij ons of in het buitenland in de vergetelheid begraven, nog wachten op den wakkeren speurder, om te worden aan het licht gebracht.

Wat thans werd teruggevonden volstaat om aan de kroon van onze Vlaamsche kunst nieuwen glans bij te zetten.

J. DOCHY.

Den 21^{n}, *S. Agniete*, voor de biervoerders

Preekboomen en evangelieboomen

EVANGELIEBOOMEN staan er nog wat te allen kante in onze streek. Karel de Flou in 't vierde deel van zijn Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen (col. 72-74) vermeldt er dertien; namelijk te Aalbeke, Beveren aan de Leie, Deerlijk, Dentergem, Desselgem, Harelbeke, Kuurne, Oedelem, Rekkem, Renty, Kortrijk-Zwevegem, Sint Denijs en Waregem.

Vanwaar hebben die boomen hunnen naam gekregen? Dat is van in den Geuzentijd, als de Protestanten buiten stad gingen preeken onder die boomen - zoo wordt er gewoonlijk op die vrage geantwoord. K. de Flou haalt voor den Evangelieboom van Renty een tekst aan van 1423 '... et de ibi tendendo usque west per unum vicum carrucabile usque ad locum in quo solitum est dicere evangelium quando itur processionaliter per parrochiam de Renteka'. Daaruit besluit hij terecht: 'De verbreide meening als zouden de *Evangelieboomen* slechts tot den tijd der Hervorming opklimmen, vervalt hiermede'. Een Evangelieboom was dus een boom waarbij de processie stil hield, 'statie' hield om het Evangelie te lezen; bij het Evangelie kwam somtijds nog een statiesermoen, een predicatie.

Alzoo zijn de *Preekboomen* in het pas verschenen twaalfde deel van het Woordenboek (col. 1177-1188) een vervolg op de Evangelieboomen. K. de Flou vermeldt er negen: zeven *Preekboomen* en twee *Preekeeken*, namelijk te Anzegem, Dudzele, Eessen, Hooglede, Klerken, Lapscheure, Moerkerke en Waregem.

Hier ook zijn verscheidene teksten van vóór de Hervorming. De aanmerking van K. de Flou is treffende. ‘De Preekboomen, ook Evangelieboomen geheeten, werden in de middeleeuwen bij voorkeur aangewezen om er, in den vastentijd vooral, predicatie te houden. Het is eene dwaling te meenen dat zij uit den Reformatietijd dagteekenen’.

Andere plaatsen dan boomen werden ook daartoe aangeduid, Men leze de volgende citaten die Monikkenreede onder Oostkerke betreffen:(1)

‘... streckende metten westhende ander kercken van Oostkercken landt daermen tsdijcendachs jnde cruusweke *pleict te preken.*’ (1481).

‘... langhes die Roo straete noortwaert daermen *pleecht te preken* ende es thuus daer vi^{a} H^{c} Baens wuendt.’ (1517).

‘... streckende vander hoochstraete tot *daermen pleicht te prekene.*’ (1554).

Te Montreuil-sur-Mer was eene plaats op straat daarvoor geschikt: ‘... à Monstreul,... d'aultre costé en *le rue du Sermon*, par devant au flégard (1547)’.

A.B.

Jantje Goedherte en Pieter Kwaadherte.

't **I**S lange jaren geleden en 'k en zou zelf niet wel kunnen zeggen waar het gebeurd is, maar ik heb het volgende vertelselke hooren vertellen.

Daar was een jongeling die waarlijk al de gaven en hoedanigheden bezat die een mensch hier op de wereld kan bezitten. Nu, in één woord: 't was 't beste herte dat gij kunt uitdenken; ook noemde men hem in zijne streke *Jantje Goedherte* en dat zegt genoeg. Hij en was niet rijke en hij moest werken om zijn brood te ver-

(1) Monikkenreede was eene stad maar had geen parochiekerk en maakte deel van de parochie van Oostkerke; 't is misschien daarom dat er in de stad op straat gepredikt werd (Zie Biekorf, 1896, bl. 103).

dienen en daarom had hij een stiel geleerd: het kleermaken. Daar en was niemand in veel uren in het ronde die kleêren koste maken gelijk Jantje Goedherte; zij gingen zoo wel en pasten zoo wel dat ze, gelijk men zei, aan 't lijf geschilderd waren. Of hij gekend en gekaland was, kunt gij wel peizen: hij won geld gelijk water en in zijne weelde hielp hij de arme menschen die hem om hulpe vroegen in hunnen nood; en zulke kalanten had hij ook genoeg, zoo dat men mag zeggen dat zijn gewin in verdienstelijke werken even zeere wegging als het binnen gekomen was. Of hij geacht en geerne gezien was en moet ik niet zeggen: Jantje Goedherte was de god van de streke.

Maar ‘duren is een schoone stad’, en Jantje begon het in zijn kop te steken van te reizen goed-kom-het-uit, de wereld in. Hij wilde de wereld zien met groote steden en wonderbare streken waarvan hij zoo veel gelezen had in boeken en bladen; want Jantje was wel geletterd en geleerd. Jantje hield dat gedacht voor hem en niemand wiste daar een gebenedijd woord van. Ge kunt peizen welk een verslegenheid en droefheid het was in die streke, als men op zekeren dag vernam dat Jantje weg was en spoorloos verdwenen.

Jantje met geheel zijn kleermakersgerief in eenen zak ging op reize. Als hij al wel drie dagen stap en half gegaan hadde, wierd hij moe, en zocht eene verdoken plaatse om te rusten en te slapen. Hij was in een grooten bosch en lag al gauwe te ronken aan den voet van een dikken eik.

Binst dat hij daar rustig lag te slapen komt er daar een jongeling aangestapt. Hij ook is moede en tenden van gaan, zoekt eene plaats om te rusten en ligt al gauwe met zijn zak onder zijn hoofd te slapen. Zij liggen op tien stappen van malkaar, zonder het te weten.

's Anderendaags als de zon opging, komt Jantje wakker: alle moedheid is weg, hij is frisch en welgezind. Hij slaat zijn kruis, stelt hem onder Gods hoede en bescherming en eet dan smakelijk van den voorraad

uit zijnen zak. Van als hij hem oprecht om zijne reize voort te zetten, hoort hij iemand luide geeuwen.

- Hoor, zegt Jantje, 'k geloove dat ik hier een slaapmaat heb zonder het te weten.

Jantje loert door de takken en struiken en ziet tot zijne groote verwondering een jongeling die daar ligt te rekken en te geeuwen. Hij ziet hem overende kruipen om op te staan. Ook een reiziger, meent Jantje; misschien kunnen wij malkaar gezelschap houden, dat ware opperbest; want alleene is alleene, wij zouden mekaar kunnen helpen als 't nood doet.

't En leed al niet lange of zij waren bij malkaar en aan 't klappen.

Die jongeling heette Pieter, was schoenmaker van stiel, en was ook op reize om ievers fortuin te maken. Volgens zijn zeggen, was hij baas boven baas in zijnen stiel. Seffens waren zij 's eens om te gare te reizen en met hunnen zak op de rugge trokken zij voort.

Reeds drie dagen gingen zij alzoo te gare en vertelden elk hunne geschiedenis en wat zij zinnens waren te doen. Zij waren goede vrienden en zwoeren malkaar trouw en hulp in den nood, en Jantje met zijn goed herte was blijde zulk een kameraad gevonden te hebben.

Al gaan altijd maar gaan, kwamen zij op eene kruisdreve nog altijd in dien bosch. Alwaar nu ingeslegen, rechte door of links of rechts? Zij kwamen overeen en sloegen de dreve links in en stapten vol betrouwen sterre tegen wind dien onbekenden weg in.

Ja maar, Jantjes eten minderde in zijnen zak en hij begon te vreezen dat hij zonder eten zou vallen, is 't dat zij niet gauwe uit dien bosch gerochten. Hij sprak daarvan aan Pieter, die geheel onverschillig antwoordde dat hij nog voor vele dagen wel voorzien was. Jantje was daardoor gerust gesteld en liet alle bekommernis varen.

Jantjes voorraad gerochte toch tenden op en nog doolden zij in dien bosch, zonder God of goemensch te ontmoeten. Jantje kreeg honger en zijn gezel gebaarde van geen koude; 't gevoelde dat zijne krachten ver-

minderden, zijne beenen begosten zoodanig te wegen dat het nog met moeite voort kon. Pieter zonder op Jantje te letten, at smakelijk uit zijnen zak, en stapte dapper vooruit. Eindelijk en kon die ongelukkige jongen niet meer voort, zette hem neder langs de weg en smeekte om een weinig voedsel.

Nu zag hij met wien hij te doen had: Pieter was een hertelooze, die maar en leefde voor zijn zelven en daarbij valsch was en wreed. Al zijne vriendelijke woorden waren leugens en Jantje was deerlijk bedrogen.

- Wat, riep Pieter stuur, gij moest u maar beter voorzien! Als ik u mededeel, zou het kunnen gebeuren dat wij alle twee zonder eten vallen? 't Is beter dat er één sterve, dan dat wij alle twee van honger vergaan. Neen, neen, 'k en geve u niemendalle, gij en moet het maar weten!

Maar Jantje sprak zoo schoone en smeekte zoo lang, dat Pieter eindelijk hem wat eten wilde geven, op voorwaarde dat hij hem een ooge mocht uitsteken. Jantje verschoot hem bijkans dood als hij die woorden hoorde. Pieter was niet alleen een hertelooze, maar ook een helsche wreede duivel daarbij.

- 't Is te doen of te laten, sprak Pieter, en hij was te wege voort.

- Och God, zuchtte Jantje, als het moet zijn, ik heb nog liever te leven met één ooge, dan hier verlaten in dezen bosch van honger te sterven.

Pieter nam zijn mes, stak Jantje koelbloedig eene ooge uit en gaf hem een snee brood. Jantje huilde van de pijn en viel achterover op den grond.

- Rap nu, schreeuwde de wreede beul, eet maar smakelijk, wij moeten voort.

Jantje at zijn brood op om niet te sterven en volgde gelijk een hondje den bloeddorstigen Pieter; geen bitter woord noch eenig verwijt en kwam over zijn lippen. Al gaan smeekte hij God om hulpe en om bermhertigheid over zijnen trouwloozen gezel.

Dat ging een tijdeke beter: zijne krachten waren

wedergekeerd, maar hij leed onnoemlijke pijnen. Achter eenige uren, moest hij het weerom opgeven: hij was dood van den honger, zijne krachten waren tenden. Eindelijk en wilden zijne beenen hem niet meer dragen en hij zonk ineen gelijk den eersten keer.

Jantje in al zijnen nood begost nog eens te klagen en te smeeken om eene bete brood. Pieter scheen het niet te hooren en ging maar altijd voort.

- Och, Pieter, zult gij mij hier laten sterven van den honger, heb toch medelijden met mij, klaagde Jantje.

Bij die woorden keerde Pieter op zijn stappen weer en Jantje wachtte vol betrouwen.

- Welnu, gij wilt nog eens uit mijnen zak eten? gij kent mijne voorwaarde: voor uwe tweede ooge krijgt gij t'eten, anders niet. Gij kunt hier sterven, het is mij gelijk.

- Maar Pieter toch, waarin en waar heb ik u misdaan? Ik zal dan blind zijn en waar moet ik dan gaan belenden op de wereld? Hoe kunt gij toch zoo wreed zijn!

Nog lange weende Jantje en kreesch en smeekte, maar 't en kon al niet helpen. Doch er was gelijk een stemme in Jantje die zei: Betrouw op God den almachtigen; en Jantje antwoordde:

- Belooft gij mij te leiden tot wij uit dezen bosch zijn? Daar zal wel ievers een mensch zijn die medelijden zal hebben met mij; sterven is toch schrikkelijk hier alleen en verlaten!

Pieter, de hertelooze wreede duivel, beloofde voor hem te zorgen en Jantje liet hem begaan. Daar stond of beter daar kroop die brave jongen nu op den grond, stekeblind, huilende van de pijne. Hij kreeg een stuk brood, wierd recht getrokken en aan den arm van zijnen beul sukkelde hij voort.

Na korten tijd kwamen zij op eene opene plaatse en daar stond eene galge waaraan een menschenlijk te slingeren hong.

- Hier hebt gij eenen nieuwen kameraad, treiterde

Pieter, goe reize! en hij liet Jantje los, die uitgeput onder de galge nederviel en bitter weende. Pieter was weg en daar lag hij nu bedrogen en verlaten den schrikkelijken hongerdood af te wachten.

Jantje bereidde hem om te sterven; hij vergaf alles en bad voor zijnen beul. Bermhertigheid, o goede God, over mijn arme ziele, zuchtte Jantje. Ik heb mij willen verheffen en gij hebt mij vernederd, uw wille geschiede!

Binst dat hij daar lag te bidden en te zuchten tot God, kwamen daar twee raven verlekkerd op menschenvleesch en zetten hen op de galge.

- Kijk, zegt de eene tegen de andere, daar ligt iemand op den grond, hij schijnt nog te leven.

- Ja, antwoordt de andere, hij leeft nog; maar hij is blind en zal hier moeten sterven.

- Dat hij het wiste, zegt de eerste, hij en heeft maar zijne oogen te wasschen met den dauw die van de galge druipt, en hij ware geheel genezen.

Jantje dacht dat het stemmen waren uit den hemel en seffens vol hoop en blijdschap zoekt hij al tasten en vindt den natten dauw. Hij wascht daarmee zijn twee blinde oogen en - o wonder Gods! - alle pijne is weg en hij ziet zoo klaar en zoo snel als ooit.

Op zijne twee knieën dankt Jantje den goeden God over zijne wonderbare genezing. Hij en gevoelt geen honger noch vermoeidheid meer, en bijna zot van blijdschap springt hij rechte, smijt zijnen zak op zijne rugge en zet zijnen weg voort.

Hij is alleen nu, verlost van den herteloozen beul. Vol nieuwen moed stapt hij blijgezind en gaande zonder rusten geraakt hij den bosch uit.

Nu begint den afgrijzelijken honger hem weerom te kwellen en hij en ziet in de verste verte noch huis noch mensch. Hij stelt zijn betrouwen op de goddelijke Voorzienigheid en gaat maar altijd voort. Hij zakt door zijn beenen en zal hem allichte moeten neerzetten. Hij geraakt bij een hollen boom en ziet daar duizende bietjes uit en in vliegen,

- Oh! ik ben gered! juicht Jantje. Zeem! zoete voedzame zeem! Als hij te wege is die bietjes zoete zeem te rooven, daar komt de Koninginne aan de opening gekropen en zegt:

- O goede mensch, en wil toch ons zeem niet stelen! Wij vergaren hier voedsel voor den langen winter en moest gij ons uitplunderen, ik en duizende bietjes zullen moeten sterven van den honger.

Jantjes gouden herte kwam boven, hij vergat dat hij honger had en in stervensnood was en antwoordde:

- Als ik u bestelen wilde, 't en was niet uit wreedheid maar uit nood. Ik ook zal hier moeten sterven van den honger als gij niet en helpt. Geef mij wat gij missen kunt om de krampen in mijne ijdele ingewanden te stillen: ik bidde u, smeeke u!

- Goed herte, sprak de Koninginne, omdat gij goed zijt en wil ik niet onderdoen; ik zal u eene bolle zeem doen brengen, en als gij later mijnen dienst noodig hebt, komt hier bij dezen boom uwen nood klagen en gij zult hier hulpe vinden.

Daarop verschenen wel honderd bietjes in de opening en zij rolden eene bolle zeem naar buiten. Jantje smulde dat zoete zeem binnen en voelde dat zijn honger weg was en zijne krachten wedergekeerd. Hij bedankte die lieve milde bietjes en vertrok welgezind en kloek te moede.

Als hij nog eens lange gegaan hadde, kreeg hij wederom honger en nog geen huis noch levende ziele te zien. Hij komt bij een groot water: Heb ik geen spijs ik heb drank, dat zal ook deugd doen, dacht Jantje en hij was te wege te gaan drinken, als hij daar aan den waterkant wel honderd zwaantjes zag. Zij zaten met hunnen kop onder hunne vlerken en sliepen.

Daar is mijne redding, dacht Jantje, en voorzichtig, voorzichtig kruipt hij bij de zwaantjes en stekt eene. De verschrikte veugel gaat aan 't schreeuwen en al de anderen schieten wakker en gaan ook aan het tieren; maar zoo smeekend en droevig dat Jantje er van gepakt wierd.

- Spaar toch ons broederke, riepen zij, wij zullen u een smakelijken visch geven.

- Mij ook wel, antwoordde Jantje Goedherte, nooit heb ik mensch of dier kwaad gedaan uit wreedheid, maar ik heb zulken honger dat ik tenden alle straten ben.

Seffens sprongen eenige zwaantjes in het water en kwamen al gauwe met eenen schoonen snoek naar den kant gezwommen. Jantje nam vol blijdschap en dankbaarheid den gevangen visch en verslond hem rauw, want hij had een razenden honger.

Een der zwaantjes die scheen het hoofd der bende te zijn, kwam vooruit en bedankte Jantje om zijn goed herte en voegde erbij: Als gij onzen dienst eens mocht noodig hebben, kom dan hier bij dit water, klaag uwen nood en wij zullen u helpen.

Jantje geheel veremd en blij eene goede daad verricht te hebben, verliet die lieve zwaantjes en zette zijnen weg voort.

(*'t Vervolgt*)

J. LEROY.

Vlaamsche kaas en... waartoe hij moest dienen!

Om moortel of tras te maken voor de steenen in 't harnas (d.i. het netwerk, fr. réseau) van gotische kerkramen.

Metsers en glazenmakers gebruiken hem daartoe in de jaren 1536-1546 aan den Gravenkapel of St. Catharinakapel in O.L. Vrouwkerk te Kortrijk. Ten bewijze daarvan de volgende posten uit de Rekeningen der Broederschap van Sinte Catharina.

'Item Josine Scrivers, pro XXII libris c a s e i f l a n d r i c i pro bitumine inde conficiendo [voor Jacob Ternois die aan de kerkramen der kapel werkt].' Rek. 1536-37, p. 8.

'Item Josine Scrivers, pro c a s e o habito ab eadem pro bitumine conficiendo ad opus dictarum fenestrarum, 18 sc.' Rek. 1541-42, p. 7.

'Jossyne Scryvers pro XI lb. c a s e i ad conglutinandum lapides in summa fenestra dictos t h a r n a s c h, 12 sc. 6 d.' Rek. 1545-1546, p. 8.

't Zal voorzeker voor onze metsers wel een gelegenheid geweest zijn om een keer een goede schelle kaas van Jossijntjes tusschen hunne stuiten te steken!

A.V.

Mèteren

IK weet het nog goed, van als ik jongen was en nog naar 't schole liep: iedereen die wilde jongen zijn, moest kunnen *mèteren* (ook mètteren: de *è* uitgesproken als in fr. main). En dan kwamen we af naar 't schole met in onze beurze die afhing tot op de knien: ons mèterstik.

Een *Mèterstik* was een zwaar dingen, in lood was het, en soms, bij de groote, woeg het wel een halven kilo. Men giet ze gewoonlijk in 't gat van een blinkdooze, die men dan afpeelt, of simpelweg er aan laat tegen de slete.

Om 't spel te maken trok men eerst een lange schreve: van daar bachten moest men smijten; drie vier stappen verder een tweede schreve: dat was de *Blauwvoet* (uitspr. blaawvoet), en dan nog vier stappen verder een vierkant van zoo een veertig cm. op veertig: dat is *het Kot*, en daarin staat *de Ko* (meestal een bollebijn of zooiets) en 't is den dezen die omme moet.

Als 't spel getrokken is, kan men beginnen: maar eerst moet men kampen om te weten wie de *Koboer* moet zijn. De koboer, ziet ge, moet voor de ko zorgen en ook wel voor zijn eigen zelven.

Een voor een smeten de reste van op de schreve nu naar de ko, maar als er een stik in 't kot bleef liggen, greep de koboer het vast en draaide 't onder de ko. De jongens nu wiens stik niet in 't kot gerochte, moesten zien met hun stik bachten de schreve te komen, om hun maten te verlossen wiens stik onder de ko lag. Maar dààr geraken ging niet zoo gemakkelijk, want ook hierin heeft de koboer iets te zeggen: degene die hij kan er aan slaan als hij voor de schreve zijn stik vasthoudt, moet op zijn toer koboer zijn. Zelfs als iemands stik over de blauwvoet ligt, hij moet het nog niet vast hebben, dan kan hij er ook aan geslegen worden.

Als iemand nu de ko treft, en deze omverre valt, of ver weg gesmeten wordt, dan kan de koboer niemand er aan slaan, en als er nog een stik onder ligt, dan moet men het rap-rap weg pakken en zien dat men achter de schreve is voordat de ko weer op zijn plaatse staat. En zoo gaat dat spel voort, zoo lange als men maar wil en 'k heb er altijd veel plezier aan beleefd...

Nu nog wordt het mèterspel, meest aan den winterkant, gespeeld door de schooljongens van Loo, tenzij als de meester het verbiedt.

EDW. V.

Mèteren wordt, onder andere namen en met veel afwisselende doening, gespeeld over heel 't Vlaamsche land. Ons spel van Loo wijkt fel af van het *Teppekeschieten* door De Cock-Teirlinck beschreven in Kinderspel en Kinderlust, III, bl. 77 vlg.

De Bo vermeldt: Mèteren = korkje schieten; *Jouer au bouchon.* Hij stelt het spel nevens andere gelijkende werpspelen zonder ze klaar uit elkaar te houden. Aldus staan nevenseen onder Bijzekauwen = Bijzekauw smijten, den bijs smijten, metteren, kork schieten, kalle schieten. *Bijzekauwen* is: Een spel waarbij men, met een stuk geld of metalen schijf, tracht een kork (*bijs* of *bies*) en de centen die er op liggen, om te werpen.

Nader tot ons metteren van Loo staat het *Papboeren* door De Bo als volgt beschreven: Een spel bij 't welk men een kork, den Bijs genaamd, tracht omver te werpen terwijl een ander, die *Bijzewachter* of *Papboer* heet, den omgeworpen bijs telkens weer rechtstelt, en zich spoedt om daarna dezen, die den bijs ommesmeet, te kunnen grijpen eer hij zijn werpschijf weer opraapt; lukt hij hierin, dan moet deze den bijs wachten in plaats van den eersten.

Wie laat er weten hoe 't spel nog wordt gespeeld, elders en anders?

B.

Scarnier = Schernier.

- Jan van Coninxloo, een schilder te Leuven in 1353, was bijgenaamd S c a r n i e r of S c h e r n i e r. Aldus vinden we hem vermeld: ‘Van Coninxloo alias Scarnier’ in de oorkonden van 't klooster van Jericho te Brussel (1353); ‘Jan Scharnier’ op de feesten van Brugge in 1468; Jean de Royaulme dit Scarnier’ in het Archief van Doornik (1484); ‘Jan van Coninxloo dit Schernier’ (1483) en ‘Jan Schernier’ (1491) in het Archief van Brussel.

Zou die bijnaam S c a r n i e r of S c h e r n i e r voortkomen van Schaar of Scheer met suffix *-ner*, *-naar* en aldus beteekenen: Scheerder, Lakenscheerder? Zooals meulen-er, wagen-er, pelsen-er?

Ofwel komt hij van het Waalsch E s c h e r n i e r dat beteekent; Schrijnwerker, Meubelmaker?

H.S. (Brussel).

Scarnier-Schernier heeft, meen ik, met Schaar noch Scheer iets te zien. Uit het Mnl. Schare en Scheren is afgeleid S c h e r e r, S c e e r d e r e, waaruit de samenstellingen Lakensceerdere, Droochsceerdere. Een afleiding van Schare met -naar, -ner of-nier is in het Mnl. onbekend (Vgl. Mnl. Wdb. VII, 471 vlg.; 482 vlg.).

Doch Schernier, - anders nog Scernier, Scarnier, Scaernier, Schaernier - is een bekend Middelnederlandsch woord en beteekent: S p o t t e r. Het is afgeleid van het znw. S c h e r e n (Sceren, Scerren, Scaren) = scherts, het schertsen, het maken van grappen en gekheid, ook nog: spot meer of minder goedaardig, scherts ten koste van iemand. Daaruit komt het ww. S c h e r e n e n (Sceernen) = spotten, gekken en het ww. S c h e r e n (Scheeren bij Kiliaan) in denzelfden zin: schertsen, den gek steken. (Mnl. Wdb. VII, 477 vlg.). 't Woord leeft nog in het Westvlaamsche paarwoord: Hij kan niet anders dan *gekken en scheren* (De Bo) en het Ndl. *gekscheren.* Tot denzelfden stam behoort het Eng. To scorn = spotten, a scorner = een spotter en To jeer in denzelfden zin (Vercoullie, Etym. Wdb.).

Jan Coninxloo zal dus zijn bijnaam S c a r n i e r = S c h e r n i e r verdiend hebben omdat hij geern gekte en scheerde, gekscheerde, hetzij uit louter genoegen, hetzij bijtende op de kappe van anderen.

A.V.

Uit den ouden taalschat.

Verbrammelen.

Verbramen is volgens De Bo: Met bramen ombinden. Men verbraamt jonge boompjes om er b.v. het vee van af te keeren. De verleden tijd is: verbraamde, verbraamd of ook met Westvlaamsche klankverkorting: verbràmde, verbràmd.

Van dit woord ontmoeten we een mnl. frequentatiefvorm in de Rekening der Wateringhe van Veurne-Ambacht over het jaar 1418:

'Een dusent poten ghecocht ende ghepoot anden vorseiden [varschen] dijc ende de vorseide poten *verbrammelt* jeghen de beesten,...' (f. 5 v.).

Het Mnl. Wdb. vermeldt uit Kiliaan alleenlijk het deelwoord *verbraemt*, doch in den zin van: Met een 'brame' of 'breme' (d.i. een boord of rand) versierd, gezegd van kleedingstukken; Lat. fimbriatus.

Ousthanscoen - oostwanten.

In de Rekening van het O.L. Vrouwhospitaal van Kortrijk over het jaar 1370 staat onder Oogstmaand de volgende uitgave aangeteekend: 'Item omme 10. paer *ousthanscoen*, 10 sc.'(1)

Een dergelijke uitgave is ook in de Gasthuisrekeningen van Geeraarsbergen vermeld in de jaren 1558-62: 'Van hantscoen in den ougst, 13 sc. Betaelt hantschoenen in den ougst om de religieusen, cnapen ende maerten, 23 sc.' Nevens die omschrijvingen vinden we echter een nieuwe samenstelling: 'drie paer *oostwanten* (1561-62)'(2).

De beide samenstellingen zijn in het Mnl. Wdb. onbekend. Die handschoenen voor pikkers en binders zullen wel van die grove pijwanten geweest zijn, gelijk het volk nog soms draagt ten oogste of om netels af te snijden.

A.V.

(1) Handelingen Gesch. Kring Kortrijk, 1930, bl. 148.
(2) G. De Vos, Inventaris der Handvesten van O.L. Vrouwen Gasthuis, bl. 379-382 (Geeraarsbergen, 1898).

De herder ging...

De herders rezen uit het dal,
terwijl de sterren brandden:
zij gingen opwaarts, naar den stal
met giften in hun handen.

De Bisschop, onze herder, ging,
hij ook in sterredagen,
zijn' mijter, mantel, staf en ring
dààr hoog, ter kribbe dragen.

Met meer nog dan met 't dienstlivrei
ging hij vóór Jezus knielen;
het schoonste dat hij vóór Hem lei
het waren al' de zielen

door hem verlicht, door hem gesticht,
van levenden en dooden
en, nu, als vrucht van herdersplicht,
den God-Mensch aangeboden.

Zijn' eigen ziele droeg hij ook
als rijke kerstoffrande
en mildst van al nog was de rook
die uit dit offer brandde.

Het was een rook vol geurigheid
uit hout van dubblen stamme:
't was wetenschap, godvruchtigheid
veréénigd tot één vlamme...

En 't Kindje loech met teederheid
op zooveel deugd en wijsheid
en kroonde voor alle eeuwigheid
de kinderlijke grijsheid...

De klokken van de Brugsche steê,
toen zij dit schouwspel zagen,
ze treurden wel, doch 't ruischte vreê
in 't snijden van hun' slagen.

En lange nog, als 't Oosten klaart,
zal 't christen volk gedenken
dat toen ook Bisschop WAFFELAERT
naar God ging met geschenken.

JOS. VANDEN BERGHE.

De Drie Gebroers

HET geheim van die Drie Gebroers die te Kortrijk gediend worden ‘voor de abcessen en de onbekende kwalen’ (waarover Biek. 1931, bl. 114 vlg.) en heb ik nog niet kunnen ontraadselen. Nevens de eerste veronderstelling: dat die Drie Gebroers de Fransche *Saints Jaumes* kunnen zijn, met name de HH. Speusippus, Eleusippus en Meleusippus, mag ook nog eene andere gelden.

In de Middeleeuwen was er eene ‘Legende van de Drie Gebroeders’ verbonden met eene zeer verspreide zegenbede voor het genezen van wonden. De tekst van dien ‘wondzegen’ is bewaard in Latijnsche, Duitsche, Italiaansche en Engelsche handschriften; Fransche en Nederlandsche lezingen zijn me niet bekend. Ziehier eene overzetting van dien zegen[(1)]:

‘Drie goede broeders (Lat. *Tres Boni Fratres*)

(1) Onze overzetting volgt een Lat. tekst uit de 13e eeuw, met benuttiging van sommige varianten eener latere Duitsche en Italiaansche lezing. Deze teksten zijn medegedeeld door Reinhold Köhler in [Pfeiffers] G e r m a n i a XIII, 1868 (Bd. I van de Nieuwe Reeks), bl. 184-188: Der Wundsegen von den drei guten Brüdern.

gingen langs eenen weg en ons Heere Jezus Christus kwam hun te gemoet en zei hun: ‘Waar gaat ge naartoe, gij drie goede broeders?’ En zij zeiden: ‘Heere, wij gaan [naar den berg] om kruid te zoeken dat krachtig is voor alle soorten van wonden, hetzij geslagene of gestokene wonden of gelijk hoe dat ze gekregen zijn.’ Ons Heere sprak: ‘Komt mee met mij en zweert bij het kruis van ons Heere en de melk van Onze Lieve Vrouwe dat gij het [heilmiddel] niet zult verborgen houden, noch loon er voor zult aannemen. Gaat naar den berg van Oliveten en neemt daar olie van een boom en wolle van een schaap en bedekt de wonden daarmede, en zegt: ‘Zooals [de Jood] Longinus ons Heere in de zijde stak, de wonde en bloedde niet lange, noch en verkwaadde, noch en etterde, noch en zwol, noch en verzweerde; alzoo ook zal deze wonde die ik beleze niet bloeden, niet verkwaân, niet etteren, niet zwellen, niet verzweren. Daartoe helpen ons de heilige namen des Vaders, des Zoons en des heiligen Geestes, onze Lieve Vrouwe en de goede Sint Jan. Amen. Bidt driemaal Onze Vader en: Leid ons niet in bekoring, maar verlos uwen dienaar van dit kwaad en van alle kwaad. Amen’.

Die zegenbede bevat twee wel onderscheiden deelen: eerst het verhaal of legende van de Drie Goede Broeders, waarin het heilmiddel aangeduid wordt: olie versch van den boom en verschgeschoren wolle op de wonde leggen; ten tweede, den L o n g i n u s z e g e n die ook met andere inleidende legenden verbonden, in oude handschriften voorkomt[1].

Zouden die Drie Gebroers der Kortrijksche ziektediening geen overblijfsel kunnen zijn uit dien ouden wondzegen der Drie Goede Broeders? Het ware belangwekkend te weten of er teksten van dien wondzegen ook in handschriften uit onze gewesten aange-

(1) Zie daarover A. Franz. *Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter*, II, bl. 512 (Freiburg, 1909).

troffen worden[1]. Dat zou ons een stapke nader brengen bij de waarschijnlijkheid van een veronderstelling die tot nu toe maar een bloote veronderstelling is.

Ten slotte nog eene eigenaardigheid.

't Gebeurt een verwaaiden keer dat buitenmenschen, die naar de stad komen dienen voor de Drie Gebroers, misloopen en in plaats van O.L. Vrouwkerk in Sint Maartens terecht komen, in 't veel bezochte Kelderke Gods.

- Is 't hier dat we moeten dienen voor de Drie Gebroers? vragen ze aan Begijntje van 't Kelderke.

't Begijntje en zendt ze niet geern elders. ‘'k Zegge dan: Ja 't, leest daar maar vóór 't heilig Graf. Enja, Meneere, zei 't Begijntje met een trek van wijsneuzig medelijden, Drie Gebroers? dat zijn menschen die dat peizen van Sint Jan daar en Nicodemus... maar 'k doe ze 'k ik lezen voor ons Heere!’

E. NEYLANTS.

Boekennieuws

Hendrika van Tussenbroek. *Speelliedjes* (2e Druk) = Fl. 1,30 en *Goeien avond Speelman* (2e Druk) = Fl. 1,65. Uitgegeven bij ‘Firma J.A.H. Wagenaar’, Utrecht.

Twee sierlijk uitgegeven liederenboekjes, bizonder het tweede dat met zijn fijne welgepaste prentjes (door O. Verhagen) een allerliefst uitzicht heeft.

Speelliedjes bevat 5 speeltjes voor kinderen. De muziek is eenvoudig en past goed op den trant der woorden, maar klinkt weinig eigenaardig. De klemtoon op ‘ik’ blz. 3, ‘op’ blz. 10, ‘nu’ blz. 13, ‘ons’ en ‘of’ blz. 14 zijn eerder ongelukkig. Een bijgevoegde handleiding wijst ons

(1) Hetzij in Middelnederlandsche of Latijnsche lezing. Een Fransche tekst is, naar mijn weten, niet bekend; toch was de Latijnsche formule in Frankrijk bekend en gebruikt tot in de 17e eeuw (Germania, t.a.p.). 't Ware te verwonderen dat zij bij ons alleen zou onbekend gebleven zijn.

hoe de speeltjes op het tooneel dienen gebracht. Zij veronderstellen een groot aantal kinderen en een groote ruimte en zijn daarbij nogal ingewikkeld van uitvoering. Het beste nummertje zoo van muziek als van woorden en uitbeelding is ongetwijfeld: 'Vogeltje fuït'.

Goeien avond speelman bevat 10 korte liedjes op kleine kinderversjes. Als de liedjes bestemd zijn voor kleine kleuters, dan zullen ze toch tamelijk lastig zijn om aan te leeren, want, waar de melodie de noodige zangerigheid mist, heeft de toondichteres om er afwisseling in te brengen, al te veel gebruik gemaakt van triolen en 3/16[(1)] die de rhythme moeilijk maken voor de kleintjes. De begeleiding is verzorgd, gewoonlijk met een goed voor- en naspel. Zij volgt trouw de zangpartij: aan den eenen kant is dit een steun voor de zangertjes, maar aan den anderen kant verliest zij er eigenaardigheid en afwisseling door. De beste en meest kinderlijke nummertjes zijn. 'Watte, watte' en 'tikke takke toonen' dat echt volksch klinkt (een variante van 'Snip, snap, snoren' uit het boekje 'Omhoog'). - Met die lieve koddige prentjes erbij verkiezen wij dan ook dit tweede bundeltje.

G.

- *Onderwijs en Scholenbouw in België en Nederland.* Antwerpen, De Sikkel, 1931. 22 × 26, 80 blz. met vele afbb. = Fr. 30.

Dit mooi geïllustreerde werk, dat zekerlijk het zijne bijdragen zal tot den bloei van het Vlaamsche onderwijs, is de vrucht van een studiereis door Holland van de V.O.V. De opstellen, die handelen over modernen scholenbouw en de naar die opvatting gebouwde Haagsche en Hilversumsche onderwijsinrichtingen, bewijzen dat onze Noorderburen op dat gebied ons heel wat voor zijn. Het belangwekkend overzicht van de inrichting van het Nederlandsch schoolwezen en de bijdrage over het onderwijs van zwakzinnige kinders in België en Nederland zijn niet minder leerrijk. Montessorischool, Fröbelschool, schooltuinen en speelpleinen zijn de onderwerpen van een paar uiterst belangwekkende bijdragen.

't Is een boek dat door iedereen, die iets voelt voor onderwijszaken of bouwkunst, met de meeste belangstelling zal gelezen en bestudeerd worden.

A.D.G.

- A. O'FLanders. *Iersche Legenden.* Tongerloo, St. Norbertus Boekhandel, 1931. In-12, 170 blz. = Fr. 14.

Ierland, het 'Eiland der Heiligen', is ook heilig in zijne legenden. De volksverbeelding voelde haar best thuis

(1) d.i. een achtste noot met punt, waarop dan een zestiende volgt.

in de kringen van het godgewijde; daarin schiep zij helden van wondere heiligheid en een wereld vol heilige wonderen. Deugd en wonderkracht omstralen dien eindeloozen stoet van hemelsche ridderen der Iersche volksverhalen.

O'Flanders - de welbekende *Remo* van Biekorf - heeft die legenden naar de beste bronnen tot een boeiende lezing verwerkt. De Vlamingen zullen hem dank weten dat hij hun nog eens de 'Ziel van Ierland' nader leert kennen en inniger aanvoelen.

B.

- Servaes Daems. *Het Lijdend Hart van Jezus.* Tongerloo, St. Nobertus Boekhandel, 1931. 12 × 16, 322 blz. = Fr. 11 (gebonden Fr. 16).

Die 'Overwegingen voor den Vasten' van den bekenden dichter en schrijver bieden een ongemeenen rijkdom van gedachten en een groote innigheid van gevoel, uitgedrukt in eenvoudige, vloeiende taal: innerlijke gaven die het mooi uitgegeven boek ten beste aanbevelen.

D.

Mengelmaren

Sterreliedjes.

Van 'n sterreman uit Deerlijk hoorde ik met Dertienavond de volgende schoone liedjes.

- 1.

Drie Koningen, en ze kwamen uit het Oosten
troost en verdriet
om Maria te troosten
troost en verdriet
maar ze vonden Jezus niet.
Maria. Gods man en Maria gingen te gare
Ach gloria en ecce coelia!
(die 2 laatste herhalen)

- 2.

En op een allerzoetsten nacht
kon wille (?) (bis).
wij zullen durven vinden den God vanal
we zullen durven vinden Maria overal
kon wille (bis)
den koning overal
wij zullen durven vinden Maria overal.

Maria gaf eenen zucht
als zij hoorde dat gerucht
zij heeft mij moeten vluchten

naar 't huizeke van zuchten
maar zij meende dat 't Herodes was
maar 't was het kindeke Jezus die daar geboren was. (bis)

En de maagd verloor heur moed

bij 't kruiske van den dood,
en de menschen biechten hun zonden
met Kerstdag en altijd.
En hulder ziel zal eeuwig leven
maar hulder lichaam zal vergaan
tot welstand van ons leven
zal onze ziel voor 't laatste oordeel staan.

WERKBIE.

't Stikske bachten 't huis:

d.i. het laatste om te verkoopen, 't kostbaarste dat men heeft, (waar de vrijdom, de uitweg, de voorraadputten enz. op liggen).

Alzoo gezeid in 't kaarten, bij de laatste partij:
- Alhei, 't is nu achter 't s t i k s k e b a c h t e n 't h u i s !
- Hoe datte?
- 't Is nu dat 't geld doet [in 't spelen, want nu zal de pot gedeeld worden].
- ... dat 't vel afmoet?
- Ja, we zijnder!

Becelaere
[L.D.W.]

Een deuntje bij 't kaartspel.

Herte-Vrouwe
zat op de schouwe
en bakte koeken en taarten.
't Was op een Sinte Maarten!
Herte-zot
sprong uit zijn kot
en pakte koeken en temperpot.
Herten-heere
kwam al zeere
en riep 'Waar zijn die taarten al!
't is tijd dat ik ze proeven zal!'
En herte-vrouwe
vol ontrouwe
zei: 'De zot heeft temper en taarten gepakt!'
Toen wierd hij bij zijn ooren gepakt
en hij riep: 'Och heere
meneere
Herten-heere,
'k en stele van mij' leven geen taarten meer!'

Poperinghe
WERKBIE.

Vragen en antwoorden

Nog over Klinkaard. - Zou dit woord niet eenvoudig stammen van ‘klinken’ met de glazen, in het Fransch ‘Trinquer’? Klinkaard zou dus beteekenen ‘drinkebroer’, en ook wel ‘vroolijk gezel’.

Volgend liedje, dat men in het land van Waes (ten min-

ste toch te Lokeren) zingt wanneer men een ventje op de knie doet paardeken rijden, schijnt dit te staven:

> ‘K l i n k a a r d en zijn wijveken die waren vroeg opgestaan,
> Om boterken te karnen en naar de markt te gaan.
> De straatjes waren heel donker,
> De wegeltjes waren heel glad-glad-glad,
> En Klinkaard viel tot over den kop in de gracht!
> Het spijt mij niet van mijn boter,
> Maar wel van mijnen doek!
> En als ik thuis kom, scheur ik een stuk uit... (naam van den knierijder) zijn beste broek!’

Klinkaard is hier een eigennaam, doch in volksliederen en volksverhalen hebben de namen gewoonlijk hunne beteekenis. Men vergelijke: Smeken Smee, Lamme Goedzak, Roger Bontemps; bij Grimm: Schneewittchen, Rotkäppchen, Daumesdick, Doktor Alwissend, enz.

De klinkaard van het liedeken, zal wel van 's morgens vroeg niet dronken zijn, doch die zoodanig gladde straatjes en die val in de gracht konden niet beter passen dan aan een drinkebroer.

Eindelijk heeft klinkaard in de spraak der Lokeraars nog eene heel andere beteekenis: namelijk die van een klinkenden kus.

H.V.K. (Leuven)

- De Iepersche spreuke: Van voren winkel en van achter klinke, hierboven 1931, bl. 384 met K l i n k a e r t in verband gebracht, hoorde ik te Brugge met een anderen draai: Van voren winkele en van achter k r i n k e l e . 't Is ook alzoo dat ze in Loquela opgeteekend staat, met daarnevens nog de wending: 't Is e'winkeltje met e'krinkeltje. Krinkel beteekent een bedekt slecht huis.

D.S.

[Nummer 2]

Over Brugsche straatnamen.

EEN jaar geleden kwamen de straatnamen onzer goede stede eens ter sprake bij Dr Karel de Flou zaliger. 'k Vroeg hem naar de beteekenis en den oorsprong van verscheidene dezer namen; 't spijt me dat ik over vele andere zijn uitleg niet gevraagd heb.

Het aangeteekende is, meen ik, wel het sparen weerd: het weze hier, tot nut en verzet van den Lezer medegedeeld.

Hier en daar heb ik den uitleg aangevuld(1), maar al wat van mij komt, staat tusschen haakjes ().

JOS. DE SMET.

Annuntiatenstraat (waar het klooster der Annunciadenzusters lag): vroeger heette de straat Vuulreitje (dit reitje is nog te zien op de kaart van Marcus Gheeraerts) en Eerdeweg.

(1) Verkortingen:
Wdb. = K. DE FLOU, Woordenboek der Toponymie. Inv. = **GILLIODTS VAN SEVEREN.** Inventaire des Archives de la ville de Bruges.
Int. - *Idem*, Introduction.
T.A. = *Idem*, Table analytique, par E. Gailliard.
Gloss. flam. = *Idem*, Glossaire flamand, par E. Gailliard.

Artoisstraat, waar vroeger goederen lagen toebehoorende aan den graaf van Artesië.
Balsenboomstraat, vroeger Belsebutstrate en eerst Belsepitstrate; Belsepit: naam van een aanpalend eigenaar. (Oudste vermelding: 1396, Inv. III, 354).
Balstraat, vroeger Jan Balxstraetkin, naar den naam van een aanpalend eigenaar. (Oudste verm. 1307, Int. 458).
Bapaumestraat, vroeger Pamelstrate, ze loopt naar de Pamels [= ronde hoogten] van de vestingen. - De Stoelstraat heette vroeger Papalmusstraat, naar de stad Badpalmen [Bapaume].
Bidderstraat. Bidder - een persoon die de sterfgevallen gaat aanzeggen.
Blinde Ezelstraat, genoemd naar de herberg ‘den Blenden Ezel’. (Zie Int. 356. ± 1400).
Boeverie. Weiland, ook te Luik, St. Omer en Boulogne. (Oudste vermelding: 1285: ‘Boveria’, Int. 366).
Boterhuis, waar vroeger de botermarkt gehouden werd.
Braambergstraat (genaamd naar een oud weiland, den Braemberg, dat zich uitstrekte van de Groene Rei tot aan het huidig park. Oudste verm. ‘in pratu qui dicitur Bramberg’ 1245, vgl. Wdb. II, 598.)
Bukstraetje, (zuidelijk einde van de Witte Leertouwerstraat) genoemd naar het hoekhuis ‘den Buk’ (Zie Wdb. II, 1016).
Diefhoek. Een diefhoek is een schuinsche hoek. (Oudste verm. 1358, Int. 457).
Dyver, beteekent waterloop.
Engelstraat, genaamd naar het hoekhuis den Engel. (Etym. De Engels zijn gewoonlijk hoekhuizen lat. Angulus, fra. Angle, of hoekige kromten in de landelijke wegen. Zie Wdb. III, 1058-1065, en vooral de aanm. onder aan col. 1065).

Freren Fonteinstraat, waar de fonteine van de Freren Mineuren of Minderbroeders lag. Deze fonteine was een waterput op den hoek van de Waalsche straat. (Oudste verm. 1553: ‘Frere fonteine’ Int. 497).
Ganzenstraat, oudste teksten: Ganstrate, heeft niets met ganzen te zien.
Geerwijnstraat, (seer Gerwynstrate - persoonsnaam - 1400, Int. 473).
Geldmuntstraat, eerst Gheltinstrate - persoonsnaam - daarna Ghelthuusstrate en eindelijk Geldmuntstraat. (Oudste verm. 1307, Int. 379).
Genthof. (Zie Wdb. IV, 603. ‘Een huis en eene straat bij het samenloopen van twee kanalen te Brugge. - Etym. Genoemd naar het huis, dat in het luiken, alias de “Gente”, van beide straten en kanalen stond’).
Gistelhof, waar het hof van Gistel lag. (Oudste vermeld. 1291, Int. 369).
Goezenputstraat, genoemd naar het huis ten Goezenpitte - huis in rood steen met een steenput - (Oudste verm. 1400: ‘ten Goesenpitte’ - Int. 375).
Gotje, genoemd naar het hoekhuis ‘den Ouden God’.
Gouden handstraat, komt misschien over Goudanstraat, van Doudanstraat, rue en dos d'âne, waar de grippe niet in het midden maar op beide zijden lag. (Oudere benaming: ‘Nieustrate bi St Gilles’, Int. 501 en 508).
Graanschuurstraat, waar vroeger de Greinschure stond, t.t.z. het magazijn van grein (garance) om de lakens rood te verwen. (Oudste verm. 1400: ‘In de Lane an de noortside jeghens de Greynscuere’. Int. 380).
Gravenstraat, vroeger 's Gravenstraat rue du Comte, liep naar 's Gravenbrugghe, over de Reie rechtover de Potterie.
Hairhakkerstraat, loopt door den Haeracker, slecht land; werd vroeger gebruikt door de bleekerijen. (Vgl. Wdb. V, 219).
H. Geeststraat. Verscheidene straten die rond het H. Geesthuis (klooster van de zusters van den H. Augustinus) lagen, dragen dezen naam (zie Korte Vulderstraat).

Hemelrijkstraat, genoemd naar de hofstede, vroeger kapel Hemelrijke. Etym. De namen Hemelrijke komen meestal van Hemerijke = kerkhof; terwijl de naam Helle gewoonlijk een hellend stuk land aanduidt.
Hertsbergestraat, waar het toevluchtshuis van de proostdij van Hertsberge lag.
Hoedemakerstraat, loopt recht naar het Hoedemakerskasteel - familienaam. - Het kasteel is zichtbaar op de kaart van Marcus Gheeraerts. (Vóór 1302 behoorde het kasteel aan ‘ser Pieter Hoedemaker’. T.A. 478).
Hoefijzerstraat, genoemd naar het hoekhuis het Hoefijzerken.
Hoogstraat, loopt over de hoogte van den Casselbergh. (Vgl. Wdb. VII, 293).
Hoogstukstraat, bij het volk nooit anders als Hoogstuk genoemd, is een stuk hoogliggend land.
Hooistraat, liep door het grasland ‘ten Hoye’. (Oudste vermelding, 1297. Int. 344 - Zie Wdb. VI, 525).
Houwerstraat, vroeger Hancwardstrate, komt van de familie Angouard die er bezittingen had; te Ieper bestond ook zulke straat. - Het slachthuis bestaat er sedert 1846. - Vroeger stond er een galg, bij de Capucienen buiten het Zand - (Vgl. Wdb. VI, 689).
Calvariebergstraat, vroeger Galgebergstrate (zie Wdb. IV, 371); op het einde van de straat, hoek van de Gravenstraat, stond de bleekerij van Boetemans, genaamd ‘den Calvarieberg’. (Zie Wdb. VI, 1193).
Kapelstraat. De kapel van de Makelaars stond op den hoek van deze straat. - Van de kapel blijft nog een beeldhouwwerk over in het gevel van een huis in de St. Jorisstraat.
Kastanjeboomstraat, waar het klooster van den Kastanjeboom (zwarte zusters) lag; nevens het klooster stond een groote kastanjeboom. (Oudste verm. 1471 - Int. 356).
Kelkstraat, vroeger Culcstrate, straat waar de culcstickers - courte pointiers - of kussenmakers woonden. (Oudste verm. 1290, Int. 367).
Klokstraat, waar in 1700 de klokkengieterij van Dumerylag.

Collaert Moysesstraat, vroeger Bollaertstrate; op den hoek stond de stove ‘in Moyses’ en zoo is de naam vervormd tot Collaert Moysesstraat. (De stove wordt vermeld in 1542, Int. 490).
Koopmanstraat, genoemd naar Wouter Coopman. (Oudste verm. 1352 - Int. 456).
Kopstraat, genaamd naar de brouwerij ‘la coupe’ die in de straat ligt. (Oudere naam: Bleckerstraetkin; de naam Kopstraat komt eerst voor in 1549. Intr. 491).
Cordouanierstraat, de straat waar de schoenmakers woonden. - fra. cordonniers - (Oudste verm. 1305, Int. 337).
Korte Vulderstraat (Oudere benaming: ‘in 's helich gheest strate dat men wilen heet de vulderstraete’, 1400. Int. 375. Na den bouw der nieuwe vestingen in 1297-98, hebben de volders de oude stad verlaten, om hunne rekken op te slaan in de weiden van het nieuwe stadskwartier bij de Langestraat, waar nu de Vulderstraat ligt).
Kreupelenstraat, vroeger Krepelenstraat. Krepelen arme menschen, secourus à domicile. - Zulke straat bestond ook te Aardenburg en in andere plaatsen. (Oudste verm. 1311. Int. 380).
Laanstraat, bij het volk nooit anders genoemd als ‘de Lane’. Een lane is een klein grachtje zonder diepte; het watertje van de Lane kwam van St. Andries en liep in de Poortgracht, voor de Loge, aan de Wulfhagebrug. (Zie Wdb. IX, 113: 1291 ‘ad orientalem partem aqueductus sive beke, vulgariter nominate “Lana”, que descendens de wastina currit per Messem.’ - De Lane verdween als waterloop na het graven van de nieuwe vestingen in 1297-98).
Leemstraat, vroeger Leempitstrate, begon aan de Ste Loyskapelle en liep voort naar den Leegweg te St. Andries, waar zich de hofstede ‘ten Leempitte’ bevond. Bij deze hofstede lag een leemput. Wanneer de huidige stadsvestingen gegraven werden (1297-98) werd de Leempitstraat erdoor onderbroken. (Vgl. Wdb. IX, 415).

Leffingestraat, langs den muur van het hof van Leffinge. (Vgl. Wdb. IX, 483).
Lindestraat, vroeger Lendestraetkin. Eene lende is een helling, b.v. Lendelede. (Oudste verm: 1409, Int. 481).
Lophemstraat: het hoekhuis, nu de Gouden Hoorn, behoorde aan den heer van Lophem, (Oudste verm. 1400, Int. 473).
Minderbroederstraat, liep achter het klooster van de Minderbroeders (waar nu het stadspark ligt); vroeger heette de straat: 'bachten Freren muer'. (Oudste verm. 1294, Int. 368).
Moerkerkestraat, vroeger Groenestraetje. Die straat is niet zeer oud, en zooals al de nieuwe [of groene] straten is ze niet zeer lang.
Moerstraat, kan geen moeras beduiden daar de straat te hoog ligt. (Vgl. Wdb. X, 744 nota).
Mortierstraat, genoemd naar het huis 'het Mortierken'.
Nieuwlandstraat, bij het volk nooit anders als ''t Verbrande Nieuwland' genoemd. Om de nieuwe landen te kunnen bewerken brandde men den turf uit. - Een ander 'Nieuwland' ook soms 'verbarrend Nieuwland' genoemd (Zie T.A. 397) lag bij de Lane, de tegenwoordige Kleine Kuiperstraat.
Oliestraat, liep naar den Oliemolen op de vesting. (Vgl. Wdb. XI, 743).
Ontvangerstraat, waar het huis van den ontvanger van den hertog van Burgondië lag - bij het Prinsenhof -; dit huis bestaat nu uit twee huizen bewoond het eene door Mevr. Gailliard, het andere door den Heer van Caloen. (Oudste verm. 1551: 'ts'ontfangherstrate'. Int. 494).
Pandreitje, oudere benaming van de Groenmarkt: liep naar het pand van het Recolettenklooster, waar de foor, de 'pandfeeste' gehouden werd. ('Toten pande deser stede', 1551, T.A. 322).
Philipstokstraat, vroeger Slypstockstrate; deze straat ligt bij de Wapenmakerstraat; te Gent ligt de Slypstock-

straat ook bij de Wapenmakerstraat, zooals te Brussel de rue des Remouleurs bij de rue des Armuriers.
Plaatse Mallenberg, nieuwere benaming voor Plaetse Maubert, genaamd naar de herberg ‘Maubert’ (Zie Wdb. XII, 789 en Biekorf 1928, 18 en 50).
Poictevijnstraat. Den peutevin = meersch met bosschen. Vync = meersch omsloten met een gracht. (In 1318, vinden we den volgenden tekst: ‘jnt straetkin bachten Willem Poytevins’. - Int. 380 - Vgl. Wdb. XII, 921).
Ravenstraat, waar Boudewijn Rave woonde. (Oudste verm. 1548: ‘sheer Boudewyn Ravenstrate by 't Mandeke Vispaen’, Int. 517).
Rolweg, waar de kaatsbaan of bolbaan lag. (Oudste verm. 1293, Int. 365).
Roodestraat, vroeger Rosstrate - familienaam - en daarna Roostrate.
Roompotstraat, het hoekhuis behoorde aan Pieter Roompot; de molen die op het einde van deze straat op de vesting stond, was de Roompotsmolen. (Oudste verm. 1290, Int. 372).
Roopeerdstraat, een roopeerd is het onderstel van een kanon.
Rozenhoedkaai, daar stonden de rozenhoedstallen waar paternosters verkocht werden. (Vroeger tot begin van de XIXe eeuw heette deze straat ‘Zoutdyc’; de volgende tekst schijnt den naam te verklaren: 1390 ‘... die zoutsteeghere biden Eechoute’. Int. 457).
Scharestraat, genaamd naar het hoekhuis ‘De Schare’; de schaar bevindt zich nog in den gevel.
Schrijverstraat, vroeger Pieter 's Grisenstrate, naar den naam van een aanpalend eigenaar (oudste verm. 1401, Inv. III, 482), later sgrisenstrate, eindelijk scriverstrate.
Sheer Gillis Dopstraat, een verdwenen zijstraat in de Oudenburgstraat, niet te verwarren met Sint Gillis Dorpstraat.
St. Amandstraat, liep langs de kapel van den H. Amandus, die tot 1807 op de Bezenmarkt stond.
St. Niklaasstraat, waar het godshuis van St Niklaas lag:

eerst een tehuis voor reizigers, later voor huidzieken en eindelijk een tuchthuis voor vrouwen. (Oudste verm. 1290, Int. 378).
St. Trudostraat, waar het toevluchtshuis lag van de abdij van St. Trudo te Steenbrugge.
Spiegelrei, vroeger Speghelrei; een ‘speghele’ is een langwerpig vierkant water. Het Minnewater is ook een speghele.
Steenstraat. De straat waar eerst stapsteenen lagen, groote schorren die de eerste kalsijding vormden. Einde 1200 lagen er over de Markt van de Steenstraat naar de Vlamingstraat. (Later werden er nog elders gelegd: 1292 ‘pro gradibus in Ghenthof’ Wdb. IV, 602. - Oudste verm. 1297: ‘vicus lapideus’ Int. 373). Aanm. *De Kalsijdesteenen te Brugge.*
De oudste roodachtige kwamen van Bethune (hof van de Halle), daarna witte uit Martinfosse en Martinpuis, later uit verscheidene groeven; de jongste zijn in graniet uit Zweden (Gruuthuizestraat).
Stoofstraat, bij het volk Strondstretje, waar vroeger een potstove stond. (De ‘stove ten Walle’ vermaard in de oudste crimineele registers van de stad. Over de stoven, zie: Int. 458 en vlg., alsook Glos. flam., 629 en vlg.).
Timmermanstraat, genaamd naar de familie Timmerman.
Torenbrug: deze benaming is reeds oud; nevens de brug stond het huis van de familie de la Torre. (Oudste verm. 1331 ‘De brucghe daer Jan van den Thorre besiden woent’. Int. 417).
Twijnstraat, genoemd naar het hoekhuis dat bewoond was door Jacob Twijn. (Zie Int. 381, nota 1. Oudste verm. 1307).
Vischpaanderstraat, langs den eenen kant was het huis het Mandeke en langs den anderen kant het huis de Vischpaan. (1302, [huis] ‘Ten Mandekin’ Int. 383. 1426 ‘In curtryc wech up den houc van der strate van bachten mandekine’ Int. 485. De oudste benaming is ‘Mandeke Vispaen’; zie onder Ravenstraat).

Walplaats, de wal of dijk van de stad [eerste omwalling]. (Oudste verm. 1342 ‘Bachten Walle’ Int. 452).
Walweinstraat, liep naar het Walweinsas. Dit sas was genoemd naar schepen Walwein (± 1750), die het grootendeels betaald had.
Werkhuisstraat, waar sedert 1816 het Bedelaarswerkhuis lag; vroeger heette de straat Kleine Eechoutstrate omdat ze op de poort van den Eechoutte uitliep (Poort van Dr Thooris).
Wollestraat, waar het Wulhuis lag. (Oudste verm. 1284, Int. 375 en 333).
Zakske, straatje zonder einde (Oudste verm. 1282, Int. 372).
Zonnetjesmeersch, volksnaam voor de Nieuwe Meersch; op den hoek van de straat staat het huis ‘het Zonnetje’. (Vgl. Wdb. IX, 285).
Zwijnstraat, genoemd naar de familie van den landmeter Zwyn. (Oudste verm. 1393, Int. 458).

[K. DE FLOU].

Blommeke

Blommeke, maagdeke langst de bane,
's nuchtends nog, zoo nesch zoo blij,
met den avond zwart bestoven,
treurt ge daar, en kijkt ge naar mij!
blommeke! -

Zwart bestoven, en ontschoond, bij
't donderen van ons rijgeweld,
dat met wolken u verstikt, en
ach! zoo wreed uw hertjen ontstelt!
blommeke! -

Wacht, tot dat de regen, Gods hulpe,
reinigend over uw bladjes vaart;

morgen vroeg, zoo zie 'k u weêr, lijk
vóór dat g'ooit bestoven waart!
blommeke! -

Wordt ge, blommeke, weêr verrast,... ook
andermaal komt Gods reinigen aan!...
zoo de ziele, die lijk gij, in
't daveren van de wereld moet staan!
blommeke! -

Tonge

Bladje nimmer
moegewikkeld,
altijd versch en zonder slete op!...
tonge, tonge,... 'n
waart ge louter maar geschapen
om te wikkelen,
lijk het blad doet, 'n
ware uw werk, uw eenig werk maar,
gaan en slaan naar
alle winden,
wikkelt, tonge, wikkelt dan,... en
't wikkelen wordt uw
wiegelend schoonzijn. -
Maar...
méér als ritselen, moet ge, tonge,
méér,... 't is spreken!
't spreken geeft uw wikkelen weerde in
't waaiend roeren
van de wijsheid,... van de liefde. -
Wondere tonge,
gij die wikkelend stekt en zeer doet,
en daarbij, ge-
neesblad wordt, voor
al de wonden dat ge bloên deedt! -
Tonge, spreekt dan,
daar waar 't wikkelen zeg en zin heeft,
spreekt met oordeel!...
anders ligt uw beste nut, en

vindt ge, tonge, uw
meeste macht, in
't ZWIJGEN!...
.....
't Zwijgen dat in goudgewichte
't zilver ophaalt
van uw woorden!
't zwijgen dat gemoederen sust, en
't ziedend heetzijn
laat verdampen!
't zwijgen dat den wrong ontwarrelt,
't garen,
dat ge, tonge, met uw babbelen
hadt vernesteld!
wondere tonge!

Nieuwcappelle
A. MERVILLIE.

Begraven en schuldvereffening.

I
Met den sleutel op den put begraven worden.

(Zie Biek. 1931, bl. 343 vlg.)

VEERTIG jaar geleden hoorde ik de uitdrukking: ‘Met den sleutel op de kist begraven worden’ voor de eerste en eenigste maal bij een begrafenis te Heesselt, een dorpje aan de Waal, 11 Km. ten zuidwesten van Tiel. Doordat ik met de financieele omstandigheden van den overledene eenigszins bekend was, begreep ik, dat bedoeld was: de schulden overtroffen de bezittingen.

Later vond ik de verklaring ervan in een werk van Dr. M.J. Noordewier: Nederlantsche Regtsoudheden, waar men op blz. 47 leest:

‘Verder mogt de vrouw, bij 't overlijden van haar man, wanneer die vele schulden had, te Leiden,

Rotterdam en elders de sleutels leggen op de kist of bare en zoo afstand doen van have en goed'.

En op blz. 188:

'De nadeelen van gemeenschap van goederen kan de weduwe ontgaan door terstond bij de begrafenis door gordelreiking[1] of sleutelworpe afstand te doen van alle aanspraak op haar man's nalatenschap'.

In een van de laatste deelen van 'Bijdragen en Mededeelingen' van 'Gelre', stipt Dr. J.S. van Veen uit een proces, in 1590 voor het Hof van Gelderland gevoerd, aan, dat 'de naegelaetene wedfroue' van Egbert Danielss., schout te Heerde (een dorp op de Veluwe) 'die sloetelen op die baer geleydt' had.

II
De Blauwe Steen van Batenburg.

Een eigenaardige herinnering aan het begraven van lieden, die stierven zonder dat zij hun schulden hadden betaald, bezit het Maasstadje Batenburg (ruim 20 Km. ten zuidwesten van Nijmegen) in zijn *blauwen steen*[2], gelegen op de kruising van de twee hoofdstraten.

Ten onrechte draagt hij dezen naam; want het is een blok roodachtig graniet.

Stond de *blauwe steen* elders, zooals te Leiden en te Tiel, in verband met de rechtspleging, te Batenburg werd hij oudtijds in boven aangestipt verband genoemd.

Dominee B. te Gempt, die van 1815 tot 1861 het

(1) Men herinnere zich, dat de Oudnederlandsche huisvrouw haar sleutels, symbolen van haar macht en gezag, aan haar gordel (ceintuur) droeg.

(2) Men zie over dergelijke steenen en hun beteekenis: te Arnhem, van Hasselt, Arnh. Oudheden II, bl. 118; te Nijmegen, Geld. Volksalmanak 1850, bl. 55 en 1851, bl. 201; Van Schevichaven, Penschetsen I, bl. 25; te Leiden Blok, Eene Holl. Stad in de Middeleeuwen (2e druk), bl. 49; te Tiel Mr. J.W. Staats Evers, Gelderlands Voormalige Steden, bl. 250; Mr. E.D. Rink, Beschrijving der stad Tiel, bl. 263-264 en het Vervolg van Bijvoegselen en Bijlagen tot de Beschr. van Tiel, bl. 55-56.

leeraarsambt aldaar bekleedde, schreef een gedichtje, waaruit de beteekenis van dezen steen blijkt:

‘Waartoe, vraagt menig vreemdeling,
die gindsche blauwe steen?
Waarom trekt elke lijkstoet daar
zoo statig achterheen?
Waartoe? Waarom? zoo vroeg ik zelf
aan deez' en dien weleer,
Toen ik die trouw aan 't oud gebruik
aanschouwde d'eerste keer.
En wie ik vroeg, 'tzij jong of oud,
het antwoord was gereed:
‘Die blauwe steen is daar,
gelijk een ieder weet,
Gelegd in overouden tijd,
ten openbaren blijk,
Dat daar de grenspaal was van 't recht
op elk voorbijgaand lijk:
Wie niet, al eer hij sterven ging,
zijn schulden had betaald,
Diens lijk kon vóór dien blauwen steen
nog worden achterhaald’.
Zoo was het in dien ouden tijd
en ligt daar nog die steen,
En trekt nog elke lijkstoet daar
plechtstatig achterheen,

Of *nu* nog elke begrafenisstoet zijn weg langs den steen neemt, zooals in Te Gempt's tijd, blijkt niet duidelijk uit de bijdrage, welke B. Charlé in deel XXVI (1923) van de ‘Bijdragen en Mededeelingen’ van ‘Gelre’ over dezen steen schreef.

De oorspronkelijke beteekenis van den steen was in dominee's tijd reeds lang verbleekt. Men luistere slechts:

Het heugt niet meer, dat vóór dien steen
een lijk werd achterhaald,
Sints elk, voordat hij sterven ging,
zijn schulden had betaald.
Dat was weleer een bange tijd
van wreedheid en geweld,

Toen nog aan lijken zich vergreep
de dwinglandij van 't geld,
Die elken dooden debiteur,
van welken rang of stand,
De stille rust betwisten kon
van 't heilig doodenland.
Behoudt die blauwe steen daar nog
zijn plaats als monument
Van middeleeuwsche dwinglandij,
nog slechts bij naam bekend,
't Is nu, dat ieder, wie 't ook zij,
en hoe hij heeft geleefd,
Van rechter, dorpsschout nimmermeer
arrest te vreezen heeft.
Maar een, die allen arresteert,
de dood, die dwingeland,
Komt ééns, en als hij tot u komt,
zijt gij zijn arrestant.

Haarlem, Jan. '32
J.D.H. VAN UDEN.

Den 5^{n}, *s. Veronica*, van de wasscherssen.

Uit den ouden taalschat.

Vastenspise

VASTENSPISE, anders nog: vastentspise, vastelspise, en daarnevens: Vastelike spise, Vastene leeftocht; het mnd. kent eveneens: Vastelspise, Vastelkost; hd. fastenspeise; daarmede stemt overeen ofr. *vivres de quaresme,* lat. *cibi quadragesimales.*

Over de beteekenis van dit woord is de geleerde opsteller van het Mnl. Wdb. al te gemakkelijk heen-

gegleden. Op een vijftal teksten voortgaande, schrijft hij: Vastenspise = In den vasten geoorloofd voedsel.

Die bepaling is onvolledig, om niet te zeggen onjuist. Om de nauwkeurige beteekenis te vatten, moeten we eerst en vooral de schikkingen van den ouden Veertigdaagschen Vasten nagaan.

De Groote Vasten (Quadragesima) had eene eigene onthoudingswet die hem van de andere vastendagen in het jaar onderscheidde: het verbod van z u i v e l ; alle dagen van den Grooten Vasten waren *zwartdagen*(1). Makeblijde in zijnen Schat der Christelycker Leeringhe (1610 en vele volgende uitgaven) antwoordend op de vraag: Hoe moetmen vasten? beschrijft de oude onthoudingswet aldus: 'Men moet de viertigh daghen vanden Vasten, oock des Sondaeghs, hoe wel datmen dan niet en vast, vleesch, eyeren ende suyvel derven, het en zy dat den Bischop daer in dispensere. Op andere vasten-daghen machmen eyeren ende zuyvel ghebruycken: maer gheen vleesch, pensch oft tripen, noch vleeschsop'.

Onder *suvel* (melkspijs, fr. laitage, lat. lacticinia) verstond men: Melk en hetgene er van wordt gemaakt, boter en kaas. Somtijds werden ook de eieren onder het woord *suvel* medegerekend: immers de oude onthoudingswet betrof altijd te zamen zuivel en eieren(2).

(1) Die onthoudingswet viel eerst weg in het Kerkelijk Wetboek van 1918, alhoewel de bisschoppelijke dispensatie voor het gebruik van zuivel sedert lang eene gewoonte geworden was. Deze dispensatie was eerst persoonlijk, getuige de B o t e r b r i e v e n der 15e eeuw, die tot heden toe nog in de Spaansche Bulla Cruciatae bleven voortleven; later werd ze collectief aan gemeente en christenheid toegestaan, mits het verrichten der voorgeschreven gebeden en het storten van een s u v e l g e l t (denier de carême) in den vastenblok. Dit zuivelgeld kwam ten goede aan scholen en liefdadige inrichtingen (bv. te Brugge aan de Bogaerde school, later aan het Seminarie); men weet dat alzoo de T o u r d e B e u r r e der kathedraal van Rouen met de opbrengst van den t r o n c d e b e u r r e werd voltooid.

(2) E. Gailliard. De Processiën Generael en de Hallegeboden te Brugge, in de Verslagen en Med. van de Kon. Vl. Academie, 1912, bl. 1079-1084 waar over de Schikkingen van den Vasten in het begin der 16e eeuw gehandeld wordt. - Voor de eieren gold naderhand eene afzonderlijke kerkelijke regeling; de dispensatie op het zuivel sloot dikwijls uitdrukkelijk de eieren uit.

De Groote Vasten dwong aldus de geloovigen uit te zien naar allerlei toespijzen om het verboden *suvel* te vervangen. Deze spijzen: vijgen, rozijnen, dadels, noten, amandelen, allerhande gedroogd fruit, siropen en olijfolie, noemde men eigenlijk *vastenspise.*

VASTENSPISE moet dus als volgt beschreven worden: *Spijs* (als hierboven beschreven) *in den grooten Veertigdaagschen Vasten gebruikt om het verboden zuivel* (*en eieren*) *te vervangen*[1].

Buiten die veertig dagen vastte men, volgens de algemeene wet, nooit op *vastelike spise*; doch sommige kloosters van strengere 'observantie' onthielden zich - volgens hun eigen regel - van zuivel en eieren op al de vrijdagen van het jaar, zooals het klooster van Windesheim[2], en zelfs op al de dagen van het jaar, zooals de Regel der Arme Klaren in de 15e eeuw voorhoudt: 'Ende op die tijt, als die zusteren niet en vasten, soo sullen si nochtans *vastelicke spijs* eten'.[3] - V a s t e n t e v a s t e l i k e r s p i s e beteekent dus: De strengere onthouding van den Grooten Vasten - nl. het verbod van zuivel en eieren - ook toepassen op andere vastendagen in het jaar; immers v a s t e n in Quadragesima is vanzelf en altijd *te vasteliker spise.* - V a s t e l i k e s p i s e heeft alzoo een eigen bijzonderen zin: In de kloosterregels, (boven de onthouding van

(1) Dit is ook de juiste zin van Lat. cibi quadragesimales en fr. vivres de quaresme, fruits de carême = Les fruits secs et réservés pour le carême comme raisins, figues, pruneaux, brugnoles etc (Dict. de Trévoux, 1743).
(2) J.G.R. Acquoy. Het Klooster te Windesheim, I, bl. 186 (Utrecht, 1875).
(3) D. De Kok. Bijdragen tot de Gesch. der Nederl. Klarissen, bl. 68-69 (Utrecht, 1927; uitg. Historisch Genootschap III, n. 52).

vleesch) uitsluiting van zuivel en eieren zooals in den Grooten Vasten[1].

In de nieuwere taal heeft het woord *vastenspijs* een steeds breederen zin gekregen met het verbreeden van de onthoudingswet.

De vastenspise was met het vroegere volksleven nauw verbonden. Gedurende veertig dagen moest het *Bueterhuus* (anders nog Caeshuus, Zuvelhuus te Brugge) gesloten blijven; doch 'iemands dood is iemands anders brood': de handel in vastenspise beleefde een fleurig seizoen. In de jaren 1303-1305 stonden er op de Brugsche markt omtrent honderd kramen met vijgen, rozijnen en dadels, gedurende den ganschen Vasten[2]. De rekeningen spreken 'Van den stallen van den vighen ende van den rosinen in die vastene (1303). Van den frute in die vastene, dats te wetene vighen, rosinen ende daden up die marct (1305).' Eenige dagen vóór Vastenavond werden de standplaatsen van de *Fighemaerct* en *Nuetemaerct* in de Tresorie van Brugge verloot: 'Voort dat alle de ghuene die loten zullen willen *ter fighemaerct* ende *ter nuetemaerct* jeghens den toecommenden vastene, dat die hem vinden tachternoene ten tween hu eren inde tresorie van deser stede, aldaer men ter zelver lotinghe verstaen zal, naer costume'[3]. Het pachtgeld van de kramen met vastenspise vergoedde aldus eenigszins het verlies op de stallen van het gesloten Bueterhuus.

Jaarlijks werd op den vooravond van den Vasten, bij hallegebod de marktvrijheid verleend aan de handelaars in vastenspise: '... dat alle de ghuene die van nu voordan binnen deser stede commen sullen willen, omme eeneghe *vastenspyse* of ander vitaille te coopene

(1) Deze beteekenis is op de beide aanhalingen van het Mnl. Wdb. VIII, 1300 toepasselijk.
(2) L. Gilliodts-Van Severen. Inventaire des Archives de la ville de Bruges. Introduction, bl. 103-104 (Brugge, 1878).
(3) Stadsarchief van Brugge. Hallegeboden 1503-13, f. 118 v. (Gebod van 20 Februari 1507).

ofte vercoopene, dat die zullen moghen vrij ghaen ende keeren... svrindaechs ende tzaterdaechs in elke weke toot alf vastene'[1].

Te Brussel had de beul der gemeente een recht op de kramen met vastenspise: op Halfvasten deed hij de ronde en nam bij al de standwerkers en platliggers een grepe die hij in den paander van zijn dienaar verzamelde[2].

Welstellende lieden deden bij 't begin van den Vasten hunne 'provisie' vastenspise in. Jacob de Hondt, pastor van Axel (1510-1525), geeft in een kalendertje den wijzen raad met Sint Veltensdag (14 Februari) den voorraad in te doen: 'Coopt *vastenspijse* post Valentini'[3]. Zijn gebuur, de Duinheer Gillis Wouters, rentier van Zande (bij Hulst), volgde dien gulden regel. Wij zien hem op Sint Veltensdag 1561 naar Antwerpen reizen om aldaar, voor de huishouding van den Uithof 'te coopen *vastenspyse* ende dyes van noode was'. Hij schrijft dien aankoop in een afzonderlijk hoofdstuk zijner rekening: 'Andere uuytgheven ende betalinghe ghedaen van *vasten spyse*'. De betaling loopt over 'fyguen, rosynen, amandelen, olie van olyfven, een tonneken zwarte olie, een mueken mostaert zaet, drooghen harynck en drooghen visch'[4].

(1) Aldaar, f. 117; gebod van 10 Febr. 1507. - Hierop volgt de regeling voor den verkoop van haring en visch, die niet onder vastenspise gerekend zijn. - Vgl. Gilliodts, Mémoriaux de Bruges, I, bl. 159 (Brugge, 1913).

(2) Reinsberg-Düringsfeld. Calendrier Beige, I, bl. 180 (Brussel, 1860).

(3) N. de Pauw. Mnl. Gedichten en Fragmenten, II, bl. 353 (Gent, 1903 vlg.; uitg. Kon. Vl. Academie).

(4) Versche en gezouten visch staan onder een afzonderlijk hoofdstuk (f. 80 v.) en zijn dus niet als v a s t e n s p i s e gerekend; de tonneharing, door den rentier eerst onder Vastenspise ingeschreven, wordt door den abt, in den rand van f. 81, naar het 'capitle vanden visch' verwezen. - De Rekening berust in het Archief van het Brugsche Seminarie, fonds der Duinenabdij, Titel Zande, Rubr. Rekeningen n. 13. Het aangehaalde staat f. 70, 80 v. en 81.

Vastenspise was soms kwaadkrijgs en duur; ze moest immers uit den vreemde komen, uit de Zuidersche landen, meest uit Spanje en Portugaal. De duurte van de vastenspise was dan ook de eerste en groote reden waarom de bisschoppen het gebruik van zuivel en eieren toelieten. Alzoo ontsloeg de bisschop van Doornik voor Brugge in 1491 ‘alle aerme persoonen, bedect ende openbaer,... ooc zieke persoonen ende andre, die ghoelike gheene *vastene leiftuchten* hebben en moghen, [dat zij] zullen moghen eten melc, buetre, eyeren, de toecomende vastene gheduerende, ute ghedaen de quadertemperen ende de vier laetste daeghen vander passie weke’[(1)]. Ook in de volgende jaren wordt dispensatie verleend, gezien ‘den benauden ende dieren tijd’ - ‘omme de dierste vanden *vastenspijse* ende datmer ooc zeere lettel vijnd (1523)’ - ‘omme de groote dierste vanden *vastenspijse* ende cleene menichte van dien (1524)’ - aan alle lieden ‘rijcke ende aerme’, uitgezonderd de bovengemelde dagen[(2)].

In sommige gemeenten zonden de wetheeren bij het begin van den Vasten een ‘present’ vastenspise aan ambtsgenooten en vrienden; te Middelburg in Zeeland wordt in 1391 bevolen ‘dat men ofdoe alle ghiften van *vastenspisen*, die men langhe gheploghen heeft te ghevene ter Sluus, te Brugghe ende elre, vele diversen lieden.’[(3)]

Tot nu toe werd de folklore van den Vastentijd veel te weinig met zijne kenmerkende onthoudingswet en

(1) Gilliodts, Inventaire VI, bl. 351.
(2) E. Gailliard, t.a.p. - Te Kortrijk verkrijgen de schepenen eveneens een ‘graciebrief van te mogen eten zuvele inden vastene’. Daarover spreken de Gemeenterekeningen van 1503, f. 38; 1564, f. 61 v.; 1566, f. 85 v; 1570, f. 66 v. - Ook te Roermond wordt de ‘ciborum quadragesimalium caritas’ als reden opgegeven: zie bij J. Habets, Geschiedenis van het bisdom Roermond, II, bl. 385 vlg. (Roermond, 1890).
(3) Verdam, Mnl. Wdb. VIII, 1305.

zijne eigen Vastenspise in verband gebracht. En toch is het daarrond dat heel het volksleven draait, in liedjes en oude gebruiken[1].

Op Vastenavond werd van den 'vetten' tijd, van vleesch en zuivel, afscheid genomen: dat klinkt nog in 't liedje:

> Zet het laddertje dan aan den wand
> En snijd het spek een elle lang,

want van nu voort:

> Ringele, ringele roozen,
> Boter in de doozen,
> Eier in de kasten,
> Morgen vasten.

Op Kwenezondag d.i. *Oculi* klonk het kinderliedje:

> Kwene - kwenezondag,
> Geef de jonge kwene wat...
> Geef ze nu een fijge
> Ze zoud' er vooren hijgen...
> Violette, zoete kruid,
> Paaschavond is den vasten uit. (De Bo).

Halfvasten, *Laetare* moest wel gevierd worden met vastenspise en 't is vastenspise die de Antwerpsche en Brabantsche kinderen verlangen van den Graaf van Halfvasten, den *Greef* of *Sinter Greef*. Zij zingen:

> Greefken van Halfvasten!
> Wat hebde gij mij meegebracht?
> Vijgen en rozijnen,
> Van allen lekkeren kost.

Te Hazebroek was het de *Graaf van 't Notenland* die rond de stad reed en uit een grooten zak heele handsvollen noten voor 't volk te rapekaaie smeet. Aan de deftigste lieden werden oranjappels en citroenen uitgedeeld[2].

(1) Een verzameling zulke liedjes bij De Cock-Teirlinck, Kinderspel en Kinderlust, VII, bl. 56 vlg. (Gent, 1907; uitg. Kon. Vl. Academie.). - We denken hier aan sommige gezochte voorstellingen van Schrijnen, Nederl. Volkskunde, b.v. over de Paascheieren (I, bl. 183), waar het bijzonderste verband niet in aanmerking genomen is.

(2) Reinsberg, a.w. bl. 178 en Biekorf I, 1890, bl. 368.

En de Hollandsche *Palmpaasch* op P a l m z o n d a g ? Is zij niet, te Deventer en elders nog, versierd met ‘aan draden geregen r o z i j n e n of k r e n t e n ’ en een sinaasappel bovenop![1] En de Palmpaaschrijmpjes zingen van: ‘Nog maar ééne zondag, Dan krijgen wij een ei!’

De klokken die op P a a s c h a v o n d ‘den Vasten uitkloppen’ brengen vanzelf de eieren mee, en 't zijn de ‘uitkloppers’: de koster en de koorkinderen, die bij de boeren welvaren en mogen *eiers rapen*, omdat zij de blijde boodschap hebben uitgeklonken. Na veertig dagen onthouding moesten er eieren zijn in overvloed en goedkoop, en nu mocht men er weer beginnen eten tot den volgenden Vasten: Paaschtijd was eiertijd.

De juiste beteekenis van *vastenspise* laat ons ten slotte beter den zin begrijpen van de spreuk: *'t Zijn vijgen achter Paschen*, in den zin van 't fr. C'est de la moutarde après dîner, gezegd als iets achter tijd, ongelegen en ten onpasse wordt aangebracht of verteld[2]. De oorspronkelijke zin is blijkbaar: 't is vastenspise na den Vasten, spijze waarmee men niet meer moet voor den dag komen als de Vasten uitgeklopt is.

A. VIAENE.

't Eerste beslaan van een peerd.

Als ze een peerd den eersten keer laten beslaan, de voorste pooten alleene (de achterste worden maar later beslegen), dan vijlt de peerdesmid op den voorkant, boven de nepe van 't ijzer, een *Sint Andrieskruis* in den schoe. De knechten zullen dat niet aangaan, want 't is het recht van den baas ‘het kruis te zetten’ met zijn halfronde vijle. De boer trakteert baas en knechten.

Sinte Catherine bij Heule

B.V.

(1) Volkskunde XIII, 1900, bl. 81.

(2) De uitleg in Volkskunde XI, 1898, bl. 146 voldoet niet, daar hij de vijgen als vastenspise niet tot hun volle recht laat komen en aldus de oorspronkelijke kracht der spreuk niet achterhaalt.

Jantje Goedherte en Pieter Kwaadherte.

(Vervolg van bl. 20)

ALS Jantje nog eens lange en verre gegaan had, kreeg hij wederom honger en al is 't dat hij in de verte de huizen en paleizen van eene stad in de oogen kreeg, toch gevoelde hij zijn krachten zoo zeere verminderen, dat hij wanhoopte er ooit te geraken.

Al met eens tot zijne groote vreugde ziet hij daar eenen vogel met lange lange pooten. Hij slaapt, dacht Jantje, en stille stille naderde hij den vogel, en eer hij wakker schoot, had Jantje hem bij de pooten. Hij sloeg geweldig met zijn groote vlerken en ging zoo bermhertig aan het kermen, dat Jantjes gouden herte er van aangedaan was.

- 't Is van den honger, 't is om niet te sterven, mijn beestje, zei Jantje. Kunt gij mij andere spijze geven, ik laat u leven, want ik doe noch mensch noch dier eenig leed of kwaad uit wreedheid.

- Heb dank, braaf herte, want ik ben de ooievaar, de groote weldoener der menschen. Ik drage de kinderkes thuis bij de menschen die het mij vragen. Al die mij weldoen, worden van God gezegend. Daar is mijn nest, het zit vol eieren: neemt daar een van, en gij zult kloekte en sterkte hebben om te gaan tot aan die stad die gij in de verte ziet. En als gij mij noodig hebt, kom naar hier en klaag uwen nood en ik zal u helpen.

Jantje vol dankbaarheid zoop een van die eieren en voelde hem aanstonds verlost van den honger. Nu zette hij zijnen weg voort rechte naar de stad en kwam er gaaf en gezond toe.

Van klare blijdschap had Jantje nog op zijn geld niet gepeisd; want hij had een aardig potje gespaard voor zijne reize. Hij had een gordelriem gemaakt

en zijn geld zat er boos in en hij droeg die rieme rond zijne leen, bloot op zijn vel.

Zou die wreedaard van een Pieter het niet gestolen hebben: want ik heb een geheelen tijd van mijn zelven geweest? Jantje tastte en voelde de rieme ongedeerd, de ponke zat er in; nu was hij op zijn gemak en over van blijdschap.

Zoo wandelde hij door de straten van die onbekende stad en zocht een herberg om op zijn gemak eens smakelijk te smullen. Hij vond allichte wat hij zocht en kreeg er eten zooveel hij begeerde.

Binst dat hij daar aan tafel zat, gerocht hij aan't klappen met den tafelknecht, die een brave vent scheen te zijn. Jantje vertelde hem dat hij kleermaker was van stiel en dat hij een huis zocht waar hij zou kunnen inwonen en zijn stiel uitoefenen. Hij wierd door den man ter trouwe ingelicht en eer het avond was, zat Jantje in een thuis naar zijne goeste.

's Anderendaags hing er al een uitsteekberd en iedereen sprak van dien vreemden kleermaker. In korte dagen kreeg hij kalanten en 't en leed niet lange of zijn naam was gemaakt. Niemand kon kleeren maken gelijk die vreemdeling en Jantje wierd vermaard door geheel de stad. De rijkste en grootste heeren kwamen bij hem en waren zoo voldaan, dat Jantje welhaast gekend wierd tot in het hof van den koning; want die stad was de hoofdstad van dat land en de koning had er een groot en schoon paleis. De koning deed Jantje bij hem komen, en vroeg hem of hij wilde in zijn paleis blijven wonen. Jantje aanveerdde met blijdschap, en hij kreeg van den koning al wat hij begeerde en daarbij wierd hij rijke betaald; maar hij en mocht maar meer werken voor den koning en zijne hovelingen. Jantje dacht dat hij in den hemel was: een kamer met schoone meubels, alle dage kerremesse aan tafel en rijke betaald op den hoop toe: wat kon hij meer wenschen of droomen! Ja maar, de duivel kwam daar wederom zijnen steert insteken.

Pieter, zijn hertelooze beul, was daar ook bij gevalle schoenmaker in het koninklijk paleis geworden en bewoonde eene kamer aan 't ander einde van het hof. Jantje en hadde hem nog niet gezien en wiste van niets. Pieter integendeel hadde Jantje bemerkt. Eerst en geloofde hij zijne oogen niet; immers, dacht hij: Jantje was blind, hij zelf had hem zijne twee oogen uitgestoken, hij moest zeker dood zijn van den honger! Maar hoe meer hij hem dievelinge bezag, hoe meer hij overtuigd wierd dat hij met dat zelfste Jantje te doen hadde. Hij wierd benauwd, de wreedaard; moest de koning te weten komen hoe hij met Jantje, zijnen lieveling, gehandeld had, hij zou voorzeker aan de galge waaien. Hij schuwde Jantjes oogen, bleef op zijnen kant maar verzinde plannen om Jantje in 't verderf te storten. Jantje die van niets en wist, leefde gerust en wrocht van 's morgens tot 's avonds aan 's konings kleeren.

Op zekeren dag ging Pieter met een paar prachtige leerzen bij den koning die vol bewondering was en over van vreugde.

- Heer koning, zei Pieter al zeemen, een der hovelingen vertelde dezer dagen dat de koningin al varen op het groot water hier buiten de stad, haren prachtigen knopring verloren heeft en dat uw kleermaker al boffen en stoffen daarop gezeid heeft, dat het voor hem maar kinderspel en zou zijn, dien ring uit dat water te halen, al ware het zoo diepe als de bergen hoog zijn.

- Heeft mijn kleermaker dat gezeid? vroeg de koning.

- Ja zeker, heer koning, maar als 't u belieft en zeg toch niet dat gij dat van mij weet, trouwens ik leve geern in vrede met iedereen.

De koning deed Jantje komen en sprak hem van den verloren ring. Jantje viel gelijk uit de lucht als hij hoorde dat hij zou gezeid hebben dat het voor hem maar kinderspel was dien ring uit het water te halen.

- Heer koning, antwoordde Jantje geheel onthutst,

ik en wiste van niets en heb ook zulke woorden nooit gesproken.

Maar de koning en geloofde Jantje niet en bovendien hij legde dat geheel kwalijk uit. Hij wierd streng en zei:

- Hoor Jantje, ik geef u vijf dagen tijd en als gij mij dan de verloren ring niet wederbrengt, jaag ik u uit mijn hof en uit mijn land.

Daarmeê mocht Jantje gaan. De brave jongen zag al zijn geluk te niete gaan, maar verwachtte hulp en troost uit den hemel. Hij verliet het hof en buiten de stad gekomen, trok hij al sukkelen met hangend hoofd naar dat groot water waar hij de zwaantjes gevonden had.

Als zij hem geware wierden, herkenden zij hem aanstonds en verwelkomden hem met hun blij gekwek. De grootste van die lieve zwaantjes, die hem vroeger had aangesproken en beloofd had hem te helpen als hij ooit in moeilijkheid of in nood verkeerde, kwam vooruit gezwommen en sloeg met hare twee vlerken op het water om hare vreugde te toonen.

- Wel, wel, mijn lieve vriend toch, riep zij, wat is u overgekomen, gij ziet er zoo betutteld uit? Kunnen wij u helpen, spreek: wij zouden toch zoo blijde zijn, kosten wij u een dienst bewijzen en onze dankbaarheid betoonen. Spreek, beste vriend, spreek.

Jantje vertelde zijn wedervaren en zijn angst: hoe hij dien ring van de koningin moest zoeken die in dat diepe water verloren lag, en als hij hem den koning niet kan wederbrengen, dat hij uit het hof zou gejaagd zijn en uit het land gebannen.

- Als 't maar dat en is, goede vriend, wij zullen hem wel vinden. Zet u wat te rusten hier aan den kant binst dat wij aan 't zoeken gaan.

Daarop sprongen al die lieve zwaantjes weder in 't water en zwommen en duikelden ten allen kante; zij waren allichte zoo verre dat Jantje ze bijna niet meer en zag, maar al met eens hoorde hij wederom hun blij gekwek, eerst verre-verre en dan nader en nader. Was dat een blijdschap! Zij hadden den ring

gevonden en een der zwaantjes had hem in haren bek.

Gij kunt denken hoe blijde ons Jantje was, als hij den kostelijken ring weigerlijk in zijne beurze mocht steken. Hij bedankte wel duizendmaal die lieve zwaantjes en vertrok welgezind naar het koninklijk paleis.

Als de koning den ring zag, was hij zoo voldaan en de koningin eveneens, dat hij Jantje eene groote belooning gaf en nog meer achting en liefde had voor zijn wonderbaren kleermaker dan te voren. Het blijde nieuws was weldra door geheel het hof gekend en besproken en iedereen was vol bewondering voor Jantje. Als Pieter hoorde dat zijn list mislukt was, grijnsde hij er bij van spijt; maar hij gaf hem niet verloren.

Een tijdje later liet de koning van zijne tonge rollen dat hij wilde zijn eigen beeld hebben in zuiver was. Die hem dat kost bezorgen, zou schatrijke beloond worden. Nu zal ik Jan wel hebben, dacht Pieter en hij ging den koning spreken.

- Heer koning, zei hij wederom meesmuilend, vol hoogmoed omdat hij den ring gevonden heeft, zegt Jan aan iedereen die 't hooren wil, dat zoo een beeld maken voor hem maar kinderspel en is; maar dat hij hem te groot acht om hem voor dat werk aan te bieden.

De koning geloofde dien leugenaar en was slecht gezind op Jantje. Hij deed hem roepen en sprak hem streng aan.

- En wel, kleermaker, 't schijnt dat gij zoo trotsch en opgeblazen zijt geworden, dat gij weigert u aan te bieden om mij zoo een beeld te maken en dat het voor u maar een kinderspel en is. Gij zijt dus ondankbaar voor al 't goed dat ik u gedaan heb! Morgen gaat gij aan het werk: ik geef u vijf dagen tijd. Is 't dat gij mij voldoet, dan vergeet ik alles en zal u rijke beloonen; maar blijft gij in steke, tot straffe van uwe hooveerdigheid en ondankbaarheid, jaag ik u uit mijn hof en uit mijn land!

Jantje had schoon klappen, maar niets en kon baten. In al zijn verdriet, 't wierd hem lijk uit den hemel ingegeven: hij dacht op zijn bietjes die hem beloofd

hadden hem te helpen als hij in nood was. Zoo Jantje trok naar den boom in den bosch waar de bietjes woonden.

Die brave bietjes waren hem allichte geware en ze begosten van blijdschap te ronken dat geheel de boom er van deunde. De koningin stak algauwe heur kopke door de opening en sprak Jantje aan.

- Gij schijnt vol angst en verdriet te zijn, mijn beste vriend! Kunnen wij u helpen? wij zullen het geerne doen.

Jantje deed zijne gelegenheid uiteen: hoe dat de koning eischte dat hij zijn beeld zou maken in zuiver was, hoe hij vijf dagen tijd had om dat werk uit te voeren; is 't dat hij niet en voldeed, hij zou uit het hof en uit het land gebannen zijn. Ik heb op u gedacht, gij zijt mijn eenigste hoop, zonder uwe hulpe ben ik verloren en arm gelijk Job.

- Maar Jantje toch, wij zijn zelf blijde dat wij u eenen dienst kunnen bewijzen om onze dankbaarheid te toonen! Bietjes en vergeten hunne weldoeners niet! Wij kennen den koning, want wij vliegen overal en mijne trouwe en rappe onderdanen zullen dat beeld zoo gelijkend maken, dat de koning vol bewondering zal staan als hij het zal zien. Ga naar huis, blijf op uwe kamer en laat een der vensters met een garreken open dag en nacht; laat mijne bietjes vrij en rustig hun werk verrichten.

Jantje keerde weder vol hope en blijdschap, sloot hem op in zijne kamer, zette hem op zijne tafelier en wrocht als of er niets gebeurde. Duizenden bietjes gingen aan 't werk en Jantje zag hoe het zij elk met een bolleke was binnenvlogen en hoe het beeld stilletjes aan van onder naar boven langzaam groeide, zoo dat het geheel opgedaan was eer de vijf dagen verloopen waren.

Als de vijf dagen verstreken waren, kwam de koning in Jantjes kamer en vond zijn beeld in levende grootte op de tafel staan. Hij kon zijne oogen niet gelooven. Hij bleef lange kijken in bewondering

voor zijn eigen beeld: zoo schoon was 't, zoo gelijkend!

- Oh! Jantje, riep hij, gij zijt de grootste kunstenaar van mijn land en gij wilt u altijd verduiken alsof gij tot niets bekwaam en waart!

De koningin kwam ook kijken en was evenzeer verbaasd en tevreden. Jantje wierd geprezen en beboft en schatrijke beloond. Al de hovelingen moesten het beeld komen bewonderen en daar en wierd in vele dagen van niets anders meer gesproken. Jantje was een kunstenaar in alle vakken en zij hadden voor hem de meeste achting.

Eén alleene, Pieter de schoenmaker, als hij dat nieuws hoorde, verre van verblijd, wierd razende van spijt en nijd; maar hij en gaf hem nog niet verloren. Ik zal hem wel van zijnen troon schoppen, dacht hij. Nu zit hij hooge, maar ik zal hem doen vallen of de duivel houdt de keerse.

('t Vervolgt).

J. LEROY.

Adriaan Willaert van Rousselare.

- Op den Eersten Kerstdag ll. werd in de Kerk van de Elandstraat, te 's Gravenhage, onder leiding van den Heer Jos. Vrancken, ten gehoore gebracht de Missa ‘Super Benedicta’ van den West-Vlaming Adriaan Willaert, in 1490 te Rousselare geboren, en in 1562 te Venetië gestorven.

Naar aanleiding van dit heugelijk feit, schrijft de ‘Maasbode’ het volgende:

‘Er zijn van dezen meester slechts weinig werken bewaard gebleven. De meeste zijner kerkelijke composities werden vernietigd bij groote branden in 1574 en 1577 te Venetië.

Bij toeval zijn er in het begin dezer eeuw enkele der Missae van Willaert ontdekt te 's Hertogenbosch, bij de ‘Illustre Lieve Vrouwe Broederschap’. Een in houten band gebonden foliant bevatte o.m. twee vijfstemmige Missen van Willaert. De genoemde broederschap had in de eeuwen vóór de hervorming en daaromtrent veel practijk en invloed op de beoefening der muziekkunst en men vermoedt, dat Willaert bij zijn bezoeken aan Vlaanderen afschriften van

Missae of stemmen heeft meegegeven aan zangers, die naar Den Bosch togen.

Anton Averkamp, de bekende musicus en leeraar te Amsterdam, heeft met de grootste zorg de oorspronkelijke partituur bestudeerd en bewerkt, zoodat zij geschikt kon worden voor de huidige zangbeoefening.

Daar het zeer moeilijk is, een tweestemmig jongenskoor behoorlijk voor zijn taak in een werk op te leiden, heeft Vranken de Mis omgewerkt voor mannenkoor alleen.'

V.D.P.

Boekennieuws

- Onlangs verschenen bij Deleu-Loncke te Meenen: *Lourdes in 't jaar 1858,* en *Heilige Laurentius*, van Pastor DEWINTER (Bekeghem). Die twee tooneelstukken heb ik uitnemende geren gelezen; ze zullen overal aanstaan en veel deugd doen

- Ook verschenen, uit de Sint Franciscusdrukkerij te Mechelen: *72 Geestelijke Liederen* met orgel- en klavierbegeleiding, en uitgegeven door eenige MINDERBROEDERS der Belgische Provincie. Prachtige liederen, die met de 100 Congregatiezangen van Remi Ghesquiere, ne schat zijn voor Vlaanderen.

A.M.

- In de laatste aflevering (1931, n. 4 bl. 50-74) van het opgeheven tijdschrift De Pelgrim verscheen eene merkweerdige bijdrage van Dr H. ALLAEYS (Herwin Eeckel) over *Albrecht Rodenbach en Pol de Mont.*

Onze werkzame vriend deelt eenige brieven mede door Rodenbach einde 1879-begin 1880 gericht aan Kan. Duclos, uit wiens nalatenschap (berustend bij E.H.J. Brutsaert) zij hem bemiddeld werden door den heer Achiel Denys van Roeselare. Op deze en andere oorkonden steunend, zoekt Dr A. naar de echte reden van de bekende veete Rodenbachde Mont, waarom Rodenbach *Het Pennoen* verliet en er tegen *Het Nieuw Pennoen* stichtte. Zijn besluit breekt de eenzijdige voorstellingen van de Mont zelf: niet een verschil van wijsgeerige overtuiging noch van staatkundige of taalkundige opvatting was de reden van 't geschil, maar eene steeds en immer zwellende afgunst tusschen twee leiders eener gloeiende en van langs om vaster staande beweging.

Dit betoog is ingeleid door een lange Voorboodschap, eene pleitrede voor het oprichten van een 'Vlaamsch Nationaal Museum' waarin de geestelijke nalatenschap van alle Vl. kunstenaars, schrijvers en strijders zou worden bij-

eengebracht en voor studie bruikbaar gesteld; waarin ook een tooghalle van al het gedenkweerdige over Vlaanderens herworden zou voorzien zijn. Gezelle alleen behoude zijn eigen museum te Brugge, maar al het overige ‘kome onder dak en onder hoede van Antwerpen.’ - Dat er beter en doelmatiger dient gezorgd te worden voor de nalatenschap der groote Vlamingen, daarin heeft Dr A. overschot van gelijk. Doch over de wijze van uitvoering zullen de gedachten wel verschillen. Rechtuit gesproken: we zijn wantrouwig van dat samentrekken naar Antwerpen! Zou die verheffing in een pronkerig Pantheon geen ontworteling, ontvreemding en begraving zijn van onze dierbare gewestelijke rijkdommen? Zal er te Antwerpen b.v. altijd een Herwin Eeckel zijn om Westvlaanderen te begrijpen en te doen begrijpen? Of zal dit Nationaal Museum dienen om al de Vl. eigenaardigheid te vermalen tot een eenvormige, kunstmatige Vlaamschheid? De huizen van Beethoven te Bonn, Goethe te Frankfurt en Weimar, Dürer te Neurenberg doen ons Duitsche grootheid te allen kante ontmoeten in levend verband met de Heimat. Alzoo ook zien we liever het levend Museum van Vlaanderens grooten over heel Vlaanderen verspreid liggen en niet kunstmatig in de grootstad ten doode uitgestald.

V.

Mengelmaren

De Kaasboot van Duinkerke.

- De boot die bij 't volk te Duinkerke best van al gekend is, bij kleine en groote, is de K a a s b o o t : een klein stoomschip dat regelmatig vaart op Rotterdam. Het behoort aan de Compagnie Franco-Néerlandaise die er den fieren doopnaam op schilderde: Amiral Lhermitte. Maar bij 't volk is en blijft het de trouwe-goede Kaasboot. Hij vaart immers naar Jantje-Kaas en telkens als hij uit Rotterdam weerkeert spuigt hij kaasbollen op de kaaie van Duinkerke. Kaas is zijn gewone ladinge, zijn ‘retourvracht’ zouden de Hollanders zeggen: een kaasbolle is op zijn schouwe geschilderd als zinnebeeld van zijn streven: dat moeste bij 't volk de K a a s b o o t worden!

V.G.

Om 't kindje te paaien.

Mollege, mollege maarte
Koopt ons kindje een taarte
een schuiferling
een lekkerling,
en een verschen verschen paling.
We trappelen dien paling op zijnen steert
dat hij krinkelt al rond den heerd,
en we trappelen 't puidje zijn oogsken uit,

zijn beentjen in tween,
toen had het maar één,
toen springt het puidjen op één been!

Het begin trekt op een deuntje vroeger alhier IX, 1898, bl. 252 medegedeeld.

Oost-Nieuwkerke.

WERKBIE.

Winterwerken met de saks

De gang van 't werk in 't polderland liet ik me door een boer van U i t k e r k e als volgt uiteendoen.

Eerst v a l k e n d.i. de stoppels omme leggen, met een lichten ploeg of de tweescharre;

dat wordt dan g e s l e c h t met de eegde, ‘de schelle moet los gereên zijn en de zunne moet dat roosten’;

daarna moet ge 't v e r s t e k e n d.i. entwat dieper of valken, met de tweescharre of de saks;

dan moet ge 't nog w i n t e r w e r k e n, en dat is altijd met de s a k s:

- 't Is al verstoken: we gaan die partie nu winterwerken.
- Doet ge dat met denzelfden ploeg?
- O nee', m e t d e s a k s, mijne man, anders en geraakt g'er nooit deure!

De s a k s is de ploeg in de polderstreek gebruikt om 't zwaar labeur, het winterwerk te doen. 't Zijn meest duitsche ploegen. Zou de beteekenis misschien zijn: ploeg van Saksen?

Ten slotte, in den uitkomen moet ge 't gereed leggen, s l e c h t e n te Maarte met de ijzereegde of de keteneegde.

H.F.

De stake uittrekken

- Hij en gaat nooit de stake van den ouden uittrekken!

Gezeid van een zoon die minder bekwaam is dan zijn vader.

Kapellegebod houden

- Ge moeste k a p e l l e g e b o d gehouden hên! zei een van onze Schuttersgilde, die niets en wist van de getroffen schikkingen en er spijtig om was. Hij wilde zeggen: Ge moest daarvoor eene algemeene vergaring beleid hebben.

Loo

L.V.

Beesten koopen

De koeiekoopers van Eecloo die alhier kwamen beesten koopen - 'k spreke van over een dertig jaar, - riepen achter den drijver al vloeken en hun kruis maken, totdat de gekochte beeste van 't hof gedreven was.

Aan 't kapelleke langs den steenweg van Male en zouden ze nooit voorbijgegaan zijn met een beeste, zonder hun kruis te maken en een gifte in den offerblok te steken.

Sysseele

R.V.

Zwingelen met de mannejes

- Te Ruyter's en Synaeve'ns ze zwingelen daar m e t d e m a n n e j e s .

- ?

- Ja, met d'ijzeren mannejes, met die groote machienen [mijn zegsman bedoelde de z w i n g e l t u r b i e n e n]: ze steken 't in al den eenen kant, in 't midden dat slaat klinke en 't verzwingelt al den anderen kant, en z'en hên 't maar af te pakken.

Gulleghem

D.C.

Vragen en antwoorden

KYNCKERNELLE. - In de Rekening van Oyghem over 1601-1606, f. 18 v. lees ik: ‘Betaelt an Jan Bostyn vande leverynghe van vier ellen blau k y n c k e r n e l l e , ten pryse van 57 sc. delle, omme de kinderen van Jacques van Westen, officier... 11 pond 4 sc.’ - Staatsarchief Brugge, Acquisitions n. 2881, stuk I.

K y n c k e r n e l l e is blijkbaar een soort stoffe, laken misschien, doch 'k en vond nievers de juiste beteekenis van dit woord. Er bestaat een oud Fransch woord Q u i n q u e r n e l l e , maar 't beteekent in 't oud recht: een uitstel van betaling voor vijf jaar; 't kan dus moeilijk met ons Vlaamsch woord in betrekking gebracht worden. Wie helpt er een handje?

P.D.B.

HERTE VROUWE. - De Kindergedichtjes van Karel de Gheldere zijn al folklore geworden, zoo 'k zie in den lesten Biekorf. Althans heeft een Werkbie *Herte vrouwe zat in* (niet *op*) *de schouwe* uit de Gheldere's Landliederen als lekker folklore-zeem in den korf binnengesmokkeld. Wel een teeken dat K.d.G. den echten volkstoon getroffen heeft.

R.G.

[Nummer 3]

De Broederschap
Sinte Barbara der Vlamingen te Florentië

VLAAMSCHE kunst en kunstnijverheid bleef, in hare schitterende ontwikkeling, niet besloten binnen onze nauwe grenzen: de ondernemingsgeest onzer vaklieden veroverde te allen kante belangrijke gebieden in Europa. Vreemde vorsten kwamen ten huize onze Vlaamsche kunstwerken koopen en kochten somtijds den kunstenaar mee. En zelfs de ballingschap wegens vervolging en burgertwist was een vloek, die dienstbaar bleef aan den luister van onzen stam; ook aan Vlaanderen had Potgieter het vers mogen richten dat hij aan Florentië toezong: Partijzucht bleek voor U ontwikkelingskracht!

Vroeger heeft onze medewerker REMO alhier den uitslag van zijne belangwekkende opzoekingen medegedeeld uit den tijd ‘toen Vlaanderen groot was’ en toen het, zelf kwijnend geworden, nog een schitterenden nabloei kende in de grootheid zijner uitwijkelingen(1).

(1) Zie het Bijblad van Biek. 1910 over De Koninklijke Kerke ‘San Giuliano dei Fiamminghi’ te Rome en in 1923 over de Handelsbetrekkingen tusschen Vlaanderen en Genua. Remo, anders nog O'Flanders, bundelde zijne ‘Zantingen in vreemde landen’ in een boekdeel: T o e n V l a a n d e r e n g r o o t w a s, verschenen te Brugge, in 1930. Zie Biek. 1930 bl. 317 vlg.

De pas verschenen uitvoerige studie van prof. MARIO BATTISTINI verrijkt de geschiedenis van Vlaanderens buitenlandsche grootheid met een nieuw hoofdstuk: *De Vlamingen te Florentië*[1].

Reeds vóór de 15e eeuw waren er verscheidene Vlaamsche wevers onder de *oltramontani* die te Florentië verbleven. Zij waren talrijk genoeg om in de eerste helft van de 15e eeuw met hunne stambroeders uit de Lage Landen eene broederschap te vormen 'de Alamania inferiori' onder de bescherming der nederduitsche patroonheiligen: Cornelis, Leenaart en Quirijn[2]. Uit die oudere gilde der *oltramontani* ontstond eene afzonderlijke Vlaamsch-Nederduitsche 'Broederschap der H. Barbara' die in 1448 de wettelijke erkenning verkreeg.

Deze gilde was wel niet uitsluitend, maar toch - in den beginne althans - overwegend V l a a m s c h , hier wel te verstaan: Vlaamsch, als algemeene naam voor de dietschsprekende inwoners der toenmalige Nederlanden. Zij noemen zichzelven *todeschi* in 't Italiaansch, *theutonici* in 't Latijn; door de Florentijnsche geschiedschrijvers worden zij veelal *Fiamminghi* genoemd. De

(1) MARIO BATTISTINI. La Confrérie de Sainte-Barbe des Flamands à Florence. Documents relatifs aux tisserands et aux tapissiers. Brussel, Lamertin, 1931; uitg. der Commission Royale d'Histoire. In-8, 215 bl. met afbeeldingen. - De geleerde schrijver weze hier uit ter herte bedankt om zijn vriendelijkheid tegenover Biekorf: èn om het toezenden van zijn boek, èn om de hierbijgaande afbeelding waarover hij ons liet beschikken.

(2) De vereering van S. Quirinus en S. Cornelius mag niet als 'eigen aan Vlaanderen' worden beschouwd. De H. Quirinus was ook in Rijnland (Keulen, Neuss) zeer vereerd. De vereering van S. Cornelis kwam over Vlaanderen vanuit zijn heiligdom te Cornelimünster bij Aken. In het bisdom Keulen vormden de HH. Quirinus en Cornelius, samen met Antonius en Hubertus, de machtige groep der Vier Maarschalken.

vroegere oorkonden der gilde zijn in het Middelnederlandsch opgesteld. De 48 gildebroeders van 1448 beweren allen *todeschi* te zijn en volgens de standregels mochten geene lieden ‘vreemder tonge’ - ook geene Italianen - er van deel maken. De Broederschap heet in de stukken: Societas Nationis Ultramontane, Confraternitas Germanorum et Hibernorum, Societas Theutonicorum et Nationis Ultramontanae.

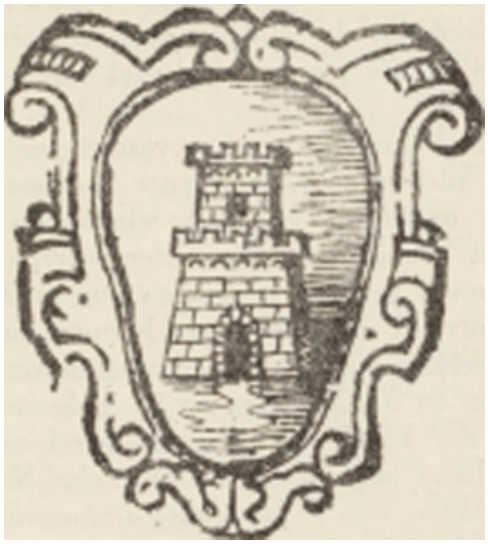

WAPENSCHILD DER BROEDERSCHAP VAN S. BARBARA TE FLORENTIË.
(Uit een Hs. der PP. Servieten, Florentië)

In 't begin der 16e eeuw ontstond, er verslapping in het onderhouden van dien regel. Sedert 1523 worden de gildebroeders van *Nederlant* en *Overlant* [d.i. Rijnland en Westfalen, Nederduitschland] op twee verschillende boeken ingeschreven. Weldra beginnen ook Italianen en Franschen in de Broederschap binnen te dringen. In de 16e eeuw zijn de dietsche broeders nog sterk genoeg om daartegen op te komen, doch later zijn ze maar een minderheid meer, alhoewel de gilde steeds haren naam behoudt: der Teutonici of der Vlamingen. In 1618 heet ze nog ‘pia confraternitas fidelium nationis belgicae et aliorum transalpinorum’;

in 1631 ‘La Compagnia de S. Barbera et S. Quirino di nazione Tedeschi et Fiaminghi’.

De Broederschap, door het bestuur van Florentië en de kerkelijke overheid erkend, sloot in 1448 eene overeenkomst met de Paters Servieten van het klooster *della Santissima Annunziata*: de leden zouden hunne vergaderingen houden en de goddelijke diensten bijwonen in eene kapel die zij op hunne kosten bij de paterskerk mochten aanbouwen. De kapel was reeds in 1452 voltooid en rijkelijk versierd. De gilde groeide echter zoo snel aan, dat die eerste kapel weldra te klein was. In 1471 verkregen de gildebroeders in dezelfde kerk de noodige ruimte om hunne kapel en vergaderplaats te verbreeden.

In hetzelfde jaar 1471 werd de vereeniging zelf steviger ingericht; nieuwe ‘Kappitelen’ werden opgesteld, waarin de opvatting van het Vlaamsche gildewezen treffend tot uiting komt. De leden waren verplicht in ziekte en nood malkaar te helpen; zij moesten zorgen voor de uitvaart en begrafenis hunner medebroeders, voor de plechtige viering der gildefeesten van S. Barbara, S. Quirinus en S. Cornelius en in 't algemeen voor de bediening der kapel. Bij de genoemde feestdagen kwamen naderhand nog Lichtmisse en S. Jan Nepomucenus. Op deze dagen was er hoogmis, ommegang, uitdeeling van was en broodjes *(panellini)* aan de leden. De prior van 't klooster kreeg voor zijn deel een kruik van den besten wijn en de andere kloosterbroeders wijn en broodjes.

Aan het hoofd der Broederschap stonden de ‘Kapitanen’ benevens een ‘kamerlinc’ en een ‘scrivere’. De inleg en de giften der leden, het pachtgeld van onroerende goederen te Florentië gelegen, brachten de noodige inkomsten op.

Een der eerste oprichters en begiftigers was een zekere Cornelis Wouters van Brugge *(Cornelius Valterii de Brugia Fiandrie)*. In zijn testament van 26 Mei 1449 beschikte hij 15 gouden florijnen voor het aankoopen van een eigendom, waarvan de rente eene Mis telken maandage aan S. Barbara's autaar moest bekostigen.

In 1631 verhuisden de gildebroeders van achter de Sinte Annakapel naar de Orgelkamer der Annunziata, die zij als gildekapel kostelijk stoffeerden. Een der autaren werd aan S. Quirinus toegewijd en draagt nog heden ten dage een schilderij van *Sancto Corino*(1).

Nog in 1740 verteerde de Confrerie groot geld om de kapel te herstellen en ze met schilderijen en reliekschrijnen te versieren. Toch was het einde van de aloude gilde nabij. In 1785 werden al de godsdienstige broederschappen door den hertog Leopold opgeheven. De onroerende goederen der Broederschap gingen aan den Staat over en de kapel en kamer werden weer bij de Annunziatakerk ingelijfd. De oorkonden zitten nu gedeeltelijk in het fonds der *Compagnie soppresse* van het Staatsarchief te Florentië. Sinte Barbara's autaar met haar geschilderd beeld versierd, bleef tot heden toe in de Annunziata-kerk bewaard. Boven den boog der kapel steekt nog het gebeeldhouwde schild van de Broederschap.

Talrijke Vlaamsche kunstenaars leefden te Florentië onder de regeering der Medici; van sommigen weten we met zekerheid dat zij lid waren van de Sinte Barbaragilde, voor anderen ontbreken de bewijzen. De Florentijnsche vorsten wilden immers in hunne eigen stad een werkhuis voor wandtapijten oprichten en ontboden daartoe Vlaamsche wevers, kunstenaars in hun vak, de befaamde *arazzieri*(2). De hertog Cosimo nam in 1545 twee Brusselsche meesters in zijn dienst: Nicolaas Karker of Kerkx (it. Carcera) en Jan Vander Roost (anders nog: Rost): deze was de eigenlijke stichter der Florentijnsche tapijtnijverheid die gedurende drie eeuwen hare kunstwerken over geheel Italië ver-

(1) 't Is in 1631 dat de naam van S. Quirinus voor het eerst bij dien van S. Barbara gevoegd wordt in de wettelijke benaming der Broederschap.

(2) A r a z z o = wandtapijt; a r a z z i e r e = behanger, tapijtwever. Het it. woord a r a z z o komt van A r r a s (Atrecht), hoofdstad van Artesië, waar de kunst der wandtapijten het eerst bloeide.

spreidde. Andere befaamde arazzieri waren Jan Stichil (Stichele?), Jacob van Asselt en zijn zoon Bernard, Jan Broomans van Antwerpen.

De groote Vlaamsche beeldhouwer Jan Bologna ligt begraven in de Annunziata-kerk. Voor dezelfde kerk schilderde een ander beroemd kunstenaar, Jan Van der Straeten (Stradano, della Strada) van Brugge, een Kruisiging; hij ligt begraven in de kapel van S. Barbara, waar zijn borstbeeld staat met het opschrift:

HIOANNES STRADANUS FLANDER BRUG: PICTOR.

Beroemd in de Florentijnsche kunstenaarswereld zijn nog onze stamgenooten Justus Suttermans van Antwerpen, Jacob en Jan Bilivert, Jan Stolf, Livius Mehus van Audenaarde, die waarschijnlijk leden zijn geweest van de Broederschap. De vermaarde toondichter Hendrik Isaac (Arrigo Tedesco) ligt in het gemeenzaam graf der Broederschap van S. Barbara begraven. Ook de grootste drukker van Florentië in de 16e eeuw, de Brabander Laurens Leenaertz vander Beke (Torrentinus) en de plantenkundige der Medici, Joseph Goedenhuyse (Casabona, Benincasa) moeten bij de Broederschap aangesloten zijn geweest.

De uitlandsche Vlamingen stonden altijd in bijzondere gunst bij de Lezers van Biekorf en 't doet ons waarlijk deugd aan 't herte dat een Italiaansch geleerde met zooveel toewijding en bewonderende genegenheid de geschiedenis van onze stambroeders in zijn roemrijke stad ‘Firenze la bellissima, Firenze la dolcissima’ heeft opgezocht en beschreven.

A.V.

Bijgeloof en tooverij in de middeleeuwsche catechese

DAT ook de Volkskunde in menig opzicht door de vroegere catechetische handboeken gediend wordt, blijkt o.m. uit het weinige dat ik hier volgen laat, betrekkelijk het bijgeloof en de tooverij.

Die stof wordt immers besproken in de uiteenzetting van het eerste der Tien Geboden[1].

1. In *Des Coninx Summe*, de middelnederlandsche vertaling (1478) van de Summe le roy[2] lezen we:

'[zondigen tegen het eerste gebod] omdat een meer gheloeft dan hi is sculdich te gheloven, als die waerseghers, of die daer in gheloven, of van den goeden [afgoden] houden, of nachtemerrien... of beelwitten[3], daere dese oude wiven of pleghen te callen [= klappen] dat si selve wanen dattet waer is, datsi op beseme pleghen te riden te roocgate uut, of dat die witte wive of die varende vrouwen die wiven uten cramen pleghen te leyden, of alle die toveren of wychelen of ghelove of hope daer in hebben.'

2. In het *Fundament van der Kerstenre Geloeve* (Hs. der 15e eeuw):

'[zondigen tegen het gebod] die wane setten in den verworpenen dagen[4] of in den dagen die na middewinter comen, daer die gecke lude die maende der iaer bi merken willen of troest setten in den nieu iaren diemen geeft, of die enige holdinge [= inachtneming] heeft inden loep der sonnen of der manen of enige tide, anders dan daerse God toe gescapen heeft, oft in wichlinge of in toverie of in den duvel te vermanen [= bezweren, oproepen] of in waerseggen of in zegeningen of in boeten [= geneesmiddelen] dat tegen die proevinge der meister van medecinen is.'

3. In de *Tafel van der Kerstenre Gheloven* van Dirc van Delf (Hs. der 15e eeuw):

(1) De teksten zijn ontleend aan het werk van D.C. Tinbergen, Des Coninx Summe, n. 33 en de Aanteekeningen op bl. 131, 135, 143 en 160 (Leiden, 1907).

(2) Zie daarover Biekorf, 1931, bl. 149-150.

(3) B e l e w i t t e , Duitsch P i l w i z is de mnl. naam van elven, den mensch genegen geesten in de Germaansche mythologie, met de w i t t e w i v e n gelijkgesteld. Beteekende naderhand ook: tooverheks en vrouwelijk monster, zeemeermin. Zie daarover Mnl. Wdb. I, 845 en Ned. Wdb. II, 1294.

(4) Zie daarover Biekorf, 1931, bl. 216-218.

'... tegen dit gebod misdoen alle dieghenen die... aen nigromancie of toverie, aen droem of aen visioen of der quenen boete of aen waersaghers hem keren...'

4. In het *Dietsce Doctrinale* (Hs. 1373):

'... die hopen ende die troest setten in truffen [= verzinsels], in boeten ende in droomen, in waersagheren, in toverien, in de duvel te ghemanene...'

5. In het *Boecxken van der Biechten* van Rosemond van Eindhoven:

'[wijze van belijden] ic heb mi beraden metten duvel of metten ghene die met swarte konsten ende metten viant omgingen ende heb mijn ghelove daerop gheset, ende heb met menige manieren van supersticien ende ongheloven omghegaen; als ick iet verloren heb oft om kinderen ende knechtkens te crigen, so heb ick sommighe personen die daer wat of wouden weten ende nochtans dat niet af en weten, beraden ende mijn betrouwen ende ghelove daerop ghestelt... Die wychelien, supersticien ende manieren van onghelove daer ghi mede hebt omghegaen, die ghemeenlick uter boecke vanden spinrock(1) worden ghenomen.'

6. In den *Kerstenspiegel* van Dirk van Munster(2):

'[overtreden het gebod] die hem behelpen mit droomen, visioenen, wijchelen ende zwarte consten. Die enige briefkens bi hem draghen om enich ongheval te verhoeden, daer dicwijl duvelsche namen onder godlicke namen genoemt worden. Die toveren inden water of in der lucht of in den viere of inder eerden(3) ende dier gelijke. Die geloef setten in hantbesieninge of in der voegelen sangen of in datgene dat hem des morgens eerst gemoet of dat int eerste van

(1) Hierdoor is blijkbaar bedoeld het bekende volksboek Die Evangeliën vanden Spinrocke, een vertaling van de Euuangiles des Quenoilles waarvan de oudste druk te Brugge bij Colard Mansion omstreeks 1480 werd uitgegeven.

(2) Ik benuttigde het exemplaar der Univ. Bibl. te Gent. - Over Dirk van Munster en zijn werk, zie Biekorf, 1931, bl. 144-150 en 207-213.

(3) De Vier Elementen; vgl. daarmede Biek. 1930, bl. 285

den iare gesciet of in verworpen dagen of uren. Die hem naden planeten ende sterren gehelijc regieren ende den sterren toescriven dat si goet of quaet doen. Die als heiligen beelden of namen ende sonderlinge dat cruis ons liefs heren Jhesu Xristi of sinen heiligen naem schilderen of malen, scriven, setten of leggen in onbetamelijke ende oneerbaerlike steden als in onreyne plaetsen of daermen mit voeten over gaet. Die mitten duvelen gemeenscap hebben, overdracht maken. Die verboden consten als *ars notoria*(1) ende dier gelijc studieren of scriven, leren of doen lezen. Die verloren goet mitten duvel soeken. Die gode temptieren mit campe te vechten of mit geloeyende ijser te dragen. Die valsche rollekens ende onbesceidelijken aflaet voor sommige gebeden scriven daer si veel menschen mede bedriegen ende god onteeren. Die haer gelove oec setten in witten beelden [belewitten] of in witte vrouwen, nachtmeren, gaende boken(2) of neckers ende diergelike.'

Ook later nog, in den Catechismus van P. Franciscus Coster uitgegeven 'T'Antwerpen inde plantijnsche druckerije By Jan Moerenthof' ten jare 1604, lezen we een belangwekkende vraag over tooverij:

'M[eester]. Gheeft mij eenighe al-sulcke dinghen [waaronder bijgeloof schuilt]?

D[iscipel]. Sulcks is de om-draeyinghe van den t e m p s t , om te weten wie ons yet ghestolen heeft(3). Het draghen van eenighe billetkens van seker stoffe(4),

(1) De *Ars Notoria* was een boek vol bijgeloof, dat de kennis van alle wetenschappen en kunsten beloofde in veertien dagen.

(2) Boken = b o e k i j n d.z. voorteekens, wondere verschijningen, als door droomen den mensch geopenbaard.

(3) Over 't bijgeloof van den draaienden t e m s t of zeef, zie Biek. 1930, bl. 201-204 en 208-282.

(4) Bedoeld is voorzeker m a a g d e n -p e r k a m e n t dat met zegeningen beschreven, als toovermiddel gedragen werd, vooral door soldaten. Zie zulk geval in 1592, alhier 1930, bl. 326.

oft met sekere letteren, teeckenen, oft op sekeren tijdt, oft van sekere persoonen gheschreven om niet gequetst te worden. Sekere woorden, die men de koeien, peerden[1], menschen in de oore blaest, om van den wolven oft andere beesten niet ghehindert te worden, oft van sekere sieckten ghenesen te zijn: ende dier-ghelijcke hondert andere, die te langh souden wesen te verhaelen.'

E. FRUTSAERT.

Van Gent naar Brugge in 't jaar 1823.

ONDER de lezers van Biekorf zal men zeker nog wel liefhebbers aantreffen van oude reisverhalen en 't is ter hunner junste dat ik de volgende beschrijvinge heb opgerakeld: een uitstapke van Gent naar Brugge in 't jaar 1823. De opsteller van het verhaal is Cornelis van der Vyver, onderwijzer, geboren in 1781 te Amsterdam en aldaar overleden in 1855[2].

De tocht vangt aan te Gent, buiten de Brugsche poorte, waar de reiziger inscheept op de wijdvermaarde 'barge' of trekschuit.

'Ik vervolgde mijnen pleiziertocht naar Brugge met de barge en stapte des morgens ten negen ure aan boord.

Veel had ik van dit vaartuig en de reis die men er mede doet, hooren spreken, reden waarom ik, eenmaal te Gent zijnde, de barge in alle deelen wilde leeren kennen.

De meeste menschen zijn gewoon met vergrooting over zaken te spreken, waarmede zij ingenomen zijn en de dingen die hen niet behagen, verre beneden derzelver innerlijke waarde op te geven; trouwens, hetgeen

(1) Zulke wijze van onttooveren in 1596 staat beschreven alhier, 1931, bl. 152.
(2) 'Wandelingen in en om Brussel benevens een uitstapje naar Gent en Brugge in den jare 1823', te Amsterdam, bij J.C. van Kesteren. 1823.

men mij van de reis met de barge van Gent op Brugge mededeelde, was in geenen deele overdreven,

De barge is een fraai vaartuig van buiten gelijk aan een zeer groot tentjagt, maar breeder en langer. Boven de kajuit is wel voor vijftig personen eene zitplaats, die beschermd is voor de zon en den regen, alzoo boven dewelke een zeil is gespannen in de gedaante van eene tent, welk zeil zeer fraai is beschilderd en boven hetwelk vergulde versierselen zijn, terwijl van den achtersteven eene groote vlag wappert. Op het dek alwaar meestal de pakgoederen onder zeilen geborgen worden, kan men gezamenlijk op en neder wandelen; aan den voorsteven is een groot verguld beeld, een gouden leeuw of eenig ander sieraad. Het vaartuig wordt door vier paarden getrokken, en maakt dan alleen zeil (topzeil) als het voor den wind heeft en er eene stijve koelte waait. Men heeft op hetzelve een schipper, (deze bemoeit zich met niets), een conducteur aan wien men betaalt, een stuurman, die eene groote schel bij zich heeft, om een knecht boven te roepen, in geval hij dien noodig heeft, twee knechts, een kok, twee koksknechts en een tafelbediende, die Hollandsch, Fransch, Engelsch en Vlaamsch spreekt. Er wordt zelden aangelegen, dit is alleen het geval als er vaten of zware goederen onder weg moeten worden afgegeven. Alles wordt anders van boord gehaald of aan hetzelve gebragt door platbodemde vaartuigen.

Zoodra men op reis is, komt de tafelbediende. Hij vraagt aan elken reiziger of hij gebruik wil maken van de tafel; zoo ja, welke hij verkiest, de eerste of tweede? en schrijft het bekomen antwoord te gelijken tijd op de lei.

Men gaat langs eene leuning den zindelijk geschilderden trap af en komt, regts af, in de kajuit, of eerste plaats. De wand bestaat uit rood fluweelen vakken, afgedeeld door groote spiegels; het verhemelte is wit met goud, de zitplaats van het halfrond is gelijk aan eenen canapé; verder heeft men er nette Brusselsche stoelen, eene tafel met een fraai kleed bedekt, en

eene stookplaats: men heeft uitzigt achter en op zijde; de ramen zijn met gordijnen en draperiën versierd. Gaande uit de kajuit, komt men in het middelste gedeelte van het vaartuig, de derde of minste plaats. Aldaar is de keuken. Men stookt, onder eenen wijden schoorsteen, in eene Brusselsche stookmachine waarvoor een groot spit draait, dat door raderwerk, waaraan een groot gewigt hangt, in beweging wordt gehouden; ter zijde heeft men een fornuis met vier gaten: dit alles maakt, dat men ten minste twaalfderlei soort van spijzen in hetzelfde oogenblik te vuur brengen en bereiden kan. Verlatende de keuken, komt men in eene fraaije kamer onder den voorsteven, zijnde de tweede plaats. Aldaar worden degenen die aan de eerste tafel eten, onthaald. Men ontziet waarschijnlijk de kajuit en men doet er zeer wel aan, om het fraaije ameublement. Men wordt aan tafel uitstekend goed gediend. Wij hadden soep, daarna ten minste vierderlei soort van vleesch, rog, tongen, zalm, groenten en aardappelen; vervolgens gevogelte, hoenders en pasteijen, en ten slotte, kersen, aardbeziën, taarten, biscuit, bitterkoekjes en meer kleinigheden, te veel om op te noemen. Ik dronk hierbij een halve flesch wijn, en betaalde voor dit middagmaal met den wijn, vijf en eenen halven francs. Aan de tweede tafel wordt gegeten, zoodra het nageregt op de eerste tafel is opgedragen: men eet er goedkooper, drinkt er geenen wijn, maar krijgt er bier, dat aan de eerste tafel ook wordt rondgeschonken, zonder dat men daarvoor iets betaalt.

Behalve dat kan men er allerlei ververschingen bekomen, als likeur, koffij, thee, en wat daartoe verder behoort.

De vracht voor de eerste plaats is twee francs.

Het reisje dat men met dit fraaije vaartuig doet, is genoegzaam gelijk aan den weg, welken de Utrechtsche schuit aflegt, varende van de Nieuwersluis naar Utrecht; en dit kan den lezer een denkbeeld van deze fraaije vaart en plezierigen togt geven.

Wij kwamen te vier ure in den namiddag te Brugge’.

De beschrijvinge van de stad zelve houdt niet veel in, maar 't zal veel West-Vlamingen toch misschien genoegen doen van de hoofdstad onzer gouwe te bekijken door de oogen van een Hollander in 1823.

‘Dat op- en ondergang het lot is van alle wereldsche zaken, bevestigde mij op nieuws het gezigt der eertijds zoo bloeijende en thans vervallene koopstad Brugge. - Ik wenschte dat ik hier te veel zeide, en men mij van het tegendeel overtuigde; gaarne zoude ik mijne oordeelvelling terug nemen. - De straten zijn lang, de markten, vooral de Vrijdagsmarkt, groot, maar de bevolking is in vergelijking, klein. Ten minste, het kwam er mij doodelijk stil voor. De gemeenschap met Gent, Sluis, Ostende, Nieuwpoort, Veurne en Duinkerken brengt de stad nog al eenig voordeel aan.

Brugge is, zoo als men weet, voor den koophandel zeer voordeelig gelegen; te meer daar de schepen over Ostende hier binnen kunnen komen; maar wat helpt het, als er bijna niets omgaat? Indien mijne berigten echt zijn, wordt er slechts op ééne, der eertijds zoo aanzienlijke scheepstimmerwerven gearbeid.

De ligging der stad is zeer aangenaam, de wandelwegen zijn uitlokkend, en de kerken vooral die van onze lieve vrouw verdienen de oplettendheid des reizigers, benevens de schilder- beeld- houw- bouw- en zeevaartkundige school, en het Lyceum.

De fabrijken, voor zoo veel die nog gaande worden gehouden, zijn zeer goed ingerigt en staan voor den vreemdeling, indien hij slechts door een' bekenden wordt ingeleid, open. Men heeft in Brugge, onder anderen, een uitmuntend kabinet van schilderijen, dat de beleefde eigenaar gaarne den vreemdeling laat bezigtigen.

Wandelende door de stad, ziet men, zoo als van zelven spreekt, de openbare gebouwen; en deze verdienen vooral om den tijd dien zij verduurden, nog al opmerking.

Ik heb mij in Brugge verwonderd over de fraaije estaminets, met name: In den Hollander, in den smaak van het Café Suisse te Brussel ingerigt, doch met be

trekking van het ameublement veel prachtiger, en in den Arend. Men vindt er de Hollandsche dagbladen, benevens eenige Fransche en Duitsche papieren. De bediening is er goed en de waren zijn er voortreffelijk.

Aldaar overtuigde ik mij uit de Gazette van de provincie West-Vlaanderen en der stad Brugge (N° 90), dat de Regtbank van enkele Policie van het kanton der stad Brugge, al kwam het er mij ook doodelijk stil voor, nog al wat te doen heeft.'

Dan volgt er een bericht waaruit blijkt dat er 'gedurende het kwartal April 131 personen, voor de rechtbank van enkele policie zijn gebracht, wegens schimpige geruchten, nagtgeraezen, aanwezigheid in herbergen na stads avondklok, enz.'

Het reisverhaal eindigt met de volgende beschouwingen: 'Die van Brugge zijn even als de Gentenaars, groote liefhebbers van muziek. Op eene bovenzaal van een der estaminets heb ik een gedeelte van een fraai concert bijgewoond. Men heeft in Brugge een schouwburg; dan, op denzelven wordt alleen door reizende gezelschappen gespeeld.

Het beste logement voor den reiziger is La Fleur de bied[(1)]; men wordt er tot eenen matigen prijs zindelijk en wel bediend. Des avonds half negen, uiterlijk negen ure, wordt het avondmaal opgedragen. Te tien ure gaat men, even als in Gent, te bed'.

E.V.D.P.

Den 5^{n}, s. C o l e t a Meid en maarte verdienen 'n taarte.

(1) Deze herberg werd in 1866 afgebroken om den nieuwen Stadsschouwburg te bouwen. 't Is in de Fleur de Blé, de Koornbloem, dat Lodewijk XVIII in 1815 met zijn familie afstapte en vernachtte.

De kenmerken van 't Westvlaamsch.

(Vgl. Biek. 1931, bl. 311 en de vorigen)

Uitsprake.

WAT bovenal het Wvl. kenmerkt is de uitsprake van de klanken *ij, ui* en *ou.* Deze worden zuiver uitgesproken en zijn almendalle geen tweeklank: *ij* als *i* in fr. mirage, *ui* als *u* in fr. rue, *ou* als *ou* in fr. cou. En die uitsprake geldt en blijft dezelfde over heel het Wvl. taalgebied, waar andere klanken soms nogal verschillend uitgesproken worden.

Deze drie klanken ongemengd zijnde en scherp afstekende tegen alle andere, zijn uiterst wel geschikt om onveranderd uitgesproken te blijven. Waar Oostvlamingen en Brabanders hun *ij* op alle mogelijke wijzen verzwaren, verscherpen of mengelen, en gaan van *a*, langs *ei*, naar *aai*, blijft de Westvlaamsche *ij* zuiver en ongemengd. 't Zelfde voor *ui* en *ou.*

Toen Westvlaanderen, tijdens de Middeleeuwen, in zijn vollen luister stond, gaf het den toon aan de geheele Dietsche taalgemeenschap, en naar Maerlant's voorbeeld, schreven de meeste geleerden op zijn Westvlaamsch en 't is waarschijnlijk dat de uitsprake ook fel Westvlaamsch getint was. Dit klonk *lief* en *voornaam*, en *gelijk* in Noord en Zuid, in Oost en West. Het wierd ook overal verstaan, gelijk ze nu ook overal het Vlaamsch van ‘bachten de kupe’ verstaan, en gelijk wij Westvlamingen ook de Hollandsche uitsprake verstaan. Des te meer, daar het volk in veel gewesten, ja en tot in 't hertje van Holland, gelijkaardige klanken gebruikte en nog gebruikt. Men raadplege o.m. Van Meurs' ‘Kriekende Kriekske’ in Betuwschen tongval geschreven, waarin het krioelt van klanken als onze Westvlaamsche.

Nu is het Noord-Holland dat de wet geeft. Al is het Nederlandsch er niet te schooner door geworden,

toch is het een voldongen feit, en wij Westvlamingen moeten ons wel geven. Ten tijde van De Bo, Gezelle en Rodenbach mochten we hopen dat de Wvl. uitsprake wederom bestaansrecht zou krijgen, ja, wie weet, meer als voorheen zou bovenkraaien, maar een krachtige tegenwerkinge, ook van Westvlaamschen kant, verijdelde de pogingen van die voormannen en deed dien schoonen droom verzwinden. De Westvlaamsche uitsprake wordt enkel nog geduld als liefhebberije.

Als wij, met de ‘Zingende Meisjes’ buiten Westvlaanderen, zelfs in Holland, verzen van Gezelle of liedjes van Karel de Gheldere in Wvl. tongval voordragen of zingen, en dat wij vragen: ‘Verstaat gij ons?’ - ‘Zeker, ja - gaat het, - en 't klinkt zeer mooi!’.

Gezelle is eigenlijk onze groote, onze laatste Westvlaamsche voorvechter geweest. Hij sprak immer de zuivere *ij-ou-ui*-tale, en eischte, zoover zijn gezag strekte, dat men zijn verzen ook alzoo zou uitgalmen: ‘Vr*i*dag, en niet Vr*ei*dag, met hetgene daaraan kleeft’ (Zie Biekorf 1930, blz. 292). Zijn wil eerbiedigende zingen wij telkens:

> Ze zwi-gen, ze zwi-gen
> van elkendeens gebreken,
> en horken, volgens *ou*d gebruuk
> als groote menschen spreken.

En declameeren wij:

> o 't Ruuschen van het ranke riet...
> o Schri-verkes, schri-verkes, zegt mi dan...

in zuiver Westvlaamsch, en 't en lijdt geen opsprake, integendeel!

***

Er ware nog wel 't een en 't ander te zeggen over andere klanken die de officieelen ons willen opdringen, bv. over de lange en korte *a.* De korte *a* maken ze *zwaar*, en de lange *a licht en verkept. Maar* spreken ze ongeveer uit als het Fransch *mère*, en *dag* met een naar *o* gaande zware *a.* Is dat niet glad verkeerd?

Niet alleen in 't grootste deel van Westvlaanderen, maar ook in Oostvlaanderen, in Brabant, in veel streken van Holland spreekt het volk juist andersom: *maar* bijna als *moar* en *dag* met een korte lichte *a*.

Het moet ook gezeid dat, in veel gevallen, de Holland-naäpende Vlamingen de zaak overdrijven en de lange *a* verkepter uitspreken als de Hollanders zelf. Daarom 'n is het niet noodig dat wij, Vlamingen, ons tonge geweld aandoen. Een licht verschil wordt gedoogd en zelfs door de Hollanders gewenscht.

Wat ons zuiver Westvlaamsch betreft, wij 'n mogen het niet verloochenen, noch ons er over schamen. Westvlaamsch, zuiver gesproken, is geen straattale, maar wel een beschaafde sprake, die op oerouden bloei mag bogen en die nu nog, dank aan Gezelle, burgerrecht verdient. Men doet verkeerd met uit onze scholen de Westvlaamsche uitsprake te bannen, ja tot uit de laagste klassen toe. Liet men de kinderen de drie zuivere *ij-ou-ui* klanken gebruiken (b.v. *mij*, *oud*, *uit*), dan zouden de woorden hun veel beter bekend voorkomen. In de hoogste klassen ware het nog tijd genoeg om oefeningen te geven in de zoogezeide algemeene uitsprake.

Langs Holland om begint men nu het te zware *hij = gei*, te vervangen door *ie*, wat gansch overeenkomt met ons vl. *hij = i.* Zoo wordt *zegt hij* uitgesproken: *zegt ie*; alzoo spreekt en schrijft men, telkens het voornaamwoord op het werkwoord of voegwoord volgt. Ja, in omgangstrant begint men overal *hij* te vervangen door *ie*, m.a.w. men komt naar het Westvlaamsch(1) terug! En is het uitspreken *m'n* van *mijn*, en *z'n* van *zijn* ook al niet een toenadering tot ons kort Westvlaamsch *z-i-n*, *m-i-n*? Wie zulkdanige woorden op zijn Westvlaamsch

(1) Hier weze bijgevoegd dat, benevens het Westvlaamsch en het Zeeuwsch, ook de Oost-Nederlandsche (Saksische) dialecten aan de Frankische diphtongeering van den i- en u-klank ontsnappen en aldus mede invloed hebben op die verandering in de nieuwere taal. - B.

uitspreekt, voelt de behoefte niet om het nog toonloozer te doen.

Daarmee sluit ik deze overwegingen over de kenmerken van het Westvlaamsch, en hope dat sommigen er een klaarderen kijk zullen in hebben en hun moedersprake, - de tale van Gezelle, meer in eere zullen houden.

REMI GHESQUIERE.

Jan Utenhove van Aardenburg.

WEINIGEN zeker onder onze lezers hebben ooit den naam van Jan Utenhove gehoord; nochtans genoot deze godgeleerde in zijn tijd en nog lang na zijn dood een zeer groote faam, bij zoover dat hij met den naam *Magister totius laudis*, 'Meester allen lof waardig' vereerd werd[1].

Jan Utenhove zag het levenslicht, men weet niet juist wanneer, in het dorpje Aardenburg, toen op vlaamschen, nu op zeeuwschen grond gelegen. Daarom noemen hem de meesten Jan van Aardenburg. Hij sproot uit de zeer bekende familie der Utenhove's of Utentune's, wier voornaamste tak te Gent gevestigd was. Was hij misschien verwant met dien Willem Utenhove, 'een priester van goeden love' uit Aardenburg, die rond het midden der dertiende eeuw een Bestiaris, d.i. een bundel dierfabelen schreef?[2] Wat er ook van zij, Jan Utenhove trad in het klooster der Predikheeren te Brugge, en werd er priester gewijd.[3] Vandaar vertrok hij naar Parijs om er voort te studeeren en

(1) Foppens: Bibliotheca Belgica, Brussel 1739, Bd. II, bl. 750.
(2) G. Kalff; Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde, Bd. I, bl. 186. Groningen 1906.
(3) Quétif & Echard: Scriptores Ordinis Praedicatorum Bd. I bl. 448. Parijs 1719.

werd er doctor in de godgeleerdheid uitgeroepen in 1283. Dan keerde hij naar het Brugsche klooster terug en stierf er op 10 December 1296[1]. Hij werd begraven in de Kerk van zijn klooster, die binst den franschen tijd vernield werd; op zijn graf stond een latijnsch opschrift, dat nog ten tijde van Foppens bewaard was en door hem overgeschreven werd. We lezen er:

> 'O Mors...
> Tu lumen patriae claudis, sternendo Magistrum
> Totius laudis, sanctumque Christi ministrum,
> Munditiae florem, patientem legis honorem,
> Fratrum fervorem, fidei morumque decorem'[2].

Jan Utenhove schreef verscheidene werken, doch alleen hun titel en een kort uittreksel bleven er ons van over. Uit zijn studententijd dagteekent een 'Lectura super Sententias'; ieder student in de godgeleerdheid moest immers aan de hoogeschool een verhandeling schrijven over het Boek der Sententiën van Petrus Lombardus[3]. Dit werk moest uitschitteren boven het gewone - de meeste dezer verhandelingen hadden natuurlijk slechts een voorbijgaande waarde - want het werd verspreid tot in Duitschland, alwaar het tot lang na den dood van zijn schrijver bewaard bleef. De duitsche Predikheer Johann Nider, gestorven in 1438, geeft er een uittreksel van in zijn boek 'Consolatorium timoratae animae'[4].

Een tweede werk van Jan van Aardenburg was de 'Postilla super omnes libros Bibliorum', dat in handschrift bewaard bleef tot aan den Beeldenstorm[5]. Van

(1) Ibidem. Seguier alleen (Laurea Belgica FF. Ordinis Praedicatorum, Doornijk 1659, bl. 152) schrijft 1290.
(2) Foppens, t.a.p.
(3) P. Feret: La Faculté de Théologie de l'Université de Paris et ses doctenrs les plus célèbres. Parijs 1894-1909, 4 dln. Bd. II bl. 562-564.
(4) Editio princeps te Parijs in 1478: Hain, Repert. Bibliogr. n. 11809 - Deze tekst is overgedrukt bij Quétif & Echard I, bl. 448.
(5) B. de Jonghe: Belgium Dominicanum. Brussel 1719, bl. 177.

een ander werk van hem, de ‘Lectura super omnem Bibliam’ weten we niets buiten den Titel.

‘Omnia cadunt’, zegt het spreekwoord. Ziedaar al wat is overgebleven van het leven en de werken van den voormaals beroemden godgeleerde Jan Utenhove van Aardenburg.

JAN A. VAN HOUTTE.

Jantje Goedherte en Pieter Kwaadherte.

(Vervolg en slot van bl. 60)

DAGEN en weken vlogen voorbij in rust en in vreugde, maar er kwam nog eene nieuwe dondervlage in Jantje zijn schoonen hemel.

De koning en had geen zoontje om hem op te volgen en hij treurde daarom en de koninginne ook; dat wierd geweten door de hovelingen en 't kwam ook aan Pieters ooren. Ah! grinsde hij, nu heb ik het gevonden, nu moet die Jan er aan, nu of nooit!

Eens dat de koning in zijne schoenmakerskamer kwam om wederom eene paar beste leerzen te doen maken, begon de eerlooze bedrieger zijn spel.

- Heer koning, sprak hij, gij treurt en geheel het koninklijk hof treurt mee, omdat gij nog geen troonopvolger en hebt. Ik ook ben daarover bedroefd; maar ik ben machteloos en kan uwe koninklijke hoogheid niet helpen. Ik weet nochtans iemand die er overal mee pronkt dat hij u kan helpen; maar hij wil het gevraagd zijn. Gij hebt hem hooge verheven en nu, van hooveerdigheid opgeblazen, wil hij hem niet vernederen en hem bij u aanbieden.

De koning geloofde wederom dien vleier. Hij was kwaad omdat Jantje hem niet aanbood en hij deed hem roepen en sprak hem geheel streng aan.

- Jantje, zei hij, uw gedrag verwondert mij buitenmate. Ik heb u groot en rijke gemaakt, verre boven hetgeen ik doen moest, voor de diensten die gij mij bewezen hebt. Gij zegt dat gij mij dankbaar zijt; maar

waar is die dankbaarheid? Gij weet dat ik en de koninginne in droefheid zijn, omdat wij geen troonopvolger hebben. Gij kunt ons helpen, alzoo boft en stoft gij, en gij en biedt uwe diensten niet aan! Is dat dankbaar zijn? Luister; ik geef u vijf dagen tijd, gij zult mij een zoontje brengen: het moet mijne oogen hebben en het haar der koninginne. Is 't verstaan? Voldoet gij niet, ik beroof u van alles wat gij bezit, jaag u van het hof en uit mijn land.

Jantje had schoon klappen, de koning en geloofde hem niet, en die goede sul keerde weder naar zijn kamer, waar hij bittere tranen weende. 't En was maar uit den hemel dat hij hulpe kon verwachten - en zie! 't schiet hem te binnen van dien ooievaar met zijne lange beenen, die beloofd had hem te helpen als hij in nood was.

Hij ging er naar toe en vond hem zitten op zijn nest. De vogel herkende seffens zijn weldoener en zag dat hij in verlegenheid was.

- Wat hapert er, zei hij, gij zijt bedroefd, ik zie het; kan ik u troosten of u helpen? spreek, 'k en zal geen moeite sparen.

Jantje deed geheel het geval uiteen: hoe dat het zoontje de oogen moest hebben van den koning en het haar van de koninginne, en dat hij maar vijf dagen tijd had om den koning zulk een kindje te bezorgen of dat hij op strooi was en uit het land ging gebannen worden.

- Verheug u, mijn goede weldoener, ik zal u helpen! Ga naar huis, maak een zijden beddeke, zoo schoon als gij maar kunt, en den vijfden dag laat uw venster open en ik zal u 't schoonste kindje van de wereld brengen, geheel naar 's konings goeste en begeerte.

Jantje keerde vol hope en welgezind naar zijn kamer en werkte dag en nacht om zulk een zijden beddeke te maken. 't Was oprecht een mooitje, zoo schoon had hij dat uitgewrocht, dat hij zelf in bewondering stond voor zijn eigen werk.

Den vijfden dag tegen avond kwam die goede vogel met dat gezegend kindje in een mandeke aan zijnen

bek en legde het neder op het beddeke en vertrok zonder geruchte te maken.

Jantje over van blijdschap trok met zijnen schat naar de kamer der koninginne en legde het kindje op haren schoot. Als zij dat schoon zoontje bewonderd en lange bezien hadde, wierd zij bijna zot van vreugde en begon te zingen dat de koning het hoorde en seffens binnen kwam geloopen. Maar als hij de koninginne zag zitten met dat schoon kindje dat ze gedurig kuste en bemoesde, begon hij te dansen van blijdschap.

- De lieve God heeft ons een kindje gebracht, riep de koninginne, oprecht een engeltje! Kijk ne keer: het heeft mijn haar en uwe schoone blinkende oogen, schooner kindje en kunt ge niet droomen!

De koning nam zijn zoontje in zijne armen en kuste het al weenen van blijdschap. Als hij wat gestild was, bemerkte hij Jantje, die in een hoek van de kamer stond. Hij sprong naar hem toe en omhelsde hem tot driemaal toe.

- O Jantje! Jantje! riep hij, vandage hebt ge mij en de koninginne de gelukkigste menschen van de wereld gemaakt en om u mijn dankbaarheid te toonen, zal ik u voortaan aanzien en behandelen als of gij mijn broeder waart. Gij zult met ons aan dezelfde tafel eten, de schoonste kamer van mijn paleis zal de uwe zijn, en gij zult met mij overal meêgaan in al de steden van mijn land en alle eere met mij deelen. En nu dat gij mijn broeder zijt, en mogen er tusschen ons geene geheimen meer bestaan; daarom smeek ik u mij te vertellen, hoe gij mij die drie diensten bewezen hebt. Een mensch met zijn bloote menschelijke macht en kan toch niet doen wat gij gedaan hebt. 't En is ook geen tooverij of duivelsch spel; want gij zijt daarvoor veel te fraai en te christelijk. Vertel ons dat een keer, ons geluk zal zooveel te grooter en onze genegenheid zooveel te hertelijker zijn.

- Wel! antwoordde Jantje, 'k zou moeten geheel de geschiedenis van mijne reize uit mijn land naar hier vertellen en dat ware nog al lang.

- 't En doet, 't en doet, zei de koning, zet u daar in dien zetel en vertel maar van naaldeke tot draadje geheel uwe reize; ik en de koninginne verlangen ons hert uit om alles te vernemen.

Zoo Jantje vertelde hem al wat wij weten, hoe hij met dien duivelschen wreeden Pieter den schoenmaker kennis gemaakt had, hoe en waarom hij zijn twee oogen door hem uitgesteken wierd en hoe hij onder de galge op een wonderbare wijze genezen wierd.

- Pieter de schoenmaker! riep de koning, Pieter de schoenmaker zegt gij... vertel maar voort, lieve broeder, vertel maar voort.

Jantje begon dan te vertellen hoe hij de bietjes, de zwaantjes en den ooievaar op hunne bede gespaard had, alhoewel hij stervende was van den honger, en hoe die dankbare beestjes beloofd hadden hem te helpen als hij ooit in nood mocht verkeeren.

- Als gij nu, heer koning, den eersten dienst vroegt, hebben mij de zwaantjes geholpen en den ring uit het water gehaald. Uw beeld hebben de brave bietjes gemaakt en die lieve ooievaar heeft u dat lief zoontje bezorgd... Daar is in 't korte de uitleg van al wat ik voor u gedaan heb. - Heer koning, vroeg Jantje nu, mag ik ook weten wie mij alzoo beschuldigd heeft van hooveerdigheid en boffen en stoffen, en dat ik dat al kon alsof het maar kinderspel was. Trouwens, ik verzeker u dat ik iederen keer zeer verlegen en bedroefd was, als gij mij bij u riept en uwen strengen eisch voorlegde.

Jantje had gedaan met spreken en de koning zat gelijk in diepe gepeizen verzonken; maar al met eens sprong hij rechte en drukte Jantje op zijn herte.

- Jantje, mijn goede broeder, sprak hij, nu zie ik u nog veel liever, gij zijt een engel en een heilige! Maar gij weet niet dat die duivel van een Pieter, uw beul, hier in mijn hof schoenmaker is? 't is hij die door leugen en bedrog u beschuldigde bij mij. Hij wist dat gij mijn kleermaker waart, hij was bevreesd dat zijn moordenaarswerk zou uitkomen. Gij moest

weg en daarom beschuldigde hij u, maar God heeft u beschermd. Kom nu mee met mij, broeder, lang genoeg hebt gij geleden, nu moet gij u ook verblijden.

De koning deed al zijne hovelingen in de troonzaal bijeenroepen en vertelde geheel Jantjes wedervaren; die heeren waren zoo verbitterd dat ze allen te gelijk riepen: Ten dood, aan de galge met Pieter! en leve Jantje onze kleermaker!

- Ja, riep de koning, aan de galge met Pieter Slechtherte en niet alleenlijk: leve Jantje de kleermaker; maar leve Jantje, mijn broeder en beste weldoener!

Jantje was over van geluk, maar als hij de koning hoorde roepen met geheel zijn hof: Aan de galge met Pieter! kwam zijn goed herte weder boven. Hij viel op zijne knieën voor 's konings troon en hij sprak:

- Heer koning, ik heb geene woorden genoeg om u te bedanken voor zooveel onverdiende eere, maar als ik u iets vragen mag: spaar Pieter, ik wil hem geen kwaad. God vergeve 't hem, gelijk ik hem vergiffenis schenke!

- Broeder, broeder, riep de koning en de tranen sprongen uit zijn oogen, om uwe bede, wil ik hem sparen: maar met eene koorde aan zijnen hals zal ik hem uit mijn hof en land jagen; goed mag men zijn, maar recht moet geschieden!

Al de hovelingen diep aangedaan bogen voor Jantje, verlieten de zale en verspreidden het nieuws door het hof en in geheel de stad.

Met dien schurk van een Pieter wierd er kort spel gemaakt. Hij viel bijna dood als hij zijn vonnis uit den mond van den koning vernam en dat hij van de galge gespaard was door de bede van zijn eigen slachtoffer. De soldaten deden Pieter eene dikke koorde rond zijnen hals en onder gejouw van bedienden en hovelingen verliet de schurk het hof van den koning.

De straten stonden vol menschen die den wreedaard verwenschten, en in zijn aangezicht spuwden. De ellendeling liep al wat hij loopen kon om levend uit

de stad te geraken. En de jongens liepen achter hem en smeten met keien en steenen naar zijn hoofd.

Eindelijk gerocht hij verlost en liep maar altijd voort, alsof de duivels uit de helle op zijn hielen zaten, en sloeg den weg in naar den bosch vanwaar hij herrewaards gekomen was.

Als de ooievaar hem zag aankomen, smeet hij een wreed getier uit en bestormde hem met zijn scherpen bek en kloeke vlerken, en sloeg en beet hem dat hij bloedde. Pieter liep of beter stormde maar altijd voort met den schrik op het lijf.

Als hij bij het water kwam en meende wat te rusten, vlogen al de zwaantjes met wild geschreeuw rond zijn hoofd en sloegen met hunne vieren overal waar zij hem treffen konden: 't was met veel moeite dat hij aan hunnen razenden aanval ontsnapte.

Pieter liep maar altijd voort als een bezetene en hij kwam alzoo bij den boom waarin de bietjes woonden. Hij meende hier wat te rusten, want hij was tenden. Doch Pieter was in een oogslag omringd van duizende bietjes, die ronkten van woede en hem zoodanig straalden, dat zijn hoofd zwol de dikte van een ijzeren pot. Hij meende dat hij ging sterven van de pijn, zoo gruwelijk was hij gestraald. Hij sloeg en stampte altijd al voortloopen, totdat hij eindelijk van de bietjes verlost was en uitgeput nederviel onder de galge, waar hij Jantje zijn slachtoffer nedergesmeten hadde.

Terwijl hij daar lag, meer dood dan levend en geen mensch meer gelijkend, kwamen daar twee zwarte raven op de galge zitten. Pieters oogen waren uit hunne holten gezwollen en zoo lag hij krachteloos op zijne rugge al snakken naar adem.

- Kijk, zeiden die raven, wat blinkende oogen! en als razenden vielen zij op den booswicht en pekten hem de oogen uit zijn hoofd.

Daar lag nu Pieter Kwaadherte, of beter daar rolde hij van de pijn, zienlijk van God gestraft om zijne wreedheid tegen het brave Jantje Goedherte.

J. LEROY.

Uit het Ypersch volksleven.

Spellewerk.

Als de jongens 's avonds ‘in hunnen koffer’ waren of, gelijk men nog anders zei, ‘naar den hoogerik’ waren, dan kwam het spellewerkkussen nog een beetje uit zijnen hoek. 't Vrouwvolk wrocht dan bij de bolle[1], terwijl 't mannevolk in 't donkere rond de stove een pijpe smoorde. Toen men nog geen ‘quinquets’ had, gebruikte men een soort platijn waarin een roeten keerske of een lange keerse, ‘een spaarkeerse’ gestoken zat.

Gebeurde 't dat een boutje van 't achterwerk afrolde, dan mocht men bezoek verwachten; was het eentje van 't midden van 't kussen, dat gold als een teeken dat men een brief zou krijgen; rolde er een boutjen af in de draaioogen, dan zou men een ander vrouwmensch op bezoek krijgen.

Ieder kantwerk had zijn eigen volkschen naam; men had: den fijnen en den groven geernaar, het grof en fijn Onze Lieve Vrouwtje, 't paternostertje, 't knopgat, 't à vapeurtje, 't kalvermuiletje, 't kruisje, 't pinnetje en 't bolleke, de kapelle, 't luizeke, 't zaagske, 't kurkje, 't à vapeurtje met de reke en zonder de reke, met de draaiooge en zonder de draaiooge, 't blinkertje, 't druiveblad, de medaljon, 't krenolientje, 't hertje, 't handje aan 't handje, 't krom slekje, 't kriekje, 't keesje, de sneeuwbolle, 't motje, 't pupje, 't eekhorentje, de esse (S), de rupse, 't mottebolletje, 't scheuveltje, 't elleboogske, de stamineepijpe, 't krom treetje[2].

(1) De spellewerkbolle, anders nog het s t r a a l d.i. een bokaal of glazen bol vol pompwater dien de spellewerksters 's avonds vóór het licht plaatsen, om de stralen op hun kussen te verzamelen en aldus klaarder te zien, fr bocal (De Bo); vlg. Biek. 1902, bl. 239.

(2) Vgl. het Ypersch spellewerkliedje in Biekorf 1903. bl. 80.

Als het tandetjen af was, dan had men zijn scherrewerk. Men vestte 't werk op, men mat de tandetjes met de elle en men zette 't kussen weg, ofwel men wond nog boutjes op het boutjewiel.

M.C.

Uit den ouden taalschat.

Metter warmer hant geven

Warmer hand iets geven dat is: in levenden lijve geven, in tegenstelling van bij testamente, zegt De Bo o. 't w. w a r m .

Francoys Ryckewaert, pastor van de Potterie te Brugge, gebruikt die uitdrukking in zijn testament opgesteld den 21 September 1574. ‘Item ick gheve Mayken mijn dienstbode... mijn zwarte keirle ghevoert met camelot. Item een coutse daerop licht een bedde, twelcke ic haer *metter warmer handt ghegheven* hebbe, twelcke ick zoo verclaerse by desen mijnen testamente, zoo ick oock te kennen gheve ende verclaerse ghegheven thebbene binnen mijn levene ende *metter waerme handt* mijn nichte... mijn goede signet, up dat nyemant dies ignorancie en pretendere, noch daernaer tmijnen sterfhuuse en vrage.’(1)

In zijn Confutatie oft Wederlegginghe vanden Biencorff (Leuven, 1598) vertelt pastor Jan Coens van ‘de H. Lucina, ten tijde van den Paus Marcellus, die allen haer goet *met der warmer hant,* de H. Kercke opghedraghen ende ghegheven heeft (f. 202 v.)’

Warme hant, zegt Verdam (Mnl. Wdb. IX, 1768) staat tegenover *dode hant* en is het zinnebeeld van het leven.

Hiermede verbonden is voorzeker de Overijsselsche spreuk: Iets met de warme hand overbrengen d.i. versch, zonder uitstel, alsook het Friesch: Nijs (nieuws) mei de waerme hân oerbringe, in denzelfden zin: Het niet koud laten worden, fr. apporter une nouvelle toute

(1) Archief van het Bisdom Brugge.

chaude[1]. Deze laatste spreuken schijnen eerder jongere toepassingen of aanpassingen te zijn van de eerst vermelde zegswijze.

Spademan

De ondernemer van de dijkwerken onder de Wateringhe van Veurne-Ambacht in de jaren 1411-1425 heet in de rekeningen[2] altijd *Meester spademan.* In 1412 is er voortdurend sprake van 'Heinrijc van Duustborch, meester *spademan*' en 'Hughe Kaule, meester *spademan*'; in het meervoud lezen we aldaar: '... bi rade van Heinrijc van Duustbourch ende Jacob de But, meester *spadelieden* (f. 12 v.)'

De gewone dijkwerkers heeten steeds Spadelieden: 'Item den voorseiden buttiers, pipegaelres ende *spadelieden* ghegheven in hovesscheiden...' (f. 14 v. en vgl. Biek. 1931, bl. 319). - 'Betaelt Jorijs Janssone ende andere *spadelieden* van datsij ten bevelle van watergraven maecten twee exemplarisen upden verschen dijc omme den vors. dijc daer naer te hoghene...' (Rek. 1424, f. 4 v).

S p a d e m a n , mv. Spadelieden, in het Mnl. Wdb. onvermeld, stemt dus overeen met het Mnl. *Dikere*, *Delvere*, soms ook *Dycmeester* = dijkwerker.

In denzelfden zin ontmoeten we aldaar in 1422 het volgende woord:

Graefwerker

Toen verscheidene 'ghedelven over ghesleghen ende ghemeiten waren', gingen de watergraaf en de ontvanger van de Wateringhe op de besproken dijken 'omme... die doe tinten (= peilen) ende oversien by *meester graefwerkers*, te dien ende datmen de vors. ghedelven zoude weiten waer up besteiden.'

De ontvanger teekent verder aan: 'Item betaelt

(1) F.A. Stoett. Nederlandsche Spreekwoorden, n. 2283 (Zutphen, 1916).
(2) Berustend in het Archief van het Brugsche Seminarie.

Jan Vitine ende Jan Coppine, *meester graefwerkers*, van datsij waren metten vors. watergrave omme de vors. ghedelven over te siene ende te tintene...'[1]

In het Mnl. Wdb. is ons Veurensch woord niet vermeld, wel het Hollandsch Gravere, Grever = delver, aardwerker.

A.V.

Boekennieuws

- P. Hildebrand, O.M.C. *Een onbekende Nederlandsche Dichter*: P. Seraphim de Vos van Brugge. In-8°, 35 bl; overdruk uit Leuvensche Bijdragen 1932.

Sommige verzamelwerken vermelden een P. Serafijn van den Branden als dichter van een o n u i t g e g e v e n Leven van de Saelige Maeghet en Martelersse Maria, bijgenaemt de Allendighe. P. Hildebrand heeft dat grondig onderzocht en bevonden dat de bedoelde dichter keeraafsch gedoopt is, dat hij niemand anders is dan P. Seraphim (in de wereld Pieter) de Vos, in 1659 te Brugge geboren, misschien wel familie van den bekenden Brugschen dichter Lambrecht de Vos (Vossius). De dichtveerdige Capucijn overleed te Brussel in 1728.

De naam van P. Seraphim bleef bewaard dank aan zijn onuitgegeven gedicht, maar P. Hildebrand met zijn fijnen speurzin, achterhaalde drie andere g e d r u k t e werken door den Brugschen Capucijn geschreven. Het zijn: een vroeger berijmd Leven van den H. Alexius, door P. Seraphim in 1711 vanher op 't getouwe gezet; - Het Boeksken van de vier Uytersten, een rijmwerk dat verdienstelijk genoeg bleek om in elf jaar tijd a c h t uitgaven te beleven. Voegen we hierbij dat de vierde druk (Tot Brugghe bij Paulus Roose woonende in de Wollestraet in de viet Evangelisten, 1716), dien P.H. niet kon vinden, in 't lang en in 't breed beschreven staat in Biekorf XIII, 1902, bl. 14-15, 46-48 en 77-80. - Het derde werkje is een Bly-eindigh Treurspel. De Goddelijcke Voorsienigheyd beproeft in Berthulpho en Ansberta, in 1720 te Brugge uitgegeven.

Hetgene P.H. uit en over deze rijmwerken meedeelt, laat ons den letterkundigen aanleg van P. de Vos voldoende kennen: een hoogvlieger was hij niet, maar zijne rederijkerskunst staat meermaals boven het middelmatige van wat

(1) Rekening 1422 f. 4 v.

zijn tijdgenooten in een eeuw van diepe letterkundige armoede hebben voortgebracht. P. Hildebrand brengt ons in zijn belangwekkend opstel eene niet te versmaden verrijking, waarvoor de liefhebbers onzer Vlaamsche Letteren hem dankbaar mogen zijn.

- M. Sabbe. Brugsche Liederen over den Veldtocht van Frederik Hendrik in Vlaanderen (1631), in de Verslagen en Mededeelingen van de Kon. Vlaamsche Academie, 1931, bl. 1007-1017.

Frederik Hendrik, prins van Oranje en Kapitein Generaal van de Unie, ondernam in 1631 een veldtocht tegen de geduchte haven van Duinkerke. Vanuit Watervliet rukte hij met zijn leger naar Brugge, waar hij vier dagen voor de wallen bleef liggen. Daar vernam hij dat het Spaansche leger tegen hem oprukte en trok snel achteruit om zijne troepen op de Schelde in veiligheid te leggen. De aftocht van den prins wekte veel vreugde in Vlaanderen en vooral te Brugge, dat den vijand voor zijn poorten had zien liggen.

Een Brugsche koperslager, Jacob L a b u s , een glorie der Rederijkerskamer van den H. Geest, voelde het heilig dichtersvuur in hem ontvonken en bezong die blijde gebeurtenis in een volksch en grappig L i e d e k e n . Hij vertelt daarin heel leutig o.a. hoe de prins zijn kwartier opsloeg op het B e v e r h o u t s v e l d , aldaar in het wagenkot van 't B l a u w K a s t e e l k e n kermis hield, op het torentje klom om Brugge van verre eens te zien en daarmede zoo blij was.

Een kunstbroeder en evenknie van Labus, een zekere S c h i l d e r , voelde ook de behoefte om den Helicon te bestijgen en dichtte eenen J a u w d.i. Uitjouwing, die eveneens op vliegende blaadjes gedrukt werd.

Van Hollandsche zijde werd op die spottende liederen van de Brugsche ‘schilder en kooperman’ met een bitsigen W e d e r k l a n c k en F o e y -I a u w geantwoord.

M. Sabbe, die reeds zooveel belangwekkends over onze 17e eeuwsche letterkunde bekend maakte, overziet en ontleedt die vergeten geraakte stukken en vermeldt ten slotte nog een Fransch lied over dezelfde gebeurtenis dat ook te Brugge gedicht werd. Hij voegt twee mooie afbeeldingen bij zijn opstel; het Blauw Kasteelken en de Oranjemolen op Beverhoutsveld.

Of de ‘Oranjemolen’ zijn naam kreeg omdat de prins van Oranje aldaar in 1631 zijn tenten opsloeg, durven we, na lezing van hetgene Rond den Heerd XIX. 1884, bl. 332 vlg. daarover mededeelt, niet met zekerheid bevestigen.

- Zeeland door de eeuwen heen door M. Van Empel en H. Pieters, aflevering 3. Uitg. G.W. Den Boer te Middelburg. - Vgl. Biek. 1931, bl. 381-382.

De derde aflevering van dit voortreffelijk werk besluit de

beschrijving der Noordelijke eilanden vóór 1400: Schouwen, Duiveland en Tholen. Met W a l c h e r e n komen de schrijvers in de zuidelijke helft van Zeeland en worden onze naaste geburen. Zij schetsen de geschiedenis der inpolderingen, waarbij de abdijen van Middelburg en Rijnsburg eene belangrijke rol speelden. Heel oordeelkundig kiezen zij de Walchersche moederkerken als uitgangspunt der plaatsbeschrijving. M i d d e l b u r g , in dien tijd de eenige flink uitgegroeide Zeeuwsche stad, krijgt een behandeling naar verdienste; de uitvoerige mededeelingen zijn opgeluisterd door twee afbeeldingen: een prachtig gezicht op de stad naar eene zeldzame kopergravure der 17e eeuw en de paskaart van de Zeeuwsche kust in 1617. - Gelukkig dat we nog Blanchard's verouderend en al te zeldzaam geworden *La Flandre* bezitten, anders zouden we Zeeland om dit werk al te zeer moeten benijden!

A.V.

Mengelmaren

Een Rakkejak-keere.

- 'k Gaan dat doen met mijn r a k k e j a k -k e e r e !

- Hoe datte?

- Ja, met mijn... spikkelboor, maar ze heeten dat alzoo omdat 't alsan r a k k e j a k d o e t .

De oude timmerman sprak van zijn s p i k k e l b o o r (= Spijkerboor, fr. Vilebrequin) anders nog K e e r b o o r geheeten, d.i. een boor waarvan de keer of wrange [anders nog w e m e l h o u t] met een gemoet gemaakt is, zoodanig dat men met snokskes (en zonder rond te moeten draaien) kan boren. - Vgl. De Bo op Keer en Wemelhout.

Brugge.

[L.D.W].

Met een koeke weven.

- De beste zijn, die m e t 'n e k o e k e w e v e n ; daar is er nog werk genoeg en ze winnen een grootere pree.

Mijn zegsman sprak van de wevers die op een J a c q u a r d g e t o u w e werken: aan zulk een getouwe ‘is er een geheel spel dat vergaat, en dat maakt bloemen; 't zijn al stikken die moeten dienen voor gordijnen.’

Gulleghem.

D.C.

Weven met de mannejes.

- 't Is vele verslicht in 't werk, sedert dat die g e t o u w e n m e t m a n n e j e s opgekomen zijn, ze werken nu op zes getouwen me' ne keer!

Gehoord van een wever te Kortrijk.
Vgl. hierboven bl. 64: Zwingelen met de mannejes.
V.S.

- 't Ga' weere e' k a n n e j e a a n d e m a n e hangen niet Nieuwjaar!
d.i. Ze gaan d'er weere deure gaan in 't pintestekken, met den glazen handboom werken en een pere ophebben.
Cuerne
G.
- Ge kunt alles doodzwijgen, zei Wissel (een herder uit Emelghem), maar niets doodklappen.
M.A.
Gehoord te Swevezeele op den Hille:

- Alle kuipke, een puipke [pijpje]
  Alle woordeke een snuifke.
- Gaat het met geen tunne,
  We zullen een brouwte indoen.
- Gij meester zjjn, en ik doen da'k wille, zei de vent.
  't Is goed, zei 't wijf, roer nu je pap zelve.

B.D.L.

Late zijn Paschen houden.

Dat heet: D e n l a a t s t e n z a k indragen, en te Brugge hoorde ik ook nog: 'Ge zult zeker den laatsten Zondag uwen Paschen houden l i j k d e m e u l e n a a r s !'
A.V.W.

- Een scho(o)n wo(o)rd is overal zijn plekke weerd! 'k hê 't gro'vader honderde keers hooren zeggen.
T.R.
Brugge
In dezen slechten tijd mag een koopman niet liggen lutsen om zaken te doen, 't is van rap te verkommenschepen, anders 'D e s t e e r t z o u d e n k o p u i t e t e n' d.i. er zou daling en verlies op de koopwaren komen, wegens de ongestadigheid van de markt.
Brugge

Kuttelstaptjes.

- Kijk ze mij daar gaan die pimpermeeze met heur k u t t e l s t a p t j e s ! d.z. kleine stapjes 'van twintig op een teljoore.'
Vlisseghem.
A.V.W.

[Nummer 4]

Grieksche vluchtelingen in Vlaanderen

DE inneming van Byzantium door de Turken (1453) joeg een heelen vloed Grieken het Westen in. Vele handelaars en geleerden vonden een nieuw bestaan in de bloeiende Italiaansche steden en behielden aldus, van op klassieken grond, een bemoedigend uitzicht op de Oude Wereldzee. Sommigen verkozen den weg naar de nieuwe wereldzee van het Noorden: in die nijvere streken konden zij verwachten dat hunne handelswetenschap en geleerdheid tot hun recht zouden komen. Of waren de Grieken, die we in onze streken aantreffen, misschien lieden minder belust op een bestendigen levensstand dan wel op het leiden van een voorloopig vluchtelingenleven, terend op de liefdadigheid der ontroerde Westerlingen? Dit is reeds van te voren waarschijnlijk, te meer omdat er in onze gewesten geene Grieksche consulaten bestonden en omdat een vreemdeling, buiten het raam van onze toenmalige maatschappelijke inrichting, moeilijk een bedrijf kon aanvatten.

Vóór den val van Constantinopel waaide er bij tijden een vluchteling uit het Oosten naar onze streken over. In 1426 hielpen de Brugsche wetheeren ‘den grave van Valacien[1] uut Grieken, mids dat hi verdreven was uut zinen lande bi den Sarazinen.’ In de volgende jaren 1440-1450 komen te Brugge om hulp aankloppen ‘eenen grieken priestre, een aerm priester van Indyen’ terwijl de gemeente ook tusschenkomt ‘omme te helpen begraven eenen priester uut Armenien, die hier staerf.’

Na den val der Byzantijnsche hoofdstad zijn er voortdurend ‘Grieken van Constantinoble’ die de liefdadigheid van de Brugsche gemeente komen inroepen. De gemeenterekeningen vermelden, vanaf 1454, regelmatig aalmoezen uitgereikt aan ‘eenen ruddere van Constantinoble, een edelen man van C., eenen broeder van C.’ Deze lieden vertoonden gewoonlijk ‘brieven van recommandacien van onzen gheduchten heere [den hertog van Bourgondië].’ Bij gebrek aan zulke hooge aanbeveling, wisten de zwervende vluchtelingen ook andere titels te doen gelden om eene milde aalmoes los te krijgen: ‘Item eenen grooten heere van Constantinoble van skeysers bloede (1460). Ghegheven eenen notablen ruddre van C. broedre van den keysere (1461).’

In de latere jaren blijft de stoet van bedelende Grieken aanhouden: in 1467 verschijnen ‘een scamel ruddere van C., drie edele uut Grieken, een ruddere van Rodes, nog een ruddere van C.’; in 1468 ‘twee edele mannen van C.’; in 1469 ‘eenen aermen edelen man rudder verdreven van Constantinoble’; in 1470 ‘eenen edelen man van C. sgraeven zuene van Trapezonde’ en nog 't volgende jaar komt een arme edelman ‘van Trapesonde in Griecland’ terwijl ook een aalmoes geschonken wordt aan ‘Cursanis ende Theoderi Sinas van Constantinoble’[2].

(1) Walachije, streek op den Donau in het huidige Roemenië.

(2) Volgens de Brugsche gemeenterekeningen, aangehaald door Gilliodts-Van Severen in zijn Inventaire des Archives de la ville de Bruges, deel V, bl. 492-494 en deel VI, bl. 116 (Brugge, 1876). - De Brugsche archivaris mengelde Grieken en Gipten al dooreen; de teksten betreffende Grieksche vluchtelingen bracht hij samen op de Bohemers.

In Juni 1461 werd er op het schepenhuis te Brugge een groote ‘maeltyt ghegheven... den vrienden ambassadeurs uut Griecland’[1]; met welke zending deze nog anders genoemde ‘ambassadeurs van Oryenten’ hier gekomen zijn, zou wel verdienen nader onderzocht te worden.

De schepenen van het Brugsche Vrije werden ook door Grieken aangesproken: in 1463 helpen zij twee ridders van Constantinopel, genaamd Demetrius en Leontrin[2].

Te Veurne verkrijgt een ridder, met zijn gevolg van Constantinopel gekomen, in 1462 een aalmoes ‘te hulpe van sijnen rantsoene’[3].

Ook Oudenburg werd niet voorbij gegaan. In de gemeenterekeningen aldaar lezen we:

‘Item ghegheven eenen Míchael Dromocatis Chrysalneas ende zynen medepleghers commende van Constantinopolen, soot scheen, in aelmoessenen ten scrivene van minen heere den grave van Charolois (1454).

Item ghegheven in aelmoesenen eenen ruddere van Constantinoblen met sinen gheselscepe, ten scrivene van onsen gheduchten heere ende princhе... (1456).

Item ghegheven in hoofsceden den broeder vanden arsbisscop van Constantinople (1461).

Item ghegheven in hoofscheden eenen persoon ghenaemt Antheunis Schar, gheboren van Orienten...; in aelmoesenen eenen Albertus Atry, rudder uuten lande van Cypers (1462)’[4].

Te Middelburg in Zeeland kwamen in 1459

(1) Gilliodts, a.w. V, 531.

(2) F. Priem. Précis analytique des Documénts des Archives de la Flandre Occidentale. 2e Série, Tome II, bl. 105 (Brugge, 1844).

(3) F. De Potter. Geschiedenis van Veurne, I, bl. 168-169 (Gent, 1873).

(4) Feys-Vande Casteele. Histoire d'Oudenbourg, II, bl. 427, 429, 436, 437 (Brugge, 1873).

‘een deel Griecken van Constantinopele, met brieven van recomandatie van myn Genadich Heere’ en kregen een hulpgeld van de schepenen[1].

De gemeenterekeningen van K o r t r i j k getuigen dat de Grieksche vluchtelingen ook daarheen den weg gevonden hadden:

‘Ghegheven drien armen lieden van Constantinobelen,... drie griecsche heeren die van C. quamen,... eenen anderen heere van C. (1454, f. 28 v.-29).

Ghegheven tween edelen mannen van Constantinoblen die ghevanghen hadden ghezyn vanden Turcken;... Janne Alexe, edelman van C. (1455, f. 28 r. en v.).

Ghegheven Jan Tours van C. in aelmossenen; Bazelis Dueray, riddere van C.; her Willem Liel, priestre van C. (1456, f. 32 v.).

Ghegheven tween aermen lieden die quamen van Constantinnoble (1461 f. 26 v. en nogmaals f. 27 v.).’

Dergelijke posten staan verder nog in de rekeningen over 1462, 1466 en 1468[2].

Uit het aangehaalde blijkt alleszins dat talrijke vluchtelingen geteerd hebben op de ontroering in onze gewesten veroorzaakt door den val der Grieksche hoofdstad. Die gebeurtenis bleef langen tijd het onderwerp van den dag, daar zij het Turksche gevaar ook voor het christene Westen een werkelijkheid liet worden. Nog in 1513 komt een Grieksch edelman ‘die hem zeide vanden geslachte vanden keysers van Constantinoble’ bij de Kortrijksche wetheeren om bijstand vragen: hij beweert het losgeld in te zamelen om voor hem en zijn prinselijke familie[3].

(1) J. Dirks. Geschiedkundige onderzoekingen aangaande het verblijf der Heidens of Egyptiërs in de Noordelijke Nederlanden, bl. 128 (Utrecht, 1850).

(2) Rek. 1462, f. 28; 1466, f. 35 r. en v.; 1468, f. 34 v.

(3) ‘Ghegheven by laste vander wet in aelmossenen, eenen edelen man ute den lande van Griekin, die hem zeide vanden geslachte vanden keysers van Constantinoble, thuulpe vanden rantsoene van hem ende zynder familie die in Turkie ghevanghen waeren, eenen goudin ducaet’ Kortrijk. Gemeenterekening 1513-14, f. 37, v.

Zijn al die bedelaars echte Grieksche vluchtelingen geweest? De schepenklerk van Oudenburg schijnt er reeds aan getwijfeld te hebben, toen hij na dien boertig klinkenden Griek ‘commende van Constantinopolen’ bijvoegde ‘soot scheen’. Voorzeker zullen sommige gelukzoekers en eeuwige ‘vagante’ schooiers er bij geweest zijn, om de liefdadige beweegreden van de gevallen Keizerstad behendig uit te buiten. Ons zwaarste vermoeden valt hier aanstonds op de Gipten(1). Sommige graven en hertogen van klein of groot Egypte, aanvoerders der talrijke toenmaals hier rondzwervende Giptenbenden, zullen voorzeker de kans niet verkeken hebben om, voor een verandering, als ‘ruddere van Constantinoble’ op te treden, zooveel te meer dat zij somtijds met den naam van ‘Grieken’ aangewezen werden.

A. VIAENE.

De scheurput te Vlamertinge.

In 1717-1720 behoorde het leen Ter Scheurpitte aan Nicolays Spannuyt. De hofstedegebouwen stonden op 't perceel sectie A. Nr. 424 van het tegenwoordig grondplan der gemeente (Grondboek van Vlamertinghe opgemaaakt in 1717-1720, art. 69).

Dit leen, groot 5 gemeten, paalde aan 't grondgebied van Elverdinge en hing af van de Heerlijkheid van de Clyte, ook gezeid ‘'t Hof ter Clyte’ te Reningelst. Dit leen werd op 10 Mei 1752 in 't Wethuis te Vlamertinge verkocht aan Willem de Langhe door Eleonore Pontet d'Aubers van Dowaai, weduwe van Nicolays Spannuyt en echtgenoote van Gerard Bonten.

Sinds langen tijd is die hofstede verdwenen, maar tot over enkele jaren stond er in de nabijheid nog een keete, die tot werkmanswoning diende. In de weide waar de hofstedegebouwen stonden, blijft er nog een waterput als aandenken over. Volgens het gemelde grondboek der gemeente (art. 68) was er op het nabij zijnde perceel sectie A. Nr. 419 een ‘marelput ofte vivere’ en deze waterput wordt nu de Scheurput genoemd.

Poperingenaar 13-12-31.

REMY DUFLOU.

(1) Anders nog: Egiptenaers, Praghenaers, d.z. de Bohemers en Zigeuners van onzen tijd. - J. Dirks a.w. bl. 128 oppert dit vermoeden nopens een tekst van Middelburg 1460: ‘Constantijn, den Grave van Egipten, met een deel Grycken, die te Goes lagen, omdat zij hier niet komen en zouden’.

't Laatste Woord.

Bij de wonne[(1)] van 't zonnegesching, en
lijk e vliegtuig deur de lucht, zoo
stuift de grauwgevlerkte moeder
uit den hooidilt[(2)]!...
galmend, met heur armen open,
vaart z'omleegewaard,
valt ze robbelend op den hofgrond,
schurde en schier geen gers genakend!
.....
Achter 't kerriën[(3)] kwam de legstond,
achter 't leggen,
't brobbelend swobbelen van heur blijdschap!
en ze roept, ze slaat 'et uit voor
d'hoenders van 't gebuurte, voor
God en mensch, voor g'heel de wereld:
O mijn ei, mijn ei!
diepe daarboven ligt mijn ei!
't is voor u, mensch, zoekt mijn ei!

(1) WONNE = vreugde, voldoeninge; Bijv. naamwoord: *Wonnig*; - 't zijn twee schoone woorden uit het hoogduitsch, en verwant met ons *wonen* (weunen), *gewennen*, *gewend.* - EUG. DE LEPELEER, in zijn vertalinge van WEBER'S *Dreizeh i Linden*, zegt ook: Wonnig is't...

(2) DILT, DILTE, voor *de hild*, de *hilde,* en met versmeltinge van 't lidwoord = *dhild*, *dhilde* = hooi- of stroozolder, vroeger op staken gebouwd. - *Hilt* = gevest, stake; - *hilte* = fuik, vischnet, misschien uit *hilt,* de stake waaraan de fuike gevest wierd.
In *de dilte* (vr.), *den dilte* (m.) en '*t dilt* (onz.) (hooidilt). hebben we dus tweemaal 't lidwoord, en wonder, in 't *dilt,* 't *hooidilt,* 't onzijdig en 't mannelijk of vrouwelijk lidwoord te gelijk. Die eigenaardigheid van twee lidwoorden, vinden we nog bijv. in *teten* (het eten). 't Koeiteten, 't beesteteten. - Ook in *d'accessen* = de daccessen, te Wonterghem en elders = de *dikcessen.*

(3) Kerriën, Karriën, = 't stil en zoekend kakelen, dat het leggen voorafgaat.

rooft mijn ei, mijn ei, mijn ei!
diepe in 't hooi daar, ligt mijn ei!...
⁎*⁎
En over 't hof, de
wakenden hane die verschiet, die
laai-oogt, kropt en tegenkakelt:
‘'k hoore't, 'k hoore't!’

Diepe daarboven...
‘niet te geweldig!’
ligt mijn ei...
‘zoetjes! zoetjes!’
't is voor u, mensch...
‘iedereen weet 'et!’
diepe in 't hooi daar...
‘houdt u wat in toch!’
zoekt...
‘o moet ge 't laatste woord hên?’
diepe... diepe...
‘'t endeke nadert!’
rooft...
‘'t is uit, ge wordt verstandig!’
.....
‘wandelt langst uw oude bane!
't laatste woord blijft aan den hane!’.

Snoeier.

‘*Tempus putationis advénit*’ (Cant. Canticorum 2-12).

De snoeier stekt zijn stalen sporen,
slaat ze deur de rimpelvoren,
diepe in 't lichaam van de boomen. -
Koelen tocht,... bewolkte lucht,
waar uitgewinterd en beducht,
ons eerste zonneke zit te droomen... -
't Leven roert al en ontwaakt,
't leven rijst, en bij 't verwarmen,
rekt zijn armen,
halfverzeeuwd nog, en vervaakt.
't Leven rijst al! -
⁎*⁎

O snoeier, met uw wapen werkend,
gij die flink ons boomen merkend,
't bul met oogen komt omgorden!
niet te stout!... de Dood verkruipt,
alwaar ge klemt, en helt en stuipt,
en waar de ruimte uw graf kan worden!
Niet te stout!... o maakt gedaan!...
grijpt den ofval, waar hij zwak daar,
tak voor tak daar,
saamgebondeld meê zal gaan.
Grijpt den ofval! -

***

Maar niets 'n kan der uw hert bevangen,
hooger wilt g'in 't luchtruim hangen;
't is voor 't welzijn van dat leven
waar de vloed,
lijkt ingedijkt, de boomen moet
hun stamverkwikkende kracht hergeven!...
al dat valt, en niet 'n geldt,
't is *verlies* dat *kroois* zal winnen,
en vanbinnen
woekeren blijft in 't groeigeweld.
Daar vanbinnen! -

***

O snoeier die den winter wegdrijft,
eer de *koekoet*, die nog wegblijft,
ons voor goed hier gaat bevrijden! -
Neerstige man, die klemt en kapt,
en langst den boom lijk zonnewaards stapt,
uw snoeibijl komt ons hert verblijden!
Klokdeun is't! de lente luidt!...
en met die verschgedaverde oogen,
die alom hun zientjes toogen,
lacht ons volk den winter uit.
De lente luidt! -

Nieuwcappelle
A. MERVILLIE.

Jantje.

TOEN ik nog een heel klein speleventje was en ik met zusters en broeder in de lange winteravonden over den vloer ravotte en het soms wat al te veel overeind zette, deed onverhoeds een rommelend gedoef in de kas ons achter moeders stoel of rond heuren rok vluchten.

De angst, dien wij in moeders oogen zagen, en de verwonderde uitdrukking van vaders wezen deden zeker onze bangheid niet minderen. Toen er kort daarop een holle stem binnen in de kas als uit de hooge zoldering neerdaalde, waren onze hartjes om te breken van 't danig kloppen.

De schrikgeest, die ons altijd onverwachts uit onze spelen rukte en dat steeds zoo goed kon passen, als vader en moeder het niet meer konden uithouden van al 't geweld, heette ‘Jantje.’ O! Jantje! Ja, ja, Jantje!

Daar was een ingemaakte kas tusschen schouw en muur, met een dubbele deur die tot tegen de bloote zolderribben strekte. Hoog in de kas keken we zelfs bij klaren dage angstvallig, want tusschen de rommeldingen op den bovensten boord, meenden we steeds de vurige oogen van Jantje te zien. Daar was er immers een geheim valletje, waardoor Jantje af en op zijn zoldererve kwam om zijn bangmakerij uit te oefenen.

Dat tooverachtig wezentje hebben wij nooit gezien en moeder ook niet; ze had het nooit tegengekomen als ze den zolderkuisch deed, alle dingen uit hoeken en kanten schoof en uit de heimelijke donkerheden der zolderbalken het stof en de kobbenetten dreef.

Maar vader was er mee in gang en kon Jantje doen afkomen, en kon er mee spreken en was er meester over; ja, 'k geloof wel dat Jantje benauwd was van vader en dat stelde ons min of meer gerust.

Al verschoten we telkens geweldig als 't plots kwam

afgedokkerd, toch durfden we zoo van-verre-aan wel eens aan vader vragen het ventje - we meenden immers dat het een ‘ventje’ was, een kaboutertje - te roepen en er mee te spreken.

Dat was zooveel te gemakkelijker voor vader, daar hij zijn ‘huiselijken troon’ had tegen die kas; daar ook heerschte steeds een halve duisternis, omdat de lamp op den versten hoek van de schouw stond. We durfden dus nooit in die geheimzinnige schemering achter vaders rug spelen, op gevaar af door Jantje verrast en naar den zolder meegesleurd te worden.

'k Was al een groote jongen, als ik nog immer met mijn twee zusters en mijn broeder in bange ontsteltenis en in gemeenschappelijke nieuwsgierigheid naar de wondere samenspraken luisterde tusschen vader en Jantje.

Hoe het kwam, weet ik niet meer, maar eenmaal ontdekte ik den gang van die spokerij en met den slag stond ik onbevangen aan vaders zijde om broeder en zusters te helpen verschalken. Zoo onthutst zij naar mijn stoutmoedigheid opkeken, zoo verbaasd en verrukt volgde ik het gemaakte spel, doch liet niets uitleken van 't gene ik te wete was gekomen.

't Was nu een keer een avond dat vader niet thuis was en dat ik in zijn hoekske zat te lezen, toen een geweldige twist van de jongeren moeder deed uitroepen: ‘Wacht maar; Jantje zal komen!’

In volle bewustzijn van vaderlijke plaatsvervanging zou ik moeders wensch verwezenlijken en Jantje oproepen. Plotseling rommelden de kasdeuren onder de geweldige slagen van mijn vuisten en deden de twisters opstuiven en... helaas! ook maar al te wel bemerken wie de rommeling veroorzaakte. Mijn persoontje had immers geen breeden rug en geen lange armen gelijk vader, om dat alles dievelinge te doen. Van dien dag af kon vaders spel ook niet meer zonder achterdocht gespeeld worden. Nog langen tijd evenwel konden zij er noch kop noch staart aan krijgen, hoe die vreemde stem uit de kas, ja, zelfs van den zolder kwam.

Als ik het later dan toch eenmaal uitlangde, dat het vader was die zijn stem veranderde, wilden zij het niet gelooven; zoo goed kon hij een andere stem nabootsen en als van uit de verte doen komen.

Was dat nu ‘buikspreken’, dat mijn vader kon? Ik geloof het niet; want Jantje antwoordde gewoonlijk nooit anders dan met korte woordekens als ‘ja’; ‘neen; hier; kas; zol-der;’ zoo van uit het diepste der stempijp, langgerekt en verdoofd door den neus uitgebracht. Maar men had gezworen dat 't van elders kwam. Vader had er de knepe van, om Jantjes naderen en achteruittrekken meesterlijk weer te geven en we hoorden hem nog, als hij reeds hoog in de zolderbalken verscholen zat.

De schielijke doevering van Jantje bekwam vader door op de holle kasdeuren te trommelen met de volle hand en het afdalen van den zolder door lichter vingergeklop. Dit laatste was - ten minste in onze verbeelding - een zoo levend trappen over de zolderplanken, dat wij niet konden twijfelen.

‘Ja, Jantje, kom maar naar beneden!’ riep vader met gewone stem.

- Ja... a... a... oe... oe..., was 't antwoord.
- Zijt gij al door uw zoldervalleken gekropen?
- Jaa... a... oe... oe...
- Kom maar alonder in de kas.
- Ja... oe... oe... oe...
- Waar zit ge nu al?
- Hie...r - en 't ruttelde dan een keer alonder tegen de deuren.

En nu een heel gesprek van: ‘Kas open te zetten; de droevaards mee te doen’, enz. totdat we schoon spraken en beloofden braaf te zijn.

Toen zond vader het duiveltje weer weg en 't was wonder om hooren, hoe het met tegenzin en al tegenpruttelen omhoog trok.

Nooit van mijn leven heb ik zulke pakkende vertooning bijgewoond, als dat onzichtbaar neerdalen, opklimmen, spreken, kloppen en trappelen.

Als Jantje nu voor goed verdwenen was, konden we wel stiller zijn, want we vreesden dat het 's nachts zou onder ons bedde komen en ons met de teenen grijpen, moesten we zijn bedreiging versmaden en onze belofte niet houden.

Natuurlijk hebben allen later het spelletje gekend, en ik kan het genot niet beschrijven dat we hadden, als vader eenige jaren nadien in de gelegenheid kwam om het, na lang oponthoud, wederom te herbeginnen als ons gezelschap met een nieuw broertje vermeerderd was...

Zelf vader geworden, heb ik mijn eigen kinderen ook wel eens met Jantje willen verschrikken; doch ik had geen kas en geen zoldering gelijk in mijn dierbaar vaderhuis en nog veel min de ‘buikstem’ van vader om de geruchtemakers te verschalken.

De ‘Jantje-verschijning’ bleef niettemin de geliefkoosde kinderschrik, door mijn kinderen zelf opgeroepen om malkander en ook speelmaatjes uit het gebuurte te kwellen. Nu nog gebeurt het dat mijn grootgeworden kinderen met de hartelijkste vreugde van de vroegere Jantjes-komedie spreken en zich nog zouden een bult lachen, als er verteld wordt, hoe een jongen uit het gebuurte eens met Jantje te doen had.

Onder den trap was er een kamertje, enkel verlicht met een mat ruitje, dat in de keuken uitkwam. Mijn oudste zoon had een papieren ventje gemaakt, een leelijk scharminkel, waarlijk om kleine jongens te verschrikken. Daarmede speelde hij ‘Jantje’ in het donker hok, door het spokeding allerhande poesjenelletoeren te laten doen achter het ruitje en door een vervaarlijke stem na te bootsen.

Onze jonge gebuur was nu al groot genoeg en zette gewoonlijk een geweldigen mond, om toch niet meer van zulke prulledingen benauwd te zijn. Eens dat hij nu, op 't vertellen van mijn kinderen, naar het spookje kwam kijken uit nieuwsgierigheid, kwam plots het vreeselijk ventje in dreigende houding te voorschijn. Met groot en vervaarlijk gedruisch in het trapkot kondigde het zijn komst aan. Als het nu, na eenige

potsierlijke bewegingen het venstertje verliet en riep: ‘Ik ga U... meesleuren en opeten’... sloeg het den jongen aan het hart; hij werd bleek van schrik, staarde met gapenden mond het verschijnsel aan en als hij werkelijk het naderen van het ‘opetertje’ door zijn getrap vermoedde, was 't wel dat de deur openstond. In één wip was hij buiten en vluchtte hij naar zijn huis onder den schaterlach van ons allen. Weldra wist heel 't gebuurte dat het t'onzent spookte en dat het spook ‘Jantje’ heette.

Jantje is van onze familie en God weet hoe lang het al leeft en nog zal leven.

Zijn er nog families met hun eigen kwelgeestjes?

B.D.L.

Mijn heilig bloeddag.

BIJ DE H. PLECHTIGE NUTTING VAN MARIA BERNOLET TE BRUGGE IN MEIE 1932

Mei te Brugge! Heilig Bloeddag!
Mei te Brugge! 't Is de Voeddag
van mijn' ziele met dit Bloed!...
Feest en vreugde in overvloed!

Mei te Brugge! Bloesemboomen,
torens die van kruisvaart droomen...
Toren ben ik, boom lijk zij
vreugdig-sterk met God in mij!

Mei te Brugge! De Onze Vrouwen
staan in gevels en op schouwen.
Neen, geen beeld, hoe schoon het zij:
'k draag Haar Zoon, Hem zelf, in mij!

Mei te Brugge!.,. 't Zal niet duren
't Meifeest binnen Brugge's muren...:
In mijn' ziele zal 't voor goed
Meidag zijn en Heilig Bloed!

JOS. VANDEN BERGHE.

Nog over het balspel.

IN verband met de aanteekeningen hier vroeger verschenen,[1] aangaande de verscheidene wijzen waarop eertijds het balspel in Vlaanderen beoefend werd, kunnen we nog de volgende wetenswaardigheden aan den belangstellenden lezer mededeelen.

Het kaatsspel was als volksvermaak zoo algemeen in de gebruiken ingeburgerd, dat het zelfs tot binnen de kloostermuren was ingedrongen.

Op de merkwaardige kaart van de Duinen-abdij, door Pieter Pourbus in 1577-1580 geschilderd en nu in het Gruuthuuse-museum te Brugge bewaard[2], staat tusschen de gebouwen, een langwerpig vierkante opene plaats afgebeeld met het bijschrift: 'Caetspel'. De monikken zullen dus geregeld wat verpoozing in een partijtje kaatsen gezocht hebben.

Maar niet alleen voor arbeiders en burgers, kloosterlingen en schooljongens, was kaatsen een aantrekkelijke ontspanning. Het blijkt ook in de gunst te hebben gestaan bij de hoogere standen. Althans wat Brugge betreft, wordt zulks gestaafd door Sanderus' Flandria Illustrata. De afbeelding van het Prinsen-hof, voorkomend in de uitgave van 1641, vertoont dat er binnen de omheining van de prinselijke verblijfplaats (in den linker bovenhoek der plaat) niet minder dan drie verschillende ruimten aan de beoefenaars van de balspelen voorbehouden waren. Men ziet er personnages op geteekend die, al of niet voorzien van niet duidelijk te onderscheiden paletten of raketten, met het balspel bezig

(1) Biekorf, 1930, blz. 375.
(2) id. 1930. blz. 65. - Een afdruk van die kaart staat vooraan in de beide uitgaven (1839 en 1864) van het Cartularium der abdij.

zijn. Op een van de zijden van de grootste der drie speelplaatsen staat er een niet onaanzienlijk gebouw, in den plaatwijzer aangeduid als zijnde de ‘conchiergerie van tcaetspel’.

Een andere getuigenis voor de algemeene bekendheid van de balspelen, in 't bizonder van het kaatsen, wordt ons geleverd door een eigenaardig en leerrijk conversatieboekje, betiteld: Dialogi Familiares, geschreven door Antonius Van Torre, van de societeit Jesu, ten behoeve van de studenten van het Antwerpsch college, en waarvan de eerste uitgave in 1657 verscheen bij Martinus Verdussen, te Antwerpen. Het werkje had ten doel de studenten, wien het latijn-spreken opgelegd was (op straf van het signum!), vertrouwd te maken met de latijnsche wendingen en woorden, die het meest in hun dagelijkschen omgang met elkaar en met hun meesters te pas kwamen.

Van de drie hoofdstukken, die het boekje behelst, is er een volledig gewijd aan samenspraken (de latijnsche vertaling staat naast den vlaamschen tekst) over verscheidene spelen en spelregels. De uitvoerige bizonderheden die er, in den vorm van gesprekken onder de spelers, gegeven worden nopens het kaatsspel, toonen eens te meer aan, hoezeer te dien tijde het kaatsen in de gunst der studeerende jeugd moet gestaan hebben.

Bij de kaatsbanen van Brugge, waarvan de ligging aangegeven wordt door K. de Flou, in zijn Woordenboek der Toponymie, dient nog gevoegd te worden: een ‘*Caetspel by St Annakerke*’, waarvan gewag wordt gemaakt in het Ferieboek der Tresorie van Brugge, jaar 1550, f° 176, r°(1).

Zooals boven reeds gezegd, waren, te Brugge, allerhande balspelen verboden op straten en pleinen. De deken van de Mueraers en de Amman hielden een waakzaam oog over de speelzieke jeugd, en niet zelden

(1) Stadsarchief, Brugge.

leest men in de registers van de Tresorie aanteekeningen in den aard van de hieronderstaande voorbeelden.

> ‘Amman contra Corn. Janss. Symons 6 lb. par. van zyn zone zondaghe leden viii daghen te spelen met ysere bollen binder hooghmesse’.
> 1604.
> ‘Amman contra Lenaert van Nooreweghe 3 lb. par. van zyn kyndren te spelen b e e r t e l e n b a l up sheeren strate’.
> 1606.
> ‘Amman contra Loys vande Walle 3 lb. par. van zyn kyndt te spelen b e r t e l e n b a l up St Salvators kerchof bescadeghende de veynsters van tweduwenhuus van Boonem’.
> 1606.
> ‘Amman contra Adriaen Beernaerts om 6 lb. par. quia zyn zone ghespeelt met de p a l e t t e in de halle’.
> 1611.
> ‘Deken mueraers contra Guill^{e} de Meyere om 6 lb. par. quia zyn zone bevonden c a t s e n d e ande Ghentpoorte binnen de hoochmesse, den 3^{n} Paeschdach, cum costen. De verweerdere zeght dat dhooghmesse in zyn prochie ghedaen was,...’
> 1612.
> ‘Deken mueraers contra Jacques Vandevelde om 3 lb par. quia g h e c a t s t m e t p a l e t t e inde halle ende ghebroken de glasen, ende voorts om reparatie vande schade’.
> 1614.

Het verbod gold dus vooral gedurende de goddelijke diensten, en ook voor die spelen waarbij gevaar voor schade bestond. Anders zullen de openbare plaatsen der stad niet zelden tot tooneel voor balspelen hebben gediend. De ruime Vrijdagmarkt schijnt een geliefdkoosd oord daarvoor geweest te zijn, te oordeelen naar volgende strophe uit een lied van 't begin der 18^{e} eeuw,(1) waarvoor de onbekende rijmschrijver als stemme opgeeft: ‘foy snuyftaback’.

> ...5. de Vrydaghs markt mach dan wel syn ghepreesen
> 't is eventwel veel schoonder als voor desen
> men siet de jonckheydt hier, daer nemen hun plesier
> met b o l l e n en de c a t s e n fray al uyt den swier.
> Ons Brugghsche borgery commen dat al aensien
> 't is voor ons brugsche stadt een groot plesier.

De stadsoverheid was, op dit stuk, niet altijd zoo gedoogzaam geweest.

(1) Stadsarchief, Brugge.

Integendeel, want luidens hier onderstaande uittreksel uit het Ferieboek der Tresorie an^{o} 1561[1], dreigt het magistraat met boete en verbeurdverklaring van het 'corpus delicti', ingeval er, spijts het verbod, nog op de Vrijdagmarkt *geclost* wordt:

'Nopende tclossen up de Vrydachmarct te statuerene dat te verbiedene up de peyne van 5 s. par. daertoe de poorten ende de bollen te nemene die den calengierende thenden 3 daghen toebehooren zal'.

De bisschop van Gent moest in 1624 den al te grooten ijver voor het balspel te keer te gaan. Zijn bevelbrief luidt: 'Verbieden oock op Sondaghen ende Heyligh-daghen op de Straete te Kaetsen voor den elf uren, ende van den eenen tot den dryen naer de Vespers; insgelyckx alle Kaet-spelen te openen, daer te spelen of te gaen sien, Clos-baenen, Rolle-baenen,... te openen oft te hantieren.,. voor den elf uren, op peyne van ses Carolus guldens ten opsiene van den Openaer, ende dry guldens van de Hanteerders'[2].

Dat ook het klossen van vrij algemeene bekendheid was, getuigen de beelden aan dit spel ontleend, die niet zelden in oude volksboeken voorkomen. Daaraan herinneren de volgende stijlfiguren aangewend door P. Jan David in den *Christelijcken Bie-Corf der H. Roomscher Kercke* (Antwerpen 1600). 'Die in de *closbane* te voren wiste, dat hy van *voor de poorte* zoo droghe af-gheschoten soude worden, meest als hijt nu scheen al ghewonnen te hebben: Ick meyne, hy soude zijn bolle op eenen anderen cant ghestiert hebben. Maer (ocharme) tis nu te spade, zy hebben *den clop ende scheut wech...* Zy (de ketters) mogen den bal *metten tanden keeren*, als zy dien *metter hant niet af-ketsen* en conen. bl. 504 en 347.' De zin is: Zij moeten maar trachten den zin mijner

(1) Stadsarchief, Brugge.
(2) Synodicon Belgicum, IV, bl. 293 (Mechelen. 1839). Ook afgedrukt in den Derden Placcaet-Boeck van Vlaanderen, bl. 10 (Gent, 1685).

woorden te vatten, hun ‘plan trekken’ zooals er nu zou gezegd worden.

Aangaande het verbod van spelen gedurende de goddelijke diensten, en zelfs, in andere plaatsen, op zon- en heiligdagen, weze er nog aangehaald dat, in een middelnederlandsch tractaat over de Tien Geboden uit het einde der 15e eeuw,(1) onder het derde gebod vermeld worden: degene die op de geboden heiligdagen ‘dan ume geldt off gewin spelen, *kaetse*, *bogelslaen*, dobelen, karnuffelen (een soort kaart-spel), worptafelen ende der ghelijcken’.

J.C.

Uit het Ypersch volksleven.

De loting.

VROEGER was 't de Loting die besliste of men ‘naar den troep’ moest of niet. Allerhande bijgeloovige middeltjes werden aangewend om geen ‘slechten numero’ te trekken. Een der meest bekende was het volgende:

Kinders ‘met een helm geboren’ zijn gelukskinders, zoo gelooft het volk. De vliezige helm, die hoofd en aangezicht van een uitverkoren borelingske bedekt had, werd dan ook weigerlijk bewaard. Op den dag van de trekking naaide men hem in de mouw van den loteling. Alzoo mocht hij gerust en zeker zijne hand in den trommel steken: 't middel was onfeilbaar, tenware het... een slechte helm was! Die kostelijke helm werd gereedelijk aan vrienden en kennissen uitgeleend.

Een slecht voorteeken voor den loteling was, als hij op den dag der trekking, bij 't verlaten van zijn huis, eerst eene vrouw ontmoette(2).

Had de jongen er ‘hem in getrokken’, dan moest

(1) J. Geffcken. Der Bildercatechismus des 15. Jahrhunderts. Col. 169 (Leipzig 1855)
(2) Vgl. Volkskunde, VII, bl. 178 en 185.

hij naar ‘'t consul’ om gekeurd te worden. 't Gebeurde weleens dat jongens, die maar een paar centimeters boven de kleinste mate (1 m. 55) uitstaken, de kunste zochten en vonden om in te krimpen. Den dag vóór 't consul dronken z'hulder potje-rol met jenever en gingen dan slapen op een blauwe zulle. 's Anderendaags waren ze eenige centimeters ingekrompen en te klein voor den troep.

M.C.

De slag rond den Kemmelberg. April 1918

EINDE 1917, was de oorlog uitgevochten bij de Russen. De Duitschers trokken bijna al hunne troepen uit het Oosten terug en wierpen ze op het Westerfront, waar nu hun ontzaglijk leger bijna geheel te zamen stond.

Met deze sterke troepenmacht wilde de Duitsche legerleiding in 1918 de eindzege behalen in Frankrijk. Daartoe besloot ze achtereenvolgens op verscheidene plaatsen het Westerfront in te beuken: den 21 Maart was het tusschen Cambrai en La Fère, den 9 April rond Armentiers, den 27 Mei tusschen Laon en Reims, en den 15 Juli aan beide zijden van Reims. Overal kwamen de Duitsche legers rap vooruit, uitgenomen in hun laatsten duw, waar ze op een Franschen tegenaanval botsten. Van dan af waren het de Verbondene legers die gedurig en te allen kante aanvielen en de Duitschers weerom achteruit wierpen.

De Duitsche aanval van 9 April rond Armentiers is vooral belangwekkend voor ons, omdat hij gedeeltelijk in West-Vlaanderen gebeurde en uitliep op de inneming van Vlaanderens hoogsten berg: den Kemmelberg.

Het doel van dezen aanval was de bezetting van de Fransche kust aan het Nauw van Kales, om alzoo

het Belgisch en een deel van het Engelsch leger af te snijden van de Verbondene legers, en Engeland te beschieten. ‘Als we aan den Kemmelberg kunnen doorbreken, schreef Hindenburg, dan moet heel het Engelsch en Belgisch front in Vlaanderen naar 't westen achteruit’.

De aanval werd uitgevoerd door den rechtervleugel van het VIe Duitsche leger(1) en den linkervleugel van het IVe Duitsche leger(2). De scheidslijn tusschen beide legers lag in 't ronde van Armentiers.

Op 9 April 1918 viel het VIe Leger met negen divisies aan tusschen La Bassée en Armentiers; daartegen stonden enkel drie Engelsche divisies en een Portugeesche, die deel uitmaakten van het I^{e} Engelsche leger(3). De Portugeezen werden achteruitgeslagen, Laventie ingenomen en de Duitschers geraakten op de Leie tusschen Estaires (Steegers) en Sailly.

's Anderendaags werd de Duitsche aanval meer noordwaarts, rond Meesen, ingezet met vijf nieuwe divisies, waar de rechtervleugel van het IIe Engelsche leger(4) lag. Armentiers en Meesen werden veroverd, de Duitschers trokken over de Leie op een front van 25 Km. tusschen Le Touquet en Estaires, en gingen vooruit in de richting van Hazebroek en St. Omaars.

Op 11 April werd er hard gestreden op een front van dertig kilometers tusschen de vaart van La Bassée en de vaart Ieper-Komen. Het VIe Duitsche leger nam Locon, Estaires en Hollebeke in, en op 12 April Merville en Merris. Zij waren 18 Km. vooruitgekomen. En Ludendorff zond nog gedurig nieuwe divisies naar het slagveld: op 14 April waren er veertien.

De Franschen zonden het 2e ruiterijkorps (drie

(1) Onder generaal von Quast; hoofdkwartier te Doornik.

(2) Onder generaal Sixt von Arnim; hoofdkwartier te Thielt. Deze beide legers met het XVIIe, vormden samen de legergroep van kroonprins Rupprecht van Beieren; hoofdkwartier te Bergen.

(3) Onder generaal Horne.

(4) Onder generaal Plumer.

divisies) en de 133e en 28e divisies ter hulp van het IIe Engelsche leger. De krijgsgouverneur van Duinkerke kreeg bevel de streek tusschen St. Omaars, Watten, Sint Winnoks-Bergen en Duinkerke onder water te zetten.

De Engelschen verkortten hun front rond Ieper en trokken zich op 13-15 April terug ten Oosten van de lijn Bikschote-Langemark-Hollebeke; aldus kregen ze drie divisies beschikbaar.

Op 13 April legden de Duitschers hun aanval stil, maar op 15 April, 's avonds, vielen ze van her aan in een nieuwe richting, om de hoogten van het Westland in handen te krijgen. Belle en Wulvergem werden ingenomen. Den 16 April was het de beurt van Wijtschate. Het gevaar was groot voor het Belgisch leger, dat dreigde afgesneden te worden. De Franschen zonden nieuwe versterkingen en verplaatsten stilaan al hunne reserven naar het Noorden. Op 17 April werd de 34e Fransche divisie in auto naar Steenvoorde vervoerd. De 154e en 39e divisies kwamen op het gevechtsterrein op 18 April en de 27e divisie op 23 April. Met al de Fransche troepen die ter hulp van het Engelsch leger gezonden waren, vormden de Franschen het 'Détachement d'Armée du Nord'(1). Er werden reservestellingen opgeworpen in den rug van de verbondene legers vanaf Atrecht tot St. Omaars.

Tusschen 17 en 20 April vielen de Duitschers herhaaldelijk aan, maar ze kwamen niet meer vooruit.

Op 18 April, om de Engelschen te ontlasten, werd het Belgisch front tot aan Ieper verlengd. Zoo kwam er nog een Engelsche divisie en een brigade vrij.

Op 25 April hernieuwde de kroonprins van Beieren zijn aanval in Vlaanderen tusschen Belle en Ieper. Dranouter werd ingenomen en het Beiersch Alpenkorps(2) veroverde den Kemmelberg.

(1) Onder generaal de Mitry.

(2) Het Alpenkorps was geen legerkorps van drie divisies, maar enkel een divisie bergtroepen. Een leger bestond uit twee of meer legerkorpsen, een legerkorps uit twee of meer divisies, een divisie uit een of twee brigaden voetvolk (3 of 4 regimenten), een regiment veldgeschut, een afdeeling zwaar geschut, en de bijkomende diensten; genie, verbindingstroepen, een schwadron ruiterij, enz.

Op 26 April werd de strijd voortgezet tusschen den Scherpenberg en Voormezele, maar de Duitschers kwamen niet meer vooruit. Het ‘Détachement d'Armée du Nord’ werd nog versterkt met de 31e Fransche divisie, alsook met nog twee regimenten veldartillerie en twaalf groepen zware artillerie. Een ander Fransch regiment veldartillerie werd ter versterking van het Belgisch leger gezonden.

Op 27 April trokken de Engelschen terug tot onder de muren van Ieper; het Belgisch leger moest volgen tot op de Ieperlee.

Drie nieuwe Fransche divisies (32e, 129e en 168e) kwamen het 22e Engelsche legerkorps vervangen, dat heel en al uitgeput was.

Op 29 April vielen de Duitschers nogmaals aan, en trachtten rond Loker, den Roodenberg, den Zwartenberg en den Scherpenberg te veroveren, maar ze werden teruggeslagen.

Daarmede was hun aanval in Vlaanderen af- en doodgeloopen. Ze bleven in het bezit van het veroverde gebied, tot in het najaar, toen ze verdlicht waren hun front recht te trekken om meer troepen voor hunne verdediging beschikbaar te hebben. Tusschen 8 Oogst en 4 September 1918, trokken ze zich terug op de lijn Festubert-Armentiers-Meesen-Wijtschate-Ieper waar ze weldra ‘laatste keer, goe' keer’ zijn uitgeborsteld geweest(1).

D.S.

(1) MARÉCHAL FOCH. *Mémoires pour servir à l'histoire de la guerre de 1914-1918*, IIe deel, Parijs, 1931, bl. 50-70. - TOURNÈS ET BERTHEMET. *La Bataille des Flandres* d'après le journal de marche et les archives de la IVe armée allemande (9-30 avril 1918). - Documents secrets pris à l'ennemi - Traduction, commentaires et notes. Parijs 1925.

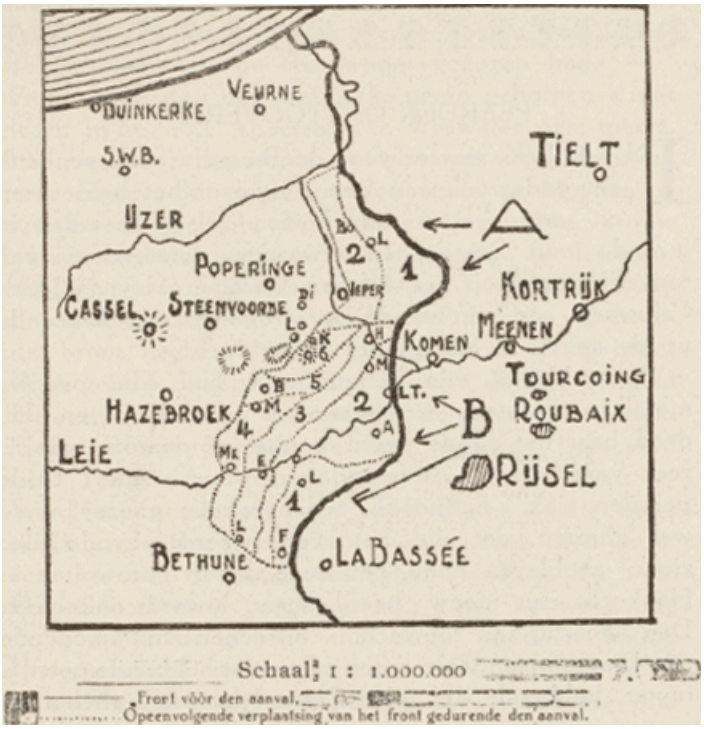

Schaal[a] 1: 1.000.000
Front vôôr den aanval,
Opeenvolgende verplaatsing van het front gedurende den aanval.

A. is het gebied vrijwillig verlaten door de Engelschen en Belgen: 1. op 15 April, 2. op 27 April.

B. het door de Duitschers veroverd gebied: 1. op 9 April, 2. op 10 April, 3. op 11 April, 4. op 12 April, 5. van 14 tot 16 April, 6. op 25 April.

Verkortingen: L (in het vak A. 1) = Langemark; B (in het vak A. 2) = Bikschote; L en F (vak B. 1) = Laventie en Festubert; M, L T en A (vak B. 2) = Meesen, Le Touquet en Armentiers; H, E en L (vak B. 3) = Hollebeke, Estaires en Locon; M en Me (vak B. 4) = Merris en Merville; B (vak B. 5) = Belle; K (vak B. 6) = Kemmel.

De verdere verkortingen zijn S.W. B = St. Winnoks Bergen, Di = Dikkebusch, Lo = Loker.

Peerden onttooveren.

IN Juli 1596 was er voor de Brugsche schepenbank een onderzoek aan den gang over het betooveren en onttooveren van koeien[1] en peerden in 't ronde van Brugge. De zwaarste vermoedens van tooverij wogen op het wijf van Germain Heyne. Jacob Caluwaert, een man van 31 jaar, wonende ‘tot Brezende up de stercte’, getuigt het volgende.

Vrouw Heyne, zijn gebuurvrouw, had ‘int peerdemesch in zijn stal’ een gezwolten peerd begraven. Hij deed haar het doode peerd weghalen: daarom was zij zeer vergramd. 's Anderendaags waren zijne beide peerden ziek ‘hebbende eenenyeghelic ghezeyt ende wel ghezien, dat die betoovert waeren, zynde alzo zieck ghebleven ende het eene danof ghezwolten’. Hij kocht een nieuw peerd, maar 't werd ook ziek. Dan nam hij zijn toevlucht ‘bij eenen smit wonende ten Damme, tanderen tyden gheweest hebbende peerderuyter, hebbende de zelve [zyne peerden] gheholpen met wyewater, met ghewyt was ende met een francyne briefkin: twyewater ghietmen int peerts oore ende in zynen dranck, voorts inde haver ende inde pitten daer de peerden uuyt dryncken; twas steeckt men boven de duere van het peertstal ende tfrancyne briefkin hangt men anden hals vande peerde; ende spreect de meester eeneghe woorden in de oore van tpeert’. Die meestering vorderde niet: een van de beesten stond op het zwelten. Onze zegsman liep weer om den smid van Damme maar vond hem niet. Alzoo kwam hij terecht bij den vermaarden Pieter de Clercq ‘delvere, die hem ooc verstaet van betooverde peerden en coeyen te meesterene’. Hij had hooren vertellen hoe deze wondere man, ‘ghenaemt in de

(1) Daarover Biekorf, 1931, bl. 151 vlg.

wandelynghe: *Pieter inde bolle*' en wonende in den Meersch te Brugge, de betooverde koeien van Christoffel Schilleman in de Raamstraat genezen had.

Pieter heeft dan ook het zieke peerd geholpen 'met belesen in de oore, speersen van wyewater over tpeert, hebbende [aen] sdeposants wyf ghewydt was ghegheven omme boven de deure vanden stalle te legghen'. Daarenboven gelastte Pieter hem en zijne vrouw 'binnen neghen daeghen niemande yet te leenene, *nochte gheen vier te ghevene nochte zout;* hebbende hemlieden ooc ghelast wat wyewater te backen in heurlieder broot neghen daghen lanck telcken als zy broot backen zoude; hebbende ooc begonst dander peerden te belesen inde oore'. En waarlijk de peerden beterden.

Pieter bevestigde dat de vier peerden betooverd waren. Toen onze getuige vroeg wie de beesten betooverd had, antwoordde de wijze Pieter 'dattet beter was dattet de deposant niet en wiste, duer dien datter groote questie of zoude mueghen rysen'. Doch de zelfbewuste meester voegde er bij: 'dat hy wel zoude doen commen de ghuene die datte ghedaen hadde *mette queernestock upde schoudere*'. De getuige heeft niet onthouden 'of hy zegde up *zyn* schoudere ofte up *haer* schoudere'.

Een andere inwoner van Brezende, Pieter Diserin, verklaart dat 'tzydert dhuysvrauwe van Germain Heyne es commen wonen tot Brezende, de beesten aldaer zyn betoovert gheweest...' en dat iedereen 'aldaer es houdende de zelve Germains huysvrauwe voor eene tooveresse'. Haar zoon, een jongen van zestien jaar, heeft verteld 'dat zyne moedere, ten tyde dat de coeyen van Anthone Sproncholf belesen wierden te Baefmesse latsleden, *ghynck crom*, zo dat zou haer niet rechten nochte buyghen en conste. zegghende dat zou ghynck ghelyck de tooveressen doen'.

Diserin getuigt verder 'dat inde voorleden wyntere hy met meer andere landslieden hielp upheffen het peert van Jacob Caluwaert, twelcke men zegde betoovert te zyne... ende dat zy tzelve niet upheffen en

consten, [toen] es daer ghecommen onverwacht dhuysvrauwe van Germain Heyne, hebbende ghesteken haer hooft int stal ende ghezeyt: *God zeynt God betert*, ende es terstont het peert met cleene moeyte upgheheven gheweest... ende es worden over hende staende, daer tzelve van te vooren niet en hadde cunnen staen, maer hadde... gheleghen ende inde cinghels ghehanghen wel twee ofte drye maenden lanck'.

Rijksarchief te Brugge. *Crimbouck der stad Brugge* (1594-1607). N^{r} 662, f. 80-81 en 103 v.

E.I.S.

De Westerpoort van Sluis.

In een nagelaten handschrift van wijlen Karel de Flou (handschrift dat, indien het was afgewerkt geweest, wellicht in druk zou verschenen zijn, en bedoeld was als een gids bij het bezoek aan merkwaardige plekjes in de omgeving van Brugge) vinden wij talrijke bijzonderheden over de Westerpoort van Sluis, wier puinen nog heden ten dage de aandacht trekken van degenen, die het oude zeeuwsche stadje langs het kanaal binnenvaren.

Hier volgt de korte beschrijving van dit werk, welke wij merkwaardig genoeg achten om ze, in vertaling, aan de lezers van Biekorf mede te deelen.

'Vlak tegen de Damsche vaart zien wij een zware tot puin vervallen metselbouw: het zijn de laatste sporen van de oude Westerpoort en van de walmuren, die haar aan de twee kanten flankeerden. De Westerpoort, gebouwd in 1396-1397, afgebroken en vernield door de Bruggelingen tijdens het beleg van 1437, werd in 1444 herbouwd, met een valbrug, aanpalende muren en bomvrije gaanderijen. De bouw werd uitgevoerd door den meester-metser Hendrik Timmerman opvolger van Joris Lietac, die hem ontworpen had; het arduin werd bewerkt door Willem Vorsthuus en voor een deel door Godfried Coolman; de gaanderijen boven den aanpalende muur zijn 11 1/2 roeden lang, zij werden opgericht door Matthias van Caester en met schaliën gedekt door Renier de Bastaerd en Gerard Doman; gansch het houten gebinte werd geplaatst door Jan Scaersteen, in 1455.'

Betreffende dezen nieuwbouw van 1444 verscheen onlangs in een Nederlandsch blad 'De Courant' een belangwekkende bijzonderheid, die de geschiedenis ervan eenigszins

aanvult. Een octrooi van 29 Augustus 1444, verleend door Philips den Goede, graaf van Vlaanderen, vermeldt dat de magistraat van Sluis een loterij mocht houden, waarvan de opbrengst zou dienen voor den bouw van 'Une belle porte du côté devers West'. Het is de Westerpoort waarvan sprake is. Voor deze l o t e r i j werden er te zamen 4304 loten geplaatst in heel Vlaanderen en in een deel van Zeeland. De prijs van één lot was één Rijnsche gulden. De hoofdprijs was een lijfrente van 12 ponden Vlaamsch, terwijl er verder nog kleinere geldprijzen aan waren toegevoegd. De stad Sluis schijnt bijval te hebben gehad met haar loterij, want ook in de volgende jaren vroeg zij nieuwe octrooien voor het houden van loterijen, waarvan de opbrengst moest dienen tot versterking der wallen en poorten van de stad.

En verder teekent de Flou aan: 'De Westerpoort was reeds tot puin vervallen in den loop der zestiende eeuw; maar zij werd weer in goeden staat van verdediging gesteld in 1578 met de opbrengst van den verkoop der aangeslagen goederen van gilden, kerken en kloosters in de stad.

In 1794 waren deze puinen ingesloten in de batterijen n^{r} 18 en 19. Men onderscheidt er nog duidelijk de poortgaanderij met de arduinen gleuf waarin het hekken met ijzeren bouten schoof, en de uitholling waarin de staaf werd gelegd, die dienen moest om de twee standers van de poort gesloten te houden. De voet van twee hoektorentjes bezijden van de poort zijn nog duidelijk zichtbaar.'

W.B.

Uit den ouden taalschat.

Harinc vivelo.

HET Brugsche Livre des Mestiers of De Bouc vanden Ambachten (omstreeks 1340 opgesteld) vertaalt in zijne opsomming van de vischsoorten het fr. *herenc vivelai* door *harinc vivelo*(1). Deze vermelding is de eenig aangehaalde in het Mnl. Wdb. IX, 570 met een bloot vraagteeken naar de beteekenis van het woord.

De rekening van het O.L. Vrouwhospitaal te Kortrijk

(1) Uitgave J. Gessler I, bl. 13 (Brugge, 1931).

over het jaar 1370 bevat onder de uitgaven drie posten ‘omme *viveloo harinc*, omme *harinc vivelo*, omme *harinc viveloo*’[1] De Gasthuisrekeningen van Geeraarsbergen vermelden in 1413 en 1425 eveneens uitgaven voor ‘*viveloe* in de mey ende derbuten.’[2]

In het Alg. Wdb. van Prof. Vercoullie vinden we fr. vivelai als een verouderd woord opgegeven met de vertaling: l e v a a r d . Daar hebben we den zin van ons mnl. V i v e l o , een overzetting uit het fransch, die hetzelfde beteekent als mnl. versche, groene haring, nieuwe haring d.i. ongerookte en tevens ongepekelde haring[3]: hetzelfde als ons nog levende Vlaamsche woord Levaard.

Ghylcuppe.

Een gijlkuip (wvl. uitgesproken: giilkupe) is volgens De Bo: Bij de brouwers, een groote wijde kuip of bak waarin het bier van den koelbak afgetrokken wordt, en, met gist vermengeld zijnde, daarin blijft tot het begint te grijpen; fr. guilloire.

In de Rekening van de Duinenabdij over het jaar 1565-66 vinden we dit woord vermeld: ‘Betaelt Adriaen Carboneel, grootwercker van ghenomen ende ghemact thebben de *ghylcuppe* in de brauwerie, metgaders de houppen daertoe dienende ghelevert omde somme van 30 lb. par. (f. 49)’[4].

Het gijl beteekende in het mnl. het bier dat in de tweede kuip overgepompt en nog niet uitgegist is (Verdam). In ons Westvl. hebben wij dit woord nog als adjectief behouden: Dat bier is nog niet gijl genoeg = nog niet genoeg gegist. Het oude ww. gilen, ghijlen = sieden bij Kiliaan, is in de nieuwere taal verloren gegaan.

A.V.

(1) Handelingen van den Gesch. Kring 1930, bl. 147-148.
(2) G. de Vos. Inventaris der Handvesten, bl. 315 en 321 (Geeraarsbergen, 1898). - Vineloe (bl. 315) is een opvallende verschrijving.
(3) Vgl. E. Gailliard in zijn Glossaire op Gilliodts' Inventaris, bl. 153 en zijn Glossarium op de Keure van Hazebroek, bl. 375.
(4) Archief van het Brugsche Seminarie.

Mengelmaren

Op de Eere-Communie van Godfried B...

Godfried!... Godfried,
weet ge wat uw naam bediedt?

Die in lang vervlogen dagen
eerst dien naam heeft mogen dragen,
was wel, meen ik, zóó een ziel,
die vol Liefde en hoogste deugden,
als een heilige, God beviel,
en daarom ‘Gods Vrede en Vreugden’
mocht genieten ‘hier... en boven
dáár’... voor eeuwig... in Gods Hoven!

'k Wensch U, Godfried, lieven Neve,
jong of oud, ook zóó te leven:
hier zulk leven, *dáár*, zoo'n loon,
in Gods blijde Hemelwoon:
‘de Communie zal 't U geven’

EDW. B-

Palingmijne.

Bij het delven van een vaart of van een vijver komen de delvers in het drijfzand soms op een pak samengekleste paling. Ze noemen dat een palingmijne.

Damme.

Prochiezak.

Zoo noemt men een overgrooten zak dienende om vele boodschappen te doen en daarin te zakken.

- Dat is wel ne p r o c h i e z a k : 't is juiste een om naar de markt te gaan!

Geh. Lophem en vgl. Loquela.

Prochie, in samenstellingen, dient om iets buitengewoon groots aan te duiden, zooals in: prochiekasse, prochiekot (een groote koetse), prochiekanne, prochiepot, piochietaarte en ten slotte onzen prochiezak.

A.V.W.

Dienen tegen de koeke.

Van een man, die hier ziek ligt, hoorde ik dat hij op vijf plaatsen heeft gaan dienen tegen de koeke:

naar Vijve Sint-Elooi tegen de vernagelde waterkoeke:

naar Sweveghem en Wanneghem tegen de waterkoeke;
naar Herseaux tegen de kruiskoeke;
naar Autryve (Sint Pieters Banden) ‘tegen den band die rond de leden ligt.’
Moen. - Vgl. hiermede de ziektediening beschreven in Biek. 1931, bl. 197.
S.P.

Den Koekuit hooren:

dat is teeken van warme dagen aanstaande.
Als ze een mensch vroegtijdig barvoets in zijn kloefen zien: ‘Ja, j'èt den k o e k u i t g'h o o r d enee?’
Becelaere
[L.D.W.]

Uitverkoopen.

- Met Kerstdag gaan ze in de ‘Vuile Seule’ twee vette zwijns uitverkoopen. Geh. Watou-Abeele.
- Coppernolle gaat met Nieuwjaar een koe uitverkoopen. Geh. Woesten.
U i t v e r k o o p e n heeft hier denzelfden zin als u i t v e r p e n e g e n d.i. in 't klein verkoopen en verkoopen tot dat er niets meer van te verkoopen blijft. (Vgl. de Bo en Loquela op Uitverpenegen).
R. Hommelare.

Een Brabbelrijmke.

Gehoord te Knokke van een jongentje, die 't hoorde van zijn moeder, een Westkapelsche:

Op een pimpampoenen berg
stond er een pimpampoenen huizetje,
en in dat pimpampoenen huizetje
weunden er pimpampoenen menschen,
en die pimpampoenen menschen
aten pimpampoene pap
met pimpampoene lepels,
elk van die pimpampoene lepels
kost vijf pimpampoene stikken...
... en zoo kan men altijd voort.

B.D.L.

Vanwaar komt het kalissiebrood?

Kalissiebrood, fr. bâton de jus de réglisse, de 's winters onmisbare Kalissiestok, elders nog Hoestebrood, Hoestekoeke (Poperinghe), Hoestepêk (Veurne), Zoeteboomstok (Cassel): vanwaar dat hij komt?

- Hij is gemaakt met bloed van oude ventjes, zei tante als we kinderen waren.

Heule

H.D.

De uitvinder van den automobiel.

Als er een verstandige en handige mensch - een die hem verstond aan ‘mekaniek en horlogewerk’ - in 't gevang zat omdat hij iets misdaan had: als hij kon

uitvinden van een wagen te doen vooruitloopen en rijden zonder peerden, dan zou hij van den koning genade krijgen. Zoo vertelde mijn vader in de jaren zestig.

Kortrijk

B.V.

In den pikhaak zitten.

Een bejaard vrouwke wilde op den tram, en door gedienstige handen wierd het er op getrokken.

- Ehwel, moederke, gaat 't nog gaan? riep er een.

- Ja, ja 't, maar 'k zitte toch ook als i n d e n p e k h a a k !

'k Hoorde dat het daarmee wilde zeggen: 'k Ben al in de zeventig.

Zarren

M.

- Wie kost er meest van leeren?

- De schaliedekkers en strooidekkers, maar ze zijn dikwijls k w a l i j k g e s p r i n k e l d .

De sprinkels zijn de sporten van een ladder.

- Gauw! gauw! zeggen de Parkenaars (Gehuchte van Morbeck in Fr. Vl.), en ze wachten nog acht dagen!

Cassel, Fr. Vl.

P.T.

Het Laatste Werk van Jan van Eyck.

Zooals te voorzien was, is het drieluik ‘O. L. Vrouw met den proost van Maelbeke’, vroeger alhier (1930, bl. 193 vlg.) besproken en beschreven, naar Amerika verhuisd. Het blad ‘The New York Times’ gaf een afbeelding van het middenpaneel, met de vermelding, dat ‘The Madonna of Ypres’ van Jan van Eyck te New York in de galerij Van Diemen werd ten toon gesteld... en op meer dan 500 duizend dollars geschat.

Het is ongeveer een eeuw geleden dat O. Delepierre schreef in zijn Galerie d'artistes Brugeois, bl. 14 (Brugge, 1840) dat, indien bedoeld werk niet in een museum terecht kwam, het naar den vreemde zou overgaan.

D.

Afbreken voor Brugge.

- Ze breken af voor Brugge, zeggen ze te Kortrijk, als de fooremannen na de Paaschfoore opkramen om naar de foore van Brugge te gaan. Maar heel 't jaar door is de volgende spreuke geldig:

- Ga-je ofbreken voor Brugge, dê? gezeid als iemand een groote verandering doet en heel 't huis overende zet.

V.

Een trekveerze

Een vrouwmensch die het bij heur maagschap zoo goed aan boord weet te leggen om bij hen geld af te halen: dat is een trekveerze.
Houttave.

Tooveressekant.

De ‘falancijnekant’ (Valenciennes) is heel fijn werk en danig moeilijk om te spellewerken: daarom noemen ze zulken kant: Tooveressekant.
Brugge
A.V.W

De schietspoele slaat brugge:

als ze de garens van de keten overwipt, dat ze niet en kruist daarbachten tusschen den kam en 't riet, zei me een handwever van Gulleghem.
C.D.

Vragen en antwoorden

DE GRAVE VAN VLETEREN. - De Grave van Vleteren ging in den Vastenavondstoet te Hazebroek en wierp noten naar het volk. Aldus in Biek. 1931, bl. 378. Is deze Grave soms dezelfde niet als de hierboven bl. 52 vermelde Grave van 't Notenland, die op Halfvasten te Hazebroek noten onder 't volk te rapekaaie smeet? 't Volk van Hazebroek zou alzoo zijn ouden Grave van 't Notenland of van Halfvasten herdoopt hebben in dien veelbesproken Grave van Vleteren, en dan vanzelfs den uitleg gezocht hebben van ‘het proces voor een ezel.’ Wie kan er dat nader onderzoeken?
E.N.

[Nummer 5]

Schelpen en karkolen.

DE *Weekdieren* (fr. *Mollusques* uit het lat. mollusca = een soort noot met weeke schul, mollis = week) vormen een van de belangrijkste afdeelingen van het dierenrijk. Afgezien van hun kalkachtig omhulsel is hun lichaam week, zonder inwendig geraamte b.v. de slakken, de mossels. Over hun dierkundige kenmerken zullen we hier niet schrijven. Vermelden we toch dat ze in vijf klassen onderverdeeld worden:

koppootigen (kephalopoden: achtarmen, inktvisschen enz.)
buikpootigen (gasteropoden: slakken, wulken enz.)
plaatkieuwigen (lamellibranchiaten: oesters, mosselen)
vinpootigen (pteropoden) en *scaphopoden.*

Om hun lichaam te beschermen hebben de meeste weekdieren een kalkachtig omhulsel; dit ontbreekt bij sommige slakken.

De buikpootigen wonen in een spiraalvormig gewonden *horen*, ook *huisje* (slakkenhuisje) genoemd. Langs de

kust worden deze horentjes in 't algemeen *karkolen* of *karkooltjes* genoemd. Dit is, volgens Vercoullie, een fransch woord *caracole*, ontleend aan 't Spaansch *cacarol* (= slak). We zijn veel eer geneigd aan te nemen dat deze ontleening rechtstreeks en niet langs het Fransch is geschied:

karkole < *karakole* < *kakarole* < Sp. *cacarol.*

Wij moeten zeker het woord *kakarole* gehad hebben.

Langs de kust draagt de eetbare zeeslak (Littorina, alikruik) volgende namen: *kakkeruls*, *kokkeruls*, *kakkeloeren*, *koekeloeren.*

Deze namen zijn vooral op de Westkust te hooren. Op de Oostkust zegt men eenvoudig: *zeeslekjes*, *hoofdslekjes* (hoofd = golfbreker; slekjes: uitspr. slekstjes). In Zeeland: *kreukels* en *alekreukels.* We hebben dus zeer eenvoudig:

kokkeruls < *kokkerols* < *kakkerols*,
koekeloeren < *kokkeloeren* < *kakkeloeren* (metathesisvorm).

Vergelijk daarmee het Deensch *kukelur* (zeeslak).

De eetbare zandschelpen (Cardium edule) worden *koks* en de strandgapers (Mya arenaria) *teelekoks* genoemd. Bij eerste opzicht schijnen deze namen in verband te staan met *kokkerol.* Dat is maar schijn. Immers:

ten eerste: zandschelpen en strandgapers hebben met karkolen niets te maken. 't Zijn immers plaatkieuwigen (zie verder);

ten tweede: kok, kokke (mrv. koks, kokken) komt zienderoogen uit het fransch *coque* (harde schaal, eierschaal, Lat. concha = schelp; vgl. Ital. cocca).

Een *teele* is een schaal (< tegele). Teelekok beteekent dus eenvoudig: een kok lijk een schale of een schotel, groote kok!

De plaatkieuwigen hebben gewoonlijk twee symmetrische samensluitende schalen, *schelpen* genoemd (enk. schelpe, meerv. op de Oostkust *schel'm* met stembandocclusief). Ook nog *schullen* bv. *peerdeschullen*, zooals te Knokke de slijkgaper (Scrobicularia piperata) wordt genoemd (uitspr. p ê r s c h u l met *e* = lange opene

e- klank, en *l* = lang geneuzelde holle l-klank. Naast *schelpen* zegt men *schulpen.* Op dezelfde manier komt *schul* uit *schel* (schil).

De twee schalen van de plaatkieuwigen zijn door een slakke hoornachtige stof verbonden. Bij de aanspoelende soorten is dit voegstuk meestal verdwenen, zoodanig dat nog aaneensluitende schelpen op het strand zeldzaam zijn. De kinders zoeken ze ijverig. 't Zijn altijd kleine zandschelpjes (Cardium edule), kleine strandschelpjes (Mactra) of platschelpjes (Tellina) en ze heeten dan ook in de kindertaal eenvoudig: *portmaneetjes*, naar 't Fr. porte-monnaie, geldbeugel.

Langs onze kust wonen er een paar honderd verschillende soorten van weekdieren (de zeldzame inbegrepen). Wegens de onderlinge gelijkvormigheid (schelpen en karkolen!) onderscheidt de volksmond betrekkelijk weinig soorten.

Eetbare soorten zijn:

mosselen (mussels) en *oesters*,

wulloks (Ned. wulk), te Breedene *koeien.* Vanwaar die vreemde volksnaam? De wulk is de grootste buikpootige van de Noordzee. Gekookt is er van zijn gedaante weinig te bespeuren, maar de visschers kennen hem levend en uitgekropen. Dan steekt hij, evenals alle slakken en slakachtigen, zijn voelers uit, die met een beetje goeie wil (volksfantasia!) op koehorens doen denken.

Koks, koekeloeren, peerdeschullen, teelekoks: zie hierboven.

Nog een paar belangwekkende volksnamen:

Pimpamphorentjes (uitspr. pimpampoorentjes, gehoord te Koksijde). We hoorden het voor torenslakjes en traphorentjes (Turitella en Scalaria). Zonder twijfel zijn pimpampoorentjes oorspronkelijk niets anders dan de ronde, bollige, koddig bevallige tepelhorentjes (kleine soorten van Natica: een zeer belangwekkend roofweekdier!). Pimpampooren komt uit *kinkankooren* (Ned. kinkhoren, Hgd. Kinkhorn) onder invloed van *pimpampoentje* zooals de ronde, bollige, koddig bevallige Onzelie-

venheerkevertjes algemeen langs de kust genoemd worden.

De naam kinkankooren wordt voor inheemsche soorten niet gebruikt. Bij uitzondering wel eens voor de groote *wullokshuizen.* Groote uitheemsche kinkankhorens werken als klankdoozen. Het volk zegt dat men er de zee hoort in ruischen.

Kromme en rechte mesheften (Solen) zijn op de Oostkust veel zeldzamer dan op de Westkust. 't Zijn mooie smalle langwerpige schalen die er als mesheften uitzien. Op de Oostkust worden ze *meshechten* (hecht = heft) en op de Westkust *langhalzen* (schilderachtige naam!) geheeten.

De *steenborers* (Pholas) hebben een zeer broze dunne langwerpige schaal. Daarom heet het volk ze *Beuterschelpen.* Wanwaar dan de wetenschappelijke naam van steenborers? Omdat ze met hun brooze schaal door langdurig geduldig wrijven erin gelukken een woonhol in minder harden steen te boren.

Koffieboontjes (uitspr. kaffieboontjes) zijn kleine binnenwaarts gewonden horentjes, die volledig op koffieboontjes gelijken. Om hun gelijkenis met de veel grootere uitheemsche aanverwante soorten, spreekt het volk soms wel van *kinkankoorentjes.* Deze twee namen: koffieboontjes en kinkankoorentjes zijn aan de kindertaal ontleend: de kinderen vinden die zeldzame mooie juweeltjes tusschen het strandgoed. De wetenschappelijke naam is: Cyprina europea.

In het volksleven spelen de weekdieren een rol als belangrijk voedingsmiddel. Inheemsche schelpen en karkolen worden anders weinig als siermiddelen gebruikt. De kleine mooie soorten als b.v. tepelhorentjes (Natica), traphorentjes of wenteltrapjes (Scalaria), trapgeveltjes (Pleurotoma), fuikhorentjes (Nassa), tolhorentjes (Trochus) en allerlei soorten van verschillende gekleurde schelpjes worden veel op doosjes en omlijstingen tot versiering vastgelijmd. De groote Sint Jacobsschelpen (Atlantische Oceaan) vindt men in de visscherswonin-

gen aan de muren hangen. Op de schouw prijken groote mooie karkolen en kinkhankhorens van verre reizen meegebracht.

Wulkhorens en fossiele Cardita's (Cardita planicosta) worden met cement op tuinpalen vastgekleefd.

In de kinderwereld zij schelpjes en karkooltjes van 't grootste belang: sier- en ruilmiddelen, verzamelingsstukken.

Eigenaardig is de gelijkenis tusschen de kindergebruiken en deze van primitieve volkeren. *Kauri* (hindostani) heet een kleine pasmuntschelp in Indië en Senegal. Halssnoeren van mooie schelpen en karkolen dragen de ‘dames’ bij alle wilde volkeren. Zelfs bij de beschaafde Atheners was het gebruik van schelpen uit de oudheid bijgebleven: het schervengerecht of ostracisme (Gr. *ostrakon* = zeeschelp). Tusschen de voorhistorische stammen werd er een drukke handel in zeeschelpen gedreven.

Op dezelfde onbeholpene manier staan de kinderen tegenover de moeilijkheden van bestaan of spel. Als kinderen hebben wij met een ongelooflijk geduld in het strandgoed naar mooie en zeldzame schelpen en karkooltjes gezocht. De meisjes regen de mooie *trapjes* (uitspr. traptjes, Scalaria communis), *stekkertjes* of *torretjes* (Turitella communis), *karkooltjes* (Littorina littoralis), *rebbetjes* (= ribbetjes, geribde horentjes: Nassa reticulata) en *bolletjes* (Natica monilifera) tot halssnoeren bijeen. Allerlei soorten dienden tot pasmunt in het spel. Kostelijke verzamelingsstukken waren de koffieboontjes (zie hooger), de *kaboutermutsjes* (Fissurella, Emarginula en Puncturella), en pelikaanvoetjes (naam hadden ze niet bij ons: Aporrhais pes-pelicani.)

Mutsen noemden we de schaalhorens (Patella vulgata): een weekdier van de rotsige kusten, dat zich op de steenen van Zeebrugge's havenmuur heeft neergezet en ook bij uitzondering op de steenen van de golfbrekers woont. De zaagschelp (Donax) is een buitengewoon mooi rijkgekleurd schelpje met gezaagden, getanden rand.

De kinder- en volksnamen zijn: *zaagjes* (uitspr. zaagstjes) en *tandewettertjes* (Knokke) of *tandewekkertjes*. Veel beteekenis heeft deze laatste benaming niet: een zinspeling op tandjes.

Tot hier hebben we alleen geschreven over plaatkieuwigen en buikpootigen.

Over de rugschelp van den inktvisch (een koppootig weekdier) hebben we vroeger alhier (Biek. 1930, bl. 368 vlg.) geschreven in onze bijdrage over ‘Rateldutsen en Saatsebollen’.

We hopen dat we met deze studie over schelpen en karkolen de kennis van onze kusttaal (een nog bijna volledig braakliggend, onontgonnen gebied!) een duwtje hebben vooruitgeholpen. Het is spijtig dat er door menschen van ter plaatse niet meer stelselmatig kan verzameld worden. Er is langs de kust een kostbare taalschat aan 't verdwijnen. Het misselijk en afstootelijk seizoengedoe besmet alles met een kanker van onvlaamschheid, oppervlakkigheid, afbreuk met verleden. Alles wat kan gered worden, moeten we redden. In 't leven houden wat leefbaar is. Verzamelen wat we vinden kunnen, maar toch nooit het schoone woord van Pastor Van Hee zaliger vergeten: dat de zwalms (zwaluwen) gaan vertrekken als ze verzamelen.

JOZEF DE LANGHE.

Bruegel en de keikoppen.

‘Infinitus est numerus stultorum’... En inderdaad, ook het volksgeloof heeft aan heel wat stedelingen den bijnaam van z o t t e n gegeven. Van oudsher werden de inwoners van Brugge, Mechelen, Eecloo, Poperinghe, Maldeghem en Ronse met dien spotnaam vereerd. En, wat niet te verwonderen valt, ook ‘vieze Bruegel’ of Pieter Bruegel de oudere, die zoozeer met de volksgebruiken was ingenomen, heeft de keikoppen of zottekoppen gekonterfeit.

Zooals blijkt uit Biekorf (1931, bl. 325), geloofde het volk, dat degenen, die in hun bovenkamer geraakt waren, een kei in het hoofd hadden. Men meende dat de knobbels, die op den schedel of het voorhoofd te voorschijn kwamen, keien inhielden, waardoor de werking van de hersens belemmerd werd. Daarom lieten die dwaze stumperds zich 'snijden van den kei'. Een schilderij van Bruegel, waarvan hierboven gewag gemaakt werd, ken ik niet; maar er bestaan twee prenten van Bruegel, waarop het eigenaardig gebruik van het snijden van den kei wordt voorgesteld(1).

De bewoners van Ronse zijn gekend als 'Ronsche zotten', omdat in hun stad de relikwiën van S. Hermes, patroon tegen de krankzinnigheid, worden vereerd(2). Daarom heet een eerste prent van Bruegel: '*De deken van Ronse*'. Slechts twee afdrukken zijn bewaard gebleven: de eene maakt deel uit van de verzameling Thysiana te Leiden, de andere berustte vroeger in het Rijksmuseum te Amsterdam en behoort thans tot de bibliotheek van de hoogeschool van Leiden. Onder laatst vernoemden afdruk staat met de hand geschreven: 'Den deken van Ronse in Vlaenderen', bijschrift, dat dus niet in de plaat gesneden werd.

De deken van Ronse en twee andere bevoegde heelmeesters gaan hardhandig te werk. Drie patiënten, aan hun leunstoel gebonden, zitten onder het mes of de nijptang. Ze huilen of grijnzen van de pijn. Vooraan op een stoeltje zonder leuning ligt de hamer en ander snij- of kerfalaam. Te midden van de kamer zit een keikop, het hoofd omwonden, die meewarig naar zijn huilenden lotgenoot nederziet en gedwee zijn beurt afwacht. Op den rug van zijn leunstoel zit een uil te droomen. Naast den eersten patiënt links is een oubollig wijf in een soort van wisschen bed neergehurkt, wijl ze met een blaasbalg het vuur in een hek-

(1) René Van Bastelaer. Les Estampes de Peter Bruegel, l'Ancien, bl. 59-60. plaat n^{r} 192 en 193. (Brussel, 1908).

(2) Vgl. J. Cornelissen. Nederlandsche Volkshumor, II, 83 (Antw. 1929) en Volkskunde XXI, 1910, bl. 93 vlg.

senketel aanwakkert. Ondertusschen hebben de drie heelmeesters het zeer druk: want de eene na de andere komen de zotten binnen, grimbekkend of schreeuwend als bezetenen; een man is de kamer binnengeloopen, buiten adem van den zwaren last, dien hij te dragen had: want op zijn rug zit een zwaarlijvige gek, met een hevigen knobbel op het voorhoofd.

De wanden van de ruime zaal zijn behangen met allerlei ijselijk gerief: een mes, een schaar, een borstel, een verbandlinnen, en links naast de deur hangt een zwaar bezegeld perkament met de handteekening: BRVEGEL INVEN 1557. De opene deur geeft een uitkijk op een zeelandschap. Op den achtergrond bemerkt men een gordijn, waaraan een ‘rolleken’ is vastgehecht. Daarop kan men lezen: T'HUIS VA ERI (= NAERHEYT?). Achter het gordijn, dat de ‘operatiezaal’ van het ‘scheikundig laboratorium’ afscheidt, staan een distileerketel en, op schraagbanken, eenige bokalen. Rechts boven het smokend vuur van den haard hangt een ketel aan een haalketting.

Tal van andere bijzonderheden doen de geheimzinnigheid van het ruw heksenbedrijf, door den deken van Ronse uitgeoefend, uitkomen.

Op de tweede prent, waarvan vijf staten gekend zijn, wordt ‘*De heks van Malleghem*’ voorgesteld. Ook de inwoners van Maldeghem hadden, om de woordspeling op *mal*, gek, den bijnaam van zotten gekregen. Op den tweeden staat van de prent vindt men het monogram van P. Van der Heyden, de handteekening: P. brueghel inventor, en het bijschrift, tot de ets behoorend: ‘H. Cock excud. cum privilegio 1559’. Onderaan leest men de volgende verzen:

> Ghy lieden van Malleghem wilt nu wel syn gesint
> Ick Vrou Hexe wil hier oock wel worden bemint
> Om u te genesen ben ick gecomen hier
> Tuwen dienste met myn onder meesterssen fier
> Compt vry den meesten met den minsten sonder verbeyen
> Hebdy de wesp int hooft, oft loteren van de keyen.

Er is een groote toeloop van volk, mannen en

vrouwen met drollige en vieze tronies. Ze zetten groote oogen op of schreeuwen het uit, in opgetogen bewondering: want in hun midden staat de heks als een wonderheelmeesteres: met een triomfantelijk gebaar toont ze aan het rapalje een grooten ronden kei, dien ze pas uit het hoofd van een der gasten heeft gesneden. Ze heeft een nieuwen klant met een keiknobbel in haren vuist gekregen en een helper komt met een lantaarn de heelkundige bewerking belichten. Naast haar vóór een bank zit een man, op een leunstoel gebonden: een diender giet een kruik water uit over zijn hoofd. Verder ziet men een venter op een verhoog: hij draagt een viool op den rug en houdt een pateel met een hoop apothekersflesschen in de hand. Hij, die met allerlei zalven en kruiden tegen de keiplaag rondreisde, moet nu zijn matten oprollen, sinds de heelende tooverheks is verschenen.

Het volk, waarvan enkelen een eigenaardig hoofddeksel met een vooruitspringende klep dragen - een zotskap wellicht - stoeit rond den toonbank van den marskramer: een tafelblad, dat door tonnen geschraagd wordt, en waarop nog enkele bokalen te koop staan uitgesteld. Op den voorgrond rechts, in de opengebroken schaal van een reusachtig ei, ligt een man, die zich door een helper der tooverheks van den kei laat snijden: in groot getal reuzelen de keitjes langs een andere opening van het ei op den grond. Op den achtergrond links staat een molen: een man stapt met een zak meel op het hoofd op een vlonder, die over een watergracht ligt(1). In de verte vaart een zeilschip op het meer. En boven in den linkerhoek hebben twee toeschouwers de sluitplank van een venster opgehaald en van uit hun huis zien ze toe naar het wonder bedrijf van de heks van Maldeghem.

Tusschen al die wanstaltige menschen in, ziet men

(1) Is dit soms niet in verband te brengen met Meester Ghybe, die op het blazoen van de Victorinen te Poperinghe werd afgebeeld met een zak bloem of meel op het hoofd? Zie daarover; Biekorf, 1931, bl. 195.

een uil, een spookvogel met een langen snavel, heksenketels, allerlei ongewone bijzaken, waarin de drollige geest van Hieronymus Bosch doorschemert.

In beide prenten met de keikoppen, nog meer in vele andere werken van Bruegel, ligt een schat verborgen van volkskunde, lekkere honing, waarvan al de biën van den ‘Korf’, zoo oude als jonge, zouden... likkebaarden.

J.D.

Gierig volk.

HEBT ge nog gehoord van ‘Den-langen-Loozerus’? - Dat was Seppen Steckers van aan den Hof. En toen van ze' zuster Sophie? - Dàt was een ‘Sara van 'en wijf’, dadde!!... De menschen noemden ze: ‘Moeder-Euverste-van-'t Klooster-van-de Gekookte-Petatten’! omdat ze met heur hielen altijd door heur kousen zat.

De straatjongens, toen ze dat schepsel in de gaten kregen, 'n zouden nooit gelaten hebben van te roepen: ‘Hei!! Eerweerde Moekdere,... hoevele is 't voor jen petatten, dè''?...

Zwijg' van jongens!

Enwel, dat waren twee oudersche jonkheden, broer en zuster; een klein beetje struischer en dikker misschien dan breinaalden, 'n hadden ze dus alle twee noch buik noch bille, maar ze hadden algelijk een eendelijken grooten keelbeier onder de kinne, een leelijke reke verbrokkelde tanden in den mond en een kiekeborst. Hun haar was bruin-roste en nog al lang in den nekke, ‘à la Lazaraine’ lijk van de Fransche pastors. Het eenigste verschil tusschen die twee, en dat men eigenlijk goed zien kon, was dat Seppen een veste droeg en een broek met veel te korte beenen, tegen het knoeselen waarschijnlijk, en Sophie een neusdoek en een rok van ‘sletekaa’[1] met truizels en fringen alonder.

(1) Brugsch voor: een gansch versleten rok.

Die twee kerels waren eigenlijk oprecht smoutrijke! Maar ze leefden daar ievers al achter ‘de Flede Meur’[1] in de grootste, zwartste, gewilde miserie; ellendig en ermijtig men kan niet meer! Daar 'n ging maar de rook uit de kave en hadden ze gekunnen, ze zouden er nog een hulle op geleid hebben!

'k En wil niet zeggen, had Seppen entwien gevonden die hem beter leiden kon, Seppen zou voorzekers wel een beetje meer mensch geworden zijn en... dikker; want... hij was zoo mager, maar zoodanig mager, dat 't vel van z'n buik aan z'n rik geplakt was, en dat hij wel honderd keeren op een dag z'n broek moest optrekken! Hij was hondegierig, 't is waar, maar hij zou toch nog wel een stuiver gerischierd hebben om z'n maagstje te vullen!... Enwel, dat is toch nog entwat naders en beters dan wetens en willens honger lijden, om altijd maar meer en meer te kunnen sparen en spijkeren.

Seppen had een mage immers die trok lijk een kave, hij zou een peerd den rik uitgeëten hebben... maar ongelukkiglijk... ‘arme-man was kok’ thuis. Buiten een rauwen eerdappel en een knorre brood, met wat slooi van koffie, 'n kreeg hij al niet veel meer. Zijn hertelijke, vrekgierige zuster stond voor de keuken, en... de-deze had ook wel een ‘Complaisante mage... mits conditie’ dat 't eten uit een andermans zak kwam!... Zoo... zijt gij daarmeê gezèerd, 'ei? uw leven lang, lijk Seppen! De man 'n had in zijn huis niet vele te kadijzen[2], 't was wel hij die ‘een’ broek droeg maar hij was versleten; en Moeder Euverste in een vloek[3] sloeg onzen Seppen altijd plat, doorgaans heel fatsoenlijk weg, met d'eene of d'andere groote spreuke uit de geleerde boeken van d'Heilige Vaders en bijzonderlijk van den Heiligen Paulus!

De ouders van die kabassers[4] hebben altijd ge-

(1) Brugsch voor ‘*de Freren Mineur*(*en*)’ of Minderbroederklooster. Vgl. Biekorf, 1932, bl. 35 en 38.
(2) te zeggen.
(3) in een haai en een draai.
(4) Hier in den zin van ‘aardig koppel’.

woond in de ‘Korte R'peer'stroate’[1]; menschen ‘van kleene festooze’[2] dus, met twee kinders.

Maar zult ge zeggen: hoe zijn die gasten alzoo aan de weelde gerocht? - Enwel dat is zoo ‘simpel gegaan of den bonjour’.

Achter den dood van heur ouders ging Sophie ‘meise-olleene’ gaan zijn bij Mijnheere Henri Duivekeete in de ‘Serre Gerrewerrewijnstroate’[3]. Oudejonkman zijnde, mensch van studie, en warm in de kluiten, liet deze zijn maarte[4] maar boeren, en, zonder verder cijferen of tellen, gaf voor 't huishouden al wat ‘z'n Sophie’ maar vroeg;... als hij maar gerust gelaten wierd, en bij z'n boeken mocht blijven, 't was allichte al wat hij wenschte.

- Goed gevlogen! dacht Sophie, binst dat we ‘'t gat schoon hebben’,[5] we 'n kunnen er maar van profiteeren;... hij kan er tegen.

En... mensch! ze wierd zij daar dikke-vet en... ‘van achter een g'heel deuregat vol’, 't was ‘compleit lijk een hospetolnunne’! Maar ze kon wat binnenspelen óók: torren boterhammen, testen petatten, schellen vleesch, klompen boter en eiers!!... 'otjenheere, waar ze 't al stak?!... 't Gaat algelijk gemakkelijk... ‘snijden in een andermans lèr’...[6] 't Hatelijke daarvan was: dat zulks gebeurde in 't duikertjen, in de keuken. Mijnheer Henri kreeg toen d'overschotjes... ‘up e' proper taljortji’. De man, die nooit een voet in de keuken 'n zette, verschoot natuurlijk van dat ‘veugelteten’.

- E' maar, Sophie, is 't al dat er is? 't is lijk om musschen te kweeken! Voor mij is er wel genoeg maar... wat schiet er toen nog over voor u?

(1) Brugsche uitspraak van ‘Korte Roopeerdstraat’.
(2) Schijnt (Brugsch oo=a) op festagie terug te gaan; dus voor eigenlijk festooie = ‘die niet veel te festooien hebben, klein volk’. *Qui n'ont pas de quoi festoyer.* (?)
(3) Brugsche uitspraak van ‘'s Heeren Gerwynstraat’.
(4) Meid, in Wvl. maarte, te Brugge ‘meise’.
(5) aangezien de deur er voor openstaat.
(6) leer, leder.

- O!... pak' maar, Mijnheere, zei Sophie, bedien'-je bedien'-je, je moe'-je nie' gêneeren, doe maar lijk thuis, Mijnheere. Wel!... als 'k-ik een bete brood heb en een slokstje van-uit-de-pompe, 'k kan ik daarmeê voort; 't is trouwens al zoo schandalig kostelijk ‘sjegenwoordig’!... Smakelijk, Mijnheere, en ge 'n moet naar mij niet kijken(1).

- Jamaar, jamaar, stribbelde Duivekeete tegen, ge 'n moet u precies niet laten uithongeren óók; 'k en weigere 'k-ik niet van te betalen, jong!...

E'ja, peisde de vent, 'k en kan 't ik toch maar zeggen, maar 't en is algelijk de-deze niet, geloof ik, die mij zal uiteten.

Hij 'n wist van niet beters en was met z'n meid danig in z'n schik: proper en net gediend; profijtig!!... àl te profijtig, en... gerust gelaten... 't En kon maar zoo wel zijn! Had hij wat verder gekeken, en andere deuren opengestoken dan deze van z'n studiekamer, dan zou hij ook wel andere oogen getrokken hebben! 't Was er overal maar-toch zoo kijzig(2) en zoo vuil! maar zoo stinkende vuil, 't was onziende, g'heel 't huis van ondersteboven verdiende te weeke gestoken te worden in een warm-warm zeepzop om de ‘kasten’(3) vuiligheid er af te krijgen.

Mijnheere Henri, die gerust was in 't vrouwvolk en nooit geen eene bekeken 'n had, stond algelijk paf voor z'n maarte, omdat ze in zoo korten tijd zoo gildig en zoowel te passe was... 't stak de oogen uit ook. En op een keer:

- Maar, Sophie, zegt hij alzoo, 't dunkt mij dat ge leelijk in uwe blokjaren begint te komen! Hoe is 't toch Gods-mogelijk: niet eten en zoo struisch van ‘constitutie’ zijn?

- Aaa ja!... zuchtte de leepe en heur hoofd vloog scheef, je ziet dat 'ei, Mijnheere? de eene magert van kruisen en de andere zwelt van kruisen!... en ze

(1) hier: omzien, op mij letten.
(2) smerig.
(3) karsten, korsten.

draaide heur om, en zóó triestig zie..., om de tranen te duiken die niet 'n kwamen.

- Hoe kruisen? vroeg Duivekeete.

- Ja, Mijnheere Henri, 't is alles toch zoo schabauwelijk diere den dag-van-vandage; en mijn broeder ‘Sessèf, lijk of je weet’, is schrijvelare op een wisselkantoortje;... maar 't is daar zoo schandalig nauw- en dichte, zoo bermhertig van schreep-schreep-schreep dat hij er 't zout in z'n soepe niet 'n kan winnen! hij vergaat da'je 't ziet, klaar van den honger;... en als dat alzoo nog lange moet duren... e'-ja... je gaat hij moeten, e'-ja..., den bril van 't vertrek[1] toenagelen...

En die schele tinke zei dat met een aangezichte zie... ‘lijk een Supetji Domeni’[2].

- Ha jamaar, Sophie, antwoordde Duivekeete, hij wordt hij zeker betaald volgens z'n kennisse en volgens 't werk dat hij maar doen kan? Nu, als 't alzoo is, je zoudt hem moeten e' ziertjen helpen, 'ei?

- Ik helpen? peisde Sophie, je ziet dat van hier, elk z'n pijpe en elk z'n toebak. Maar 't was maar stille dat ze dat peisde, zie'-je 't?

- Luistert, deed Duivekeete voort, 'k zal u een opslag geven, maar je moet meêdeelen. Je 'n zijt gijnder maar joen's getwee'n, met een pacht van niemendalle, zonder last of entwadde, en met een dagheure[3] veel grooter als dat ge samen kunt vereten. 'k En zie ook niet dat ge geld vermooscht in zotte kleeren, verre zij vandaar; laat mij toe: ge zoudt mogen een haartje beter opgeschikt zijn, maar dat 'n zijn nu mijn zaken niet. 'k Zal u nog wat meer zeggen; - 't is eigenlijk al lange dat ik daaraan denke; - luistert goed, Sophie, dat is hier mijn testament: is 't bijaldien dat gij bij mij blijft, mijn leven lang, en mij - gelijk tot nu toe - goed en treffelijk bedient, zoo laat ik u, buiten mijn

(1) 't gemak.

(2) *een aangezichte van Supetji Domeni* = Br. lijk 't braafste meisje van de wereld, maar inwendig valsch.

(3) Wvl. *dagheure* = daghuur; vgl. Mndl. *huren* en *hueren* (uitspr. = heuren).

geschriften en mijn boeken, in zuiveren eigendom geheel mijn bezit van geld en van goed. Wat peis'-je daarvan?

Sophie stond daar in eens, lijk van d'hand Gods geslegen, 't sloeg in heur beenen, 't pakte aan heur herte... En dat kwam daar nu zoo doodkalm uit Mijnheere z'n mond gespoeld, 'ei? 't Mensch dat anders altijd een tonge had ‘lijk van een avvekottesse’!

- Wel, Mijnheere, stamelde zij, je mag... je weet... 'k ga toch zoo goed mijn beste doen;... zoo 'en schoone fortuine!... 'k zou ongelijk hebben, 'k en mag toch niet laten van ‘te reffuseeren’[1].

Van stonden aan vloog ze voor Mijnheer Henri lijk een hazewind. En van den eigensten stond ook, ge 'n zoudt 't niet gelooven misschien, is ze beginnen... vermageren zienderooge!! 't Vleesch wierd lijk vàn heur lijf getrokken! Nu dat ze wist dat 't al voor heur was, begon ze in te zien dat al dat ‘vetleggen en buikvullen’ eigenlijk ‘up heur dépen'’ was,... en dan is ze aan 't sparen gevallen dat er de brokken van afvlogen.

Toen Mijnheer Henri Duivekeete nu goed en wel begraven lag, stond Juffrouw Sophia Steckers van uit de ‘Korte R'peer 'stroate’ aan 't hoofd van een bezit dat ze niet overkijken kon al geen kanten! ja!...

Dat is één!... en nu ‘'t ander stuk van de mariage’...[2]

('t Vervolgt)

K. De Wolf.

(1) Hier een voorbeeld van verkeerd verstaan fransch. In 't Brugsch zijn daar veel gevallen van. ‘*Reffuseeren*’, in 't gedacht van 't volk wil hier zeggen ‘aanveerden’. Dus juist het tegenovergestelde. - Je zijt er gij te ‘*fiktime*’ van, wil zeggen in 't Br., niet: gij zijt er het slachtoffer van, maar wel: de schuld van! - Iemand gelast met de beste groeten aan anderen over te maken zal antwoorden, en met de beste meening: zeker, Mijnheer, zal ik dat doen, ‘*'k gon nie' laten van te mankieren*’. Hier echter geldt het een dobbel antwoord: 1° 'k zal 't niet laten, en 2° 'k zal niet mankieren het te doen. 't Is dus een versterking die keeraafsch uitvalt.

(2) gewilde toespeling op Heer en Vrouw van 't kaartenspel, als men over twee samenhangende zaken of personen handelt.

Sint Hubrechts Kapelle
te Sint Pieters op den Dijk.

SINT Hubrecht is ook in West-Vlaanderen sedert lange bekend en vroom vereerd als patroon tegen de razernij; in stad en te lande zullen weinigen zijn feestdag laten voorbijgaan zonder een bete ‘Bertjes brood’ te eten. De vereering van dien beschermheilige is uit de Ardennen naar onze streek overgekomen, blijkbaar in de latere Middeleeuwen, want geen enkele parochiekerk van het bisdom Brugge heeft Sint Hubrecht als patroonheilige. Sint Hubrecht genoot vroeger eene bijzondere vereering te Caster[1] en te Sint Pieters-op-den-Dijk bij Brugge.

Op het grondgebied van Sint Pieters parochie, bij den steenweg naar Meetkerke, stond er vroeger een kapelleke toegewijd aan Sint Hubrecht. Wanneer het daar gezet is geweest, weten we niet met zekerheid; 't stond er alleszins op het einde der 17e eeuw. Volgens een oude overlevering was het gebouwd op de plaats waar Maria van Burgondië in 1482 zoo ongelukkig van heur peerd gevallen is. In een oud geschrift lezen we:

‘De princesse Vrouw Marie heeft tot het laste van haer leven sulck een groote devosie gehad aen het mirakelbeeld van de h. Dryvuldigheidt, dat zy gheordoneert heeft zoo haest dat zy ghevallen was van haer peert op een troncke in een graght (daer nu jeghenwoordigh staedt *het capelleken van Sint Huberecht op de groote wegh gaende naer Meetkerke op de prochie van Sint Pieters op den dyck*, van waer sy is gebrocht gheweest op een vervallen casteel ende leengoedt ghenaempt De Seven Torren daer noes over het cappelleken op de prochie van Sint Pieters; welck

(1) Biekorf 1931, bl. 52 vlg.

vervallen casteel van alsdan was toebehoorende aen de selve familie van Veranneman die men van houde tyden altydt naemde Heere ten Seven Torren), heeft de voorseide Vrouw Marie, naer dat zy vermaekt was van hare quetshure ter stondt gheordoneert dat men soude ghebeden doen hebben aen het miraculeus beeldt van de h. Dryvuldigheydt int huys Richebourg.'[1]

Nadere bijzonderheden verschaft ons eene koperets van 't jaar 1692 door Duclos in Rond den Heerd beschreven[2]. De vierkante prent verbeeldt Sint Hubrecht die 'in bisschoppelijk gewaad, staat te zegenen met zijne rechtere hand. Aan zijn slinkere zijde knielt Sint Hubrecht, in jager gekleed voor den hert met het kruise tusschen zijn hoorns; aan zijne rechtere zijde, een man geknield voor een priester, die den witten overslop met breede mouwen aan heeft en een borstkruis draagt; langs denzelfden kant, ook nog een dulle stier, dien drie mannen toebrengen.

Nevens 's heiligen rechtere zijde gaat een krinkelende weg op in een landschap. Langs den weg staan gebouwen, waarboven hunne namen geschreven. Zoo ziet men, alsan aan de rechtere hand van den heiligen, rechts den weg: *de clippe;* slinks: *Kerremelck-Huys* en verder *Santweghe.* Aan de slinkere hand van den staanden Sint Hubrecht, eerst een molen, zonder naam, en hooger *St. Huberechts Cappelle*, aan den rechterkant van den weg. Die strate komt uit tenden en boven de prente, aan een kerke met torre, waarboven *Meetkerke* te lezen staat.'

De plaat is geteekend en gesneden door R. Whitehand. Onderaan, in twee vakken, staan de volgende

(1) Volgens een geschreven blad uit de 17e eeuw, gevonden in het sterfhuis der weledele Jonkvrouw Stochove in 1869 en overgeschreven in den Liber Memorialis van Sint Pieters. Het vermelde kasteel is nu eigendom van de familie Coppieters.

(2) Jaarg. XVII, 1882, bl. 394-395. - Er zijn nog verscheidene exemplaren van die prent in privaat bezit.

verzen van P. Willaeijs, pastor van Sint Pieters op den Dijk ten jare 1692:

Sijt ghij ghebeten van een Hondt,
of van een dulle beest ghewondt:
compt tot ST. HUBERECHT terstondt,
aanroept hem uijt U herte grondt,
sijn lof vercondight met de mondt,
hast sult gij worden heel ghesondt.
Brenght sulcke beesten bij den bandt,
den priester segense metter handt,
en met HUBERTUS tromp hun brandt:
hij wort gheviert in Vlaenderlandt,
S. PIETERS op de Brughsche candt
heeft sijn Cappelle haren standt.

Doet jonstich uwe charitaet
tot sijn cappellekens cieraet:
St. Huberecht sal metter daet
(wiens schilderije hier voor U staet,
waer ghij wandelt ofte gaet)
bevrijden U voor alle quaet.
In sijn Broederschap U stelt,
en t'sijnder Eer U ghilde-ghelt
jaerelicx hier overtelt:
en soo U eenigh sieckte quelt,
Quitantie hem voor Ooghen stelt,
welck dit beeldeken vermelt.

Kapelleke, bedevaart en broederschap zijn sedert lang verdwenen en vergeten. Sporen van die vroegere vereering zijn alleen nog: een beeld van Sint Hubrecht in de parochiekerk van Sint Pieters en een maandelijksche omhaling, volgens een onheuglijke overlevering, te zijner eer aldaar gehouden.

Door het ijverig toedoen van den Eerw. Heer Pastor van Sint Pieters is er nu een nieuwe kunstvolle kapel gebouwd waar de vroegere *Sint Huberecht Cappelle* moet gestaan hebben. Den laatsten zondag van Mei is er bedevaart naar O.L. Vrouw van Vrede, wier beeld in de nieuwe kapel troont; den laatsten zondag van October (dit jaar den 30) gaat de bedevaart naar Sint Hubrecht, wiens bekeering kunstig in de bidplaats uitgebeiteld is. Voorzeker zal het volk van Brugge en van 't Noorden die smaakvolle

herstelling toejuichen en die aloude vereering met vroomheid weerom medeleven.

Het volgende lied van dichter Jos. Vanden Berghe zal door de bedevaarders gezongen worden:

Sint Hubrechts lied.

I

Sint Hubrecht, die in hoorngetoet,
in rennend ros en blaffend' honden,
in boog en pijl, in feest en stoet,
uw' jonge vreugden hebt gevonden;
zoo menig mensch, zoovelen ja,
beminnen ook 't onstuimig leven
en jagen 't wild der zonde na,
in volle vaart, langs donkre dreven.

Weêrhoud ze van het aardsch gedruisch,
weêrhoud ze van de wilde tochten
en plant in 't hert hun, 't glanzend kruis
dat ééns uw' oogen groeten mochten!

II

Gemikt reeds stond uw' hand en schicht
naar 't blanke rendier met de hoornen,
toen op zijn kop het stralend licht
van 't kruis verscheen te midden doornen.
Ge sprongt, getroffen, op den grond
en knieldet diep, door 't kruis verslagen,
met 't sterke boetwoord in den mond:
Geen dieren meer... 'k zal zielen jagen!

Het kruis doe ons ook aan de jacht
van al wat zonde is vroom verzaken
en helpe ons gansch een zielenvracht
tot jachtbuit voor den Heere maken!

III

Tot U, Sint Hubrecht, ging 't geslacht,
het oude, vroom ter veldkapelle;
gedoog dat 't nieuwe in nieuwe pracht
op d'ouden grond uw dienst herstelle.

Zoo wordt ons dorp met U weer rijk
en krijgen allen die het wenschen,
te Sinte Pieters op den Dijk,
Sint Hubrechtsbrood voor vee en menschen,

Sint Hubrecht, zegen onzen stam
en maak dat 't volk, op vruchtbar' erve,
met 't kruis, dat reddend tot U kwam,
in deugden lev', in vrede sterve!

De lachende doode.
Wonderlijk voorval te Doornik in 1692.

IN den ‘Europische Mercurius’, Vierde Stuk, Eerste Deel (1 Januari-30 Juni 1693) vonden wij het volgende verhaal:

‘Gelijk 'er somtydts zeer vreemde dingen gebeuren, welke het begrip van het menschelijk verstand te boven gaan, zonder dat ze echter daarom voor mirakelen uitgekreeten behoeven te worden; en dat dusdanige zaaken diepe indrukselen in de gemoederen laaten: zullen wy 'er hier eene ter neder stellen, waar af de waarheid, aangezien de krachtige getuigenissen, ontbloot van alle bygeloovigheden, niet wel in twyfel getrokken kan worden. Den 9^{den}, der Maand November van het voorgaande Jaar stierf in een Gasthuis van Doornik een soldaat, *la Violete* gebynaamd, oud 23 jaaren, die zyn been had gebroken, zo als hy een myl of twee van de gemelde stad over een sloot was gesprongen. Na dat hy eenige dagen had gelegen, wierd hy aangetast door een roode loop, verzeld met een hevige koorts; welke twee kwaaien hem op den dag, dien ik gezegt heb, na een lyden van acht-en-twintig dagen, zynde gantsch ontvleescht, en niet als vel en been, uit het getal der leevenden wegrukten. Zyn ligchaam wierd by eenige anderen gelegt, om begraaven te worden: maar

de geen, aan wien er de zorg af bevolen was, nam d'anderen weg, en liet dit liggen; zeggende tegen de Zuster, die de zieken bediende, dat hy La Violete daar had gelaaten, om dat hy lachte. De Zuster schudde het hoofd, en beval hem, dat hy den dooden van daar zou neemen, uit vrees dat hy het Huis mocht besmetten. Deze de lyken weder zynde gaan haalen, liet nochmaals dat van la Violete liggen; tot zyne verschooning inbrengende, dat hy noch al lachte. De Zuster, niet weetende wat hier af te gelooven, ging het bezien. Zij bevond het gelijk haar gezegt was, en liet het ligchaam wasschen 't geen niet dood scheen te weezen, zynde gekoleurd als een gezond mensch, 't aanzicht vol en wel gesteld, de lippen rood, alle de leden buigsaam, en zonder eenige kwaade reuk. De Doctooren en Chirurg kwamen het visiteeren, zonder d'oorzaak van een zo ongemene vreemdigheid te konnen ontdekken. Het wierd aldus in een doodkist gelegt, overdekt met een laken, uitgezondert het aanzicht en de voeten: in welken staat het van duizenden van menschen, die van alle kanten derwaarts kwamen vloeijen, wierd bezichtigt. De geen, van wien dit Verhaal overgekomen is, schryft, dat hy het den 27, 28 en 29sten November gezien, en zo frisch, buigsaam, en koleurig gevonden heeft, als een gezond en welvernoegd mensch, die d'oogen op een aangename wys sluit, zonder eenige der grimassen te maaken, welken men gemeenlijk al slaapende maakt. Een Doctor, die het zestien of zeventien dagen na de dood bezichtigde, berichtte, dat hy het gevonden had in den staat van een man gereed om te sweeten, De zaak kwam al de wereld zo vreemd voor, dat den Intendant de Bagnols order gaf om 'er een Proces Verbaal af te maaken, gelijk ook den Aertsbisschop van Kamerik; welke begeerde, dat men het lijk in een loode kist zou leggen, en 'er den naam opzetten: 't geen den 29sten November wierd gedaan. Ziet daar de zaak. 'k Wil my niet ophouden met de redeneeringen, die 'er over gemaakt wierden, inzonderheid van de geenen, welke, als een-

voudige Katholijken, en ingenomen met bygeloovigheden, beweerden, dat het een vergelding was van het goed leven, 't geen deze soldaat had geleid. Zeker een slechte vergelding, en daar hy weinig voordeel na zyne dood af kon genieten. Hy was geboortig van Chanteau, vyf mylen van Orleans, op den weg van Chartres; heette Claude Mairai, Zoon van François; en had zich over de twee jaaren laaten inschryven onder de Compagnie van Monsr. de Dampierre, in het eerste Bataillon van het Regiment Dauphin.'

Haarlem, 9 Juli '31.

J.D.H. VAN UDEN.

De vijf heidensche geboden.

IN de *Tafel der Kerstenre Gheloven* door Dirc van Delf in de 15e eeuw geschreven(1), vinden we het volgende eigenaardige stukje Middeleeuwsche catechese:

'Doe die heiden vernamen ende verstonden dat die Joden hadden eenen propheet, die mit haren god also heimeliken alleen sprac van aensicht tot aensicht, als die een vrient mitten anderen, ende dien haer god had ghegheven tien geboden, daer si na souden leven, doe quamen si mit ghemenen rade totten heidenschen meester P i t a g o r a s ende seiden dese mare aldus: want niemant onder hem en waer also wijs noch also doechdelic, die best mit gode mocht wesen (want overmits synre groter gheloefder wijsheit so hiet hi preceptor, dat beduut die ghebieder) dat hi van horen gode wonde begheren oec ewe (wet) en de gheboden daer si na souden leven. Deze maister wort verwonnen van hoerre ladinge (uitnoodiging) ende vergaderde die heide in enen sueten dale uut die steden die daer waren vol onreinichheden ende schreef

(1) We ontleenen den tekst aan de Inleiding van D.C. Tinbergen, Des Coninx Summe (Leiden, 1907).

hen in gulden bladen v i j f g h e b o d e n . Aldus veel ongelijcs hebben dese gheboden mit malcander: die eerste gaf god, die ander een mensche; die eerste worden ghegheven in enen berghe, die ander in enen dale; die eerste worden ghescreven in een harde stenen tafel, die ander in enen weken gulden blade; die eerste screef die vinger Gods, dese ander een vinger des menschen; die eerste ontfanc een heilich propheet, die met Gode sprac, dese andere een heidensche philosophe die mit hen selven sprac; der ander syn tien, deser mer vijf; die eerste bieden ende verbieden, dese ander alleen verbieden.'

Daarop volgt de bespreking van de vijf geboden:

1. Vrucht enen God.
2. Wil dat dinen even menschen gheschie, dattu di selven gonste.
3. In allen saken nemet eerst oordel aan di selven.
4. Ghi salt u hoeden van leliken vulen dinghen te spreken.
5. Die selste die waerheit in alle dinghen beliden.

Het tweede dezer reeks verdient onze aandacht: dit gebod, dat we in het Evangelie (Matth. 7, 12) terugvinden, wordt in den Catechismus van Makeblijde (1609) genoemd onder de twee geboden 'der nature'.

E. FRUTSAERT.

Vergeven 'naer de ziele'.

- Er was een geschil gerezen tusschen Gillis Bonte, burgemeester, en Jan van Outrive, schepen der parochie van Oyghem ten jare 1699. De burgemeester had in het bijzijn van den anderen schepen. Jan De Smet, verklaard 'dat hy was vergevende alle tgonne dien selven Outrive aen hem Bonte soude mooghen misdaen hebben', doch hij voegde er het treffende voorbehoud bij: 'dat hij het... maer en was vergevende n a e r d e z i e l e ende sonder prejudicie van zyn recht n a e r d e w e e r e l t'. - Staatsarchief Brugge, Acquisitions 2861, stuk XVII.

P.D.B.

Mijn moedertaal.

Dankbaar Vader, Moeder en allen die ze mij leerden, toegedicht.

Mijn moedertaal, de schoonste schat
aan mijne ziel ontloken,
toen ik op moeders sproken
te hazeprazen zat!
Zij gaf me 't zaad dat kiemde en klom
en priemde uit hart en mond,
gelijk de gouden boterblom
uit Vlaandrens weidegrond!

O Taal, o tolk, o levensmacht,
gedenkblom die de gronden,
waar Vlaamsche doodenmonden
nu zwijgen, pint in pracht!
Zij rusten, maar die zielesnaar
die rustloos eens aan 't siddren schoot,
die moedertaal, nog hoor ik haar
aan 't ronken spijts den dood.

Ge ronkt, ge leeft almachtig voort,
mijn volksche koningstale;
laat andren dood u smalen:
Ge l e e f t , mijn vlaamsche woord!
Ge dartelt in den kinderzang
vol klingelend geluid,
en rijmkes-rel-en raadselklang
daar spelemeit gij uit.

Ge leeft alwaar de moeder zingt
haar kleutergat aan 't paaien,
totdat het, moe van kraaien,
op 't lied gewiegd aan 't hart heur zinkt.
Ge kwettert, louter klank, als 't kind

zijn eerste woorden kweelt
en 't meisken, moeder-welgezind,
met zijn ‘Karlientje’ speelt.

Ge leeft waar dat er rakkers blij
aan 't ritsen en aan 't rotsen
u laten hotsebotsen
in wilde melodij.
Ge leeft als Pietje hen zat vertelt
en zeiselkes verzint,
wijl Meetje spellewerkt en relt(1)
al snaatren lijk 'n kind.

Ge spoetert vrank en vrij en bont
bij onze landelingen;
laat los uw sparken springen
van hunnen malschen Vlaamschen mond!
Och wat een spreuken pittig-vroed
vol schaterend jolijt!
Wat onbeschreven weeldestoet
van woorden-wonderheid!

Ge leeft in de onnaspeurbaarheid
van al uw tooverpaden;
wie zal uw z i e l doorraden
en zeggen wat gij zijt?
En duik ik naar uw diep bedied,
gelijk een aande in 't water dopt,
och neen, och neen, 'k en vind het niet:
'k zit in mijzelf verstropt.

O levende ondoorgrondbaarheid
gegroeid uit gansch mijn wezen,
met hart en ziel doorspezen
als harte en ziele breed en wijd!
O wondre tale onbevroed,

(1) Hier bedoeld de ‘tellingen’: lange voegrijmreken, die men opzei al spellewerken, om te tellen zeker?

waarin mijn ziele altoos
heur dracht in schrale woorden moet
uitstottren... machteloos!

Mijn Moedertaal, onvatbaar in
uw schoonheidsschitteringen,
gij simpel-wonder dingen,
och hoe ik U bemin!
Mijn moedertaal, leef zoo ge moet,
vol-Dietsch van top tot teen:
't en vlaamscht en vroomt, lijk gij het doet,
ons harte nooit geen een!

WERKBIE.

Bedevaart naar Bottelare.

SEDERT tweehonderd jaar gaat er telken Sinksendage volk van Deerlijk en ommelands op bedevaart naar de H. Moed er Anna van Bottelare bij Gent. Het tweede eeuwfeest is nu op plechtige wijze gevierd geweest. 't Was een processie van boven de duizend bedegangers die van de statie van Moortzeele naar Bottelare optrok en, benevens de kist met de jaarlijksche groote offerkeerse, een kostelijken kandelaar als jubelgeschenk naar het heiligdom meedroeg.

De vereering der H. Moeder Anna te Bottelare bestond reeds in de 16e eeuw, maar 't is vooral in den loop der 17e eeuw dat zij verre in 't ronde bekend werd. Toen is de oude Sint Maartenskapel als nieuwe Sint Annakerk herbouwd geweest.(1)

Hoe ontstond die Deerlijksche bedevaart naar Bottelare? Over den oorsprong zijn geene geschreven bron-

(1) De Potter-Broeckaert. Geschiedenis van Bottelare, bl. 14 vlg. (in het vijfde deel der Gesch. van de Gemeenten der Prov. Oost-Vlaanderen; Gent, 1867).

nen voorhanden. De nog levende overlevering is heel eenvoudig: in 't jaar 1732 was er een besmettelijke ziekte en groote sterfte te Deerlijk; vrome dorpelingen hebben beloofd jaarlijks naar St. Anna te gaan dienen tegen een schielijken dood van menschen en dieren[1].

Vroeger was de overlevering uitvoeriger. 't Daghet in den Oosten had in 1890 (VI, bl. 134) het volgende vernomen. ‘De beêvaarders gaan (ter eere van een zekeren heiligen) in groot getal en fel godvruchtig achter eene kist die eene zerk zonder deksel gelijkt. In die kist ligt er eene lange en schoone kaars.

Er wordt verhaald dat het te Deerlijk zes weken lang, dag en nacht, duister is geweest, dat het ophouden van dien droeven donkeren aan de voorspraak van dien zekeren heiligen te danken valt, en dat, indien die beêgang niet plaats heeft, die duisternís herbegint.’

Volk en Taal, het maandschrift der Zantersgilde van Zuid-Vlaanderen, ging op inlichtingen uit. Felix Loquet, koster van Deerlijk, schreef het volgende (in den 3. jaarg. 1890, blz. 96):

‘De bedevaart naar Bottelare zou begonnen hebben over 158 jaar. Volgens eene overlevering was er alhier eene groote ziekte. Drij maaiers, bezig met maaien in de Gavers (groote meerschen) hoorden, toen het nog maar negen ure in den voormiddag was, reeds de derde eindeklok (klok die over dood luidt, een overlijd en aankondigt) luiden, en zij beloofden naar Bottelare in bedevaart te gaan. Sedert is deze belofte alle jaren gehouden geworden, uitgenomen een jaar van ziekte en duren tijd, dat de menschen langs de straten bijna stierven van ellende; - doch deze nalatigheid heeft geen kwaad gevolg gehad. De duur dezer godvruchtigheid is echter niet bepaald geweest.’

De koster voegt er nog deze aanteekeningen bij. ‘Dit jaar (1890), bij uitzondering aan alle voorgaande jaren wanneer de bedevaart te voete gedaan wierd,

(1) L. Defraeye, Geschiedenis van Deerlijk, bl. 11 (Deerlijk, 1931).

zijn zij nu ten getale van zeven en tachentig met het spoor gereden en wedergekeerd.

Een der bedevaarders heeft mij gezegd dat, alhoewel er geene bijzondere dingen gebeurd zijn, hij zelf in tijd van ziekte op eene bijzondere manier is geholpen geworden. Andere bedevaarders beweren dezelfde ondervinding gedaan te hebben.

Er bestaan geene bijzondere oorkonden nopens de instelling, enz. alles is bij overlevering gedaan en gekend.'

Welke nu ook de geschiedkundige weerde dezer overleveringen weze, toch zijn ze op hun eigen belangwekkend als uiting van den volksgeest, die een treffende voorstelling begeert en ze zelf verziert als de geschiedenis hem niet voldoet.

E.N.

Boekennieuws

M. Meertens. De Godsvrucht in de Nederlanden, naar Handschriften van Gebedenboeken der XVe eeuw. Tweede deel (Historische Bibliotheek van Godsdienstwetenschappen). Antwerpen, Standaard-Boekhandel, 1931. In-8, 118 bl. met afbb. = Fr. 24.

Het tweede deel van dit werk handelt over de L i j d e n s d e v o t i e s . Met lofwaardige vlijt heeft Schr. teksten van mnl. gebeden verzameld en met de noodige toelichtingen onder hoofdstukken gerangschikt: de vereering van de HH. Wonden, het H. Hart, het H. Bloed, de Ledematen, Aanschijn en Wapenen Christi, de Kruiswegoefeningen en de Kruiswoorden. Over het getal van Jezus' wonden in het middeleeuwsche volksgeloof verscheen alhier 1930, bl. 110-118 een opstel waaruit Schr. hare mededeelingen kan aanvullen en verbeteren.

Het werk is vooral een bloemlezing van middelnederlandsche gebeden en als zoodanig een voortreffelijk hulpmiddel. Schr. is blijkbaar met dit naarstige verzamelwerk tevreden en mist het noodige geschiedkundige inzicht om de waarde en het algemeen verband van haar onderzoek samen te vatten: bij de bespreking van het I^{e} Deel (alhier 1931, bl. 29-30) hebben daarop reeds gewezen. Aldus vernemen we niets over het eigen-nederlandsch aandeel in de

ontwikkeling der godsvrucht, niets over de sociale verspreiding der gebedenboeken tenzij een on verantwoordelijke vermelding van ‘de nederige gebedenboekjes der naamlooze massa’, niets over den feitelijken toestand der Nederlandsche volksdevotie; het werk is een nauwgezette ontleding van perkamenten geraamten en brengt tot nu toe niet de ‘levende’ geschiedenis, die we uit den veelbelovenden titel meenden te mogen verwachten.

A.V.

Georg Dinges. Wolgadeutsche Volkslieder mit Bildern und Weisen. Berlijn, Walter de Gruyter, 1932. In-12, 74 blz. = RM. 3. (Voorloopig 10% korting).

Dit werkje is het 25e deel van de reeks Landschaftliche Volkslieder uitgegeven door het Verbond der duitsche Vereenigingen voor Volkskunde. Dit genootschap wil de levende volksliederen van iedere landstreek, iedere *Heimat*, is een handig en net boekje aan de liefhebbers van ‘eigen schoon’ bezorgen.

Dit deel bundelt de liederen der Wolgaduitschers d.z. de Duitsche uitwijkelingen die, in vroegere eeuwen, op de Wolga in Rusland dorpen hebben gesticht en nu als zelfstandige republiek bij de Sovjetunie zijn aangesloten. Treffend is hoe in die verre nederzetting, vele liederen leven, die vroeger in de dietsche en duitsche gewesten zeer bekend waren, maar nu in den volksmond uitgestorven zijn. Aldus vinden we tusschen deze levende gezangen de duitsche weerga van onze oude liederen: Daer spruit een boom in ghenen dal (n. 1), Ic stont op hoghe berghen (n. 2), De twee Conincskinderen (n. 3), Het soude een meisken gaen om wijn (n. 6), Het was een herder vroeg opgestaen (n. 7), Zeg, kwezelke, wilde-gij dansen (n. 39). Van vele andere nog moet in Van Duyse's Nederlandsche Lied een weerga te vinden zijn. Kan dit niet als een bewijs te meer gelden, dat afgezonderde loten taaier hunne overleveringen behouden dan de stambroeders in het groote moederland?

E. NEYLANTS.

L. Defraeye. De Kerkelijke Geschiedenis van Deerlijk. Deerlijk, Deleersnyder, 1932. 38 blz. = Fr. 4.

Losse aanteekeningen over het kerkgebouw en zijne bedienaars, voor de oudere geschiedenis ontnomen aan vroegere uitgaven (Slosse, Fragmenta, Rond den Heerd enz.), voor den jongsten tijd ontleend aan memorieboeken en de volksoverlevering. Dit boekje is voorloopig werk; Schr. getuigt zelf dat ‘een volledige geschiedenis van Deerlijk de vrucht zal zijn van vele jaren opzoekingen’ en we voegen erbij; van een moeizaam schiften en oordeelkundig ordenen en verwerken der verzamelde bouwstoffen. Alzoo krijgt Deerlijk een geschiedenis van blijvende weerde. - Een bemerking op bl. 30. Dat Vermote in 1813 de kerk van

Deerlijk ‘maalde’ wil zeggen, dat hij ze - zooals al de kerken en kasteelen van West-Vlaanderen - *au lavis* geteekend heeft. De verzameling dezer teekeningen berust deels in de stadsboekerij te Kortrijk en is deels in privaat bezit o.a. te Iseghem.

- Adresboek van Deerlijk en Sint-Lodewijk. Deerlijk, Deleersnyder, 1932. 128 bl. = Fr. 4.50.

Bevat plan, algemeene inlichtingen, adreslijst, lijst van maatschappijen en gilden, en ten slotte wetensweerdigheden waarin we de hand van onzen onvermoeibaren vriend, Heer L. Defraeye, bemerken: o.a. eene aangevulde lijst der Boerderijnamen.

B.

Mengelmaren

Hangende en scheppende trapterd.

Een trapterd is h a n g e n d e als hij afloopt naar den mensch toe, s c h e p p e n d e als hij afloopende is achterwaardweg.

- Een trapterd ligt liefst een beetje s c h e p p e n d e (tegen de slete).
- Een trapterd is slecht als hij h a n g t, slecht voor 't vallen, slecht voor den stap, en slecht voor de slete.

Brugge.

E.B.

Te Meie Verhuizen.

Als ge een dikke sneê brood of een groote kaste (kant) afgesneden hebt, hoort ge vragen:

- Gaat ge t e M e i e v e r h u i z e n, dê?

Stalhille.

A.V.W.

Azalea, een onuitgegeven gedicht van Guido Gezelle?

Een trouwe Lezer van Biekorf schrijft:

‘B.V. Als vooraanstaand Vlaming en voornaam Gezellevereerder ontving ik op 1 Mei een bloesemende Azalea, de vriendschapsbloetn in Guido Gezelle. 'k Was diep ontroerd bij het zien van die echt Vlaamsche, zinnebeeldige blomme die nu voor goed tot Gezellebloem bevorderd is en geroepen om mettertijd de Godsvrede-bloem te worden voor den lande. Die blijdschap deed me mijn rhumatisme vergeten en 'k zette mij een keer aan het snuisteren in mijn stofferige Gezelle-papieren; want ik

herinnerde mij halvelinge dat er tusschen mijn uitgegeven en onuitgegeven Gezelliana
een gedichtje moest zitten over een blomme met een “z”

in heuren name. Een Onze Vader voor Sint Antonius en... 'k kreeg het blaadje te pakken, dat ik hier voor U afschrijve:

Azalea.

Azalea, vreemde blomme
onder noordsche lucht gebracht,
die vroegtijdig groot getroeteld
't worden onzer lente uitlacht:

gij maakt kunsten met uw verwe
als ge in Meie buitenspringt,
dansend op het zuidersch deuntje
dat de giptenorgel zingt.

Vondelingske, keppekindje
in besloten thuis gekweekt,
uwe weeke krullebolle
openluchtig snel verbleekt.

Gij staat schamel en verschoten
tegen dat ons eigen kroost
wroetend uit zijn bunsels kruipt en
in de zunne bloeit en roost.

Blommen in het rijpend veld en
blommen van den waterkant,
blommen, die nooit iemand raakte
als des Heeren scheppend' hand:

Mijn geliefde, m i j n e blommen
die uit e i g e n vroomheid spruit,
uwe zomerleute lacht de oneigen
pronkende azalea uit!

Ik moet er bijvoegen dat het geschrift niet van Gezelle's hand is, maar toen ik lange jaren geleden als gewetensvol verzamelaar het blaadje onder mijne Gezelliana schikte en er den naam van Guido Gezelle in potlood bijvoegde, heb ik het alleszins niet zonder reden gedaan, alhoewel die reden me nu ontschoten is. Misschien zal er wel een Lezer van Biekorf mijn verzwakkend geheugen kunnen helpen om het vraagteeken weg te nemen, dat ik nu achter 's dichters name moet zetten? Als ge wilt, zal ik U 't blaadje zelf zenden, mits ge belooft er goed voor te zullen zorgen!

Verblijve enz. .....'

- Onze goede vriend is wel bedankt voor zijne belangwekkende mededeeling. Een vraagteeken is geen kwaad: integendeel, wel op zijn plaatse gesteld, is het vruchtbaar voor verdere opzoekingen.

Toch blijven we wantrouwig om twee redens:

't is dat Gezelle, naar ons beste weten, nooit van geen een blomme kwaad gezeid noch gedicht en heeft;

en ten tweede - zoo hoorden we van een verstandigen hovenier; ‘Gezelle was al bij den Heere, als we die nieuwe blomme in onze serren zijn beginnen kweeken’.

Ten slotte, als we 't herte laten meespreken, dan wenschen we oprecht - onze gedienstige vriend zal het niet kwalijk nemen! - dat het gedichtje van Gezelle n i e t zou zijn. Het ware toch al te jammer dat de Man, die zoo geren bloemen zag en er zooveel heeft bezongen, nu juist zou verzinnebeeld worden door een bloem waarvan hij niet en hield.

K. RUYSSCHE.

Gebed tegen den donder.

Als 't dondert gaat moeder rond huis en hof met wijwater en, als ze weer in de keuken is, lezen wij, kinderen en al die thuis zijn. Moeder bidt voor:

> O Heer, heft op uw dreegend' hand,
> Spaart de menschen en het land,
> Jaagt den vijand uit de lucht,
> Spaart de dieren en de vrucht.

Daarop een Onze Vader en een Wees gegroet. Als 't fel dondert, wordt dit herhaald tot vijfmaal toe, waarna moeder Sint Jans Evangelie leest. Alzoo lazen heure ouders en grootouders... en voorouders, wie weet hoeveel geslachten ver?

Sysseele.

R. V

VOLKSGELOOF. - Een onfeilbaar behoedmiddel tegen de z w e r e n is het krijgen van een m u s k a a t n o o t, zonder die gevraagd te hebben.

Gehoord van een soldaat uit Meenen.

- Wie uit een g e b r o k e n g l a s bier geschonken wordt, zal een w e d u w e t r o u w e n.

Gehoord van een soldaat uit Oostvlaanderen.

[Nummer 6]

Fra Gherardo Fiammingo.
Hoe een Vlaamsche kloosterbroeder te Florentië in 1604 het loopende vuur uitvond.

EEN goede stoof moet, volgens den nieuwen roep, er eene zijn ‘die niet vele en verbrandt’. En waarlijk, onze stovesmeden en werktuigkundigen hebben in de laatste jaren vele toepassingen op de markt gebracht, die de warmte besparen, ‘spaarkachels’ in allerlei gedaante. Maar of die uitvinding wel nieuw is? Nieuw ja, van over driehonderd jaar!

Rond het jaar 1600 leefde er te Florentië een Vlaamsche kloosterbroeder, *Fra Gherardo Fiammingo*, zeggen de oorkonden: broeder Geeraard Vlaming. Hij trad in het Dominicanenklooster van S. Maria Novella; in de akte zijner intrede aldaar heet hij: *Gerardus Flander.* Weldra verhuisde hij naar het beroemde klooster van San Marco en bleef daar heel zijn leven. Twintig jaar lang had hij de zielzorg van de verlaten kinderen in 't Huis van Barmhartigheid; hij was ook de geestelijke leidsman van een begenadigde dienstmeid:

Laura-Antonietta del Fonte, die in geur van heiligheid gestorven is. Om zijn gewijde wetenschap was Fra Gherardo zeer geprezen, maar een kroniekschrijver voegt er bij dat hij ook zeer begaafd en behendig was in de werktuigkunde *(in mechanicis)* en zeer geleerd in de wiskundige wetenschappen.

Fra Gherardo had alleszins verstand van 'mekaniek' want in 1604 kwam hij voor den dag met een u i t v i n d i n g : een fornuis met loopende vuur, om spijzen te bereiden en water te doen koken in kleine en groote hoeveelheid, met een besparing van 50% der warmte. Den 30 September 1604 verkreeg hij van den groothertog van Toskane 'privilegie en brevet' om zijne uitvinding in den handel te brengen. Hij moest niet lang zoeken om koopers te vinden. Moederoverste van het rijke klooster der Muraten was er de eerste bij.

Om zijn geheim aan het nonnenklooster af te staan, vroeg Fra Gherardo - niet voor hemzelf, maar voor zijne Orde - ofwel vijf jaar lang de twee vijfden van de gedane warmtebesparing, ofwel ééns wegdragens een ronde som. Moeder abdis onderzocht het fornuis en bevond dat het voor hare gemeenschap zeer nuttig zou zijn: zij sloot den koop voor 130 kronen.

Het fornuis werd in de kloosterkeuken opgesteld en bewees daar zulke uitstekende diensten, dat de Abdis een geschreven getuigenis liet opstellen waarin zij, met lyrische uitbundigheid, de weldaden beschrijft van dit fornuis 'dat geschikt is om allerhande spijzen te koken in marmijten van allen slag, in potten, pannen en ketels van alle grootte, om te braden, om visch te fruiten en wat dies meer zij, en dat alles met wonderbaar gemak, met een besparing van warmte die meer dan verbazend is en met een snelheid die alle gedacht te boven gaat.'

Fra Gherardo overleefde niet lang zijne uitvinding: hij stierf den 31 December 1604.

Een bijzonderheid die haar belang heeft, is dat Fra Gherardo in betrekking was met de Broederschap van

Sinte Barbara-der-Vlamingen te Florentië: in 1599 deed hij dienst in de kapel van deze Confrerie[1].

De onuitgegeven oorkonde van het vermelde privilegie is wel belangrijk genoeg om op haar geheel gelezen te worden. We laten de vertaling er van volgen.

Don Fernando Medici,

bij de gratie Gods groothertog van Toskane, enz. willende, tot het algemeen welzijn en tot bate van onze onderdanen en anderen, helpen en steunen de nuttige ontdekkingen gevonden door schrandere lieden en willende dat zaken, die de gemeenschap of de enkelingen kunnen dienen, aan het licht komen en hunne volmaking verwerven, en gehoor gevende aan het verzoek van broeder Gerardus, Vlaming *(fra' Gherardo fiammingo)*, dominicaan, die ons betoogde dat hij uitgevonden heeft een fornuis met loopende vuur, geschikt om allerhande spijzen te koken en water te heeten in kleine en in groote hoeveelheid met b e s p a r i n g v a n m e e r d a n d e h e l f t d e r w a r m t e *(un modo di fornello mobile atto a cuocer ogni sorte di vivande et far bollir acque in poca et gran quantità con risparmio de fuoco più que la metà)*, dien hij wil in werking stellen en bekend maken in onze staten, en daarom van ons het voorrecht bekomen dat niemand anders dan hij, of die van hem of van het convent en de broeders van San Marco daarvoor toelating hebben, voor een tijdperk van tien jaar, van die uitvinding zullen mogen gebruik maken:

Wij, aldus bewogen door het openbaar nut en door onze gewone goedheid, willen en bevelen dat de voornoemde *fra Gherardo fiammingo* moge in werking stellen den oven door hem uitgevonden, en dat niemand anders tenzij hijzelf (of degene die vanwege het voornoemde convent en broeders van San Marco te Florentië

(1) Al deze bijzonderheden zijn ontleend aan het werk van Prof. MARIO BATTISTINI. La Confrérie de Sainte-Barbe des Flamands à Florence, bl. 58-60. Zie de samenvatting van deze studie, hierboven bl. 66 vlg.

de geschreven toelating zullen verkregen hebben) zal mogen, gedurende een verloop van tien jaren te beginnen van heden, gebruik maken van zijn vermelde uitvinding; de namakers zullen, boven de verbeurte van hunne werktuigen, een boete van vijftig kronen oploopen, waarvan een derde deel zal toekomen aan het klooster van San Marco te Florentië, een derde aan den rechter die de veroordeeling zal uitspreken en uitvoeren, en het laatste derde aan onze staatskas. Wij voegen er de uitdrukkelijke verklaring bij, dat het een nieuwe uitvinding geldt die in onze Staten nog nooit in gebruik is geweest, en dat wij aan geene anderen privilegie daartoe hebben gegeven, en dat hij [de uitvinder] het binnen de zes maanden moet in werking en gebruik stellen in onze Staten en daarvan een bewijs zenden aan den Dienst der Hervormingen (*Officio delle Riformagioni),* anders zal het tegenwoordige privilegie van geene waarde zijn.

Wij verklaren nog dat hierdoor niet verboden zijn de andere ovens en wijzen om spijzen te koken en water te heeten, en dat niemand verplicht is deze nieuwe uitvinding te benuttigen meer dan hij wil, maar iedereen mag de andere bekende en gewone wijzen en uitvindingen vrij gebruiken.

Wij bevelen aan al de magistraten enz..... [voor de uitvoering van dit privilegie te zorgen]....

Gegeven in onze villa van Cafaggiolo, den 30 September, 't jaar O.H. 1604 en van onze regeering over het groothertogdom Toskane en de andere hertogdommen het 17^{e} jaar.

Dit stuk berust in het Staatsarchief van Florentië, *Practica Segreta*, Reg. n. 190, f. 81. Prof. MARIO BATTISTINI was zoo vriendelijk ons over zijn volledig afschrift der oorkonde te laten beschikken: hij ontvange hier onzen besten dank.

A. VIAENE.

Desolata.

DESOLATA:
'k lag geveld![1]

INSTAURATA:
'k wierd hersteld!

ARBOR DOLENS:
uit den wreedvermoorde stam,

UVA FLORENS:
verschen bloei in 't leven kwam!

OBREPENTES:
al de scheutjes wringen, woelen,

ADHOERENTES:
tastend waar ze steun gevoelen!

UVA CRESCIT:
wondere groei van beiers nu!

MATURESCIT:
rijpend daar, voor mij, voor u!

JUBILATE:
vrienden, komt, en bij 't verheugen,

MANDUCATE:
zegt hier of mijn druiven deugen! -

't Herte.

Vrienden, neen, 'k en zoeke uw verstand niet!
o wat geve ik om uw geleerdheid,
als uwe kop, vriend,
staat op e lijf zonder herte!

Noch uw geld, 'k en zoeke uw geld niet!
ei! wat geve ik om uwen rijkdom,
als uw geld zegt:
't is ne mensch zonder herte!

(1) Na den oorlog.

Roem, roem, 'k en zoeke uwen roem niet!
o wat geve ik om uw vermaardzijn,
als die roem, vriend,
praalt bij ne man zonder herte!

Vrienden, neen, 'k en zoeke uw beleefdheid!
ei! wat geve ik om uw schoondoen,
als 't voor mij, vriend,
spreekt uit ne mond zonder herte!

Vliegende vriendschap,
die u groet, en liefst... van verre!
liefst ontvangt ook, als ge... thuis blijft!
.....
't Herte, vrienden,
o 't is 't herte dat u vriend maakt! -

Zee!... o zee!...

'*Quóniam ipsius est mare*, *et ipse fecit illud*'
(Harpzang 94-3).

Zee!... o zee!...
gij, waar God zijn eeuwigheid wiegt, en
't eeuwig wentelen van mijn ziele!
zee, waar d'ongestadigheid kwanselt
van de wereld!
gij, waar 't lied, uw vreugd, ne zucht is,
eindeloos, eindeloos, dag en nacht, ne
zucht naar God! -

***

Wondere zee!
rimpelend deksel van den afgrond,
schootkleed waar ons oude zonne
wipt en speelt, en wederom jong wordt!
rustig roeren,
waar de mane, tot over de kop, heur
lijf in spoelt, en
waar de sterren hun schichten ontschachten!

***

Zee,
Waar de Dood ook, loensch en bewimpeld,
't lusten van heuren honger duikt, en
waar heur vriendelijk aanzicht lacht, met
leugen in zijn oogen!
waar heur stemme op 't fleemen trekt van
valschheid, die met zoet omlispelt
't kwaad dat huichelt uit de kele! -

***

't Wegend nietdoen, 't krankzijn, 't zielwee,
't wordt vol hope u toevertrouwd,... of
waart ge, zee, Gods doopselvocht, voor
al dat lijdend moet ontsmet zijn!...
zee, g'aanveerdt 'et voor ne stond, en
ruischend zegt ge: ‘neemt terug, mensch,
neemt terug, en houdt dat 't *uwe* is’! -

***

Zee, o zee!... gij prachtwoestijne!
wildernisse, waar 't aleenzijn
liefst aleen is!... beeld van vrede!...
.....
Zijt gij die zee nog?
rijzende reuze, wit van gramschap,
gij die boos nu, gij die vinnig, u
zelven mishandelt, de
Dood laat huilen, ver-
bolgen uw diepte naar boven gooit, uw
hoogte verplettert,
schuimt en raast, en
puil-oogend inslokt wat ge weêr uitspuigt!...
Zijt ge die zee nog?...
gij de stille,
waar uw vreugd, uw zingend gezucht, in
moorlen verging!
gij de zoete, die
brieschend nu, en lijk bezeten van
honderde woelende waterduivels,
teugelloos naar den hemel durft grijnzen, de

zonne, de mane en de sterren verschrikt, den
weêrlicht rabbraakt, 't donderen uitgekt, en
ziedend zot, uw vuisten uitsteekt
    naar die weerloos
    u aanschouwen!...
.....
    Maar,
machtiger als uw machtgeweld, o
    machtige zee,
hooger als uw zwaaiend omhooggaan,
luid er als uw burlend wreeddoen,
spreekt Gods woord van uit de wolken,
spreekt Gods woord, en zegt dat woord u:
    SILEAS!... ZWIJGT!...

Nieuwcappelle
A. MERVILLIE.

Napoleons telegraaf in West-Vlaanderen 1804-1814

IN Rond den Heerd (X, 1875, bl. 334 en vlg.) staat er een opstel over den telegraaf van Chappe (1793). Deze telegraaf bestond uit ‘een rechtstaande mast van 4 tot 5 meters hoog, waar eene dweersbalke of *regulator* van 4,60 m. lang en 0,35 m. breed bovenop is vastgemaakt, en bij middel van schuifloopen rond eene spille draaien kan; aan ieder uiteinde is een arm in hout, *indicator* of wijzer geheeten, die 2 meters langde en 0,35 m. breedte heeft en insgelijks beweeglijk is’. Deze balk en de armen werden van uit een wachthuisje in verschillige gedaanten getrokken, die met de letters overeenstemden,

Op hoogten en kerktorens van 12 tot 15 kilometers afstand werden zulke seintoestellen geplaatst; in iederen post zat een man, die zijn beide geburen rechts en links in 't oog hield en de waargenomen seinen op zijn eigen toestel overstelde.

Chappe stelde zijn plan voor aan de Nationale Conventie in Frankrijk. Na een welgeslaagde proefneming (12 April 1793) besloot het Fransche landsbestuur een telegraphische verbinding te laten opstellen tusschen Parijs en Rijsel, om in nauwere verbinding te treden met het leger dat op de noordergrenzen lag.

'Nauwelijks was deze linie van Parijs naar Rijsel in wezen gebracht, of zij had groot nieuws te verkonden. Inderdaad, den 1 September 1794, om 6 uren 's morgens waren de Oostenrijkers verslegen geweest en de sterke stad van Condé in 't Noorden ingenomen. Met één ontving de landraad binst zijne vergadering het volgende bericht: *Wij hebben zooeven Condé ingenomen*, - waarop onmiddellijk geantwoord wierd: *Het leger van 't noorden heeft wel het vaderland gediend.* - En beide die overzendingen en vroegen maar eenige minuten tijds'.

In Rond den Heerd t.a.p. staat er een prente 'De Telegraaf van Chappe op den Halletorre'. Deze prente toont duidelijk hoe zulk een seintoestel vervaardigd was, maar ik moet er bijvoegen dat er nooit zulk een toestel op den Halletorre gestaan heeft.

De eenige telegraaflinie die door onze provincie liep, was deze van Rijsel naar Brussel. Er stonden toestellen te Sint Denijs en te Tiegem.

Ziehier wat ik erover gevonden heb:

Op 14 Germinal van 't jaar XII (4 April 1804) zond Cl. Chappe, 'directeur du télégraphe', van uit Sint Denijs, een brief aan den prefect van het Leiedepartement, waarbij hij hem vroeg, aan de meiers de noodige bevelen te willen geven, opdat ze hem geen moeilijkheden zouden veroorzaken, en ook de boomen zouden doen vellen, die het vergezicht van den telegraaf hinderden, 'car sans cette recommandation, j'éprouverai beaucoup de difficultés dans un pays où je n'entends pas ce que l'on me dit et où j'ai beaucoup de peine à me faire comprendre'. Bij dezen brief was een schrijven gevoegd van 10 Ventôse XII (3 Maart 1804), waarbij de 'Conseiller d'Etat chargé des

ponts et chaussées, canaux, taxe d'entretien et de la navigation', liet weten aan den prefect dat de regeering op 8 Pluviôse XII, besloten had de telegraaflinie Parijs-Rijsel terug in dienst te nemen en ze tot Brussel te verlengen; deze nieuwe linie zou over het gebied van het Leiedepartement loopen.

Later moest de linie verbeterd worden, en op 21 Oogst 1811 schreef de 'Conseiller d'Etat, Directeur général des ponts et chaussées, canaux, navigation intérieure, ports de commerce, etc.' aan den prefect, dat de heer Chappe 'inspecteur général des lignes télégraphiques', werken moest uitvoeren op den toren van Tiegem; de prefect moest aan den meier van Tiegem schrijven, dat hij den heer Chappe alle mogelijke hulp moest verleenen.

Chappe zelf schreef aan den prefect op 7 November 1811 uit Brussel en hij vroeg antwoord te Oudenaarde.

Gedurende den winter werd een seintoestel op den toren van Tiegem geplaatst en op 16 Maart 1812 schreef de onderprefect uit Kortrijk dat de werken voltooid waren(1).

Toen de Franschen uit onze streken weggejaagd werden, bestond er gevaar dat de telegraaf nieuws uit onze streken naar de Franschen zou overseinen. Daarom schreef de gouverneur-generaal uit Brussel op 24 Maart 1814 aan den intendant van het Leiedepartement, dat de seintoestellen van den telegraaf nog altijd op de kerktorens stonden en dat er nog enkele in dienst waren, onder meer te Sint-Maria Oudenhove en te Ronse (Oost-Vlaanderen). De intendant moest onder zijn persoonlijke verantwoordelijkheid deze telegraaftoestellen terstond doen vernielen.

De onderintendant van Kortrijk werd ermede belast. Hij schreef op 18 April dat te Sint Denijs, twee kozakken de verrekijkers weggenomen hadden op 2

(1) Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, pakken, tr. 385.

Maart en 's anderendaags het toestel vernield was door een afdeeling Saksische huzaren.

Te Tiegem was de telegraaf vernield den 16 Februari, op bevel van majoor Helwig uit Oudenaarde; de verrekijkers waren naar Oudenaarde overgebracht[1].

Dat belette niet dat Jan, de lustige knecht van burgemeester Van de Putte, naderhand nog den ‘telegrafist van Napoleon’ speelde. Hij trok met nieuwsgierige bedevaarders naar boven op den toren en in 't kamertje van den telegraaf liet hij hun ‘het oppervlak van de wereld’ zien, door een buize die verre van een verrekijker, geweest was! Stijn Streuvels beschrijft dien Jan en zijn lustige doeninge in zijn boek over *Tieghem*, *Het Vlaamsche Lustoord* (bl. 90 vlg. der tweede uitgave). De belangstellende Lezers zullen in die vertelling aldaar veel genoegen vinden.

J.D.S.

Gierig volk.

(Vervolg van bl. 143)

SESSÈF, heur broeder, lei dat nog anders aan boord. Pennelekkertje op een ‘biro’[2], was hij van ten vieren 's achternoens vrij; en m'n kozen ging toen, ‘up ze' gemak’, een ‘koektertje gaan slaan’ bij Mietje Vercruysse, God wil' z'n ziele,... een braaf-braaf jong meisje van tachentig jaar, doodeenvoudig maar noch geleerd noch geletterd,... lijk of da'-dat ging... e' ja effenop schier in den tijde. Dat was een eenig kind uit de afspanninge ‘De Kinkankhoorn’ en dat was rijke, boeww!!... en... ongetrouwd! ‘Je kan peizen’!! 't Woonded' 'it, moeder-mensch-alleene, daar ievers in de ‘Colliarmoï-

(1) Ibidem pakken, 3e reeks, nr 1242.

(2) Brugsche uitspraak van *bureau.*

zusstroote ip Sin' Zillis'’[1] en was blij van 's achternoens een beetje ‘kompanjie’ te hebben. Zegt dat ge wilt, voor iemand die g'heel den grondigen dag alleene zit te koekeloeren, dat is een keer een verzet entwien te mogen ontvangen; ‘me' slaat toen 'en koektennancie en alzoo den tijd passeert’, en dat doet 'en keer deugd óók... alsan op jen eentje zitten ‘mazzeneeren...’[2] daar zou'-je ‘'t bus' water[3] bij kweeken’. En voor ‘e' potje kaffie en 'en beuterkoeke’ wat houdt dat in, 't is een kleine kost en een kleine moeite.

Maar hoe den bliksem! dat die Seppen dààr ingevallen was? Menschen ‘da'-je’ toch niet 'n kent, noch van knie noch van elleboge! Met z'n scherpe hondeneuze had hij zeker aan dat huis gaan snuffelen en geroken, God weet 't, dat-dat daar naar censen rook bij dat ‘iefvrouwtje’? Alleszins, genoeg is't en zoo vele dat Josévus daar alle dage lap-uit-lap-in gezet was. Hij lag er lijk met jongen! en vulde daar maar intusschen alle achternoene goed z'n maagsken .... voor g'heel den dag!

- God zij geloofd en God zij gedankt, zong Seppen, 't is van mijn tand dat mijn buikske spant!

En toen deed hij e' beetje 't stof af, rechts en links, en trok ‘e' dweilletje’ door den gang, smeet e' scheptje kolen in de ‘menazeere’ en zou wel, als 't noodig was, e' waschtje geslegen hebben óók. Al-ha laat ons maar zeggen: ‘kort en bon’, hij was hij daar stilletjes aan de ‘fait-tout’ geworden, de draai van 't schip; en met den sleutel op zak had hij den-uit-en-den-in en kende 't huis op een draad... alzoo wel en nog beter dan jufvrouw zelve.

Met z'en ‘stoute muile’ sprak hij maar van de ‘fonds’ óók: O! iefvrouw en had maar te willen,.. hij ging hij daar wel voren zorgen, zu'e.

't Schaap dat van geldweerden, bank en beurze de

(1) Collaert Moysesstraat op St Gillis' parochie.

(2) imagineeren, studeeren van roste katers, met dingen bezig zijn waar men zijn zinnen zou bij verliezen.

(3) Borstwater.

knoppen kende, had altijd hooren zeggen van Papa en Mama zaliger: ‘je moet goed uit jen oogstjes kijken, Marietje, met wien dat je van zaken spreekt; 't en zijn al geen vrienden die op je lachen en daar zijn er altijd gereed om u te helpen... en een mensch in den zak te steken’. En nu! nu was ze er bovenop, nu had ze toch eindelinge 'en keer entwien gevonden, zie... o! ‘zoo 'en slimmen’, een die daar 't fijne van kende! en met zóóveel verstand!! 't was, ‘gadocie’, een die op een biro schreef!

Seppen, ‘Den Langen Loozerus da' me' zeg'’, was heuren ‘homme d'affaires’ geworden en 't was van Mijnheere Joseph alhier en van Mijnheere Joseph alginder en al van Mijnheere Joseph dat de klokke sloeg. En Mijnheere Joseph ontvong de pachten, kocht en verkocht in de Beurze met duizenden, won geld lijk slijk, met z'n mond bijzonderlijk, en trok op lijk gesmout alle avonden naar huis met een mage lijk een zingtrommel[1] zoo schoone rond en met een zware ‘portefoelie’ onder den arm, opgepropt met van alles dat... ‘geen name 'n heeft’,[2] z.... zie'-je 't?...

- En de beste complamenten voor Iefvrouw Sophie, 'ei Mijnheere Joseph?

- 'k Ga niet laten van te mankieren, en wel bedankt; navond Iefvrouw tot morgen, wêe.

Op zekeren dag had Mijnheere Joseph een geestig[3] lijfrentje opgesteld en Jufvrouw onderteekende dat schoon papier met een beste nieuwe penne. En alles was daarin zoodanig geschikt dat ‘Mietje Vauwcuusse’ heur leven lang een blinkende kluite en zes cens kreeg voor heur schamel onderhoud;.... en dat Mijnheere Joseph, als 't meisje, - A'wal Heere! - z'n bekstje draaide,[4] met g'heel het zootjen[5] er

(1) groote trom, grosse-caisse.
(2) scheef geslegen, dievelinge meêgenomen.
(3) netjes en met een fijn schurkepennetje opgesteld.
(4) dood ging.
(5) Waarsch. = zoo, zode, van zieden; dus ‘het samenkooksel’, portie, zooisel. Alles bijeen gesmeten.

van onder trok stap-en-half, rechte al over de Carmersbrugge naar de ‘Korte Ripeer'stroote’.

De naastbestaanden en bloedverwanten van Mijnheere Duivekeete en van Jufvrouw Vercruysse mochten van verre staan kijken .... ‘z' hân der een dek[1] aan’! Seppen en Sophie waren binnen-best, en hadden de schamele schaapjes in 't drooge!

Geld is rond en hoe dat een bolletje toch rollen kan! Daar zijn toch menschen die lijk met een ‘'ollemet’[2] geboren zijn; ze vàllen er over!

- Lange genoeg geloopen voor hond en hazewind! zuchtte Jozef, en hij rekte hem uit lijk een keun: werken is zalig maar leeg loopen is heilig! en kleine menschen 'n dienen algelijk maar om ‘in 't gat te kijken van de groote’!

Met z'en lange uitgebrokkelde tanden... 't was gelijk een nekker die grinnikte,.... lachen 'n kon hij niet, en 'n had hij nog nooit gekunnen .... 't en zat daar geen herte in dat mensch. Hij had wel een keer geprobeerd toen hij nog kleine was, maar 't had zeer gedaan en hij was er maar seffens van uitgescheed, liever dan er een breuke aan te halen.

- Weet je, tinste Sophie soms met misprijzen, wanneer dat je ten geestigste zijt? - als je lacht!...

- En gij als je krijscht, beet Seppen tegen. En hij had gelijk, want kon hij niet lachen, die looze met heur dobbel gezichte, 'n kon om den duivel niet krijschen, gebaren wel... meer niet.

Al wat er van de twee sterfhuizen kwam, wierd verkocht ‘publiquelijk ende alause[3] in de Belle deser Stadt’. De oudewetschewinkels hebben daar een leelijken pek ingedaan: kassen, tafels, stoelen, goud- en zilverwerk, oud porcelein en een hemelsche wekkeringe

(1) stonden bedrogen, buiten alle verwachting. Ze mochten hun bewijzen, papieren en gereed-openstaande beurze wederom toe “dekken” en ijdelhands er van doortrekken.
(2) hollemet, *helmet*, over 't Ofra. uit helm. Die met een helm geboren is, heeft geluk.
(3) fr. *à la hausse.*

van geslepen glas in 't fijnste kristaal! Een heele kluts van kleine postjes, huizetjes en hofsteedjes wierden ook aan den man gebracht; alleen een heerenhuis drie-viere, en acht groote bliksems van pachthoven, daar in 't Noorden, bleven in d'hand. Met al de schatten die er van kwamen, met pakken papieren en kisten vol weerden trokken ze, Sossèf en Sophie, hen op gaan sluiten in een klein ‘kotteràlletje’[1] van een werkmanshuizetje en in een strate van ‘g'heele kleene conversatie’, daar ievers t' enden ‘de Flede Meur’.

Toen ze beiden met potten en pannen in de keuken aankwamen, 't eerste dat Sophie zei, was:

- Weet-je wat, Sessèf, we 'n gaan dat hier niet te solemneel doen, weê,[2] hoe eenvoudiger hoe beter. Profijtig lijk dat baggijntje van Dendermonde, 't vaagde z'n achterste af eer dat 't.... je weet nog wel 'ei? Dat menschen van onze soorte in kerken van huizen gaan wonen, daar zijn ze vrij van; ze staan daar toen te blinken in een groote kuipe van een weunste, zoo dat ze niet 'n weten, noch waaruit noch waarin. We gaan wij'nder[3] ons koeste houden; leege gezeten is hooge gewarmd, vat-je?.... Den armen man uithangen, en zoo gezeid met twee'n hier stilletjes onzen dood afwachten....

- Dat 's vaneigen, antwoordde Sessèf, 'k en geve ik daar geen spuig, geen spellekop voren, voor al dat beslag,... neen-neen, niemand z'n oogen uitsmijten met geld te verkletsen!... De mannen van de belastinge liggen van 's zelfs al op loer!... en als je ‘in zoo'e mannen hunder trape geraakt... je zij zochte’[4]. Klap' gij toen maar, ‘je zegt gij of je'n spreekt niet of je slaa' gij jen hoofd tegen de muur .... da' 's juiste 't zelfste’.

(1) klein kotje.
(2) *wee'je* = weet je. Vgl. *zu'e* = zult je, *zou'je* = zoudt je, *doe'je* = doet je.
(3) Wijlder = wijlieden.
(4) Ge wordt zacht en week gekookt of gefruit.

- 't Is percies dàt da' 'k ging zeggen, besloot Moeder Overste, en daarbij nòg entwat: ‘Deugd en luister, zegt de Heilige Paulus, groeit in 't duister’.

Waar Paulus dat mag gezeid hebben is God bekend, maar Sóphia beweerde dat toch.

En ze kwamen ‘met de kompelmenten’ van Mijnheere de ‘Paster van de Maddeleene’ om een almoestje voor de ‘verlatene zieltjes en de onnoozele kinderen’....

- Aan mijn broek, peisde 'Phiite[1], 't is alzoo gemàkkelijk een andermans zeem afhalen! en ze gaf ze algauw den duivel voor hunder nieuwjaar: Hurkt 'en keer hier, me' mannetje, Mijnheere hier 'n heeft de gewoonte niet van te geven en ook hij 'n is niet thuis... en 'k en ben ik-ik hier maar 't meise e'-ja.

Veertien dagen later ze klonken ‘met lotjes voor 't licht van de blenden’; 't was toen Mijnheere Sessèf zelve die opendeed, jandorie!

- Och, nondedomme, ze moeten, vervloekt, maar zien dat z'er komen, ruide Seppen in z'n ‘eigen-zij-zalven’.... en toen luide voort: Is 't voor de blende-domme-stove of is 't voor de stomme-dove blende? ha .... jamaar .... e'... Madam is er juiste van deure, zie!... maar'k gaan 't heur zeggen, wee'-je ... 't Is jammer! had'-je een minuutjen eerder gekomen,... kijk' als je al ginder gaat, je ga' ze voorzekers nog inhalen, maar je moe'-je weren.

En de jongens geloofden dat lijk suiker, en spotterden weg, de beenen van onder hunder lijf...

- Tut, tut, tut, ze moeten maar werken, w' hebben het óók gedaan. Afhaalderij en schooipartij, alle dage voor entwat anders! e.... 't en stopt niet!... ze komen lijk uit den duivel z'n gat!! 't Is fameus kostelijk... .... kath'liek zijn!

- Hoe? vroeg Sophie, zij'-je gij nog katheliek, dè?

Ge moet weten: 'weerde Moeder was over twee maanden voor den laatsten keer in de kerke geweest.

(1) Phiitte voor Sophie(te).

En dat kwam hierdoor: z'had daar, in ‘Sin' Sacob's’, een predikant, een nondebruischen-danigen-dullen predikant hooren buischen en sabatteren tegen dibben en steenkwezels, geldstekkers en gierige luishonden! en gehoord hoe dat volksken een oordeel ging hebben! en laaien zou en branden, schoeperen en opkrullen in d' helle... zoodat er geen blusschen meer aan 'n ging zijn! Z' had dat alles zoo verschrikkelijk wreed en geweldig uiteen gedaan geweest, dat ze geen voet over de kerkezulle meer 'n dorst zetten! En 't slechtste van al: die benauwelijke prekatie eindigde toen nog met een schooierij voor de zendingen van Scheut!... Phiite was er van onder geloopen, noch vóór ze met de schale rondkwamen; en... wit lijk een lijk, met den ‘portemonnei’ kloek vast op heur herte, was ze naar huis gevlogen.

- Wadde! had ze geschruweld t'einden asem, ik nog naar de kerke gaan en geld verteren om van duivels en koolbranders te hooren vertellen? 't Is om nachten aan een stuk geen ooge meer te kunnen toedoen en in jen bedde te liggen schudden en beven. Zwijg'.... 'k hên den afgang gekregen van gepijndheid! Als ze van den schoonen hemel niet meer 'n kunnen klappen, eiwel de pasters mogen hun'der kerke aan hun'der nekke hangen, en hun'der schooien erbij! Wat is dat nu met al dat beslag en al die ‘tantaffairens’![1] Onze Lieven Heer, zegt Paulus, 'n is op de wereld niet gekomen om ons benauwd te maken, en nog veel min om ons te pluimen.

- 't Is juiste dadde, zei Seivus, ze moeten gadorie, maar hunder arms rekken! zoodat ze ‘veropsteneeren’[2] lijk mijnder! Die kan sparen, kan vergâren! Altijd maar geven en fraai zijn, is juiste goed om dood te gaan. Die papen, nom de nom .... zei hij van ends-ten-t'ends g'heel den vloek, - hij moest hem toch óók 'en keer wreed houden! - waarom 'n doen

(1) Wsch. van ‘tant d'affaires’ of ‘tant à faire’ (Loquela).
(2) *veropsteneeren* = veropperen (zie De Bo), verbeteren in stand en beurze.

ze niet lijk d'heiligen.... schoone geplakt staan langs de muur? En dat ze de menschen gerust laten 'ei. 't Is altijd van geld en van de krijg; hunder mond hangt er naar; hunderen asem stinkt er naar!...

Sophie van toen-af 'n zag de kerke niet meer staan en Seppen zou nog wel 'en keer binnen gegaan zijn maar.... z'n zuster.... e' ja,.. e'ja ei... e'ja...

Maar ze gingen algelijk in beêvaart naar O.L. Vrouwtje van Assebroeke, opdat de Hongaarsche weerden en de *Milan-Bergame* toch-als 't u belieft! ‘e' ziertje’ zouden rijzen! En ze staken zelfs een ‘cens’ - 'k peize dat 't een goe'n was - in de ‘busse van den Armen Dompelare’, opdat er een mirakel zou gebeuren met de *Gouvernement Impérial de Russie*, *3e émission 1890*, en met den Belgschen Frank....

- We moeten den hemel geweld aandoen, meenden ze, en ze gingen, man! de Gentpoorte uit, rechte naar Assebroeke.

- Als Onze Vrouwe entwat vraagt, Ons Heere 'n is niet bekwame van dat te weigeren! t Is àl van dààr dat 't moet komen.

En ze zijn alzoo al lezen en bidden te voete weg en weder gegaan... met een droge keel en een ijdelen buik!... zeg' nòg dat ze niet christelijk 'n waren!

('t Vervolgt)

K. De Wolf.

De zwanen houden schole.

Als onze Brugsche zwanen op de stadsreien in een troep door elkaar zwemmen, dat heet men: s c h o l e h o u d e n .

- Welk' een zwanen! Z'houden schole!

Ook van de musschen, als ze samenvliegen en in bende leven houden, zegt men dat ze s c h o o l t j e s p e l e n .

Brugge.

A.V.W.

Dokter Lauwers' schriften.

SOMMIGE *Vlaamsche Koppen* van Verriest blijven ons best bekend uit de opstellen van den Meester, maar hun eigen werk is moeilijk te vinden: 't ligt verstrooid in allerlei tijdbladen, en wie geraakt er aan die zeldzaam geworden jaargangen?

Dokter Lauwers is gelukkiger: zijn kunstminnende zoon-dokter heeft er voor gezorgd zijn verspreide schriften te bundelen in een vorstelijke uitgave[1]. Daarmee is een treffelijke grepe Vlaamsche rijkdom uit de schoven gehaald en als klinkende munt door de dietsche landen in omloop gebracht.

Dokter Lauwers (Ingelmunster 1858-Kortrijk 1921) was ‘den eersten hoogen docteur’ van ons gewest, een heelmeester en chirurg bekend de wereld door, man van zijn tijd en van vóór zijn tijd in de wetenschap en het beoefenen van zijn vak. Maar het vak heeft in Lauwers de rijke natuur niet gedoofd, den *mensch* in hem niet verminkt. Hij bleef geheel zijn leven ‘de mensch die aan zijn Vlaamsch-zijn zelf, deugd en plezier heeft, die genieten kon van alles wat Vlaamsch is, - Vlaamsche kunst en schoonheid smaakte, vorenstond en opzocht, gelijk onder welken vorm zij zich voordeed of openbaarde, maar meest van al voldoening en hooger genot vond aan 't Vlaamsche woord in dicht en schrift, en er zelf geern aan meedeed.’ (Streuvels).

't Is bekend hoe Lauwers in zijn leertijd te Leuven Longfellow's *Song of Hiawatha* in 't Vlaamsch overzette, hoe die vertaling in Guido Gezelle's handen terecht kwam en den dichter zoo beviel, dat hij er zijn eigen

(1) SCHRIFTEN VAN DOKTER LAUWERS. Thielt, Uitgever J. Lannoo, 1931. In-4, 526 bl., met een portret in heliogravure = Fr. 175.

Hiawatha-gedicht op uitgebouwd heeft[1]. Lauwers was te Kortrijk een van Gezelle's trouwste vrienden; hij beminde in hem den dichter en den geleerde: ‘Ik kon nooit laten (schrijft hij) zijn wonderen kop te bekijken, al zeggen in mijn eigen: 't Zit daar wat in’ En men weet hoe Lauwers inderdaad de hersens van den afgestorven Meester onderzocht en gewogen heeft. Gezelle van zijn kant bewonderde den jongen Lauwers en gunde hem, in oprechte opgetogenheid, het kostelijke woord: Niemand en kan schrijven gelijk Lauwers!

Stijn Streuvels (die de raadsman was bij het samenstellen dezer uitgave) heeft in de Kon. Vlaamsche Academie[2] een treffend beeld van Dr. Lauwers geteekend en daarbij uiteengedaan hoe deze Schriften ontstaan zijn. We hooren geern dat het nog een beetje de schuld is van Biekorf en De Nieuwe Tijd, dat Lauwers ‘gedwongen werd en aan 't schrijven gebleven is’. Anders ware zijn begaafde taalveerdigheid en lust-met-de-penne voor goed verloren geloopen in zijn ontelbare geleerde medische schriften.

Maar Lauwers werd door zijn vrienden aan 't schrijven gekregen, en hij leverde die kostelijke reeks verhandelingen over *Natuur- en Heelkunde* die 't grootste deel van de Schriften beslaan. Hij beschreef zijn *Reizen*, speelde met de taal in kleine *Gedichten*, herdacht met diepe ontroering zijne vrienden in een reeks *Opstellen*, die alleen voldoende zouden zijn om Lauwers' naam onvergetelijk te maken. Dit werk zit nu al te samen in een lijvig boek, met daarbij nog twee nagelaten opstellen: *Op de Leibrugge* (een eerste worp van Caesar Gezelle's ‘In zijn Ouden Dag’ uit het Leven der Dieren? of hoe zit dat ineen?) en het prachtige *Zomerblomke*, Lauwers' laatste pennevrucht (1916), waarin hij zijn houwe trouwe liefde uitspreekt tot zijn Westvlaamsche moedertaal ‘die, eerstgeboren, het leven en de rijkdom uwer vruchtbaarheid over alle

(1) GG's Hiawatha in de Jubileumuitgave bl. 248 vlg.
(2) Verslagen en Mededeelingen, 1931, bl. 591-600.

vlaamschsprekende gewesten zoo milde hebt uitgestrooid, en die, na zooveel honderde jaren frisschen bloei, nog jeugdig en vol kracht de lippen van ons volk ontspringt.'

Lauwers' taal is door en door Westvlaamsch, zoo echt en oorspronkelijk zuiver, dat Stijn Streuvels terecht meent, dat ze zou verdienen door een geleerden taalkundige onderzocht en uitgediept te worden. Ook zijn overzettingen uit Shakespeare verraden een taalveerdigheid en kunstzin die nog nooit tot hun volle recht gekomen zijn. Een nieuwe schoone uitgave van die vertalingen ware de beste uitnoodiging tot zulk een studie, want Julius Caesar en Koning Lear zijn al lange kwaadkrijgs geworden.

Moest Dokter Lauwers op onze dagen nog leven, dan zou hij wel de keure gehad hebben van een 'Hulde' in de reke van zooveel andere alledaagsche 'Hulden'; - Dokter Lauwers heeft geen schulden over luidruchtige vieringen nagelaten, maar wel een ferme bate van Vlaamsche weelde die, in de schrijne van dit boekwerk, naar al de vrienden van waarheid en schoonheid te monkelen ligt.

A.V.

Den 15^{n}, S. H e r m a n a , van de herderinnen.

Een wekedaagsche pinte.

t'Onzent in den tijd (vóór den oorlog) waren de pinten 's wekedags grooter, lijk seultjes [voor den dorst gemaakt, niet voor een smaakske als 's zondags], en die veel dorst had den Zondag zei; Gee' m' e' keer e e n w e k e d a a g s c h e !

Becelaere.

[L.D.W.]

Toontje Tuymelaere in woord en beeld.

ZE zijn met drie'n die eere halen van dit schattige boekske[1]: de schrijver, de verluchter en de uitgever.

Karel De Wolf, gij zijt van den huize, uw Tuymelaertjes zijn in Biekorf groot gegroeid; we mogen wel zeggen wat alle Lezers peinzen, als ze aan uwe vertellingen smekken: Dat is zeem waarin al de deugd en vromigheid zit, al het gave en rijke leven van een eigenvoelenden stam. We'n kunnen ook niets meer wenschen dan hetgene gij aan 't doen zijt: de eene na de andere, een heele bende, gezonde en lustige broers in Biekorf groot kweeken, nog meer, als 't God belieft, dan er ooit Tuymelaertjes uit schoven en kisten uit de bunsels gekropen zijn.

Het werk van Jules Fonteyne aanbevelen ware hier ten optelle. Onze Lezers genieten al twee jaar lang van zijn lieve kalender-teekeningen, maar om zooveel ziele - volksche en vrome Vlaamsche ziele! - in trek en kleur te steken, daarvoor moet hij waarlijk een uitgelezen dichtersziele zijn!

En of die twee Brugsche kunstenaarszielen malkaar gevonden hebben? Als 't mag gezeid zijn, ze passen zoowel op malkaar, dat zij, lijk Toontje en Maatje - maar zonder er voor te strijden! - lijk in één hemde gekropen zitten.

De Sikkel zijn uitgaven hebben, om hun keuze, inhoud en vorm, een vermaardheid gekregen die met zijn naam vergroeid is. De uitgevers verdienen hier een bij-

(1) KAREL DE WOLF. Uit het Leven van Toontje Tuymelaere en Maatje Mus. Verlucht [19 prenten met de hand gekleurd] door JULES FONTEYNE. Antwerpen, DE SIKKEL, 1932. 13 × 21 cm. 76 bl. gedrukt op geschept Hollandsch papier van Van Gelder Zonen = Fr. 100.

zonderen proficiat, omdat zij dit Westvlaamsch pereltje wisten te vinden en het in een juweel van een boekske hebben gevat.

Met zulk ‘een boeksken in een hoeksken’ en kan er, lijk voor de Tuymelaertjes, van slechten tijd nooit geen sprake zijn!

C. De Bie.

Uit den ouden taalschat.

Kelvermoes eten.

Kiliaan vermeldt de spreuk *Kervel warmoes eten* met dezelfde beteekenis als *Sprietel-ooghen*, lat. Caecutire instar lusciosi: beneveld zien lijk een kijkebij, twee voor een zien.

In het Wvl. leeft nog het ww. Sprieteloogen in dezen ouden zin; het Nd. zegt Sprietoogen = voir double, être ébloui (Vercoullie), waarnevens de vormen Spreetoogen en Oogsprieten bestaan (De Jager).

Het Mnl. Wdb. VII, 1820 haalt het spreekwoord aan: Hi sprietooght oft hi *kervel wermoes gegeten* hadde. Dezelfde spreuk ontmoeten we in de Confutatie oft Wederlegginghe van den Biencorff door pastor Jan Coens in 1598 te Leuven uitgegeven. Hij schrijft: ‘Maer andere ketters... die segghen dat Calvinus hier *spriteloocht*, als eenen die *kelvermoes gheten* heeft, ende zijnen bril quaelijck op zijnen neuse geset heeft’ (f. 175 v.): nl. omdat hij den marteldood van S. Pieter te Rome niet wil betwisten.

Kelvermoes is blijkbaar een versmelting van *kervel wermoes*; die verminking schijnt er op te wijzen dat de oorspronkelijke zin van *Kervel warmoes eten* rond 1600 niet meer duidelijk was, alhoewel de zegswijze, in verbinding met Sprietel-ooghen en door de kracht der overlevering, nog begrepen werd.

Is het een boekenspreuk of een volksspreuk? Zij trekt alleszins wel op een latijnsche spreuk, die door Kiliaan als overzetting er nevens gesteld is: *Lolio victitare*, d.i.

‘Lolium’ eten. L o l i u m , gr. zizanion, is het bekende onkruid in de tarwe (Evangelie), eene soort hoog opschietend raaigras dat onder de tarwe woekert, fr. ivraie, nl. dolik; *dowte* in 't Ypersche, *strekpeem* te Woumen. Deze soort Lolium is bedwelmend en heet daarom L. temulentum: bedwelmende dolik. De Romeinen hadden al ondervonden dat dolikzaad, in 't brood vermengd, dronken maakt en doet ‘sprieteloogen’. Aldus vermaant Ovidius in zijn Almanak (Fasti I, 691) ‘de dolik *die de oogen bederft*’ uit de akkers te verwijderen. Plautus in zijn Verwaanden Krijgsman (Miles Gloriosus 2, 3, 50) laat aldus twee knechten twisten: - 'k Versta niet hoe ge wilt dolik eten *(lolio victitare)* als de tarwe zoo goedkoop is. - Wat wilt ge daarmee zeggen? - Dat ge sprieteloogt!

In 't volkslatijn heette dit kruid *ebriaca* (uit ebrius = dronken); hieruit stamt het fr. ivraie (provenç. abriaga) dat dus zooveel beteekent als dronkemanskruid. En waarlijk in Westvlaanderen nl. in 't Kortrijksche, heet de Lolium temulentum: D r o n k a a r d ; ten andere Kiliaan heeft dien naam reeds opgeteekend.

Er is toch alleszins een treffende overeenkomst tusschen de latijnsche zegswijze: ‘Dolik of Dronkaard eten’ = Sprieteloogen, en ons nederlandsche: Kervel warmoes eten, dat eveneens met Sprieteloogen gelijk staat.

A.V.

Om in den hemel te geraken!

- Clara, gelijk dat ge u neerstig offert voor de goe' werken, ge zult voorzeker rechte naar den hemel gaan!

- Niet gezeid, Maria, want er zit een pastor m e t z i j n r u g g e t e g e n d e p o o r t e !

Clara wilde daarmee zeggen, dat het nog zoo gemakkelijk niet is om in den hemel te geraken: 't is van daar rekening te geven!

Brugge.

A.V.W.

Uit het Ypersch Volksleven.

Volksgeneeskunde.

VROEGER ging het volk maar om den docteur ‘als het neep’. Voor gewone ziekten en kwalen meesterden de menschen volgens eigen wete en overlevering en volgens den raad van ‘wijze’ mannen of vrouwen uit het gebuurte. Men wees de oorzaak van het kwaad, men kende allerlei remediën, men wist voor elke plage naar welken heilige men moest gaan dienen.

Ziehier eenige voorbeelden van die geneeskundige gebruiken, zooals ze hier te Yper vroeger bestonden en heden bij 't volk nog veel in leven zijn.

S p e e n . - Speen vangt ge als ge, bezweet zijnde, op een blauwe zulle of op een versch geschorsten boom gaat zitten. Was men er lichtjes van aangedaan, dan was de remedie: kokend water gieten op kervel en laten trekken; die kervel werd dan in een doek gedaan en de lijdende moest daar op zitten; het kervelzop diende om de zieke lichaamsdeelen te bessen. - Als het erg was, dan maakte men zalf: lijnzaadolie en oliette-olie (huile d'oeillette) te zamen gekookt met wit of geel was en met wit roet (talk). Men liet dit koken totdat het schuimde.

V e r h i t t i n g . - Tegen verhitting maakte men een drank: in een flesch jenever deed men een guillebertwortel, een vierendeel zwarte kandijsuiker, een bakje van de fijnste olie en daarin raspte men een ‘neute van schade’ (muskaatnoot). Men moest er wel voor zorgen dat die noot van 't mannelijk geslacht was; om dit te weten, was 't genoeg een naaide in de noot te steken: kwam er zop uit, 't was een manneke. Dien drank moest men 24 uren laten trekken in de warmte. De zieke dronk daarvan, 's morgens en 's avonds, een fermen dreupel.

Een andere remedie mengde, in een flesch rooden wijn, zes dorren van eiers, een pond broodsuiker en een bakje fijnolie.

F l e u r u s . - Daartegen is niets beter dan een ferm glas lijnzaadolie te drinken.

B u i k p i j n . - Hiervoor was de beroemde Haarlemsche olie het doeltreffendste middel. Voor den oorlog liepen de leurders daarmee het land af.

E k s t e r o o g e n . - Daarvoor smolt men hoestekoeke (kalissiestok, jus de réglisse) en men plakte den plaaster warm op de aksterooge.

W a t e r z u c h t . - Die aan waterzucht leden, moesten op een kooksel van bijtenettels (brandnetels, urtica) zitten.

K a t h e r i n e w i e l . - Men liet een roeten keerske druipen in fijnolie. Met dit mengsel werd het katherinewiel bestreken. Hielp die remedie niet, dan ging men dienen voor S. Catharina te Zillebeke.

Z i l t e en B o r s t z w e e r . - Daartegen moest men klijte halen uit den klijteput, dicht bij M. Angillis' huis. Die klijte werd gekneed met vischolie of vet en op de wonde gestreken. De klijte verhardde en brokkelde weldra af, te zamen met de reuvetjes van de wonden.

N a g e l z w e e r . - Tegen de nagelzweer en de v l i e g e n d e h i t t e (vliegende vuur, uitslag van puisten) liet men een ajuin zwart branden onder den borst der stove. De ajuin werd heet op de zweer gelegd.

S c h u r f . - De beste remedie om 't schurf te bessen, was patattenzop, alsook saindoux en sulferblomme.

B r a n d . - Om genezen te worden van den brand in 't gezichte, droeg men een mannelijke ‘note van schade’ in zijn onderveste, langs den kant van 't herte.

G e w o n e w o n d e n . - Daartoe diende klaverbalsem, alsmede lelieblaadjes op olie getrokken.

M.C.

Boekennieuws

Ch. F. Haje. Taalschut. Schrijf weer Nederlandsch. Leiden, N.V. Leidsche Uitgeversmaatschappij, 1932. 15 × 21 cm., 160 bl. = Flor. 1,90 (gebonden).

Brom en Goebe hebben jaren achtereen alhier gebromd en gerommeld tegen de snuggere ‘opbouwers der Vlaamsche cultuur’ die niet weten wat Vlaamsch is. Maar bij velen is 't lijk op een aande dat 't regent: ze schudden 't af, want in Vlaanderen zelf en kan men toch geen Nederlandsch leeren! Buiten het Noorden geen zaligheid: daar alleen is 't ware en zuivere Algemeen Beschaafd te vinden, al wat Holland schrijft is wel!

't Doet ons waarlijk deugd dat een volbloed Noord-Nederlander, een bekwaam taalgeleerde, het als zijn p l i c h t aanziet de handen uit de mouw te steken om, zonder aanmatiging, ‘de wonden in de taal aan te wijzen en bij elke het middel tot herstel aan te geven.’ De wonden die doctor H. meestert, zijn vooral de onzalig woekerende Germanismen en ook wel de Gallicismen die dikwijls, langs het Duitsch om, de Nederlandsche taal besmetten.

Wij, Vlamingen, kregen overlaatst den al te zwaren pak van Peeters' B e l g i c i s m e n op de maag: al wat het Zuiden - en vooral dat booze Westen! - schrijft is slecht! In T a a l s c h u t zien we nu, dat vele van die ergste z.g. Belgicismen eigenlijk Hollandicismen zijn! Die etterwonde stooft in 't Noorden en de ziekte waait maar al te snel alhier over, door de slaafsche happigheid van dien schrik van halve geleerden waarmee we geschoteld zijn.

Dr. H. steekt niet weg het ‘ondietsch en baldadig schuim’ dat hij ontmoet bij de Kalff's, vader en zoon, bij de professoren Krabbe, Kernkamp, Pos, Casimir, Blok, van Gijn, Scheltema; sommige halve goden der fraaie letteren verschijnen voor de vierschaar en zelfs de deur van de geliefde Ina Boudier-Bakker wordt niet zonder een klop voorbij gegaan.

Dr. H. is ook niet zacht voor de ‘M o d e w o o r d e n’ die ‘zich nestelen in het spraakgebruik van den halven beschaafde en van den schijnbaar ontwikkelde’. Hij brandmerkt onbarmhartig: Mentaliteit, Realiseeren, Involveeren, Pulseeren, Saneeren, Simplistisch, Sabotage, Vitaliteit enz. Is dat durven, voor een Noord-Nederlander, alzoo onrechtstreeks onze ‘jonge Vlaamsche cultuur’ ontrieven! ja ontstichten en verergeren!

Dr. Ch.F. Haje, Biekorf en al zijn lezers begroeten U als een vriend en bondgenoot: ons bindt één zelfde werkdadige liefde voor de schoonheid en zuiverheid van het Dietsche woord!

Dr. K.R.

Stijn Streuvels. Tieghem. Het Vlaamsche Lustoord. Tweede bijgewerkte uitgave. Tielt, J. Lannoo, 1932. In-12, 176 bl. = Fr. 8.

Tieghem mag van geluk spreken dat Stijn Streuvels zijn Lijsternest op den beêweg naar Sint Aernout heeft gebouwd. Van dan voort en kon de schoonheid van zijn ligging en van zijn overleveringen aan den kunstenaar niet ontgaan: dat innig Vlaamsche hoekje moest hem vroeg of laat een beschrijving afdwingen.

Streuvels heeft Tieghem b e l e e f d : Sint Aernout en zijn bedevaart - met bezonken Vlaamsche vroomheid; de streek - met genietende ontvankelijkheid; de menschen - met leutige en smakelijke wijsheid. Die bezielde éénheid ligt hier beschreven in lustigen, eenvoudigen trant; zij werd een brokke boeiende lezing voor den gaanden man, een deugdelijk volksboek.

De N a b e s c h o u w i n g , in deze tweede uitgave bijgevoegd, wekt bezorgdheid en weze hier onderstreept: 't is een dringende oproep om te verhelpen aan het stoffelijk en geestelijk verval van het heiligdom: Tieghems schoonheid en vroomheid vergaat! Er is een sterke hand vandoen om Vlaanderens Lustoord weerdig te houden van zijn heiligen patroon!

V.

C.C.A. Wauters. Over de Oude Vrije Visschersnering van Blankenberge. Heist-op-den-Berg, Corvana, 1931. In-12, 98 bl. = Fr. 10. Te bestellen bij den Schrijver: 79, de Smet de Naeyerlaan, Blankenberge.

In dit handige boek heeft Schr. samengebracht al wat gedenkweerdig is over het visschersbedrijf van Blankenberge. Oorsprong en oudere geschiedenis zijn, bij gebrek aan bronnen, minder bekend; 't gaat meest over de 17e en vooral de 18e eeuw. De Reglementen van 1696 en 1767 leveren een uitvoerige beschrijving van de toenmalige inlichting der nering. Vele gegevens zijn ontleend aan de oorkonden van Sint Antoniuskerk. Al deze bescheiden zijn besproken en toegelicht door een man van 't vak. Toch zouden wij de werkwijze, vooral in het opzoeken der bronnen, wat vaster willen zien, in 't voordeel van den Schrijver zelf. Aldus had hij het Reglement van Maria-Theresia kunnen benuttigen, zooals het volledig afgedrukt is in den Zesden Placcaert-Boeck van Vlaenderen blz. 1322-1340 (Gent, 1786), in plaats van de slordige kopij uit het stadsarchief daarvoor aan te spreken.

Het boek verdient een goede plaats in de wetenschappelijke reeks onzer volksboekerijen. De belangstellende lezers zullen met verlangen uitzien naar een tweede werk, door den Schr. in zijne voorrede beloofd, over de ‘Folklore van Blankenberge’.

V.

- J. Leroy. Pieter de Pensejager. Derde Uitgave. Tielt, J. Lannoo, 1931. 182 bl. = Fr. 10.

De hernieuwde uitgaven van Pastor Leroy's werken getuigen er van, dat hij door 't volk geern gelezen wordt. Bij denzelfden uitgever zijn al de andere werken van P. Leroy goedkoop te verkrijgen: Valentijn en Wolfried, Karel de Blauwer en zeven bundels Zeisels en Vertellingen.

Vragen en antwoorden.

Gezelle en de Azalea.

‘'k Lees in den vorigen Biekorf bl. 160 van dien verstandigen hovenier, die zegt: “Gezelle was al bij den Heere, als we die nieuwe blommen [Azalea's] in onze serren zijn beginnen kweeken”. Wel hemelsche deugd! 't Was misschien in zijn eigen serren, want 'k ga nu op mijn 61e jaar, en toen ik j o n g e n was, hebben we dikwijls Azalea's thuis gehad, en Gezelle is maar gestorven in 1899! Dus geen reden’, dat het gedichtje over de Azalea van hem niet zou kunnen zijn!

P.P.D.

Inderdaad, K. Ruyssche, ge gaat voort op het zeggen van één enkelen verstandigen hovenier: ge zoudt een keer moeten eenige andere hoveniers daarover aanspreken, nu dat uw bewijs tegen de Azalea een deerlijken duw krijgt. We verwachten een antwoord voor den volgenden Biekorf.

B.

Kruikale (Karkole) = Alikruik.

Met veel belangstelling las ik S c h e l p e n e n K a r k o l e n in den laatsten Biekorf. Nevens hetgene aldaar (bl. 130) over de namen van de Karkole betoogd wordt, zou ik eens het gedacht van Rond den Heerd willen ophalen: D[uclos] schrijft aldaar (jaarg. XVI, bl. 407): ‘Dit woord karakole... luidt in de uitsprake karkole, krakole, krekole en krukole, evenals bij Kiliaan K a r a v e e l (van 't ital. caravella, soort van vrachtschip) ook kareveel. korveel, kraveel en kreveel heet.

Te Antwerpen zegt men Kreukel, dat, met verschoven accent, van Krukole gevormd is.

In Holland zegt men Alikruik, oorspronkelijk Alekruik, blijkens het zeeuwsche a l e k r u k e l. En Alekruik en is niet anders als k r u i k a l e, bij omzetting van k r u i k en a l e, evenals Aalpuit hetzelfste is als Puitaal, en Krabbesteur hetzelfste als Steurkrabbe.

Dat dit K r u i k a l e nu gelijkstaat met K r u i k o l e (volgens dialectregel *al* = *ol*) en K r u i k o l e met krukole, krekole, krakole, karkole, karakole, zal iedereen, ik en fale, in de oogen springen’.

Zijn onze taalkenners daarmee tevreden?

E.N.

Menschen van kleene of van leege festooze.

Vgl. Biek. hierboven blz. 140. - Daar vermoedt men dat f e s t o o z e komt van festooien, fr. f e s t o y e r. Vader Ad. De Wolf zaliger was van een ander gedacht. Volgens hem komt festooze van f u s t a z e = f u t a i e (ofr. fustaye); en 'van leege fustaze' is dus: d e b a s s e f u t a i e.

Bois de basse futaie, is eigenlijk nog klein hout zonder bedied. De weerde van boschgoed klimt immers mee met de grootte en met den ouderdom van 't gewas. Hout 'de basse ou de jeune futaie' 'n is nog geen schup weerd; 'de haute futaie' d.i. tusschen 60 en 120 jaar is al geheel wat anders; maar 'de vieille futaie' dat zijn toen de schoonste boomen, de reuzen, de rekkelijkste (zie Loq.) van de streke.

Voor wat het klein gemeen goed aangaat, het is geweten... 'qu'il est permis à l'usufruitier de couper, en son temps, toute sorte des arbres légères comme sapins, aulnes, peupliers... et bois d e b a s s e f u s t a y e ou autres de bois dur, comme chesnes, faus, ormes. (Nouv. Coust. I, 1251)'

O.V.S.

Bier uit een gescheurd glas.

Wie u i t (niet: in) een gebroken glas bier geschonken wordt, zal een weduwe trouwen: vgl. hierboven blz. 160.

Wel ja, die spreuk is in Vlaanderen en Antwerpen algemeen gekend, doch men zegt: een g e s c h e u r d glas. En zoo'n glas noemt men te Antwerpen 'een weef' (weduwe). En die daaruit te drinken krijgt, zal 'met een weef trouwen'. De uitleg is in de volkserotiek te zoeken: Een weduwe is (carnis integritate amissa) niet meer ongeschonden, ongescheurd.

O.V.S.

HAAR IN DEN NEKKE 'A LA LAZARAINE' (vgl. hierboven bl. 138). Dat komt van het fr. 'à la Nazaréenne' (gelijk de Nazareners, boetelingen), maar een Brugsche tonge breekt daar... de beenen over en smijt het uit: à la L a z a r a i n e, dat gaat gemakkelijker.

W.

Mengelmaren

Kantewerkersmesdag te Yper.

We lezen in De Poperingenaar 5-6-1932:

'Sedert onheugelijke tijden werd H. Sakramentsdag door de speldewerksters op bijzondere wijze gevierd. In deze laatste tijden, daar deze nijverheid om zeggens heelemaal te niet gegaan is, waren de vrouwtjes van Belle's Godshuis nog de eenigste om dit oud gebruik in eere te houden. Ongelukkiglijk, dit jaar, waren verschillige

van onze oude menschen niet in staat de lange vereischte wandeling door onze straten te doen

en zoo wierd voor het eerst H. Sakramentsdag niet gevierd. Toch zullen zij er aan houden het feest in hun klooster door allerhande feesten op te luisteren. Daartoe helpt het Bureel van Openbaren Onderstand'.

't Was niet op H. Sacramentsdag zelf, maar op K l e i n S a c r a m e n t s d a g d.i. den octaafdag van het feest, dat de Ypersche spellewerkegen hunnen mesdag vierden. 't Begon op den vooravond: de woensdag was al 'Mooimakersdag'. Dat staat met veel bijzonderheden beschreven in Biekorf, 1929, bl. 276 vlg.

Is deze blijdag in de laatste jaren naar H. Sacramentsdag opgeschoven geweest? waarom en wanneer?

Alzoo gaat er, jammer genoeg, nog een stuk van ons oude volksleven verloren. Hopen we dat het huiselijke feest de herinnering ten minste nog lange moge in het leven houden.

R. HOMMELARE.

Spreuken uit Fransch-Vlaanderen.

- Als 'en ezel e' peerd weerdt [wordt], 't en ê nie breiellijk!

- Als kak mostaard bedijgt, 't en ê nie eetlijk!

d.i. Als niet komt tot iet, kent iet zich zelven niet.

Vgl. Als een ezel een peerd bedijgt, is hij van geen duivels breiellijk (De Bo).

- 't Is effen, zei Cissen, en zijn huis was plat 'ebrand.

- Hij kan zoovele klappen, als zeven koeien kakken:

d.i. 't is een eeuwige babbelare.

- Hij verstaat altijd hamer voor klinkeband.

d.i. hij vat het altijd averechts op, verstaat altijd 't een voor 't ander. Vgl. Hij verstaat altijd klinkeband voor hamersteert (De Bo).

- Loop speel met Vanhove op den zandhoop!

d.i. laat mij gerust; loop speel met marbels en bolleketten.

- Water is gebenedijd:

dat laat U lijk of da'je zijt!

Sint Winoks Bergen.

P.T.

Een Timber.

Dit woerd wordt te Kortrijk soms gehoord in den zin van: k o p , h o o f d , meestal spotsgewijze sprekend.

- En je kreeg mij daar iets tegen zijnen timber!

- En j'hé mij daar nen timber ip! J'hê nogal nen properen timber ip! J'hê mij daar een t i m b e r k e ! [= gezeid van een dikkekop, met denzelfden zin als het euphemisme: Hij is nogal wel besteld!]

- 't Komt uit zijnen timber, weie! [= 't is een dom gedacht, 't is een peerdegedacht.]

- J'hê mij daar een karbonkel [= dikke roode neus] op zijnen timber!

Het woord komt voorzeker van het fr. t i m b r e = het bovendeel van een helm, waarnevens de uitdrukking: Avoir le timbre fêlé = la tête dérangée. Ook het adj. t i m b r é wordt gebruikt in den zin van: een beetje dwaas.

Opvallend is hoe daarnevens het volk spreekt van e e n k o p k e voor: e e n t i m b e r = postzegel.

Kortrijk.

V.B.

Kapelanen.

- Hij kreeg zijn meubels van zijn oom, en alzoo was hij seffens g'instaleerd om entwaar te k a p l a n e n .

Kapelanen, hier = het ambt van kapelaan uitoefenen; vgl. Docteuren en het oudere Meesteren.

Clercken.

L.P.

Kwelspreuken.

- Wat zou ik nu gaan doen?
  - Opzitten en broen
  lijk of dat de klokhennen doen!
  Uitkerke
  H.F.

- Vader, waar hê-je dat 'haald?
  - Waar halen de kraaien neuten?
  - ? ?
  - Ge moet zeggen: Waar da' ze ze vingen (vinden)!
  Loo.
  E.V.

Mollen en Knollen.

- Een patat moet zacht land hebben, dat hij kan m o l l e n en knollen.

Mollen d.i. hier: steken, wroeten in en onder de eerde.

Becelaere.

[L.D.W.]

[Nummer 7]

Van een oude Ypersche drukkerij.
Boeken van Frans en Jan Bellet.
1609-1625

IN de jaren 1544-1582 zijn er boekdrukkers te Yper werkzaam geweest, maar sedert 1582 was Yper zonder drukkerij. De boekdrukker Frans Bellet van Sint Omaars kwam in 1609 naar Yper wonen. Van het gemeentebestuur en den bisschop verkreeg hij al de gewenschte voorrechten en voordeelen om zijn bedrijf aldaar uit te oefenen. De bisschop liet hem al de schoolboeken van zijn bisdom onderzoeken. Frans Bellet bevond dat de gebruikte uitgaven zeer berispelijk waren. ‘'t Zijn waarlijk slechte boeken, schrijft hij in zijn vertoog. De Antwerpsche drukkers bederven geheel Nederland met hunne slordige en onbekookte schoolboeken.’ De bisschop van Yper verbood zulke Antwerpsche uitgaven in de scholen van zijn bisdom nog te gebruiken. De drukkers der Scheldestad dienden een klacht in bij het Hof te Brussel, maar werden afgewezen.

Frans Bellet ging nog verder. Door bemiddeling van Van der Ziepe, proost van Affligem, overhandigde hij de Ypersche lijst der verworpen schoolboeken aan den aartsbisschop Hovius. Deze liet de lijst door een algemeen verbod der Aartshertogen bekrachtigen en moest streng optreden tegen den stadspensionaris van Antwerpen, die de afkondiging van dit verbod uitsluierde(1).

De oude schoolboeken moesten dus herzien en verbeterd, nieuwe moesten opgesteld of vertaald worden. Frans Bellet, geholpen door zijn zoon Jan, zette zich ijverig aan 't werk om in deze behoefte te voorzien. Van den bisschop en van het Hof (door toedoen van den president Masius) verkreeg hij ‘privilegie’ voor al de schoolboeken die hij zou uitgeven. Bij zijn verzoekschrift ten Hove (tusschen 1615-1620 ingediend) voegt hij een ‘C a t a l o g u e ’ van de boeken die hij reeds gedrukt of nog onder handen heeft. Deze ‘Catalogue’ is eerder een voorboodschap of programma van boeken die Frans Bellet had willen op de markt brengen. Het grootste deel der aangekondigde werken en vertalingen heeft hij nooit uitgegeven(2). In 1624 vroeg hij aan den aartsbisschop de toelating om den nieuwen Mechelschen Catechismus (van 1623) te mogen drukken voor het bisdom Yper waar hij privilegie had. Daarenboven verlangde hij goedkeuring voor de andere schoolboeken die hij, naar het voorschrift van zijn bisschop, gereed maakte. Bij zijn brief van 25 Juni voegde hij een beknopte lijst, waarop nagenoeg dezelfde boeken voorkomen als in het eerste deel van den hierna volgenden ‘Catalogue’.

(1) Brief van Frans Bellet aan den aartsbisschop Boonen, uit Yper 25 Juni 1624; berust in het archief van het Aartsbisdom te Mechelen.

(2) Dit blijkt uit de vergelijking met de bibliographie der Bellet's in het werk van A. Diegerick, Essai de Bibliographie Yproise, bl. 57-89 (Yper, 1873-1883). - De bisschop Carolus Masius stelde reeds in 1609 een lijst van de schoolboeken voor zijn bisdom op; zie de S t a t u t a van het bisdom Yper, bl. 360-361 (Antwerpen, in de Platijnsche Drukkerij, 1673).

Bellet zou over zijne onderneming verdere mededeelingen doen op de Vergadering der Bisschoppen die weldra te Yper moest bijeenkomen (in Sept. 1625). De dood verraste hem in de eerste maanden van 1625, vóór dat hij zijn opzet kon uitwerken[1]. Zijn zoon Jan liet de onderneming van die schoolboeken varen; hij had meer goesting en aanleg voor de edele kunst der 'Rhetorycke' dan voor het drukkersambacht en den boekhandel.

Brief en Boekenlijst van Frans Bellet.

Aen den koningh in sijn raedt.

Vertooght met alle eerbiedinghe Franssois Bellet, ghesworen boeckdrucker ende boeckverkooper des stads Ipre, hoe hy met grooten aerbeydt ende kosten ondersocht heeft onder alle de scholen des Bisdoms van Ipre, de boecken de welcke de jongheydt voorghehouden waren; alle de welcke, iemers weynighe uytghesondert, gevonden syn gheweest onnut, vol ketterijen, dolinghen, vuylijchheden, versierde mirakelen ende levenen van Heylighen, de welcke noyt gheweest en hebben, streckende tot Gods oneere, schimpinghe der HH. ende der H. Kercke, ende achterdeel niet alleen der jongheydt, maer oock aller Leseren. Soo dat den eerw. Heer Bisscop aldaer bedwonghen is geweest, by expres verbodt, de zelve te bannen uyt syn Bisdom. Ende soo daer veel anderen moeten gemaeckt ende gedruckt wesen in plaetse der verbannen, den versoecker daer toe gheautoriseert by syn eerw. voorseydt, heeft vele goede ende godvruchtighe boecken overgheset ende doen oversetten uyt verscheyde talen inde nederduytsche sprake, niet sonder groote kosten van ghelde ende van tyde, ende noch is oversettende ende van nieuws makende, als oock syn sone Jan Bellet, die druckende onder d'approbatie des voorseyden Heers Bisschops. Maer soo dese niewe instellinghe een ghewightighe zake is gheweest te vol-

(1) Volgens den hierboven vermelden brief en A. Diegerick, a.w. bl. 63.

brengen, hij bevindt sich grootlycx beschadigt door de langhe uytinghe syner boecken.

Hierom versoeckt ende bidt hy oodmoedighlyck, dattet syne Majesteyt believe hem octroy ende privilegie daer toe te gheven om die te mogen drucken ende verkoopen, sonder te misdoen, door alle de landen syns majesteyts onderdanigheydt, voor den tydt van twaelf jaren van den eersten druck elcks boecks nae de date der privilegie, ende ingheval van doodt, syne Huysvrauwe ende voornoemde sone, die in de konste der druckerye wel gheleerdt is, ja oock in verscheyde talen ervaren; verbiedende allen anderen boeckverkooperen ende boeckdruckeren de boecken by hem ofte syn sone ghemaeckt, vertaelt ende ghedruckt, te moghen nadrucken ofte conterfeyten, ofte elders gedruckt in de landen syns majesteyts te brenghen sonder 's versoeckers toelaten. Versoeckende dierghelycken octroy ende privilegie van eenighe andere boecken die den versoecker tot syn kost door anderen heeft doen maken ende vertalen, ende drucken sal tot proffyt der grooten, saligheydt der sielen ende ciersel der nederduytsche sprake.

Van alle dewelcke boecken hier mede is gaende de catalogue; ende dit doende, hy sal bidden etc.

Catalogue der boecken,

gedrukt by Franssois Bellet door het bevel des eerw. Bisschops van Ipre, tot zeker onderwys der jongheydt syns Bisdoms, als oock der ghene de welcke hij noch onderhanden heeft.

1. A.B.C. met een kort begryp der christelycke leeringhe.
2. De maniere om de misse te dienen.
3. De seven psalmen der penitentie.
4. Den Catechismus, ofte Christelycke Leeringhe.
5. Het beghinsel der wysheydt [bevat de morgen-en-avondgebeden, gebeden gedurende den dag, de maniere van biechten en communiceeren, de zeven boetpsalmen met allerhande gebeden(1)].

(1) De Latijnsche Catalogus van 25 Juni 1624 vermeldt: Het beghinsel der wysheydt, habet hic libellus orationes matutinas, diurnas et vespertinas, modum confitendi et communicandi, septem psalmos penitentiae cum orationibus ad diversa.

6. De Simpele wysheydt der Catholycken.
7. Den sleutel van hemelryck, met den spieghel des Sondaers ende des rechtveerdighen. Door een priester der Societeyt Jesu.
8. Louwys Porquyn, bevattende d'onderwysinghe des vaders des huysghesins, met de Coppelveersen Catonis. In rym gestelt door Jan Bellet.
9. Den Spieghel der jongheydt.
10. De welvoeghinghe ofte beleeftheydt in den ghemeynen handel onder de menschen. In rym ghestelt door Jan Bellet[1].
11. De selve welvoeghinghe der Beleeftheyt. In proose door Franssois Bellet.
12. De ghemeyne Sendbrieven, door Franssois Bellet.
13. Den vocabulaer, duyts ende wals. Door Franssois Bellet.
14. Verscheyde t'samenspraken uyt de Latynsche wercken des eerw. Vaders Pontanus, der Soc. Jesu. In duyts en wals vertaelt door Fr. Bellet.
15. Den kleynen cathechismus historiael, volghende d'oorden der Christelycke leeringhe. Door Fr. Bellet.
16. De dolende Ridder door Vader Jan de Chartrein (?). Vertaelt door Franssois Bellet.
17. De ure vande doodt.
18. Kleyn Cabinet der Christelycke wysheydt, verandert ende verbetert door Franssois Bellet.
19. Het Leven onses Heeres Jesu Christi, getrocken uyt de eerw. Vaderen Ribadineira, Pinellus ende Louwys de la Puente, der Soc. Jesu, door Franssois Bellet.
20. Het Leven der H. Moeder Gods Maria, getrocken uyt de voorgaende Vaderen door Franssois Bellet.
21. Het Leven der H. Eremijten Antonius, Barlaam en

(1) Door Jan Bellet uitgegeven in 1625. A. Diegerick, a.w. bl. 83.

Josaphat, etc. ende des H. Belyders Alexius, uyt Ribadineira vertaelt door F.B.
22. Het Leven der H. Bisschoppen Martinus, Nicolaus, etc. uyt Ribadineira vertaelt door Franssois Bellet.
23. Het Leven der H. Maeghden Catarina, Cecilia, etc, uyt Ribadineira vertaelt door Franssois Bellet.
24. Het Leven der H. Vorstinnen Elisabeth, Radegundis, etc. uyt Ribadineira vertaelt door Franssois Bellet.
25. Het Leven der H. Belyderen Benedictus, Augustinus, etc. uyt Ribadineira vertaelt door Franssois Bellet.
26. Het Leven der H. Eremytynen, uyt het leven der Vaders vertaelt door Franssois Bellet.
27. Het Leven der H. maghet Catarina van Senen, uyt Ribadineira vertaelt door Franssois Bellet.

Catalogue

van andere boecken tot stichtinghe ende onderwysinghe der grooten ende ciersel der nederduytsche tale.

1. Eerste en tweede deel der meditatien des eerw. vaders Louwys de La Puente, vertaelt door den eerw. vader Joannes Mans, beyde der Soc. Jesu.
2. Het derde, vierde, vyfste en seste deel der selve meditatien uyt het spaensche des autheurs vertaelt door Franssois Bellet(1).
3. Den spieghel der menschelycke natuere ofte der kennisse syns selfs, uyt het spaensche des eerw. vaders Lorenço de Zamora van d'oorden van St. Bernaerdt tot Alcala, vertaelt door Franssois Bellet.
4. Het Leven des H. Carolus Boromeus, uyt het Italiaensch gedruckt In Vaticano Romano, vertaelt door Franssois Bellet.
5. Comunis vitae inter homines scita urbanitas, Latyn ende duyts vertaelt door Franssois Bellet.
6. Meditatien op het Leven der H. Moeder Gods Maria, door den eerw. Pater Pinellus, met het Leven

(1) Het 1e en 2e deel dezer Meditatiën zijn in 1614 en 1616 door Fr. Bellet uitgegeven; het derde deel, door Frans Bellet vertaald, werd door zijn zoon Jan uitgegeven in 1626. Vgl. A. Diegerick a.w. bl. 70 vlg.

des H. Josephs door den eerw. Pater Ribadineira, beyde priesters der Soc. Jesu.
7. De navolghinghe Christi, uyt het Latyn, verbetert door eerw. Pater Somalius der Soc. Jesu, vertaelt door Jan Bellet.
8. Uytlegghinghe der twaelf artyckelen onses gheloofs door den Cardinael Bellarminus, vertaelt door Jan Bellet.
9. Eerste ende tweede weke, met andere Poesyen des gheleerden Poeets S^{e} de Saluste, Heere van Bartas, vertaelt in neerduyts rym door Jan Bellet.
10. De nederduytsche Rymkonst, voorbereydt door de nederduytsche Letterkonst ende Spreeck-konst, door Jan Bellet.
11. De treurspelen, blyspelen, treurblyendigh spel, ende blytreurendigh spelen, ende andere nederduytsche ghedichten van Jan Bellet.

Alle met toelatinghe ende Approbatie des eerw. Heers Bisschops van Ipre[1].

De laatste titels van den ‘Catalogue’ zijn belangwekkend. Jan Bellet ontwierp, naar den trant van zijn tijd, eene *Ars Poëtica*: De Nederduytsche Rymkonst; voorzeker zal hij dit werk opgevat hebben in den zin van zijn stadsgenoot Jonkheer Jacques Ymmeloot, wiens leerboek ‘La France et la Flandre réformées’ hij zelf in 1626 drukte en uitgaf[2].

De aangekondigde vertaling ‘in neerduyts rym’ van Du Bartas' dichtwerk bewijst hoe Jan Bellet, gelijk al zijne letterlievende tijdgenooten, de gewrochten van den franschen Pléiade-dichter onvoorwaardelijk bewonderde.

(1) Het stuk draagt geen datum, maar moet tusschen de jaren 1610 en 1624 opgesteld zijn. Het berust in het Archief van het Aartsbisdom te Mechelen.
(2) A. Diegerick, a.w. bl. 84. - Vgl. daarover: J. Te Winkel, De Ontwikkelingsgang der Ned. Lett. IV, bl. 6 (Haarlem, 1924). - J. Geurts. Bijdrage tot de Geschiedenis van het Rijm in de Ned. Poëzie, II, bl. 13, 37 (Gent, 1906; uitg. Kon. Vl. Acad.).

Nederlandsche vertalingen van ‘La Sepmaine ou Création du Monde’ waren er niet te kort. Jan Moretus, schoonzoon van Plantijn, Theodore van Liefvelt, Rutger Wessel van den Boetslaer en Zacharias Heyns hadden reeds berijmde overzettingen van dit hooggeroemde dichtwerk geleverd(1). De bewerking van Jan Bellet is nooit in druk verschenen en zal waarschijnlijk, met vele andere ontworpen uitgaven, onvoltooid gebleven zijn. De Ypersche drukker wijdde naderhand zijne beste dichterlijke krachten aan ‘treur- en blijspelen allerhande’ die reeds den ‘Catalogue’ van vader Bellet besluiten. Hij was de ‘Dichtmeester van de Ypersche stede’ en schreef jaarlijks, van 1622 tot aan zijn dood (1642), een tooneelstuk dat door de gilde der Rosieren op de Tuinfeeste gespeeld werd(2). In zijn *Tijd-verdrijf* noemt Vaelande (Van Daele) van Yper hem een ‘grooten en suyveren Dichter’ en voegt er bij: ‘Synen verstrant gaet boven den genen van Cats.’ Hij had er nog mogen bijvoegen dat Jan Bellet al rijmende zijn drukkerij te niete liet gaan.

E. FRUTSAERT en A. VIAENE.

Den 20^{n}, s. O n t c o m m e r e op heur kruis.

(1) Te Winkel, a w. III, bl. 251 vlg. (Haarlem, 1923). - Vgl. O. Dambre, De Dichter Justus De Harduijn, bl. 117 vlg. (Gent, 1926).

(2) Leven en Werken der Zuidnederlandsche Schrijvers, Eerste Aflevering, bl. 68-69 (Gent, 1900; uitg. Kon. Vl. Acad).

Bij een gouden jubelfeest.
Alfons Mervillie.
(Herinneringen)

'T **J**AAR 1881 landde ik in 't Sint Jozefsgesticht te Thourout. Een van de eerste dagen - 't was speeltijd - hoorde ik een piano in de groote zale. 'k Stak mijn hoofd binnen en luisterde met genietende aandacht. De speler, een jonge lange magere priester met zwart haar, stralende oogen, kwam naar mij toe en zei:

- Hoor je dat geren?
- Of ik!
- Weet je wat ik gespeeld heb?
- Neen ik, Meneere.
- 'n Fuge van Bach! Weet je wat een ‘fuge’ is?
- Neen ik, Meneere.
- Heb je nooit gehoord van Bach?
- Neen ik, Meneere.

't En duurde niet lange eer ik vernam wat een ‘fuge’ was, wie Bach was en ook wie die jonge zwarte priester was.

En 'k hoorde nog meer fugen van Bach, heel het ‘wel getemperd klavier’: tweemaal vier en twintig! en nog en nog, voor piano, voor orgel, alles van Bach, 'k hoorde 't leven vertellen van Bach, den grooten Bach, den god der muziek...

'k Vernam ook wie die priester was, of liever die toekomstige priester, (want, te jong, zou hij maar 't jaar nadien gewijd worden, in 1882... kijk, effen vijftig jaar gelêen!).

Alfons Mervillie van Wontergem, in den wandel *Bach Mervillie*, omwille van zijn groote bewonderinge voor Bach, en omdat hij gedurig van Bach sprak en op zijn

‘Kaps’ van Bach speelde. Ja, hij leerde ons leerlingen-kosters - Bach kennen, en niet alleenlijk Bach maar ook de andere groote muziekanten: vanaf Palestrina tot aan de hedendaagsche, tot de allerlaatste toen pas gekende Russen. Hij leerde ons de geschiedenis van de muziek en den naam en de beteekenis van de verschillende vormen van de muziekgewrochten.

Hij zelf had slechts weinige muzieklessen gekregen, hij had zijn zelven opgewerkt tot een fijne kenner, een knap speelman en een niet te misprijzen componist.

Hij was de allereerste die gedichten van Guido Gezelle op deun zette. Hij miek ze in 1882 of 83 en telkens dat hij een nieuw lied afgewerkt had, kwam hij het, in 't pianokotje, mij voorspelen. Ze werden in 1884 uitgegeven onder den titel: *12 Liederen uit de gedichten van Guido Gezelle.* Op het lest van 1885 verscheen de tweede uitgave, gegroeid tot 14 Liederen, met als *toemaat* een Treurzang op de dood van zijn vader. De keus der gedichten is goed, de bewerking eigenaardig en de voorrede 't lezen weerd.

Omtrent denzelfden tijd miek hij nog drie volksliederen: *Leve de Panne*, *Oogstlied* en *Kerstlied.* Het eerste vooral viel danig in den smaak en wordt nu nog veel gezongen.

Nog rond 1883 schreef hij eene reeks gefugeerde orgelstukken op Gregoriaansche thema's. Deze werden uitgegeven door den Westvlaamschen orgelistenbond, waarvan hij eerevoorzitter was.

Te dien tijde durfde hij het ook aangaan groote muziekale werken te laten uitvoeren ter gelegenheid van de prijsuitdeeling. Zoo leerde hij ons Judas Machabeus van Haendel, Athalie van Mendelssohn, Jozef van Méhul en andere in dien aard. 't Was een stout bestaan: hij leerde ons alles aan op het gehoor (want, loech hij oolijk: tegen dat ze 't half geleerd hebben met noten of met cijfers, kunnen ze 't zoo al met de woorden!) en 't werd uitgevoerd door ongeschoolde, ongevormde stemmen met het armtierig meespel van piano en harmonium en zonder leiding! Toch ging het, wel niet

volmaakt, maar behoorlijk, en men kwam van verre en van bij om die ‘opera's’ te hooren!

Niet alleen als muziekant is Mervillie befaamd, maar ook als taalkenner en schrijver. Hij wilde onze schoone vlaamsche tale zuiveren van alle schuimwoorden: *echt germaansch* moest ze zijn, zuiver als een ooge. Niemand die dit beginsel verder doordreef, zelfs Gezelle niet. Als weinigen bezat hij de knepe om alle ongermaansche woorden door echt germaansche te vervangen. Zelfs degene die al min of meer burgerrecht verworven hadden, vonden geen genade voor zijn oogen: priester was *wijman*, venster werd *raam* en muur = *wand.* Nog onlangs schreef hij als opdracht: ‘Aan mijnen oudleerling den *deunvinder* (componist) R.G.’ en op den gedenkboek van Halle-kerke teekende hij: Alfons Mervillie, *herder* (pastoor) te Nieuwcappelle. Onze koster, die 't in de gaten had, vroeg: ‘Eerweerde herder, wanneer zou je geren mis lezen?’ Of Mervillie ermee gediend was!

En zijn gedacht dreef hij door. Getuigen daarvan zijn werken:

Gusten, vertelling in verzen;

Evangeline, vertaald uit Longfellow;

Leven van Pius X,

en ook zijn gelegenheidsgedichten en zijn merkweerdige bijdragen in Biekorf. Het is wonder hoe gevat hij alle vreemde woorden weet te vervangen door echt germaansche, die elk bij eerste lezinge verstaat. Zoo gaf hij aan onze tale een zwier en eene zuiverheid die bewonderinge afdwingt. Deden velen het hem na, wat zou onze tale schoon en klaar en verstaanbaar worden, zelfs voor de ongeletterden.

Het is nog merkweerdig hoe waarheid-getrouw en hoe nauwkeurig ingelicht Mervillie optreedt als geschiedschrijver. Zijn *Leven van Pius X* is in dit opzicht eenig. Alles wat hij schrijft heeft hij met eigen oogen gezien, met eigen ooren gehoord, bij de bronne zelf opgevangen. Zijn boek krielt van bevindingen: 't zijn daden, werke-

lijkheden aaneengereesemd. We leven 't leven van Pius stap voor stap mee!

Zijn gedichten, verschenen in Biekorf, blijken ook eenig in hun slag. Niemand 'n heeft het hem voorgedaan, weinigen zullen 't hem nadoen! Hij kan speelsch en guitig dichten, maar ook grootsch en machtig. 'k En moet het de Biekorf-lezers niet wijsmaken, ze kennen die dichten, z' hebben ze gelezen, eraan gesmekt, er om gelachen, maar ook soms hun ziele voelen zinderen van ontroeringe.

Een voorbeeld maar, uit den lesten. Biekorf:

> ‘Zee, o zee!... gij prachtwoestijne!
> ..... beeld van vrede!..
> .....
> Zijt gij die zee nog?
> rijzende reuze, wit van gramschap,
> gij die boos nu, gij die vinnig, u
> zelven mishandelt, de
> Dood laat huilen, ver-
> bolgen uw diepte naar boven gooit, uw
> hoogte verplettert,
> schuimt en raast, en
> puil-oogend inslokt wat ge weer uitspuigt!...’

En zie je wel dat hij geen schuimwoorden vandoen heeft om te zeggen wat hij zeggen wil?

Nog meer zulke en andere dichtjes heeft Mervillie op zijn klein zakboekske staan. Als ik soms een dag twee drie t'zijnent ga overbrengen, dan haalt hij (maar 'k moete hem wat pramen) dat dingske uit zijn zak en leest er uit.

Biekorf, zet uwen ‘buik’ wijd open om dat zeem te bergen, want 't is er van de goe beste soorte!

'k Zou nog een woordeke moeten reppen van den grappigen Mervillie, hoe hij eens met kanten en abouten een verlofreize naar Engeland vertelde aan zijn medeleeraars te Thourout, ja met alle bijzonderheden, puntjes op de i's. Elk wist permentig dat hij de reize niet gedaan 'n had, maar op het eind zei zijn vriend

en gewoon plaagoffer, De V.: ‘Hewel 'k beginne toch te gelooven dat g'er geweest zijt!’

De gevaarten van dien ‘ongedoopten heiden’ van Aertrycke, die aan den keten lag en geen menschelijke tale 'n sprak, ('t was eigentlijk 'n geitebok) leven ook nog in 't geheugen van velen, als ongeëvenaarde grap.

En ge moest hem eens hooren navertellen van dien wonderdocteur - hoe heet hij daar weer? - hoe die zijn pillen en kruiden wist op te hemelen en aan den man te brengen. Karel De Wolf zelve en zou 't niet beter doen!

In den omgang met zijn volk is pastor Mervillie vaderlijk gemeenzaam. Zijn kudde kent hij op zijn duim: hij weet ze allen te noemen bij hun voornaam. Als hij uit wandelen gaat, dan staat hij alle stappe stil om parochianen aan te spreken, vraagt hoe zij het stellen, hoe 't gaat met hun kinders en treedt ook al eens binnen ‘om t' ontsteken’ (wat hij dan ook werkelijk doet) en om gemoedelijk met hen te praten.

Gelijk de meeste menschen heeft hij veel gevaarten beleefd tijdens den oorlog; is moeten vluchten naar Frankrijk, waar hij herderde te Drincham; was een van de eerste terug en herderde nen tijd over de schaarsche inwoners van vier parochies, wat hem guitig kroppend deed zeggen: dat hij toen herder was van ‘Viercapelle’. Zijn kerk was een der eerste heropgebouwd en volledig opgedaan. Ik zag hem meer dan eens mis lezen bijgestaan door drie of vier misdieners, in wekepak, de eene barvoets, de andere met klompen aan. Hij meende - terecht dunkt me - dat O.L. Heer daar zoo nauwe niet op ziet, Hij die ook barvoets ging over de wegen van Palestina.

Die herinneringen (geen levensbeschrijvinge wil het zijn) mag ik niet afsluiten zonder ook te gewagen van Mervillie's vriendelijkheid.

Hij schonk mij en anderen eene onbaatzuchtige en blijvende genegenheid. Toen we nog leerlingen waren,

moedigde hij ons aan, onthaalde ons op zijn kamer, was altijd gereed om ons allen dienst te bewijzen. Op zijn Gezelle's tokkelde hij voor ons zijn dichterslier bij groote omstandigheden, en zoo miek hij 't profesdichtje van mijn zuster en ook mijn trouwdicht, waar de kostelijke zet instaat:

‘en daar ge nu, Remi, de man zijt van nen engel,
blijft gij van uwen kant, nen engel van ne man!’

En als ik hem dan nieuwe liedjes voorspeel die ik, zijn oudleerling, gemaakt heb, hoe belangstellend staat hij te luisteren en hoe weet hij met gepaste woorden aan te moedigen! ‘En, zegt hij dan, weet je nog, Remi, van ten tijde van Thourout?’ Of ik het wete!

Hij leve nog menig jaar, gezond en tevreden, en schrijve nog veel voor Biekorf!

Geluk, lieve meester, met uw vijftig jaren wijmanschap!

't Is lijk den dag van gisteren, dat ik uw eeremisse hielp meezingen!

Uw dankbare oudleerling,

REMI GHESQUIERE.

Gierig volk.

(Vervolg van bl. 143)

DAT koppel was vaneigen algauw gekend, wijd en breed op alle markten, in alle winkels. 't Was niet en nievers wel genoeg en overal te vele.

- E'... 't en is maar *ci*, en 't en is maar *là*!... Wadde? zóó diere!... 'k en ga dat niet koopen!... Maar Madam toch, 't slaat overal af! Kan dat niet voor wat min zijn?... Altijd twee frank tnegentig betaald en je vraagt gij drie frank!!... Je moe' gij durven!... Drie frank! 't is al da'-je 't hoort!... E' neen 'k ga 't niet geven, dat 't voor mij ware... maar 't en is voor mij niet...

En àl zulke arme redens dopten ze af, àl ‘arme kul’ waarvan men den waterbek zou krijgen. Als ze wat koch-

ten, per ongelukke, 't was natuurlijk met duim-in-d'hand[1] en geloken beurze... overal op den plak. Nadien stonden ze kwansuis verwonderd dat ze overal ‘met hunder gat vol schulden zaten’...

- O!... 'k heb ik dat betaald! Maar! Waar zijn jen hersens, Madam? e' maar weet je 't niet meer, dè? 'k ben 's anderendaags komen betalen, daar stonden zelfs drie menschen in den winkel: een vrouw en een kind... e' bah ja ge weet wel!... jen neuze gaf lijk een melkkoei en je moest niezen lijk een peerd!... Wel, wel, zulke goe' burgers lijk wijlder, de treffelijkste van Brugge... en goe' betaalders!!... Je ziet dat van hier dat we dat op onze conscientie zouden willen hebben! Daar 'n zijn voorzekers in stad geen menschen die juister zijn of wijnder. Neen, neen je mag gerust zijn, 't is ‘betaald-en-al’, we zijn effen en kwijtens.

De winkels lieten hen één keer bedriegen, maar geen twee keeren...

- Niet te doene, streden ze tegen, met kneekers lijk gijnder letten we dobbel goed op! We weten ommers ‘hoe luide da' je klinkt’![2]

Op de woensdagmarkt riepen de kramers maar helderop:

- Ei!... Sophie!!... daaroveral van afblijven! dat 'n is voor ‘joen’[3] beurze niet, dat is voor ‘grooter zanger[4] van volk’, je 'n kunt gij daar niet tegen, wroedzak da' je 't zijt! Ssst!... Afblijven, zeg ik! Je 'n zijt toch maar goed om alles overshoop te trekken en er toen van deure te trekken! Bon! Merci... je zij' bedankt,... ga' maar zeere voort, snikkerare!

En lijk een slunsewijf, met een rost katje als in heur nekke gegroeid van 't danig lange dragen, en met schoe'n versleten op hunder tandvleesch, liep ze verjogen van kraam tot kraam; en met d'handen op heuren buik geplakt lijk de boerenmenschen, om niet genegen te zijn

(1) zonder betalen.
(2) Hoe taai van betalen dat ge zijt.
(3) joen = Brugsch voor uw. Vgl. Eng. your(r)
(4) *zanger* = Br. manier van 't fr. *genre* uit te spreken.

in den zak te schieten en geld te verteren. Zulk een jochel was dat!

- Zwijg', sprak er een luide, en dat is pertank eene die van censen weet! dat is eene die ze t' hoope heeft, zulle!

- Jaa z'! riep er een ander tegen, maar ge 'n zou 't niet zeggen, of is 't in de plooien van heur hemde misschien?

Daar bestaan zeven hoofdzonden in de wereld en Lange Loozerus, voor zijn part, was aangedaan door drie van die knapen: Gierigheid,... uit noodzakelijkheid des middels; Gulzigheid, maar dat verbood zijn zelven door de gierigheid; en Hooveerdigheid... voor wat z 'n broek betrof.

- Zie, Sophie, zei hij 'en keer, nu dat wij op onze macht gekomen zijn en dat we de stad kunnen overkijken, 'k vinde, ik voor mij, dat ik van nu voort wel een keer zou mogen 'nen nieuwen broek koopen. De kleêren maken den man en die z' heeft doet z' aan.

- Ja, antwoordde Sophie, en voor wiens z'n heiligen?.. Gaat ge nu al met 'en keer beginnen den ‘Sikaar’[1] uithangen, dè? Gaat ge waarlijk beginnen verleven[2] misschien? 'k peize... je zijt toen seffens verkocht! Hebt ge niet gezien dat de ‘cajoetsoes’ nog een keer 'en klets gekregen hebben?!

- Maar... cajoetsoe, cajoetsoe, cajoetsoe! 'k En kan toch met die slunse op strate niet meer komen, dat is goed voor thuis! zoo een triestigaard van een broek! dat 'n is toch de naaide niet meer weerd! En maar één hebben, jandauweie, 'k moet in mijn bedde blijven als j'hem vermaakt! Is 't waar of niet? Als ik hem optrekke, ne' kijkt, de flenten blijven in m'n handen. Weet je wat dat de menschen mij vroegen gister' aan de ‘Prekersbrugge’?[3] 'k zat, met permissie, met m'n

(1) fr. *chicard.*
(2) *verleven* = rente opeten.
(3) Predikheerenbrugge.

hemde door m'n broek... ‘E', Mijnheere, vroegen ze, waar is 't kerremesse, dè’?... En als ik aan ‘'t Bukstje’[1] kwamen: Ga'... Ga'... Ga' zeere naar huis, riepen de stratebrakken[2], ‘moeder bakt vischtjes’!... En 'k stond ik daar met m'n beschaamde kaken. Maar tut, tut, tut! 'k moet ik ‘molgrei’[3] een anderen hebben, we 'n kunnen daar toch niet blijven aan lappen, tappen[4] en steegeren[5]; de menschen zouden waarachtig beginnen peizen dat we gierigaards zijn! - Kijkt 'en keer Zaterdag op de markt, ei? ‘achter een goe' stoffetje’, g' hebt dat nu voor een leelijkkijkens, gauw'!... ga maar 'en keer, ge zult dat wel krijgen voor e' prijzetje... ‘'t is crissis’.

- Ja, ja, met krijgen 'n zij'-je niet, 't is bucht dat ze geven, goe' goed wordt verkocht, knees Sophie, en 't is al gemakkelijk om zeggen;... al verloren, 'k en ga niet geren naar de markt, tusschen al dat gemeen goedje van volk; dat is altijd ‘op jen affronten uit’. Verleden weke nog... 'k zei en 'k zei en 'k zei en je moet niet gelooven dat 'k me niet 'n weerde!... Maar!... Met menschen die g'heel en gansch ‘rauw zijn’ je stuikt overal tegen, en als je g'heel vol blauwen plekken staat, ze laten je toen vijveren.[6]

- Jamaar neen, als je zou koopen, en voor 'en keer... seffens betalen, Sophie; wat peis'-je?

- Och! met jen broek alsan! ligt dat nu zoodanig in 't vier? De markt! de markt! de markt! ‘'k hên den rook van d' helle daarvan’[7].

En Sophie trok op: slecht gezind en tegen heur herte... maar ze kwam algelijk terug met zes en dertig lapjes om te kiezen, van alle weefsel en kleur. Op ieder snippertje was er een waaiertje met den name

(1) Bukstraatje (Vgl. Biekorf 1932, bl. 34).
(2) gemeene straatjongens.
(3) fr. *malgré* (*tout*).
(4) brokken en stukken insteken, en gaten stoppen.
(5) tegenhouden, altijd uitstellen, traag en steeg zijn om iets te doen.
(6) er van onder varen, schuiven, gaan.
(7) Br. 'k heb er een afschrik van, 'k gerieke d' helle daarvan.

gevest: *zéphyr fin supérieur* (lijk voor een pyjama); schoone beste *poepeline* (maar dat is zeker om hemden te maken?); *broché Jacquard* voor bedspreien, (neen dat zou niet gaan voor een broek, peis ik); *crêpe flammé lourd de laine, shanting en charmelaine* in *noirnègre, nuit, grenat, marine* en *cellular blanc!* De ‘schoonste stoffetjes’ waren in ‘muizekouleur of in schaliegrijsd’, maar niets schooner algelijk dan in ‘*couleur-de-fesse-de-nymphe-émue*’! Dat was... Ooo!!...

Maar zegt dat Sophie wat mogen hooren had van al die wijfs! wel, wel, wel! ze kwam binnen g'heel verborsteld:

- Hurkt e' keer hier 't neemt uit, 't neemt uit! mijn ooren tuiten!... zuchtte ze, en nooit meer, zulle!...

Drie weken lang hebben ze liggen kiezen en kiezen en herkiezen eer ze beslist waren; en om toch zéker te zijn van niet bedrogen te zijn, moest Seppen toch nog 'en keer op z'n eentje naar 't zelfste kraam de zelfste stoffe kiezen en... den prijs bedingen.

Maar, niet-te-doene, 't was geen bie'n aan en 't was juiste... en den broek wierd gemaakt.

Seivus blonk van weelde, z'n nekke keek lijk uit een blompot van preuschheid, voor één keer dat hij in den onkost kwam! Met een ‘brokke van een hamer’ liep hij 't huis rond om al de nageltjes van de stoelen in te kloppen. Aan tafel zat hij lijk een standbeeld, op de vorenste rande van de zate om 't gat van z'n schoonen broek niet te verslijten!

Eilaas!... 't en duurde maar een ‘bakkersjaar’...[(1)] M' hoort soms spreken van stoffegoed, gelijk katoen of wolle, dat krimpt; maar dat was hier nu een broekske in *peau d'ange* van die soorte *simili-laine-de-toile-de-soie-de-mousse* die... uitrok; en die broek... groeide dat je 't zag, iederen dag een dweersvinger langer.

- Jamaar, je trekt er aan!! tierde Sophie.

- Ba' 'k en doe, brieschte Sef zenuwachtig, maar 't is een ‘akkordijon’!

(1) zes weken.

En dat stom dingen langde zoodanig uit en wierd me zoo nauwe dat 't spande rond z'n billen lijk een zwembroek. Hij stond met een nijpnaad van 'k weet niet hoe groot... tegen 't groeien! een zoom vanonder wel van twee vuisten, bah ja! wel twee vuisten hooge!!... 't Schamelste van al was nog dat er z'n vel kwam doorkijken en d'haartjes van z'n billen!!... 't was lijk een ‘bries-biezetje’[1] geworden... g'heel dat broeksken.

- Sophie! knees Józef met de tranen in z'n oogen, z'hebben ons zien komen, éi? met al ons schoon geld! we zijn er aan verbut! Gelucht!... en leelijk... Wat een ‘deerlijkaat’[2] goed is dat, 't kost evenveel als schoon goed en 't en deugt niet.

Maar Seppen rechtte hem lijk een troepe, en met den vuist in de lucht:

- Maar, potverblomme, 't zal nog eeuwiggods-lange duren eer dat 'k ik nog een anderen broek koope!

En Seppen zette hem weer neder:

Nù... hebben we mostaard geëten!... Te late beklaagd... 't is nu zoo lang of dat 't kort is.

- Neen, bulderde Sophie, je mist... 't is nu zoo kort of dat te lang is. G'hadt beter in jen broek gedaan... met uit te wasschen 't was effen! Maar dat 's joen schuld, je moest gij en keer ‘par force’ een broek hebben en seffens!!... en 't moest en 't moest en 't en kost niet zeere genoeg! Enwel-wel-wel was dat 'en dingen! en... daar zie!!... Geloof'-je nù da' je nog vele moet leeren? Geld winnen 'n is nieten, maar geld houden, geld bestieren!... ‘da' 's een ander paar mouwen!’ Geld! zegt Paulus, geld!!... geld!!... 'k heb het vergeten... maar hij heeft toch óók 'en keer van geld gesproken, 'k weet het!

('t Vervolgt)

K. De Wolf.

(1) fr. *brise-bise* = klein doorschijnend gordijntje.
(2) samenstelling van *deerlijk* en *delikaat.*

Kelvermoes eten.

(Biek. 1932 bl. 183).

STELLER wijst aldaar op de overeenkomst tusschen de Latijnsche spreuk '*lolio victitare*' (= dolik eten) en de Nederlandsche '*Kelvermoes* of *Kervel warmoes eten*, allebei met de beteekenis van *sprieteloogen* d.w.z. duizelig kijken.

De DOLIK (wetensch. LOLIUM TEMULENTUM - bedwelmend raaigras) is de eenige vergiftige grassoort van onze streken. Haar zaden zijn schadelijk voor alle dieren. Vroeger gebeurde 't wel dat het brood door dolik vergiftigd was. De bedwelmende stof in deze zaden is een alkaloïde(1), die door een schimmelziekte ontstaat. Schimmelvrije zaden zijn schadeloos!

In 't Lat. heet de plant *lolium* (vandaar Ital. *loglio*).

In 't Duitsch. *Trespe, Lolch, Taumellolch* (taumeln = tuimelen, duizelen).

In 't Eng. *darnel.*

In 't Fr. ivraie, *ivraie enivrante.*

In 't Ned. *dolik* = dol (dwaas, bedwelmd) + suff. ik.

We mogen deze plant niet verwarren met de *oote*, een havergras, niet vergiftig onkruid in de haver. Wetensch.: *Avena fatua* (fatuus = smakeloos, niet voedzaam). Ned.: *vloghaver* (= vlieghaver, verg. Hgd. Windhafer = haver waarvan de bellen slak hangen in den wind), *aat* (Friesch woord; verg. Eng. oats, Wvl. oote).

KELVERMOES of KERVELMOES is moes of wermoes (warmoes = gekookte moes: warmmoes) van *kervel* of *kelver* (metathesis). De bedwelmende planten waarmee we hier

(1) Alkaloïden zijn ingewikkelde organische stoffen waartusschen gevaarlijke vergiften zijn: morphine, cocaïne, digitaline (in het vingerhoedskruid), daturine (in de doornappels), cicutine (in de dolle kervel) enz.

doen hebben zijn de verschillende schermbloemigen die *dolle kervel* (= dolmakende kervel) geheeten worden. Het zijn:

CHAEROPHYLLUM TEMULUM (Gr. *chairophullon* = verblijdend, dronkemakend: immers *chairein* = verblijden, en *phullon* = blad, kruid; *temulum* is syn. van temulentum).

Ned.	*wilde kervel, dronkaard*, (*dronkert*),
Fr.	*cerfeuil sauvage*, *cerfeuil enivrant*,
Eng.	*chervil,*
Hgd.	*betäubender Kälberkropf.*

Deze goed op kervel gelijkende plant groeit algemeen langs hagen, onder kreupelhout enz. Ze wordt als hevig vergiftig aanzien. Geen dier raakt haar aan. In ieder geval een zeer verdachte plant.

CONIUM MACULATUM (maculatus = gevlekt).

Ned.	*gevlekte scheerling* (scheer < oudned. fr. *scaro = vuiligheid, drek; verg. Gr. *skôr*, Lat. mus-cerda = drek; zoo genoemd naar den sterken vuil giftigen reuk van deze plant); *dolle kervel.*
Fr.	*grande ciguë* (ciguë < Lat. cicuta, zie verder), *cocuasse*,
Eng.	*great hemlock.*

Een zeer verspreide, groote (tot 1,80 m. hoogte) en zeer gevaarlijke plant. Ze bevat een doodende alkaloïde: de cicutine. Het schijnt dat de Grieken het afkooksel van deze plant in den giftbeker gebruikten.

CICUTA VIROSA (virosus = giftig).

Ned. *dolwortel, dolle kervel, waterscheerling.*

Een van de vergiftigste planten van onze streken. Groeit in moerassige veenstreken, Antwerpsche en Limburgsche Kempen, en is uiterst zeldzaam in West-Vlaanderen.

AETHUSA CYNAPIUM (cynapium = hondspeterselie: Gr. *kuôn, kun-* = hond, Lat. apium = selderie, peterselie)

Ned.	*hondspeterselie* (= slechte peterselie), *wilde peterselie, kleine dolle kervel.*
Fr.	*petite ciguë, faux persil.*

Een giftig onkruid in moestuinen: wordt altemets met peterselie verward. Deze plant werkt eveneens bedwelmend.

Welk een van deze planten wordt nu bedoeld in ‘kelvermoes eten’? Mijns inziens vooral de gevlekte scheerling (Conium maculatum): veel meer verspreid dan de waterscheerling alhoewel iets min giftig, veel giftiger dan de wilde kervel en de hondspeterselie, werd deze plant van in de hoogste oudheid door de giftmengsters gebruikt. In de volksgeneeskunde van vroegere jaren werd deze scheerling aangewend tegen allerlei ziekten: borstkwalen, vallende ziekte, maagkanker.

Buitengewoon lezenswaard is de bijdrage die Dodoens in zijn Cruytboeck over den scheerling geschreven heeft.

JOZEF DE LANGHE.

Onze fruitdieven.

De valsche m u s s c h e roept: Dief, dief!
Bewaakt uw krieken, vrienden lief!
of anders raakt g'op korten tijd
al uwe rijpe vruchten kwijt.
In Gods naam schiet op mij toch niet,
'k en steel ik geen', 'k en mag ze niet!
Alzoo is 't dat de mussche spreekt,
wijl 't sap nog van heur bekske leekt.

De slimme m e r e l komt alleen,
houdt geen gerucht en maakt hem kleen.
Al duikenekken langs den grond
loopt hij het frenzenbedde rond.
Hij doet zijn buikske een zielemis
en, als hij wel verzadigd is,
dan vlucht hij schettrend door de heg
als zeid' hij: 'k Ben met 't beste weg!

De dwaze s p r e e u w e n komen op
in bende en vallen in den top
der kerslaars, kriewlend van genot.
En schiet g'er vijve-zes kapot,
van korts naardien; - 't en helpt toch niet
't is weer al spreeuwe dat men ziet.
Zij komen weer van verre en naar
als of 't naar een begraving waar'.

E.D.B.

Het hof van Marhem te Dottenijs.

EENE der oudste hofsteden van Dottenijs is het hof van Marhem of van Breda, nu bewoond door Adolf Vandamme. Zijn geschiedenis klimt tot in de 13e eeuw op.

In 1263 werd de hofstede, omtrent 24 Rijselsche gemete groot (een Rijselsch gemet = 1 Ha. 24 a. 77 ca.), door de eigenaars, Boudewijn van Rumbeke en zijn echtgenoote Elisabeth en Petronilla, echtgenoote van den heer van Meenen, met alle rechten en heerlijkheden verkocht aan Beatrijs, de weduwe van Willem van Dampierre, tegen 20 Vlaamsche grooten het gemet.

In December 1264 schonk Beatrijs de hofstede aan het Cisterciënser Nonnenklooster van M a r q u e t t e bij Rijsel, met last een kapelaan te onderhouden, die dagelijks, voor de zielerust van haren echtgenoot en van haar zelf na haren dood, de mis der overledenen zou lezen. Deze stichting werd bevestigd door de gravin Margareta in 1264 en door Sint Pieterskapittel van Rijsel in 1350.

De naam Marem of Marhem is voor de eerste maal vermeld in een oorkonde van 1411, toen twee nieuwe gemeten bij de hofstede gevoegd werden.

Eenige namen van oude pachters zijn gekend: ‘Louis Herman, pachter van desen tijd’ (rond 1550) staat er op een oude balk van 't woonhuis; in 1601-1621, Jan de la Becque; in 1727, Jan-Frans Bourgois; in 1757-1780, Jacob Delneste, echtgenoot van Johanna Delcroix.

In 1780 ging het leen over aan Pieter-Frans Glorieux, echtgenoot van Maria-Johanna Plankart. De pachtbrief geeft als uitgestrektheid der hofstede: 27 gemete, zes honderd lands. De pachtprijs bedroeg 800 gulden(1).

(1) Volgens de stukken berustende in de Archives Départementales du Nord te Rijsel: Titre des Biens appartenant à l'abbaye de Marquette au village de Dottignies, XXX, 93, f. 461-476.

De huizingen werden, na een grooten brand, in 1813 weer opgebouwd.

De familie Glorieux beging de boerderij op Marhem tot in 1889; sedertdien is 't de familie Vandamme die er op woont.

De hofstede werd in den Franschen tijd als ‘zwart goed’ verkocht en was eigendom achtereenvolgens van J.B. César Paulée van Parijs, van den prins de Tarente et de Talmont, hertog de Tremoille, en eindelijk van den graaf de Pas de France, den tegenwoordigen eigenaar.

A.V.N.

Uit het Ypersch Volksleven.
Volksgeneeskunde.

(Vgl. Biek. boven bl. 185).

S p r o e t e n . - Aan de meiskes die hun smoeltje met sproeten bepereld hadden, gaf men den raad hun aangezicht te wasschen met ‘meischen dauw’. Die door de zonne bruin gebrand was (in dien tijd was de *sunburn* nog in de mode niet!), kon zijn vel met keernemelk weer klaar wasschen.

Z w e e t v o e t e n . - De alom geprezen remedie was: zijn voeten omwinden met blauw lijnwaad.

V e r b r a n d h e i d . - Gewone middelen daartegen zijn: koud water, lijnzaadolie, petroleum, bruine zeep en boterbrijne.

W o r m e n . - De kinders, die met wormen geplaagd waren, kregen wormtabletten, doch alleenlijk op den vrijdag, want het is maar op dien dag dat de wormen in werking komen.

W o r t e n . - Worten (wratten) op de vingers verdwenen met ‘nuchter spuwsel’ ofwel met een soort van kruid waarvan men de melk op de worten uitperste. Dit kruid wordt door het volk *ciliadona* geheeten.

V i j t . - Die den ‘vik’ (vijt, fr. panaris) had aan zijn vinger, moest hem doppen in warme keernemelk.

B l o e d s p u w e n . - Wie nog bloed gespuwd had, moest, zoodra hij een zoetigheid in de keel gewaar werd, een glas azijn drinken; dat was een afdoende middel.

A f l o o p . - Die leed ‘van den dapperen’ moest weegaardzaad (weegbree, fr. plantain) drogen en het koken in melk; dit mengsel dan door een zeefde afgieten en den drank warm uitdrinken.

K o r t b o r s t i g h e i d . - Menschen die ‘aan den asem gepakt’ waren, konden door het volgende middel best geholpen worden. Men keerde eene tas (jatte of spoelkom) om, daarop legde men een blauwen schorteband dien men in brande stak. De lijder moest met den mond er boven liggen en den rook inademen.

M.C.

De Kortrijksche brouwers in staking (1424).

In 1424 verkegen de Kortrijksche wetheeren een octrooi van den graaf, waarbij zij de accijnzen op het bier mochten verhoogen. Toen ze de verhooging wilden toepassen, gingen de brouwers in staking. De wetheeren zonden hunne dienaars naar de brouwers der omliggende gemeenten met de boodschap: dat zij in aller haaste hunne brouwten naar Kortrijk zouden brengen, want de stad zat... zonder bier!

‘Item ghezent byden overeendraghene als boven, Gheeraerd de Tollenaere ende Willem Scaec, te wetene Gheeraerd voorseid te Meenen ende te Werveke, ende Willem voorseid te Haerlebeke, te Vive ende te Zweveghem, biddende de brauwers dat zij haestelike haerlieder bier leeden ende te Curtricke waert bringhen, up wel betalen, want byden toedoene vander inwonende brauwers g r o o t g h e b r e c v a n b i e r e onder tghemeene was [omme dat men dassise vanden biere by ottroy van onzen gheduchten heere hooghen wilde]’. Kortrijk, Gemeenterekening, 1424-25, f. 32.

Uit den ouden taalschat.

Coeltrecker.

IN de 16e eeuw is er reeds sprake van *Luycksche kolen, Henegauwsche* en *Bergenhenegauwsche kolen*(1). Bestond er reeds een woord om den koolmijnwerker aan te duiden? De woordenboeken zwijgen er over. Wel geeft Kiliaan: Kolen-berner, kolen-man = carbonarius, maar blijkbaar is hier de kolenbrander, de bereider der houtskool bedoeld. Toch heeft de taalveerdige Jan Coens in 1598 een woord daarop gevonden. In zijn Confutatie oft Wederlegginghe van den Biencorff (Leuven, 1598; f. 112 v.) schrijft hij, (de stelling van Marnix bestrijdend dat men niet bij de doctoren maar bij de simpele menschen het geloof moet aanleeren): 'Dits wel, ende dit volghende sullen wy moeten soecken de *coeltreckers* ofte steentreckers int lant van Namen, die seer slecht ende onwetende zijn, en noyt ghestudeert en hebben, die hebben de hemelsche wijsheyt!'

IJserkuyle.

Coens gebruikt dit woord in den zin van i j z e r m i j n , mnl. *isermine*; vlg. *steencule* (Verdam). Schertsend beantwoordt Den Herder eene opwerping van Tschaepken (f. 219 v.): 'Och hadde den Paus van Roomen geweten datter alsulcken latyser (latspijker) hadde verborghen gheleghen in de *ijser kuylen* van Luyck, hy soudese langhe hebben doen stoppen.'

Bobelinc.

Een b o v e l i n g is, in Veurne-Ambacht, een k o p w i l g e , een bollaard. 'En is lijk uit ebboveling ekkapt! - 't Vriest dat de bovelingen bersten.' (De Bo, bovenling en Loquela s.v.). In de oudere oorkonden van

(1) J. Torfs. Fastes des Calamités Publiques, II, bl. 316 (Doornik, 1862).

het Veurne-Ambachtsche staat dit woord dikwijls vermeld; in het Mnl. Wdb. bleef het onbekend.

In de Rekening der Wateringhe van Veurne-Ambacht over het jaar 1420, f. 5, lezen we: 'Item te costen ghesiin anden verschen dijc... omme... *bobelinghen* te hauwene, de poten te potene, te tunene daert nootsakelijc was.' In de Rekening over 1424: '[Betaelt] Jan van der Muelne eene huerde, thaer van eenen *bobelinghe*,...; Margriete vanden Brouke... 13. *bobelinghen* of ghehauwen (f. 9 en 10 v.). Hetzelfde woord ontmoeten we in een verkoopbrief der schepenen van Veurne-Ambacht uit het jaar 1411: '... twee ghemeiten lands... ligghende inde prochie van Pollinchove [verkocht] metgaders de *bowelijnghen* ende upgaende houd staende anden groenen dijc bezuuden...'(1).

B o b e l i n c r i j s (= takken van hovelingen) is een samenstelllng die dikwijls in de Rekeningen van de besproken Wateringhe voorkomt(2). - 'Looy Boudiin van hoye, van stroye, van *bobelincrijs*...; Heermond de Langhe... van tronken of ghehauwen, van poten, van *bobelinc rijs*.' (Rek. 1424, f. 7 en 11). - 'Item ontfaen vander pasture vanden verschen dike en vanden ofvalle vanden *bobelincrisen* boven de poten die ghepoot ziin up den verschen dijc, 8 lb.' (Rek. 1420, f. 5).

In de bescheiden der 16e eeuw is het woord gewoonlijk *bovelinghen* geschreven: 'Andries Schaeck heeft ghemact vanden *bovelinghe* te leenhove 2700. ryshoudt...' lezen we in een rekening der Duinenabdij over het jaar 1565.

A.V.

(1) Feys-Nelis. Les Cartulaires de la Prévôté de St. Martin à Ypres, II, bl. 547 (Brugge, 1881). - J. Jacobs, Het Westvlaamsch bl. 153 (Groningen, 1927) heeft van b o w e l i j n g h e n haastig b o u w e e l, b o u w e l a a r (uitgedorschen schoof) gemaakt! Oude teksten willen met voorzichtigheid behandeld worden.

(2) Deze Rekeningen, alsook de verder vermelde Rek. der Duinen-abdij (Titel West n. 28 A), berusten in het archief van het Brugsche Seminarie.

Boekennieuws

Edward Vermeulen. Tegen Sterren en Wind. Twee en twintigste boek van Warden Oom, uitgegeven door J. Lannoo, Thielt, 1932; 255 blz. Benevens den gekenden band van geluw en zwart, ook nog onder prachtband verschenen, op Hollandsch Pannekoekpapier, ter herinnering van Oomsviering.

Korte beschouwing van den Vlaamschen Strijd vanaf Rodenbach tot heden toe.

Eerst de jonge romantische strijd, overgoten van warme vriendschap en hertelijke overeenkomst tusschen al de Vlaamsche makkers. Een hardnekkige strijd tegen een W e r e l d l i j k g e z a g, dat vaste zat in handen van verstokte, verfranschte Belgen, edellieden, bankiers, magistraten, legermannen, postjesjagers en hooge burgerij. Al kleine afgoden, vrijgevig soms... uit baatzucht, almoesgevers... zonder herte. Een strijd ook, zonder erg nochtans, tegen een G e e s t e l i j k e O v e r h e i d, die over 50 jaar, klaar uit gewoonte, erg verblind stond door de stralende zonne van al de groote katten en striepemannen, benauwd was te mishagen, en boog onder den druk van leeken; een Geestelijke Overheid die eigenlijk ook beladen was en immer blijft met een strenge verantwoordelijkheid tegenover God en de Maatschappij en beducht was voor onbezonnen daden van een driftige jeugd.

Wij zien de Studenten, gelijk in 't aardsch paradijs, tot den strijd aangelokt zijn door ‘verboden vrucht’; ook gelijk de eerste christenen, zien wij ze krachten putten uit de vervolging. Een tweegevecht is het, van rijp verstand tegen geestdrift, van overleg tegen dichterlijkheid, van geld tegen ideaal. En dat alles om rasfierheid te kweeken en stambewustheid in een volk, och arme, dat leefde gelijk patatten in 't veld, groeide, stierf en van niets beters wist of van niets anders meer 'n dorst weten.

Een volk vermoorden 'n gaat echter zoo gemakkelijk niet en 't moest er van komen: de ‘reactie’ kwam. 't Volk schoot wakker, het Socialismus, al den eenen kant, goddeloos en stoffelijk, stak den kop uit; de Vlaamsche Beweging, geestelijk en met hoog ideaal, rees op al den overkant. Het Socialismus wrocht met haat; de Vlaamsche Beweging, bespot, tegengewerkt en eindelijk gehaat, 'n kon ook van die ondeugd niet afblijven. Haten 'n is niet christelijk maar is menschelijk en sedert de komst van Rogier van St. Quentin, dien ongeluksvogel uit Frankrijk, was er toch zooveel te veranderen, zooveel onderste-boven te keeren. Haat riep haat!... Een

eerste inwendig gevaar voor onzen strijd, want, kost wat kost, Vlaanderen moet Gods Vlaanderen blijven!

Alle Vlamingen 'n zijn echter niet even christelijk, v e r d e e l d h e i d volgde... dus ook v e r z w a k k i n g .

De oorlog kwam met al z'n rotte gevolgen: een centralisatiemacht van België ontstond, met een oven waar men vruchteloos trachtte een ‘Belg’ uit te krijgen, waaruit - tegen Brussel's wil en dank - gestadig maar een Vlaming kwam gebakken, ofwel een Waal, ofwel een Duitschman, ofwel ook nog een soort van ovenjong! entwat dat noch dit noch dat 'n was, een misbaksel, een groote k..., een aangebrande knuiste!... Zulk een oven moet en zal barsten vroeg of laat, tut-tut!... Geen ovenjongen meer, Vlamingen wel, en Walen en Duitschers elk met z'n eigen zuiver wezen, als staatsburgers van België... als 't niet te laat 'n is.

Intusschen heeft de ‘Brusselsche Coalitie’ met al z'n doodstraffen, broodroof, dwaas tegenmanifesteeren aan den Yzer, dom gendarmgeweld te Hasselt, soldatengesleep, matrakken en onrechtveerdige rechtbanken, olie op het vuur gegoten; door haar schuld het nationaal gevoel naar den duivel geholpen en 't *Wereldlijk Gezag* om zeepe gezonden! Brussel heeft z'n eigen ruiten ingegooid, maar dat is nog een kleen ongeluk. Wat erger is, 't is dat in eigen rangen a f v a l l e r s te vinden zijn, die Brussel nog een handje toesteken, van die mannen met natten vinger, totetrekkers die hen laten muilebanden en medeleiden en dat al voor een lintje, een vestelingsje, een Leopoldsorde of een hoogen post. Dat alles baart misnoegdheid, meer nog: V e r b i t t e r d h e i d . Nog een inwendige kwaal en toch zulk een slechte raadgeefster! Een volk dat verbitterd is, heeft z'n gezond oordeel verloren, 'n voelt geen waarheid meer, gaat naar bloedvergieten en broedermoord.

Is het te verwonderen dat de Geestelijke Overheid, met hare schrikkelijke verantwoordelijkheid, tegen twist en tweedracht, en... *communisme* te velde trekt. Het volk nu, dat niet meer oordeelt, dat niet meer onderscheiden kan, zoekt en vindt in de Kerk een nieuwen vijand en wordt door 't ‘anticlericalisme’ jammerlijk meêgesleurd. Wat heeft dat al met Vlaanderen te maken? Wat is 't vlaamsch daarmede gewonnen? Voor mij, schreeuwt Warden Oom, mag Vlaanderen vergaan, is 't dat zijn geloof verliest!

En is dat wel noodig al die verbittering? werpt buiten al wat ons verdeelt, samen staan wij sterk en verdeeld 'n kunnen wij niets!

Hoe jammer, hoe doodjammer dat onze strijd, over een tijd-spanne van 50 jaar zoo broederlijk, zoo eensgezind gestreden... nu, sedert den oorlog, zoo jammerlijk verzonken ligt in een warboel zonder weergâ.

Dat is nu al uiteengedaan op z'n Warden Ooms, met een romanskleedje omwonden, zoodat het verstaanbaar is ‘voor ons volk’ en verteerbaar wordt voor Jan en alleman. Voorwaar een ‘meditatieboek’ voor grooten en kleinen, vriend en vijand.

K.D.W.

- Fr. Th. Ronse. Les fonts baptismaux de Zedelghem et les fonts romans tournaisiens du XIIe siècle. Sint Andries Abdij te Lophem (bij Brugge). 1930. 75 bl. met vele afbb. = Fr. 10.

Dit boek is een bijgewerkte vertaling van Schrijvers merkwaardig opstel: ‘De Romaansche doopvont van Zedelghem’, destijds in het ‘Bulletin des Commissions royales d'Art et d'Archéologie’ (1925) verschenen. Hier werd oorspronkelijk werk geleverd. Schrijver heeft vooral getracht de zinnebeeldige voorstellingen, die de doopvont van Zedelghem versieren, uit te leggen. Daarin wijkt hij meer dan eens af van de verklaring door wijlen kanunnik Andries in zijn ‘Monographie des fonts baptismaux de Zedelghem’ gegeven. Met klemmende redenen bewijst hij zijn stelling en voert ter staving de vergelijking aan van dergelijke voorstellingen op andere doopvonten (Winchester). En met niet minder een scherpzinnigheid komt hij er toe den ouderdom van de vont nauwkeuriger te bepalen: daartoe wijst hij o. a, op den vorm van den mijter bij St Niklaas op een der voorstellingen, daar aanwezig. Dit boek is verlucht met 89 afbeeldingen, waarvan de meeste bij het eerste opstel niet gevoegd werden. Met diepgaande oudheidkundige kennis en ‘con amore’ heeft pastoor Ronse de merkwaardigheid van dit kunststuk uit zijn kerk in het licht gesteld.

J.D.

Mengelmaren

Begraven met Scilderie.

(Zie ‘Biekorf’ 1931, bl. 299, 331-334).

‘Op den 25. overleed binnen *Brussel* in den ouderdom van 59 jaren, de Heer *Cottereau*, Marquis *d'Asche*, Erf-Standaartdrager van 't Leenhof van *Braband.* Deszelfs lyk was tot *Asche*, twee uuren van *Brussel*, begraven; en alzo hy de laatste manspersoon van die familie was, alleenlyk twee dochters nalatende, droeg een Heraut der Wapenen het W a p e n van die familie, en driemaal geroepen hebbende, of'er nog iemand van dat Huys overig was, en daar op geen antwoord krygende, wierp hy het op de doodkist i n s t u k k e n, en het wierd met het lyk begraven’.

(‘Europische Mercurius’ van het jaar 1725, XXXVI. Stuk, II. Deel, bl. 138).

Medegedeeld door
J.D.H. van Uden,
Haarlem.

Een Vrijdagsche Paternoster.

Een onschuldig lam van drie-en-dertig jaren,
Judas had hem verkocht, de valsche verrâre!
waarvoor hij drie-en-dertig penningen had.
Op eenen Goeden Vrijdag
dat Jezus in de bittre passie lag
met doornen bevangen,
met bloed verstrangen,
Maria kwam daar gegangen,
Ze zei: 'O Kind, ge ligt hier zoo heet
in uw bloed en in uw zweet,
noch gezalfd noch gebonden!'
Is er nu iemand die dit gebed
driemaal daags lezen zal
drie dagen voor zijn ende,
God zal den engel zenden
drie uren vóór zijn dood:
Zijn zonden zijn vergeven
Al waren zij nog zoo groot.

Geh. Oost-Nieuwkerke
Werkbie.

Ploegstoker.

De ploegstoker is een steker die langs den ploegsteert ligt en dient om de eerde van de scharre af te stekken als er entwat blijft stroppen, als ze eraan plakt lijk in zwaar land of als ze de vette inrijen.
Uitkerke.
H.F.

- Gij zult nog te late komen in 't Laatste Oordeel!
- Ah! de die moeten mee met de wandelende Jode!
Brugge.
G.M.

Een schortje spannen.

'k Ging naar de fruitmarkt, woensdag, bij Lietje om keersen. 't Begon te regenen - een salâregentje nog maar - en Lietje, benauwd voor de schade aan zijn fruit, zei met den bibber in zijn stemme: 'Och Onze Lieve Vrouwtje, spant er joen schortjen over!' te weten over zijn fruitkraam.
Brugge.
A.V. W

Beesten laten aanbranden.

Als een veekoopman - nen ‘beestenmarchand’ - zijn aangekochte beesten niet en trekt of niet en laat leveren, en dus niet en betaalt, dan hoort ge:

- Pooteghem en heeft de beesten van Sanders niet willen trekken, hij heeft ze laten a a n b r a n d e n !’
Lisseweghe.
A.V.W.

Bakstjeskraker:

d.i. een drinkebroer, een nachtuil, een pekker:
- Ze waren weeral te gare te Kamiels, die b a k s t j e s k r a k e r s , en bleven er tot een gat in den nacht.
Vlisseghem.
A.V.W.

Lochtingvoeten:

dat zijn groote voeten, oorlogschepen, plakpooten. Iemand die daarmee besteld is heet: een s e l d e r i j -t r a p p e l ê r e . Alzoo verstaan we de zegswijze die ik alhier opving: Den die'n zou kunnen geld winnen met s e l d e r i j t e t r a p p e l e n !
Kortrijk
V.B.

Vragen en antwoorden.

VASTENSPISE. - 'k Leze in de Rekening van Heinric Popjensone, rentmeester van Zeeland Bewesten Schelde, over 't jaar 1342-43 dat hij 718 ponden verteerde te Binche ‘des Dinxendaghes vor sente Valentijnsdach... omme alrehande p r o v a n c h e j e g h e n s d i e v a s t e n e , tot mijns heren behoef ende miere vrouwen [de graaf en gravin van Henegouw]’ en verder nog 120 ponden voor 6 last buckincs (gerookte haring) tot ‘p r o v a n c h e j e g h e n s d i e v a s t e n e ’. Aldus in de Rekeningen der Graven en Gravinnen uit het Henegouwsche Huis, uitgegeven door H.J. Smit II, bl. 380 (Utrecht, 1929; uitg. van het Hist. Genootschap). P r o v a n c h e j e g h e n s d i e v a s t e n e stemt hier m.i. wel overeen met de hierboven bl. 46 vlg. vermelde v a s t e n e l e i f t u c h t e n en v a s t e n s p i s e , en mag er als een omschrijving nevens gesteld worden.
V.

[Nummer 8]

Der ouderen wijze strengheid.

- **A**LS ge niet fraai en zijt, ge krijgt van de martemenee!

Vaders bedreiging stemde ons, kinders, seffens tot gewilligheid en wijsheid; 't was uit van met den kop te spelen, want... we wisten hem hangen aan de schouwe, den ‘martemenee’ - of de katjeporre, de poetse, zooals ze elders zeggen.

En ook de meester in de school had zijn roe, zijnen stok of zijn latte, die 't begin was van de wijsheid, als goedheid en redelijkheid niet en hielp.

Beschaving bracht verzachting in de zeden: verteederde ouders beschouwen de roede als een onmenschelijk werktuig; wijsgeerige opvoedkundigen en verlichte wetgevers verbannen ze als een onwetenschappelijk leermiddel. De kinderen blijven verstoken van de ‘weldaad der roede’; ze mogen kwintig, ongedurig en koppig zijn: plooien kost-wat-kost en leeren ze niet meer, en vader en moeder en meesters klagen en verdragen.

Er is een troost en 't is dat het vroeger ook nog alzoo geweest is, en... dat de wereld nog draait. Over meer dan driehonderd jaar heeft de groote volkschrijver, Pater Jan David, daarover vrijmoedig zijn herte gelucht. Hij spreekt van ondervinding, want hij heeft jaren lang met ouders en kinders omgegaan. Hij was achtereenvolgens bestuurder van de Weezenschool te Kortrijk, pastor van de parochiekerk, rector van het nieuwe College in dezelfde stad, bestuurder van colleges en zondagscholen in Brussel en Antwerpen. De ondervinding leerde hem de wijsheid van de gewijde spreuk: 'Die de roede spaart, haat zijn kind' of 'Spaart den berk, gij haat uw' kinders' zooals Gezelle ze overdicht in zijn *Betula Alba*.

In zijn Christelijcken Waerseggher, bij Plantijn te Antwerpen in 1603 uitgegeven, zegt P. David (bl. 4): Alzoo is de vreese van de p a l m e t t e oft f e u r e l [1], ende vande roede, den kinderen het beghinsel om tot wijsheydt, deughdt ende gheleertheydt te gheraecken. Ende niet alleen en houdt men de ionckheydt (soo in huys als in schole) in bedwanck ende goedt officie, doort ontsigh der castijdinghe, de roede om hoogh, ende meest aende s c h o u w e [2] stekende: maer daer mede houdtmen oock een ghemeynte in goede orden.'

En de Christelijcken Waerseggher doet verder (bl. 154) heel plezant uiteen hoe de nature zelf ''t geweste' aangewezen heeft w a a r men de kinders moet slaan: 'Daer-om seyt Salomon wel: De sotheydt is in t'herte des kindts ghebonden: ende de roede der onder-

(1) P a l m e t t e = palm-maete, palmatorie, Lat. palmatoria; bij Plantijn: Plack oft palmaet = instrument d'un maistre d'escole pour frapper à la main. Dus: strafwerktuig van den schoolmeester, Nnl. p l a k , Mnl. palmentere, palmatorium, Vgl. De Bo: plamate, plamette en palmette. - F e u r e l : van Lat. f e r u l a , Fr. férule; niet vermeld bij Kiliaan noch Verdam.

(2) Blijkbaar zelfde zin als verder p o o r t e . Vader Cats gaf denzelfden raad: Wie kint of muylen straffen willen, Die slaet ze niet als op de billen.

wijsinghe salse van daer drijven[1]. Het is even wel een wonderlijcke saecke, waer Nature ghewesen heeft, datmen de kinderen mette roede smijten[2] soude, om wijs te worden. Niet op t'herte, daer de sotheydt rust, (soo wij ghehoort hebben) maer ter contrarie sijde, al op een ander gheweste, *op t' fort van portegale*[3], verre van t'hert, soo t'ieghelijck kennelijck is. Als oft de wijsheydt daer achter sate: ende dat soo, met daer op te slaen, de wijsheydt van daer verschuyvende, ter herten-waerts trock, daer sy van rechts-weghe toebehoort, de sotheydt van daer doende verhuysen: ende als oft de kinderen deur sulcken middele tot verstandt en kennis quamen.'

En verder (bl. 159) besluit hij: 'Daerom, siet eens, wat een groot quaedt canmen met de weerde van een cleyn roeyken beletten, alst in tijden en stonden ghegeven wordt.'

Maar de Waerseggher klaagt ook putten in de eerde, omdat de 'moderne' ouders van zijnen tijd hunne kinders niet en durven noch en laten straffen. 'Het is een groot ghebreck heden - s'daeghs in d'oud ers, dat sy somtijdts aen de school-meesteren bespreken, datmen hun kinderen niet en smijte: ende dies grooten ondanck weten, als syse souden castijden. Jae ook van daer trecken, ende soecken eenen meester die de kinderen *met eenen vosse-steert gheesselt*[4], soo

(1) Stultitia colligata est in corde pueri, et virga disciplinae fugabit eam, Prov. 22, 15.
(2) S m i j t e n in Mnl. = slaan.
(3) Schertsend wordt p o o r t e g a l e , met toespeling op p o o r t e , gebruikt als benaming voor achterste, aars, en p o o r t e g a e l s c h e v y g e n voor drek. Zie Verdam Mnl. Wdb. s.v. portegale en vergelijk Naar portegaal gaan = naar bachten gaan (De Bo) en de samenstelling Vijstpoorte bij Anna Bijns.
(4) "Met eenen vossenstaert corrigeren" d.i. op iemand eene schijnstrafoefening of zachte bestraffing toepassen. Verdam, Mnl. Wdb. v° Vossenstaert. Vgl. pluumstriken, Nnl. pluimstrijken, en het duitsch Fuchsschwänzen = fr. cajoler, caresser, flatter. Ook nog Vosswanter = adulator, vleier bij Kiliaan.

ick eenen gheweten hebbe: ende met sachte palmen strijcke, en schoon toe-spreke, oock als sy een goede straffe en scherpe roede verdient hebben (bl. 158).'

Die zwakheid van ouders of meesters is een plage geworden onder 't land, zegt P. David. 'Van waer comt anders dat ghemeyn sprek-woordt, onder sulcke ouders:

> Smijt, die ghij t'eten gheeft!

Ende onder de meesters heden-s'daeghs:

> Smijtt' ick:
> quijtt' ick;

dat is, will' ick de kinderen castijden, soo en behoude[1] ick niet een (bl. 159).'

Hoe ondankbaar zijn soms naderhand de oud-leerlingen, wegens een kleine en dan nog welverdiende straf. P. David moet het ook ondervonden hebben en hij lucht zijn herte daarover in zijne Christeliicke Spongie der Quader Leden van 1607[2]. Hij vertelt daar van den heiligen martelaar Cassianus, den patroon van de scholieren. Omdat hij in zijn geloof standvastig bleef, hebben zijne heidensche schoolkinderen hem ter dood gebracht. 'Sy hebben hem met hunne tabletten, leer-berdekens, ende ysere schrijf-priemen... al het lijf over doorsteken ende doorscheurt...'

En nu stelt P. David de vrage: 'Dat is voorwaer eenen goeden heiligen patroon van alle scholieren, maer seer quade ende ondanckbarighe discipelen.' - Het bittere antwoord luidt: 'Dat is waer: soo mender noch veel vindt, die qualick bekennen, ende qualicker bewijsen met danckbaerheyt, wat weldaden sy van hunne meesters ontfanghen hebben, ende meer achten oft *langher onthouden*, *eene kleyne straffe*, die sy meer dan dobbel verdient hadden, dan allen den arbeyt, sorghvuldicheyt, ende vaderlicke liefde, die sy hen betoont hebben, om mannen met eeren daer af te maken.'

(1) Q u i j t t e n = kwijten, kwijt spelen, verliezen. Vgl.: Hij heeft al zijn geld g e k w e t e n (Brugge).

2) Wij gebruiken de tweede uitgave van 1622 T'Handtwerpen, by Jan Cnobbaert, bl. 55-56.

***

In die tijden was het strafrecht niet teeder tegenover minderjarigen. In 1592 veroordeelden de Kortrijksche wetheeren een jongen landlooper om door zijn vader in het openbaar op de markt met roeden gegeeselt te worden[1].

De geest zelf van de strafwetgeving is hard en streng, en keurde het kastijden van onderdanen goed.

De groote rechtsgeleerde, Joost de Damhouder van Brugge, schreef daarover in zijn bekende *Practycke in Criminele Saken* een afzonderlijk hoofdstuk: 'Het CXLI Capittel. *Van Castimente*'[2]. Hij zegt het volgende: ''t Gebeurt dickwils, dat men yemant quetst bij Castiment, oft in 't kastijden van sijn Ondersaten, de welcke Quetsure niet altijts Injurie is, oft schade, want sy dickwilder deucht is, dan Injurie, daerom moet ghy weten: In dien dat den Vader sijn Sone kastijdt met Roeden; (alwaer 't oock totten bloede) oft een Voocht sijn Weese; oft een Man sijn Wijf; den eenen Cousijn den anderen, den Groot-heer, oft Grootvader sijn Neve, den Meester sijn Knape, den School meester sijn Discipel; oft oock eenich ander Overste sijn Ondersate, met sulcke intentie ende meeninghe, dat hy sijn Delicten wille corrigeeren, ende hem daer door beter maecken, ende vreese aen-doen, om sulcke Delicten oft ander, niet meer te perpetreren, maer om hem daer door tot den wegh der deuchden, ende tot obedientie te brenghen. Sulck kastijden en doet den ghecorrigeerden geen Injurie, maer gheeft hem materie ende occasie van deuchden, ende verleent hem een salighe Medecijn ter Zielen.'

'k Sluite met een treffend beeld uit een 'Sermoen over de opvoedinge der kinders' van den beroemden volksprediker van Weenen, P. Abraham a Sancta

(1) Biekorf, 1929, bl. 132-133. - Vgl. het strenge optreden derzelfde schepenbank in 1582 tegen een jongen van veertien jaar, aldaar bl. 347-348.

(2) In de uitgave van Rotterdam, bij Pieter van Waesberghe, 1650, op de blz. 238-239.

Clara († 1709): het stuk is meegebundeld in zijn *Judas der Ertz-Schelm*. ‘Gij ouders, roept hij uit, gij doet entwat te veel en entwat te kort: gij en straft uwe kinders niet genoeg en gij ziet ze te geern. Gij hebt voorzeker nog 't vertelderke gehoord van: 't Gebeurde ne keer dat al de boomen te gare kwamen en dat ze op dien houtenen rijksdag een koning uitkozen; 't grootste getal stemmen was voor den olijfboom, den vijgeboom, den druivelaar en al de andere: van den b e r k e b o o m en spreken ze niet. Eiwel, hadde 'k ik daar moeten zijn en meugen meekiezen, ik hadde vaste en zeker den berk tot koning gekozen: want g'en kunt niet gelooven hoe roemweerdig dat hij bestiert, vooral in 't kweeken van de kinders.’

K. RUYSSCHE.

Den 25^{n}, sterfdag van L.L. De Bo.

De soete compagnie.

De ‘Eur. Mercurius’ van 1726, deel II, blz. 157, bericht het volgende:

‘Alzo de Zuyker - Rafineerders in de *Oostenrykze Nederlanden*, en voornamentlyk tot *Antwerpen*, niet in staat zyn om zo veel als men nodig heeft, te leeveren, en men geen Suyker meer uyt Holland wil trekken, was tot *Antwerpen* eene Maatschappy opgeregt, onder den naam van *de Soete Compagnie*, dewelke een schip van *Ostende* na de Indiën wil zenden, om suyker te halen, en in die stad te rafineeren, waar toe de Magistraat aan deselve een huys gegeeven heeft, zullende tot dat werk gestadig 80. persoonen worden gebruikt. Ook sprak men van 't maken van Zoutkeeten, en het Zout direct uyt *Spanjen* tot *Ostende* te doen komen, om het te *Brussel* te rafineeren, en voortaan niets uyt *Zeeland* te ontbieden, zo als men tot nu toe gewoon geweest was’.

Haarlem.

J.D.H. VAN UDEN.

Mensch.

'*Nonne Deo subjécta erit ánima tua*?' (Harpzang 61-1).

IJdele wijsheid,
't wijszijn waar de trotschheid trommelt!
waar de mond zijn hooglied schalt van:
NON EST ALIUS![1] *groot dat ben ik!*
wie, wie is er die aan mij kan?
.....
Meet uw grootzijn,
toogt 'et, waar verborgen kracht ons
aarde schudt, de zee bevangt, en
't brooszijn van ons menschenwerk ont-
wricht en neêrhaalt! -
Schamele mensch toch!
gij die roekeloos God kunt missen,
gij die zoudt den hemel doen springen,
en och arme! niet 'n weet, *al-*
waar, of *hoe*, ge moet beginnen!...

Mensch, mensch, macht en onmacht, waar de macht nog,
al uw macht, de macht van God blijft!
Sine tuo Numine
nihil est in homine[2]!
.....
Wilt, en doet de bezekes bleuzen langst mijn wegels!
spreekt, en doet de truizekes loeren uit mijn houtloof!
geeft den boom zijn zomerkleed, en zet hem 's winters
in zijn doodhemd!
stremt, stremt den IJzervloed, en in de breedte
van dien trog, kneedt hem zachtekes weêr tot water!
tooit dat water, tooit 'et met zijn monkelend kruid, en
d'herten van zijn wompelblommen! ademt, ademt,
rimpelt den hemel over die vlakte! rimpelt en breekt hem,

waar alboven, duister of blauw, dien hemel vastblijft!

***

Snapt uw snoer, en
rijgt[3] aaneen de beurten van Gods jaargetijden!
ment[4] de mieren uit de donkere wortelpezen
van dien braamhut!
zet den weefstoel voor 't geducht 't onhebbelijk slimzijn,
spiedend hier uit 't groen van d'hagen!
gij, mensch, bestiert zijn werk, en met den morgend,
doet 'et reesemen onder 't korrelen
van zijn glariënd eêlgesteente!
Zendt de bietjes naar mijn linden! hangt z'op 't bloeiend
openstaan van al die stoorende wierookschaalkes!
o de bietjes!
maakt ze zwanger met de zwaarte van hun zeemvocht!
overlaadt ze met de bollekes van hun stuifmeel![5]
doet ze waken bij de weunste,
koelte spreiden,
waar ze met hun zinderend vlies hun lijf bewaaien!
jaagt die peurende lekkerbekskes, nu zoo rustig,
jaagt ze later, lijk èn driftzee, zot en zwormend,
naar hun nieuwgekeurd verblijf, de verschen inzet
van hun zorgend neerstig voortdoen! -

***

Taalt de tale aan 't vogelvolk hier, dat mijn huis kent!
leert de meeze heur nestje breien, leert z'heur jongskes
't aas bedeelen in de diepte van mijn wulge!
lost de lijsters, zweept de zwaalmen, spreekt, en schudt de
meuziën[6] uit, verschaft hun 't wriemelend speelgejoel,
't laatste van den dag in meêdoet, onder 't sluimeren waar
van mijn tronken!...
Gij, mensch, die
huis en halle en hof in gloeiende pracht kunt zetten,
gaat ons blekkende luchtje ontsteken, 't levende luchtje,
wikkelend speurloos deur de wakte van de weiden!
Zegt: '*ik wil*', en enkel uit uw menschelijk *willen*,
niet,... van al dat *iet* kan worden!

***

Wenkt den regen, wijst en wilt, en stopt zijn bronne!
roept de sneeuw bij 't wiegend wemelend welgezind-zijn
van heur vlerken!
snijdt en siert dat zuiver dons tot pronkstuk van ons
meetgestalten!
dekt er meê, begraaft er onder, veld en voetpad,
waar, onthutst, verzeilden hoogmoed, staart en stilhoudt!

***

Gaat en tuurt[7] naar 't hoog ontstaan van d'hagelsteentjes!
trekt de dompen uit de moeren! spant de droogte op
land en lanen! doet den wind zijn tochten vinden!
breidelt de zee!
krempt de mane, vernieuwt heur beeld, en zet heur volzijn
zonder schragen boven den afgrond!
Bluscht de zonne, bluscht z'in 't vier, schildert de lucht, en
doezelt hem dood in 't zwijgend deemsteren van den avond! -
Reekt[8], reekt, vat de sterren, werpt die werelden
al deureen, en houdt z'op 't wielen van hun drijfjacht,
't hemeldansen, waar ge zelve als
nieteling meêdraait! -
Slaat den bliksem uit zijn schuiloord, sprietelt zijn straal, be-
laait de wereld, rokkelt den donder van onder zijn laken,
geeft den deun op van zijn daverend kraakgerucht, dat
holderdebolder botst en tuimelt, robbelt en wegblendt![9]
.....
Stijgt, mensch, en steekt bij 't stijgen, steekt de stalen
valdeure open, van die ruimte, waar Gods macht ge-
stapeld zit, oneindig blijft, en ongenaakbaar! -

***

Daalt, mensch, en achterhaalt 't geheim van 't leven!
stort 'et in mijn lochtingkindekes, die met nesschen
dauw ontnuchterd, en bij 't schichten van hun oogskes,
lachen, groeien, spreken van God, waar
gij vernestelt in uw verstand, waar al uw wijsheid
machteloos stom blijft! -
Trotsche mensch toch,
buigen moet ge, nederig buigen voor ne gersstaal!

***

Drukt het weêrbeeld in uw brein[10] nu, van 'tgeschapene!
doet de wereld uw oogen vullen,
waar hij wonderlijk binnentert, en bij zijn ingaan,
even wonderlijk buiten blijft! -
Horkt, en doet de gangen galmen, waar 't geluid zijn
dreven trekt tot aan de ziele!
zet den wassenden wervelstam, wiens takwerk long en
hert beschut, en
roept, bij 't rompelen van uw voorhoofd, roept en juicht: *mijn vleesch herbloeit!* REFLORUIT CARO MEA![11] -

***

Mensch, wiens herte met de jaren,
ruischte, ziedde, koelde en koud wierd, o vermaakt, ver-
maakt dat herte, giet er d'eerste jeugd weêr in, die
buischt en bloed pompt!
doet 'et!...
gij die dievelinge en betrouwend, uitgelezen
voedselvocht, alvermogende toovermiddelen
op uw hoofd breedt,
en den opbrengst van dien akker ziet vergaan toch!
Gij wiens kunste en donderspille
maar geen doodwère[12] op uw dak zet!
gij die klein, als
zwakkeling op de wereld kwaamt, om zwakker, o veel
zwakker nog, uw laatste krachten uit te worstelen
tegen iemand,
iemand dat ge niet 'n kent gij, nooit 'n zaagt, en
noô zult volgen!...
't leven, mensch, 't leven is en 't leven blijft uw
doodelijk ziekzijn!
altijd onvast aan zijn draadje, schommelt de schat, de
wonnige weelde van uw gezondheid!...

***

Mensch,
honger hebt ge, wilden honger,
naar de *glorie* van de wereld!

rook 'n *voedt* niet, rook *bedwelmt!*
.....
O wat zijt, wat moet ge zijn,
als ge, mensch, u zelven zijt, u
zelven uitdiept?...
wandelend raadsel!
ongestadig en nooit voldaan!
gij 't keeraafsche van de dingen,
daar ge, mensch, bij nader schouwen,
mindert... mindert... voor uw oogen! -
gij wiens aardsch begoocheldzijn, ver-
zwinden moet,
lijk nen droom die bij 't ontwaken
scheurt en wegwaait!
Goud, geleerdheid, praal en machtroem,
blinkende verwe op
't weten en op 't voelen, ach! van
uw ellende!
Mensch, mensch, trakelend immer
met 't voorouderlijk erfgewichte,
vastgeleid aan
't zuchtend subbelen van uw voeten!
kijkend immer naar dien top, dien
eersten glans, van
waar de val, zoo plots, zoo drukkelijk,
uw geslacht trof!
hoogte onmetelijk!... diepte onpeilbaar!...
Mensch,
edel geboren, maar verarmoed!
gave geschapen, maar ontgaafd! en
grijpend, grijpend, naar Gods hulpe,
naar Gods hand, naar... JESUS-CHRISTUS!

***

O wat zijt ge!...
schepsel onder d'aardsche schepselen
't krankste, 't dwaaste!
rusteloos zoekend naar 't geluk, maar
ach! zoo dikwijls,
zoekend waar ge 't niet 'n vindt, mensch!

gij die listige slangen drilt, die
leeuwen temt, en
't menschenhert, uw eigen hert, 'n
kunt bedwingen!...
gij die vrij,
wilt en doet, wat g'in u eigen
afkeurt,
wilt en doet, wat g'op u eigen
uitboet! -

***

Jesus,
Sana quod est saucium[13]... o
Redder ons van God gezonden,
Gij, God zelf, vermaakt de wonden!
Eeuwig Wezen, Gij alleen die
ook in 't lijden,
met geluk, ons hert kunt vullen!
Gij die blijvend wat ge waart,
aannaamt wat ge niet 'n waart,[14]
om als Godmensch op ons menschheid
't merk t'herduwen, 't zaligend kenmerk
van uw liefde! -

***

God Verlosser,
't goddelijk glanzen van uw leven,
leert ons leven!
't goddelijk dulden van uw lijden,
leert ons lijden!
't goddelijk grootzijn van uw sterven,
leert ons sterven

.....

Jesus, Jesus,
Bij 't gewicht van uw verdiensten,
bij de kracht van uw genade, en
onder 't bakeren van uw KERKE,
steunt ons krankheid!
wijst de bane ons

naar 't *verloren,* 't *weêrbekomen,*
't onvergankelijk Godgenieten,
waar de liefde in God zal blijven,
vast en eeuwig
lijk God zelve!

Nieuwcappelle
A. MERVILLIE

A.M.

Eindnoten:

(1) NON EST ALIUS PROETER NOS: (Canticum Ecclesiast.) -
(2) Uit 'VENI SANCTE SPIRITUS.'
(3) RIJGEN: Buiten den zin van: *op e snoer samenvoegen*, beteekent nog vastmaken: schoen rijgen met veters, nestels of *rijgkoorden* (te Wonterghem en elders *rij-koorden*).
(4) MENNEN (vergelijkt latijn *minare*, en fr. *mener*), eigentlijk *leiden*, *bestieren*; ook den oogst of 't hooi inhalen; vandaar *mennegat*, (te Wonterghem en elders: *menegat)* = den ingang van land of meerschgrond.
(5) STUIFMEEL - 't meelstof van de blommen (fr. pollen). - De bietjes, in den korf of bak, kneeden 't met honing, en alzoo bereid, moet dat meelstof dienen tot voedsel voor 't broed.
D'oudewetsche biemelkers zeîn, en vroeger lijk nu nog, meenden en meenen de menschen, dat de bollekes, die de bietjes op hun achterpooten laân, bollekes was zijn. - Neen, 't is *stuifmeel*, geluwe, blauwendig, grijsde en donkerachtig, al naarvolgens de blomme. 't *Was* 'n komt uit de blomme niet. De bietjes stoken zelve 't *was*, bij alderdunste schijfkes tusschen de ringen van hun lijf.
't *Zeemvocht*, of suikerzweet van de blommen, vergaren ze van binnen in hun zeemblazeken, en bij hun thuiskomen spuigen ze 't uit in de raten van den waskoeke. Daar wordt dat suikervocht onze geurigen honing. GUIDO GEZELLE moet ook die bollekes *stuifmeel* voor *was* genomen hebben waar hij dichtte:

> *En d'olie t zeem het* WAS *de meê,*
> *'t groeit in ons koolzastruiken.*

(In Vlaanderen - Dichtoefeningen).
KAREL DE GHELDERE zei, en bij 't zelfste verwarren:

> *Gelijk de vlugge bie - die*
> *gelonkt heeft in de blom - om*
> *te zoeken achter* WAS *- ras*
> *vervliegt wanneer zij niet - ziet...*

Ook de GELUKZALIGE RUUSBROEC (in Chierheit):
'*Zij* (de bie) *en rust niet op geene bloeme, noch op geene schoonheid, ofte zoetigheid, maar zij trekt daaruit honig en* WAS...
(Ziet: ONZE GELUKZALIGE RUUSBROEC - (1ste Deel - bl. 14) van Groot-Vicaris. J. MAHIEU (Brugge, 1932).
(6) MEUZIE, mezie, mugge.
(7) TUREN: aandachtig kijken; bestond ook in 't middelnederlandsch.
(8) REEKEN: reiken.
(9) BLENDEN: belenden: belanden.
(10) BREIN; Benevenst *breîn* (Engelsch *brain*) had ons Middelnederlandsch nog *bregen* en *bragen.* (Vergelijkt: *rein*, *reên* en *regen*; *peil* en *pegel; dweil*, *dweel* en *dwegel.* - De g bestaat ook in 't Hoogduitsch *brägen.* - Ons germaansch woord *brein* (schedel, hersens, verstand) is verwant met Grieksch *brechmos = bovenhoofd.* Ziet bij KLUGE, FRANCK, en VERCOULLIE.).
(11) HARPZANG 27 - 10.
(12) WÈRE, weer, verweer tegen iemand of iets; vergelijkt: *gewêre* (geweer); *windewêre*; *regenwere* enz. Duitsch = *wehr, landwehr*; Engelsch = *war* (oorlog).
(13) Uit '*Veni Sancte Spiritus*'.
(14) *Id quod fuit permansit, et quod non erat assumpsit.* (uit Ant. ad Bened. - in Festo Circumcisionis).

Gierig volk.

(Vervolg van bl. 211)

OP een ander keer... Sophie was boven bezig de bedden aan 't maken, en Seivus stond van onder aan den trap te daveren op de leuninge:

- Sophie, riep hij, 'ei!... Sophie!... waar zit je, dè?!... Zeg'... zou 'k-ik nu trouwen of niet?... wat is joe' gedacht?

't Was 't allereerste woord dat hij daar ooit van gerept had, en Miete-Confiete verschoot er van...

- Wat 'konte'[1] gaat hij nu uitrichten, dacht ze, wordt hij nu g'heel-en-gansch kindsch en toppezot? Gij trouwen? vroeg ze... Wacht een oogenblik, 'k heb hier gedaan, we zullen dat toen een keer goed overpeizen.

Zoo ja, ze kwam afgestoken met een vodde en met 't vuil water; maar ze liet al seffens alles in den brand en kwam heur met een stoel, in de keuken nevens Seppen flokken:

(1) *konte* 'n is hier niet 'aars' maar (naar de grondbet. 'gebogen') = gedraaisel, verkeerde zaak, flimpe. Vgl. Wvl. = 'kontekeeraafsch' = glad verkeerd.

- Al-ha zeg' nu een keer, begon ze, wat vertel'-je gij daar nu van trouwen?

- Enwel ja, antwoordde Josephus, 'k ben nu ‘tegen aan de vichtig’[1], en dat gedacht schoot daar alzoo al met een keer door mijn kop, voor den eersten keer van mijn leven. 'k Peize... als ge moet trouwen... 't gaat tijd zijn, man, je moet je weren of 't is te late.

- Ja, sprak Sophie daarop schijnbaar onverschillig, enwel allezins niet te haastig zijn, 'ei?... Heb'-je 't nog onthouden van dien broek? Eerst goed peizen; haastig aan 't trouwen 'n doet maar een waschte of twee lijk flauw goed. Ge moet dat gedacht eerst laten moeren[2] en murven, vent.

Seppen rekte z'n beenen en kruiste z'n armen lijk Herten Heere... voldaan over z'n zelven:

- Heere der Heeren, kost en kleeren, geld op zak... is e' groot gemak! vezelde hij lijk in z'n eigen en dan met hoogmoed voort: 'k En moete maar mijn hand uitsteken, en daar hangen er tiene aan iederen vinger!

Sophie keek 'en keer overzijds en schoot in een lach:

- Gij? wel Heere jongen! Aan joen vinger?... Je zit daar lijk een kruiswegjode, vuil en ongeschoren en met een reesem scheeve tanden! Je zij' juiste van passe om achter een oude schilderij te staan en mêe verkocht te worden... Maar, e'-ja, 't is waar, als 't maar een vent 'n is, daar zijn er die met een aap op een stok óók al zouden opspringen.

En ze keek 'en keer dievelinge in den spiegel naar heur eigen gezichte... maar Seppen had 't in de mot:[3]

- E', Sophie, zei hij venijnig, je moet niet kijken, van nu voort, meistje, je kunt gij ook joen snelligheid wel dragen, je zijt te leelijk om vóór den duivel te dansen!... Ten andere: pront zijn en koopziende is

(1) vijftig.
(2) wsch. < moederen, broeien, rijpe worden.
(3) 't Br. ‘*in de mot hebben*’ = in 't ootje hebben, in 't zich hebben, vast hebben.

in 't trouwen al weinig van tel... maar die duimelinge, zie, een goe' voeringe in den broek! Geld! Geld!! dat is wat anders!

Moeder Machochel voelde dat ze met al dat trouwen in 't achterkeukentje zou gelanden; en, peisde ze: Wacht een beetje, dobbel of kwijte!... En daar ze nog al 'babbelatif'[1] was, ze ging er op los:

- Ja, sprak ze, dat 't nog een goe' ware, 'k wil niet zeggen; maar 't zijn alzoo al de onnoozele Theclas den dag-van-vandage! Als ge wilt in uwen stand blijven, Sessèf, ge zult er wel vinden: jonge springers uit den Hoogen Oremus[2] die edel genoeg zijn van bloed maar... kale van goed! De wereld is een wereld van glorie en van zeer in den buik[3]; laat ge dat volkske z'n doen-doen, ge zit met 't haar deur uwe mutse in een-twee-drie... Luistert 'en keer hier: die 't beste hoofd heeft zal moeten alles schikken. Ssst... zwijg' of we 'n gaan er niet komen. Trouwen 'n is niet, och God, 't is onz'-Heere die 't hebben wilt, zeggen de pastors; maar, als 't zooverre komt, 't zijn verdikke de menschen die 't niet helpen kunnen, dat zegge 'k-ik!... En 't en is niet voor nieten dat ze 't sakrement van 't huwelijk g'heel en gansch van achter in de reke gezet hebben!

- Jamaar...

- Zwijgen! kèkelt[4] toen al da'-je wilt, maar laat me uitspreken. 't En is niet genoeg van te zeggen: 'k pakken een wijf, 't is eerst kwestie van te weten: Wat eerde brengt dat aan den dijk? Voor 't rustig leven en de fijne kost is dat voordeel of nadeel?

Kijk', je zijt nu albij vijftig jaar, juiste goed om in den ossenbilk te loopen, je leeft zonder last of zorge, noch

(1) *babbelatif* (die goed babbelen kan), vlaamsch-fransch woord (volgens de Flou) door 't volk gesmeed sedert de Fransche omwenteling. Vgl. *prekatif* (die geren preekt, bekwaam is om te preken); *vogelatif* (lichte kooi, vlugge en mannezot); *plakkatif* (al wat er geren plakt).
(2) Uit hooge burgerij.
(3) van geldnood.
(4) kakelt.

kind noch kraaie, jen ‘hieltjes 'n kunnen maar zoo zochte liggen’[1]; Gij die zoo geren de bedorveling, de kallijneman zijt en een fijn broksken onder den tand hebt! Je wordt hier bezorgd lijk een kieksken op een bàrretje, bezorgd tot in 't uiterste!...

Sessèf, die van al die troetelamenten nooit iets had ondervonden, keek ‘met oogen lijk pekelharingen’! Hij wilde wat zeggen, maar Sophie stak heur vuist lijk een tap in z'n mond en brabbelde voort:

- Een weelde daarbij 'n voel'-je niet, maar een weelde deraf... dat voel'-je stijf! En als 't toen past dat je een vrekgierige pleute[2] treft!... ge zult toen klagen dat 't rosteel t' hooge hangt en je gaat er gij de ‘fiktime’[3] van zijn! Vergeet dat nooit: Als je getrouwd zijt, je moet tòch zoovele water in jen wijn doen!

- Doen we nu wijn in ons water misschien? rischierde Jozef.

- Zwijgen! snauwde Sophie, laat me voort doen. 'k Drage mijn hoofd twee jaar langer dan gij en 'k weet beter ‘in die stretjes’[4] wat er af te sjikken is! Met al die wilde tuiten, zoolang ze nog jong zijn hunder wulvetand staat van achter, maar laat ze getrouwd geraken hunder wulvetand kruipt al voren!...[5] Maar 't is altijd alzoo, mijn besten heere, die geen ruzie 'n heeft zoekt er!...

En 'k ga je nog wat zeggen: ‘omdat je op een keersepannetje[6] zit, peis'-je da'-je hooge en drooge zit’ maar weet je gij wel wat da'-da' kost?.,. een vreemd stuk vrouwmensch in huis?!!... Ah! je peist gij dat-dat profijtig is voor de beurze! E'wel, vent, of je een hals van goud haddet, ei? ze gaat er zij door gaan lijk

(1) zonder kommer, zonder hoofdbreking.
(2) *pleute*, *plote* vr. (z. De Bo) = schurk, slecht mensch.
(3) de schuld ervan (zie hooger).
(4) straatjes.
(5) stout in 't spreken.
(6) weelderig man zijn, rijk, hoog in aanzien.

door de boter! Ze zal u een dans gaan leeren, vogel, wacht maar! Ha! haaa...

'Gesippeneerd'[1] dat 't op een trouwen komt, kijk', g'hebt al vooreerst àl de loopinge en den 'ambrass', àl de onkosten en een 'speelvajooze' op den hoop toe! 't Is een 'rekeninge van Huizentruit'! En een hoogen hoed, en een stijf hemde, en wat weet ik al!.,.

In één steke reizen 'n is niet, maar 't zijn al die uitsmijtertjes en die 'cadeautjes'!... En pakt dat je voor twee dagen naar Brussel gaat: eten en slapen met twee'n... je'n gaat dat met geen vijftig frank uitvagen; bah neen je... met geen vijftig frank!

- Jamaar, 'k zou alsan kunnen een brood meênemen in een handdoek.

- 't Is gelijk, peis'-je dat je daar slaapt voor nieten, dè?... Als je asemt 't is een kluite, en doe'-je jen mond toe 't is nòg een kluite. En belet wel. we 'n zijn nu nog maar op 'speelvajooze'!... maar peis'-je gij waarlijk dat dat wijf van den hemelschen dauw leeft, tewege? ha ba' ja-je zie! aan jen oortje! Ho!... 'Dat'[2] heeft óók een mond, zu'e, en 'dat'[2] gaapt bovendien drie-vier keeren daags, vergeet het niet, jongen.

Rekent en telt: 's nuchtends koffie en een boterham, 's noens een ei met een petatte, en 's avonds... e'... nog een ei, al-ha! Eiwel dat is al twee eiers, een boterham en... een petatte; dat is allichte... d'eiers? pak' nu aan vijftig centiemen, dat is, poddikke, dat is een frank en 'en kwart daags! Ge kunt er gerust een klein peerd meê kweeken en... meer beslag meê maken!

En nog entwat,... wat dan gezeid van de kleeren?... 't Is nu àl voor de glorie en ze zijn gepupt men kan niet meer. Al princessen van ten elven-half[3] en

(1) fr. = *supposé que.*
(2) 'dat' = wijf onderverstaan.
(2) 'dat' = wijf onderverstaan.
(3) Elf en elven-half 'n hebben maar een slechten name in Br.: 'een *princesse van ten elven-half*' 'n is maar eene van achter den vieren, eene van niemendalle. '*Als je dàt hoort*, '*t slaat elf-en-half*', 't is gemeene om hooren. '*Als hij begint te spreken 't slaat elf-en-half*' = vuile klap. '*Met een gezichte lijk een elf-en-halve misse*', lang gezicht, beteuterd, ontsteld; ook wel soms: onvriendelijk, stuur. '*Hij ging 's meisjes hand vragen maar hij kreeg algauw elve*', liep een blauwe schene. '*Maar als hij t' huis kwam 't was elve zulle!*' 't was bal op, pruisensch, gekijf. Tot in 't leerhuis toe als de meester zegt: '*Je hebt elve* of *je krijgt elve*,', zulks beteekent een straf voor den zondag namiddag!

'dat'[1] en heeft 'noch land noch but...' Maar!... dat 'n is niet gezet met 'en lijf, dat moet nog 'en rok hebben, *tunique Seigneur* in *satin fulgurant*; en een paar schoen in *marocain de Russie*; en een hoed, Menheere! *grand relevé* met een *cache-peigne* en een *Camelia*!... Onnoozele tjoeten! wat weet je gij daar al van? en een *pyjama* met *brandebourgs-soie*! en een *Tom-Pouce*!... Al-ha 't en stopt niet, 't en stopt niet!...

En als er dan, per ongelukke, nog een kind voor den dag komt... 't is toen allichte een keunekot... *au grand complet*!!...

Eiwel! dat heet ik: geld breken met hamers!

- Jamaar, stribbelde Sef tegen, je tatert en je doet alsan... je zijt lijk van den 'Spanjaard[2] gesneden', we 'n hebben malkaar niet vaste[3]!

- 't Doet! 't doet! man, en let op mijn woorden: zijt gij een straffe schuldig, trouwt dan maar! vijftig jaar? enwel dat is juiste aan de oude om in 't korte deugd te hebben van jen armoede; eer dat we drie maanden verder zijn, hebben ze je achter de vlienders geleed...[4] en ge moogt daar toen zitten blinken! Nu dat alles ten diersten is!... en durven spreken van trouwen!.. Dat je vader, die zoo bendig[5] was, dat je vader nog leefde, mannetje! hij sloeg je peers en blauw! Vadertje Steckers zaliger zou dat bestorven hebben!... en zoud' hij dat bestorven hebben!!...

Maar voor mij 'n moet-je 't niet laten, zulle? 'k en trekke mij geen vlooien aan, 'k hên luizen genoeg.

1) dat = samenraapsel van dwaas jong volk.
(2) span-ader onder de tong.
(3) niet begrepen.
(4) gefopt en uitgebuit.
(5) Wvl. bendig = behendig (bij-handig), spaarzaam.

Welneen, doe'-jen grei! doe'-jen ‘libere goeste’, jongen! Smijt mij maar buiten!... Verdeelinge van goed! 't is de minste hakkelinge![1] Hans en Mylord elk z'n part! Al-'ei! Sessèf! Salut en de kost!...

En Sophie sprong rechte en was te wege de deure uit... Ze kende heur broeder op een draad... 't was al komedie!...

Sef, in steê van ze te laten gaan om dat spelletjen 'en keer af te zien, de sul keek met een aangezichte lijk een elf-en-halve misse en stoof op achter heur:

- A' maar, stamelde hij g'heel beteuterd, Sophie, stil'-je mensch, stil'-je, dat 'n was maar een keer een gedacht van mij, alzoo een peerdegedacht! Maar 't is al-ha lijk of da'-je zegt, 't is 't-'it waar... 't is te kostelijk; 't ware een ‘foelije’;[2] onze fortuine moet bijeen blijven; lijk of je zegt: 't is van mòeten! Laat ons dan maar liever doen lijk naar gewoonte: onze centjes goed in koopjes leggen, 'ei? 'k Weet er, 't is waar, zooveel al die weeldig waren en wel,... en in 'en omziens zoo arm waren of ‘Sop’.[3]

- Hij 'n kent ook maar den gouden god meer en Lucifer, mompelde Sophie en: A là bonheur! besloot ze, 't is dàt-dat 'k ook peize! Geeft gij dat een kelderkoude dat 't stijft![4] We zijn met onze fortuinen te gare de gelukkigste en de rijkste menschen van stad; en als we toen 'en keer 't groot lot vangen, 'ei?! We gaan toen 'en keer naar de zee voor een g'heelen dag!!... Trouwen.. hm, trouwen! Onze ouders hebben ook in dat straatje gewandeld... en z'hebben ook geweten wat er is van trouwen!!...

Heel het huwelijk lag in d'hage gevlogen met de

(1) hier = gesukkel, bij hakkelen = stotteren, stamelen < klein hakken = klein kappen, in stukjes hakken (b.v. woorden in stukjes kappen). Hakkelen frequentatief van hakken = intensief, versterkende gedaante van haken.
(2) foelyë = fr. *folie.*
(3) als den H. man Job.
(4) laat dat koud en stijf worden (uitsterven), lijk een gebak in de kelder te stijven gezet wordt.

pekkels[1] omhooge! En Sessèf-den-Loozerus kreeg dien dag... dobbel rantsoen opdat hij zou zwijgen.

Acht dagen na datum Josephus was stokskens hout aan 't tellen voor de stove; en al met een keer... 't schiet daar entwat in z'n rechtere liesche...[2]

- Aie, zegt hij, ai... aje, aaaaje! roept hij, wat is dat? Och, Sophie, 't is al in m'n zijde te doen, Oooo!! ik hên zeer! God, wat gaat er gebeuren? Och groote God!! En zeer dat hij had, maar zeer! maar zeer! hij piepte van 't zeer!...

- Ga' naar jen bedde, loopt... zei Sophie tamelijk onverschillig, 'k zal u een warme slunse brengen met e' kommetje warm water.

En Seppen sukkelde naar boven al stenen en klagen:

- Warme melk ware nog beter... Aje!... wiiii...

Maar moeder 'n gebaarde niet dat ze het hoorde.

- Altijd datzelfde schrapvel, zuchtte Sef, 't is nog wel dat 't ‘wàrm’ water mag zijn...

Maar de vent 'n had de ‘sensie’ niet om meer te peizen; 't schuim stond op z'n mond en 't wierd tijd dat hij op z'n bedde gerocht. De warme doeken kwamen af... ijskoud, en 't kommetje, lijk een beetje van heur ziele, was juiste de koude gebroken... De man lag te kermen, 't was wreed om hooren en alzoo al met 'en keer lijk op hem gesmeten.

- Een docteur! een docteur! 'k en kan 't niet meer uitzien, weer'-je, als 't u belieft, Sophietje, als 't u belieft! Z'n tanden kletsten op malkander: 't was lijk een spellewerkspel...

- E' maar ge 'n hebt ook geen gedeuren[3].

- Een docteur of... 'k sterve, schruwelde Jozef!

- E'... ‘peis' pacencie’! kraaide Sophie boven. Maar Seppen brieschte van de pijne:

(1) fr. *jambe.*
(2) *Liesche.* Ndl. lies, uit ouder liesche. Mndl. lies(s)ce, Mndd. lesche.
(3) = z. ook Loq. ‘*geduren*’ = herden, uithouden, uitstaan, afzien = *gedieschen* bij De Bo; *gedoeschen* (Loq), *geboeien*, *gebokken.*

- Gierige steenduivel!! Een docteur, zeg ik!!

- ‘Stijf sensibel aan jen beleefdheid’, sprak 'Phitte, kalm weg en met een schoone buiging, maar... ga'-je gij hem betalen?

- Ja ik! kreesch de duts en hij verzonk in een zee van tranen...

Tien minuten - een eeuwigheid - later was de geneesheer daar gezet. Hij keek en zag al dat ‘bermhertig zeer’, hoorde al dat afgrijselijk kermen in dien buik en wist seffens bescheid... na kort onderzoek:

- Blinden dermontsteking met begin van buikvliesontsteking... seffens naar 't hospitaal!

Doctor Verbrugghe dacht zeker van een beetje rap gedaan te maken... maar onze Seppen bleef schoone liggen en beet op z'n drie tanden om ze te breken... en al met eens 't kwam er uit:

- Jamaar neen, 'ei?... niet opereeren, neen, neen, neen! laat ons daar niet van klappen.

't Zweet stond intusschen op z'n voorhoofd gepereld, hij zag af lijk een peerd!

- Opereeren? Maar 'k en hên ik niet dàdde van vuiligheid in mijn lijf, Mijnheere, zoo gezond ben ik-ik!...

- En... Mijnheere de Docteur zonder dat je 't kwalijk neemt, smeet er Sophie tusschen, w' hebben wijnder altijd menschen geweest van ‘dèvoór’[1] met veleveel schartelinge, en we 'n zitten zoo dikke in de censen niet om dat alzoo dwaas weg achter een operatie te gooien. Wat peis'-je gij dè, Mijnheere, 't geld 'n groeit algelijk op onzen rik niet.

- 'k Weet dat, antwoordde de doctor ‘kort-en-bon’, 'k heb al duist rikken gezien en-nòg...[2] maar nooit geen een met geld op; kom geen verloren praat! 'k heb nog veel te veel loopinge... Binnen een ure keer ik weder, bespreekt dat tusschen joender[3]. Intusschen

(1) fr. *devoir*.
(2) *en nóg* = en nog meer.
(3) *joenaer* = verneuzeld voor joe'der = joe-lieder, - lieden = u lieden. Vgl. hooger ‘wijnder’ en dgl.

geen warme pap maar ijs... een ‘zille-ijs’[1] naar d'ijsfabrieke aan de kazeernveste![2] Al-ha! tot later... 'k kome met den auto... En weg was hij... Seppen en z'n zuster stonden op malkaar te kijken lijk twee trekpotten...

- Een ‘appoindecite’? en ‘Zeebrechten’?[3] 't Was al dat er uitkwam. Sef was er zoodanig van gepakt, zoodanig van versmeten, dat hij lijk geen pijne meer 'n gevoelde en Sophie stilletjes... dat ijs vergat.

Een ure later... waarachtig! de ruischebuisch van een doctor stond daar weder-al... lijk gespogen! en:

- Ahwel? vroeg hij, 't is nu van kop-af-kop-aan! Leven of dood; kiest! g' hebt anders nog één dag te leven en 't is toen uit en ‘ament’ met Seppen Steckers!...

De meester was overtuigd dat hij, met ruw door te spreken, de deur ineens ingeleid had... maar hij was mis, en deerlijk...

- Enwel, zei Seivus al knauwen op z'n lippen, hoevele... zal dat wel kosten?

- Ja! 't is daar dat 't hem nijpt, dacht de doctor,... ehwel laat ons 'en keer zien, sprak hij, ronduit en zoo rap als de blâren die waaien:

Zeven en zeven is veertien, en honderdzeventig, en drie en acht is zes en vijftig, is vijfhonderd zesse... zesse, zesse, en voor een arme luis gelijk gij met een effenen rik zonder geld op: acht en oneffen is zessenta'[4], zessenta', zessenta' en zeven is drie en nei',[5] drie en

(1) zille, zulle, dorpel. Het ijs wordt in langwerpige blokken of zullen verkocht.

(2) kazeernvesting.

(3) Dr Prof. Sebrechts, welgekende snijman ofte chirurg te Brugge. *Se*brechts op z'n Br. = *Zee*brechts. ‘*Zeebrechten*’ werkw. en eigenaardig voorbeeld van volks-woordenbouw om opereeren, snijden te beduiden.

(4) veel gebruikte verkorting van tachtig, dit om rap-rap te kunnen tellen. Een lange zware a op 't einde laten klinken.

(5) voor negentig. Een korte ei op 't einde.

nei', en voor de zale, de kamer, ‘'t liggeld’,[1] de nunne is... e... twee duist vijf honderd... min of meer... lijk in de biechte. Ja... twee duist vijf honderd zeggen wij. Onthoudt dat 'en keer, 'ei?

En laat ons nu een keer veronderstellen da' je niet 'n laat opereeren... wat zouden dan de onkosten zijn van de begravinge.., Tot hoeverre zouden wij tòen bollen? Laat ons dàt nu 'en keer uitcijferen.

En de slimoore viel aan 't tellen op àl z'n vingers:

- Al-ha,.., g' hebt voor eerst al 't stadhuis, een akte van overlijden: zeven frank tiene; een zegel: twee frank vijftig. 't Huishouden de laatste dagen: acht end' tzeventig frank tnegentig. Harri, den diender: honderd vijf en dertig frank vijf en twintig. De begravinge: keersen, kandelaars, rouwfloers, tapijten, kerkeratten[2], klokkeluiders, stoeljezetters, kerkbaljuw, knozzedrager[3], orgelblazer, serpentist[4], karols[5], choorkuls[6], en krijschers...[7] dat is juiste, laat zien... dat 's juiste: twee honderd zeven en vijftig frank en tien centiemen. Ja... en toen entwaar entwadsche zwarte nunne twee, drie om op te leiden...: is nòg tzestig frank. En 'k vergete de stadskasse: de gemeenste lijkkoetse ‘is vet genoeg’[8], met een peerd op drie pooten... dat is nòg seffens vier honderd frank. Toen een doodkiste in simpelen delieën[9]:

(1) *Geld* verschuldigd om in 't gasthuis te *liggen*, in zaal of kamer.
(2) *kerkeratten* = dienders, knechten, kuischers uit de kerk.
(3) *knozzedrager* = (zie De Bo) knor of dikke knobbel aan 't einde van eenen stok, knods. = Baljuw, soorte wereldsche ceremoniemeester.
(4) *serpentist* = overouds wierden op straat de gezangen van den uitvaart begeleid door iemand die het ‘serpent’ bespeelde. Heden-ten-dage is het een ‘tuba’.
(5) *karol* = Br. voor choraal, missediender.
(6) *choorkuls* = geestelijke koster, kapelaan, voorzanger.
(7) *krijschers* = Reeuwers, die met een grooten rouwmantel aan achter het lijk gaan, zoogezeid om te... krijschen.
(8) is wel genoeg.
(9) *delië* (De Bo) = noorsch hout, deel.

is achthonderd zeven en tnegentig. De rekeninge van Telders, den huurkoetsier; en van drukker Poelvoorde, doodkaarten en doodsanctjes! Ja... ja... we zijn al... ja... we zijn al aan twee en veertig, twee en veertig zeg ik; en Eeneman en 't cynsgeld: dertiene vijf en tnegentig. Dat is te gare al dobbel-en-tripel; en allichte nog wat verloren geld: lijk e'... een stuiver drinkgeld alhier of alginder, en de planke om u in den put te slieren; en nog een steertje, God weet 't! Ja, g' hebt toen de erfenisrechten: nòg een keer vijftien ten honderd meer, e'-ja 't is crisis: z' hebben 't juiste gestemd in de kamers, en ‘d' annoozelaars’ van 't senaat zullen volgen, daar 'n is niet aan te twijfelen: alles afslaan en zijnder opslaan! Al-ha, ‘je mag' rekenen’, op 't einde van 't spel, als 't al te fijne effekte komt, en dat je maar het vijf honderste deel van uw bezit aan 'n geeft, dat die begravinge, zeg ik, vier en veertig duist twee honderd tnegentig frank en zeven en vijftig centiemen zal kosten... zonder den notaris! Dat is haast achttien keeren meer, achttien keeren dieper snede in jen beurze dan in uw vel te wege. Wat peis'-je? Zou'-je 't niet 'en keer ontzien van dood te gaan, dè?

- Sophie! riep Seppen met een stemme lijk van een ‘veldwever’[1] Sophie! geef' m'n broek!

En Josephus kroop al muilen trekken in z'n broek, uit z'n bedde en in den ‘otto’;... en ‘riske-de-plan’, ze stooven alhier en ze vlogen alginder; en een pink later: tuut! tuut! brrr!... ze zaten in ‘'t Pruimhuis’[2].. Een stek van Emiel[3] in Seivus z'n vel; en een half uurtje daarachter... aan 't mes! Sef 'n wist van de wereld niet... maar toen hij daarna z'n oogen opentrok, - ‘oogen lijk pappels’ -, 't eerste dat hij ronkte was:

- Vier en veertig duist twee honderd tnegentig frank en vijf en tzeventig centiemen; trekt er van af: twee

(1) *Feldwebel.* Br. overblijfsel van den oorlog.

(2) *'t Pruimhuis* = St Jan's gasthuis waar men nogal dikwijls gestoofde pruimen krijgt om te ‘laxeeren en te sprezieren’. 't Volk noemt dat: 't Pruimhuis.

(3) Emiel = gekende knecht van 't gasthuis.

duist vijf honderd... 'k hebbe een en veertig duist zeven honderd tnegentig frank en vijf en tzeventig centiemen... gewonnen! Heere der heeren!!...

De zeever liep langs z'n kinne,... en daarmeê was hij weder weggewikkeld en in slape, nog voor een halven dag...

('t Vervolgt)

K. DE WOLF.

De overwinning op zee onder den oorlog.

OP 1 Februari 1917 verklaarde Duitschland den onbegrensden duikbootoorlog. Ieder schip dat in de verbodene zeegebieden aangetroffen werd, zou zonder meer vernietigd worden. Deze verbodene gebieden (het '*Sperrgebiet*') strekte zich toen uit over bijna heel de Noordzee, de Witte Zee, den Atlantischen Oceaan langs de Fransche en Portugeesche kusten, alsook het grootste gedeelte van de Middellandsche zee.

De verliezen van de handelsvloot der verbondene en onzijdige staten namen snel toe, bij zoover dat de verbondenen op het punt stonden den oorlog te verliezen, bij gebrek aan handelschepen.

Er kwam verbetering nadat Amerika den oorlog verklaard had, en met zijn lichte schepen (torpedobooten, enz.) de Engelschen ter hulp gekomen was. De verliezen verminderden maar bleven nog hoog, daar de torpedobooten over een groote oppervlakte verspreid waren en niet ieder schip konden begeleiden.

De Engelsche oorlogsvloot, die gedurig in de Noordzee kruiste, had weinig van de onderzeebooten te verduren omdat ze altijd beschermd was door lichte kruisers en torpedobooten.

De Engelsche admiraliteit wilde dit stelsel ook op de koopvaardijvloot toepassen. Twintig tot dertig schepen zouden in een konvooi vereenigd worden en door twee of meer torpedobooten begeleid worden. De

kapiteinen van de handelschepen beweerden dat het onmogelijk was, daar al de schepen zouden verschillen in grootte en snelheid; ook moesten deze schepen in zigzaglijn varen, om het treffen der torpedos van de duikbooten te verhinderen: dit was vooral gevaarlijk 's nachts, daar zonder licht moest gevaren worden.

Een proef werd gedaan met een konvooi tusschen Gibraltar en Londen; deze proef slaagde opperbest op 20 Mei 1917, en van toen af werd het konvooistelsel algemeen toegepast.

Het hoofdkwartier van de konvooien was de admiraliteit te Londen, waar al de inlichtingen over de duikbooten en konvooien verzameld werden. Daar was een groote kaart van de Noordzee en den Atlantischen Oceaan, waarboven een net gespannen was; de ligging der konvooien was daarop aangegeven door een papieren schuitje dat nu en dan verplaatst werd; de ligging der Duitsche duikbooten was er ook aangeteekend door cirkels. Ieder schip dat een duikboot zag, moest aanstonds de ligging ervan (met het uur) overseinen naar de draadlooze telegraphie-posten van de admiraliteit, die de inlichting overmaakten naar Londen.

Een ander middel om de ligging van een duikboot te bepalen was de radiogonométrie: de Duitsche duikbooten traden dagelijks ten minste éénmaal door draadlooze telegraphie in verbinding met de Duitsche vlootoverheid; twee van elkaar verwijderde Engelsche telegraphieposten stelden ieder de richting vast waarin de duikboot lag; op de kaart trok men toen een lijn van op de plaatsen waar de Engelsche telegraphieposten lagen, in elke door hen opgegeven richting, en waar de twee lijnen elkander doorsneden, lag de duikboot. Op deze wijze kon men de duikbooten volgen van af hun vertrek tot hun terugkeer. Op de kaart van de admiraliteit werd de ligging der duikbooten aangegeven door ringen rond het punt waar ze laatst gemeld waren. Men wist hoeveel zeemijlen de onderzeebooten in een uur konden afleggen, als ze met volle snelheid

vaarden; deze ringen duidden aan waar de duikboot binnen twaalf, vierentwintig en zes en dertig uren kon opdagen sedert hij laatst gemeld was. Kwam een konvooi recht op een dier ringen af, men gaf het telegraphisch bevel in een andere richting te varen. Zoo kwam het dat de duikbooten soms dagen lang vaarden zonder andere schepen te zien als torpedobooten en wachtschepen, die hun gevaarlijkste vijanden waren.

Het was niet moeilijk de duikbooten te volgen, daar er nooit meer als 15 tot 20 in de Noordzee en den Atlantischen Oceaan kruisten.

Het is dank aan de inlichtingen over de ligging der duikbooten dat geen enkel schip dat Amerikaansche soldaten naar Frankrijk overbracht, ooit een duikboot te zien kreeg.

Het gebeurde dikwijls dat geen enkele torpedoboot beschikbaar was om een konvooi door het gevaarlijk zeegebied te begeleiden, maar dank aan de admiraliteit, die gedurig den weg voorschreef, had het nooit een ontmoeting met een duikboot.

Van af Juli 1917 was het zeeverkeer van bijna gansch de wereld geregeld. Al de schepen moesten samenkomen in zeven havens, waaruit konvooien naar Engeland, Frankrijk en de andere landen ingericht waren. De schepen die naar Europa vaarden langs de Kaap der Goede Hoop (Zuid Afrika), kwamen bijeen in de havens van Dakar of Sierra Leone (Westkust van Afrika). Die uit de Middellandsche zee en het Suez-kanaal kwamen, vergaderden te Gibraltar. Deze uit Zuid- en Noord Amerika kwamen samen te Sidney, Halifax, New York en Hampton Roads (Oostkust van Noord Amerika). Op bepaalde tijdstippen vertrokken uit deze havens konvooien naar de Engelsche en Fransche havens.

Wanneer een handelschip in een der konvooihavens aankwam, werd het door tusschenkomst van het Engelsche consulaat zijn ligplaats aangewezen; daar vond het de andere schepen van het konvooi, alsook den officier die het konvooi moest aanvoeren, en die zijn intrek

nam op een der handelschepen met draadlooze telegraphie voorzien, waardoor hij gedurig in betrekking bleef met de Engelsche admiraliteit te Londen. Den dag van het vertrek, toen 20 tot 30 schepen verzameld waren, riep de aanvoerder al de kapiteinen bijeen, en overhandigde hun een boekje waarin al de inlichtingen te vinden waren over de bewegingen die de schepen moesten uitvoeren in het gevaarlijk gebied. De aanvoerder had ook een gezegelden brief, dien hij maar mocht openen wanneer hij honderd mijlen van de kust verwijderd was, en waarin de plaats en het uur aangegeven was, waar hij de torpedobooten zou ontmoeten die hem moesten door het gevaarlijk gebied begeleiden.

Het gebeurde soms dat de admiraliteit een andere plaats aangaf, als er duikbooten rond de eerst afgesproken plaats kruisten.

Tot aan de afgesproken plaats was het konvooi begeleid door een kruiser, die het moest beschermen tegen de Duitsche vrijbuiters die soms, als handelschip vermomd, den Oceaan onveilig maakten; aan het gevaarlijk gebied trok de kruiser weg en werd door de torpedobooten vervangen.

De eerste twee-drie weken trok het konvooi traag over den Oceaan, want al de schepen moesten bijeen blijven en konden dus niet sneller varen dan het traagste onder hen; binst die dagen leerden ze de seinen kennen en de noodige wendingen uitvoeren, en vooral 's nachts zonder licht varen en den gegeven afstand van de nevenschepen bewaren. Toen ze in het gevaarlijk gebied kwamen, kenden ze al het noodige, vooral het varen in zigzaglijnen dat zonder seinen uitgevoerd werd: alle 10-15 minuten veranderden de schepen allen tegelijk van richting, volgens een uurtafel die ieder kapitein bij de hand had.

Bij de Engelsche kust aangekomen werd het konvooi in twee deelen gesplitst, het eene voor de Engelsche en het andere voor de Fransche havens, waar de schepen onder gewapende begeleiding heenvaarden.

Op deze wijze werd de Duitsche duikbootoorlog grootelijks nutteloos en zijn de Verbondenen erin geslaagd het Amerikaansche leger zonder verliezen naar Europa over te brengen en den oorlog te winnen[1].

D.S.

't Klein seminariekasteeltje te Vlamertinge.

(Sectie B. Nr. 236)

Van 1561 tot binst de Fransche Revolutie was leper de zetel van een bisdom en 't Klein Seminariekasteeltje, gelegen onder de Heerlijkheid van den Krommenelst, was, volgens de overlevering, een buitenverblijf voor de seminaristen van het bisdom leper.

Tot aan den oorlog in 't jaar 1914 werd dit kasteeltje door verschillenden als zomerverblijf bewoond.

Een breede laan, langs weerskanten omzoomd met een dubbele rij boomen, verbond dit kasteeltje met den Iepersteenweg. Thans is deze dreef opgenomen en de uitweg verplaatst langs de Augustijnenstraat.

De gebouwen eener hofstede, welke tusschen de spoorbaan en voornoemd kasteeltje stonden (Sectie B Nr 240 A) en bewoond waren door den landbouwer Jules Lefebvre, werden tijdens den oorlog 1914-1918 gansch vernield.

Na dezen oorlog werd dit kasteeltje, - door de vijandelijke beschietingen grootelijks beschadigd -, zooveel mogelijk in zijn oorspronkelijken trant hersteld en de gebouwen, noodig tot de uitbating eener hofstede, werden achter dit kasteeltje - dat met een walling omgeven is - gebouwd, zoodat nu feitelijk voormelde hofstede en genoemd kasteeltje maar één meer uitmaken.

(1) Amiral W. SOWDEN SIMS. *La victoire sur mer.* Le rôle de la marine américaine pendant la guerre. Paris, Payot, 1925 bl. 105-147.

Deze hofstede, hebbende een oppervlakte van ruim 22 ha. op Vlamertinge en Ieper gelegen, behoort toe aan M. Jean Dumont en wordt thans beboerd door Gentil Goemaere-Lefebvre.

Boven de voordeur dezer kasteelhofstede is het volgend latijnsch opschrift in de gele brijken gekapt maar met cement volgezet: ‘SIT SANCTA CORAM DEO LAETITIA VESTRA’, hetgene in 't vlaamsch beteekent: ‘Dat uw vreugde heilig zij voor God’.

Dit jaarschrift maakt 1758 en doet veronderstellen dat dit kasteeltje gebouwd of herbouwd werd in voornoemd jaar.

(Poperingenaar 13-12-31)

REMY DUFLOU.

Mengelmaren

Zantekoorn.

Zeere deure, zeere weere,
en lange weg... lijk al de commeeren!
Brugge.

- Je kunt altijd gebaren dat er een veugel al den anderen kant vliegt! (t.w. juist omkijken, iemand niet zien).

- Zij trok een hanenekke (keek overzijds).
Brugge.

- Je moet dat (geborsten) potje niet te spoelen geven aan menschen die daarvan de wonde niet kennen.
Brugge.

- Ge gaat het vlas zien rekken (= groeien).
Als 't vlas in de blomme komt, 't rekt dan nog twee handen.
Gits.

- Ze stonden boven op 't knokske (de hoogte van den oploop aan 't gat van de Brugsche statie, de passerelle).

- Vlas is een dronkaard, 't vraagt overander dag een teuge water.

- Dit is sala van den tweeden komuit.

- 't Zijn patatten van de e e r s t e s m e t e = verland van elders.

- De zomervruchten dat staat snuchtens p i e e r (uitspr. als fr. pierre) maar tegen den negenen dat hangt al slap
Becelaere
L.D.W.

- Als 't woensdag is, de weke is g e w i p t (= overgewipt, gekeerd; van w i p p e n = toeslaan, overslaan, voorgoed oversmijten en overlaten). Vgl. 'i s a a n d e w i p p e' of 'n a a r d e w i p p e' (De Bo).
Brugge.

- Ze trouwde der meê, was 't niet voor 't mannetje, 't was voor 't k a n n e t j e. (uit bate).

- Aan een pastoor die schooide voor zijn goewerken, zei een oude winkelierster: 'D i e e e n r a p e u i t t r e k t, m o e t k u n n e n 't p u t j e v u l l e n! - d.i. ge moet dan eens komen wat koopen ook.

- Wind in den zuiden,
water voor de puiden.

KOTJE: ruimte tusschen de beenen.
- Komt in mijn kotje, zegt de vader tegen zijn kind.
- De katte was gewend aan den hond, ze liep onder hem aldoor zijn k o t j e - v a n - v o r e n en zijn k o t j e - v a n - a c h t e r, en hij liet ze gedoeu.
Becelaere.

Een Mei-wijf.

- Hij wierd een w i j f g e d r e g e n met meie.
d.i. Den 1^{n} van Meie, een gemaakt wijf gesteken op boom of hage vóór zijn deure, en met heur aanzichte naar t' hemzent toe.
Becelaere.
L.D.W.

Tegen Tandzeer.

- Den eersten keer dat de mane (in 't wassen zijnde) heur toogt, en dat ge ze ziet, maakt een kruis en leest een Onzen Vader, en ge zult van heel die mane geen tandzeer hebben.
De man deed het, en wist het van een nunne.
Clercken.
P.M.

[Nummer 9]

De folklore der processiën.

IS er wel, in de steden zoowel als in de dorpen, een godsdienstige plechtigheid die meer belangstelling verwekt bij ons volk, dan de jaarlijksche processie? De processie met hare maagdekens, hare zinnebeeldige groepen, hare gevierde heiligenbeelden, dat is iets dat bij menigen mensch, hij weze zelfs afgedwaald van het geloof of godsdienstige oefening, toch nog de zalige herinnering doet herleven, toen hij als koorknaap, zij als maagdeken meeging in den stoet.

De processie is een stuk volksleven; en wanneer ze tijdens den oorlog niet kon of mocht uitgaan, was het of iets te kort werd gedaan aan ons innerlijk leven.

Al de beschaafde volkeren der Oudheid hebben zulke godsdienstige optochten gekend. De Assyriërs, de Egyptenaren, de Grieken en de Romeinen richtten ze in om de godheid te eeren, om den zegen neer te roepen over de akkervruchten, om de rampen af te weren, om den zege in den strijd af te smeeken.

Zoodra de christenen in de IVe eeuw, vrij hun godsdienst in het openbaar mochten belijden, hebben zij ook godsdienstige stoeten ingericht.

De processiën in de Roomsche Katholieke Kerk hebben tot doel de godsvrucht der geloovigen te vermeerderen, ofwel God voor ontvangene weldaden te danken, ofwel om van God eene bizondere hulp af te smeeken.

De processiën, die tot doel hebben de godsvrucht te vermeerderen, zijn soms liturgische, zooals deze van Lichtmis en Palmzondag; soms openbare belijdenissen van geloof, zooals de processie van het H. Sacrament, O.L. Vrouw op Half Oogst en de parochiale processie. Dankprocessiën gaan meestal gepaard met bedevaarten. Onder de derde soort hebben wij de Kruisprocessie en zulke die in bizondere omstandigheden gegaan worden, als de nood dwingt.

Bij de eerste soort wordt het Allerheiligste in den stoet gedragen; in de andere is het een relikwie van het H. Kruis, een kruisbeeld of een beeld van den beschermheilige.

De z.g. ‘Groote processie’, die tot doel heeft de godsvrucht te vermeerderen, is bij ons volk de bizonderste, met maagdenrei en zinnebeeldige groepen.

In de middeleeuwen was deze ‘processie-generael’ eene prachtige stoet, waaraan de verschillende ambachten en neringen, de gilden en andere broederschappen deel namen. Zij vergezelden het Allerheiligste met de beelden van hun beschermheilige en rond het H. Sacrament vormden de ‘toortsdragers’ een edelwacht. Toen duurde de processie soms gansch den dag; men hield stil aan de verschillende kerken der stad, waar een sermoen gepredikt werd (Biekorf IV, 101).

Allerhande gebruiken zijn bij de processie aan te teekenen.

Het voorkomen van z i n n e b e e l d i g e g r o e p e n vindt zijn oorsprong in de middeleeuwsche mysteriespelen die, eerst binnen de kerk zelf, later op het plein uitgevoerd, zich uitbreidden tot de processie. Als kenschetsend voorbeeld geldt de Boetprocessie van

Veurne, waar men het Leven van Christus voorstelt en de deelnemers een aangepasten tekst uitgalmen. In andere plaatsen hebben de voorstellingen betrek op den gevierden heilige of op de kostbare relikwie die men vereert, en dan komt een geschiedkundig deel de processie opluisteren: zoo deze van het H. Bloed te Brugge, het H. Haar te Kortrijk, den H. Doorn te Moll.

De processie is, in de dorpen voornamelijk, eene ‘gebeurtenis’. Overal is men in de weer om de huizen op den doortocht te v e r s i e r e n . In de steden zal men zich vergenoegen met eene vlag uit te hangen, maar in de volkswijken en in de dorpen, wil men ‘om het schoonst paleeren’. Bloemenkransen, papieren kettingen worden vervaardigd; langs het voetpad stelt men sparreboomkens met kleine vaantjes behangen, en in menige plaats van West Vlaanderen spant men koorden over de straat, waaraan kronen hangen, versierd met rozen, linten en somtijds met stukjes glas hangende aan draden; dit glas, door den wind bewogen, brengt een aangenaam gerinkel voort, terwijl het zonnelicht er in speelt met al de kleuren van den regenboog.

Hier en daar, meestal aan een veldkapelleken, is een rustaltaar opgetimmerd. Deze altaren zijn altijd mooi versierd met bloemen en licht, en voor den ingang der kapel of den toegang tot het altaar, zorgen de meisjes der naaste geburen voor een zandtapijt, waarin, met bloemen of gekleurd zand, de letters IHS of Maria en allerhande teekeningen worden voorgesteld.

Zinnebeeldige groepen vergezellen de beelden van de beschermheiligen der parochie. Worden de zwaarste beelden door mannen gedragen, het gebruik wil toch dat de beelden van O.L. Vrouw en der heilige Maagden door jonge dochters, dit der H. Anna door gehuwde vrouwen gedragen worden. De beschermheiligen van ambachten en neringen worden door de leden gedragen, zoo Sint Elooi door de smeden, Sint Jozef door timmerlieden, enz.

Het gebeurt ook dat het relikwieschrijn van den bizonderen heilige in de processie gedragen wordt. In

het Walenland ziet men dan de toeschouwers tot het schrijn naderen, het aanraken met de hand, een doek of een boomtakje, om de kracht der relikwie over te brengen op zich zelf of op het takje waarmede ze dan thuis het vee zullen aanraken.

Algemeen worden de straten b e s t r o o i d met glis, bloemen of papieren snippers. Dit gebruik is eeuwen oud en behoort oorspronkelijk tot een heidenschen ritus: men geloofde dat de koningen den grond niet mochten betreden en deze werd dan met tapijten en doeken bedekt. Ook was dit het gedacht der Joden toen zij, bij de intrede van Jezus te Jeruzalem 'hun kleederen op den weg spreidden, takken van boomen afsneden en op den weg strooiden' (Matth. 21, 7-8). Het volksgeloof hechtte steeds eene wondere kracht aan het p r o c e s s i e s t r o o i s e l waarover O.L. Heer is gegaan. Nadat de stoet voorbij getreden is, verzamelt men de kruiden en bladeren en strooit ze in den stal om het vee van ziekten te vrijwaren. De bloemen worden opgeraapt om op zolder, of in stal en schuur te strooien tegen de knaagdieren. In den oogst steekt men, in de eerste schoof, de bloemen verzameld aan het rustaltaar, om het graan te vrijwaren van alle ongedierte. Zij ook dienen als schutsmiddel tegen onweder. De boer zal er zelfs een deel van bewaren om ze onder zijn zaaigraan te mengen.

Innig is het volk gehecht aan alles waarover het Allerheiligste is gedragen. Zoo zien wij, in het Luikerland, de moeders met hunne kinderkens komen om ze, nadat de processie het rustaltaar verlaten heeft, op het altaar neer te leggen en aldus van alle kwalen te bevrijden. Op ditzelfde geloof berust de meening der landbouwers rond Hakendover en Gerpinnes, wanneer zij zich gelukkig achten dat hunne bezaaide landerijen door de menigte, die de processie vergezelt, vertrappeld worden. Zij gelooven dat de oogst daar overvloediger zal zijn.

Het toevallig s t i l s t a a n van sommige beelden of groepen tijdens de processie, vóór het huis, wordt als goed of kwaad teeken aanzien. Wanneer het beeld

der H. Maagd een stonde voor uw huis rust, zoo zeggen de menschen, dan zal er bij u een huwelijk of een sterfgeval zijn (Volksleven VII 66). Rond Luik meent men: Is er een zieke in huis, het zal op hem een zeer nadeelig uitwerksel hebben; maar is er een huwbare jonge dochter in huis, zij zal van blijdschap niet kunnen slapen.

Bij sommige processiën vinden wij nog overblijfsels van a l o u d e g e b r u i k e n, die thans hun zin verloren hebben. In de Waalsche 'Marches' zien wij mannen in allerhande militaire kleedij de processie vergezellen. Dit schijnt wel tot oorsprong te hebben, de noodzakelijkheid om de kostbare voorwerpen van den eeredienst, voornamelijk de schrijnen, te verdedigen tegen de plunderaars waarmede het platteland in vroegere eeuwen vergeven was. Daaraan is ook de aanwezigheid van ruiters en schutters te wijten die soms de processie vergezellen. De herinnering van zulke overvallen vinden wij nog terug bij den Fiertel van Ronse. Heden bewijzen de ruiters en de schutters de eer aan het Allerheiligste: zij scharen zich rond het rustaltaar, geven een geschutssalvo bij den zegen, en bij den terugkeer naar de kerk beschrijven de ruiters een breeden kring rond den stoet.

Eindelijk, als overblijfsel van een oud gebruk, thans nog in voege bij bedevaarten, vinden wij het 'o n d e r k r u i p e n'. Zoo gebeurt het te Gheel, Anderlecht, Andenne en elders, dat men onder het graf der heiligen, onder het beeld of het relikwieschrijn dóórkruipt. Alhoewel wij hierin een oud genezingsritus zien, toch vindt het gebruik zijn oorsprong in de aloude wijze van sluiten der processie: wanneer deze terug in de kerk kwam, hielden de dragers het schrijn hoog op, of stelden het op schragen, aan den ingang, opdat de deelnemers er zouden kunnen ondergaan en aldus den weldoenden invloed van den heilige in zich zelven opnemen.

Alhoewel eenige dier gebruiken bij de processie eene wangeloovige tint hebben, mag men ze niet heel en gansch afkeuren: zij getuigen van het kinderlijk vroom betrouwen in de voorspraak der Heiligen.

G. CELIS, pr.

Kakkerlakken.

IEDEREEN kent het bruinzwart, plat insect der bakkerijen en graanzolders: de *kakkerlak.* Het behoort tot de rechtvleugelige insecten (orthopteren) samen met de oorwormen (Fr. forficule. Wvl. oorbeeste), krekels, sprinkhanen enz.

Wetensch. naam: *Blatta orientalis.*

Ned.: *Kakkerlak* uit *kakerlakki* (taal van Suriname vanwaar het insect afkomstig is).

Bakkerstor. Tor = waterkever: de kakkerlak is nochtans geen kever, maar gelijkt wel eenigzins op de platte bruinzwarte watertorren.

W. Vl.: *Kakkerlak*, *Kakkerlakker*, *Bakkersheeste*, *Ovenbeeste.*

Fr.: *Blatte* (Lat. blatta. It. blatta).

Vulg. *cafard*: misschien wel een Germ. woord.

Kan beteekenen: knaagkever[1].

cancrelat (zelfde woord als Kakkerlak).

Hgd.: der *Kakerlak.*

Eng.: *Blackbeetle* (= zwarte kever; beetle = kever).

Het is onze bedoeling niet hier verder over de eigenlijke kakkerlakken te spreken.

De naam kakkerlak wordt door de bevolking op sommige andere dieren overgedragen, nam. op de *land- en zee-pissebedden.*

Over schaaldieren (crustacea) hebben we reeds vroeger geschreven (zie ‘Eupagurus Bernhardus’ in Biek. 1928, blz. 344-347). Bij gelegenheid zeggen we er wel eens meer over, als we de volksnamen van de krabben, garnalen, zeevlooien enz. zullen bespreken.

Tot de ‘crustacea isopoda’ behooren de welbekende *pissebedden*: kleine, grijze (blauwgrijze), ellipsvormige, afgeplatte dieren met talrijke pootjes (zeven paar), die op vochtige, donkere plaatsen leven: onder bladeren en steenen, in kelders enz.

(1) Zie Vercoullie Etym. Wdb. onder Kevel.

De wetensch. naam is *kelderzeug* of *pissebed*:

> *Kelderzeug* (zeug = zwijn): waarschijnlijk wegens den vorm van het dier (Fr.: cochon de cave).
> *Pissebed*: werd vroeger in waterafdrijvende afkooksels gebruikt. Evenzoo de plant Pissebed (Taraxacum officinale: Wvl.: *beddepissers, beddezeekers,* in N. Wvl. *melkwied* wegens de witte latex).
> In W. Vl.: *zwijn*, *zeug*.

Op sommige plaatsen bv. te Breedene *Kakkerlakker.* Nauw verwant met deze landpissebedden zijn de grootere *zeepissebedden* (tot 2 cm.). Zij zijn donkerder van kleur en leven op de steenen en staketsels tusschen de grenzen der tijen (laagwater- en hoogwatergrens). Ontelbaar zijn ze op de staketsels van Heist-Sas.

Door de kustlieden zijn ze goed gekend. Hun volksnaam is: *Kakkerlak* of *Kakkerlakker.* Ook wel: *zeezeuge* of *zeezwijn.* In de wetenschap: Ligia oceanica.

JOZEF DE LANGHE.

Donderbeestjes.

De donderbeestjes zijn daar weer!
Met vele duizendtallen
zijn ze uit het land van 'k weet niet waar
op ons gewest gevallen.

We speuren in de lucht geen één;
we voelen ze op de wangen,
en z' hebben, dol op menschenvel,
hun aanval aangevangen.

Die zwarte buchtjes doen hun werk
van tinzen en van plagen;
ze plakken krevelend in ons zweet,
ze kittelen en ze knagen.

Ik heb er reeds een twintigtal
met kwaadheid doodgewreven;
daar komen onversaagd weer op
de kinders en de neven.

Ze kwellen weer. En baten zal
noch wrijven noch verwijten;
ze werken ongestoord maar voort:
hun wederwoord is... bijten.

Ja, booze buchtjes, weert u maar:
ge en zult, ge kunt dat weten,
van menschenhand of aangezicht
geen groote brokken vreten.

Een korte stonde duurt uw rijk;
uw bende zal verzwinden
naar 't land van 'k weet niet waar, wijl ik
geen één van u meer vinde

Doch na uw boos en loos gekwel
en zal 't ons niet verwonderen
dat dondertorren in het zwerk
ons vreezen doen voor... donderen

Aug. 1932
CL. B.

Taalvonken.

- Nieuwerwetsche menschen spreken met nieuwerwetsche woorden: 't en is maar het volk dat voor allen nieuwerwetschen rimram een schoon eigen woord weet te vinden. Reclame dat is u i t k l i n k en een ‘affiche’ om reclame te maken dat is een u i t p l a k , om op zijn Vlaamsch te zeggen.
WERKBIE.

- Dat kindje is te klein om pap te eten!
- Och, zegt het moederken, een licht papken in een s n u i t f l e s c h j e ! (biberon).
A.V. LEUVEN.

Gierig volk.

(Vervolg van bl. 250)

ALGELIJK g'heel die ‘tramulte’, en àl dat verloren geld bijzonderlijk, heeft lange op hunne mage gelegen. Dat was nu toch een onkost geweest waarvan, buiten den snijman[1], niemand geen profijt van 'n heeft. Waarom moet dat ook bestaan: een ‘appoindecite’, gadorie!? En vroeger 'n hoorde men daar niet van!... Hebben ze dat nu uitgevonden misschien om menschen te kullen en 't schoon geld uit j'n zak te jagen?... ze zouden wel durven, die geldzuigers!...

- Dat 't nog te herdoene ware! bulderde Seppen en met den vuist in de lucht...

- Al-ha toe-toe! zwijg' zeere, suste Sophie, prullebaas, ge zijt van suiker en zeem gemaakt! Al dat beslag, zou' men niet zeggen, voor 'en beetje ‘verborgen mes''![2] 't Is goed te ziene dat O.L. Heere 'en man was, hij heeft al de malanjen aan ‘'t vrólk’ gegeven, en de mans!... je zou' ze wel mogen met lakens keeren, van als ze wat hebben.

- Is dat de H. Paulus die dat zegt, vroeg Seivus. Met wat spotternij wou hij z'n zelven klaar wasschen, maar Phiitte liet dat vallen en: Weet je 't nog?... vroeg ze, je verweet me toen voor: steenduivel!... Dat was toch niet schoone, Sessèf, van je' partt, 'k heb daar zulk een verdriet in gehad!... Zijn we toch op de wereld niet om den hemel te verdienen? en moeten we toen niet entwat kunnen verdragen? Die hier den kortewagen sleept, gaat ginder trekken,[3] zei vader zaliger?... En peis'-je gij dat we daar alzoo op onze pantoffels zullen naartoe gaan?... A-bah-ja-je zie! Je zijt er zoete meê! Ze zeggen te Brugge: ‘die

(1) *snijman* = in mooi (?) Ndl.: chirurgien.
(2) *mes'* = meststof in de dermen.
(3) belooninge *trekken* of ontvangen in den hemel.

te vele z'n gemak zoekt, gaot in 't vagevier branden met e' papiere schutjen aan z'n g...'

En Moeder-Overste-van-de-petatten nam heuren boek van schoone spreuken ter hand en stekte met een spelle tusschen de bladen... 't Was juiste over de gehechtheid aan 't geld: 'Heere, vijf talenten hebt gij mij gegeven en ik heb er nog vijf andere bijgewonnen...' Dat klonk schoone en milde!... Ze 'n hadden toch nooit met hun geld gemooscht en altijd goed de Beurze gevolgd om weerden op tijd en stond te koopen en te verkletsen.(1) Neen! daar 'n gingen ze geen rekenschap moeten over geven. En ze las verder: 'Gevloekt zij degene, die het goud najoeg en zijn vertrouwen stelde op geld en schatten!' Sophia draaide 't bladje, en Josephus snoof 'en keer en 'n gebaarde van geen eentje.

- Hoe staat het met den 'agio', vandage? vroeg Sepef, hij had er lijk genoeg van... van 'Het Boek der Schoone Spreuken'. Ge moet 'parforce' 'en keer naar Blauweblommen's, den wisselagent, en spreekt hem 'en keer van '*Cokes*' en '*Fontesen*' van dien artikel in den '*Echo de la Bourse*' over de '*Cockerulls*'.(2) We 'n mogen het niet al in 't zelfste smijten ommers, we moeten visch hebben liggen in alle putjes! En we moeten toen nog al de *coupontjes* afscheuren van den '*Telok-Dalam*' en van de '*Katangaatjes*'.. Wel! mijnder hebben toch vele werk!.. Geld hebben 'n is geen 'kontentement', maar 't is een schoone bezigheid, en we moeten entwàt doen óók... om den tijd dood te krijgen?... De ledigheid is het oorkussen van...

- Ja... maar e..., Sessèf, (dat was toen Sophie die opging), mag ik ook 'en keer 'e' woordeken placeeren'? - Kijk'... g' hebt daar nu geheel dien onkost gehad van die *operatie*... rechtuit gesproken: 'k en weet ik niet waarom dat 'k-ik daar moete tusschen komen, dat 'n was toch *mijn* 'appoindicite' niet! Vind'-je niet dat 't beter ware dat elk zijn eigen beurze bezat? Wat

(1) *verkletsen* = hier verkoopen als ze op 't punt zijn van te zinken.
(2) *Cockerill & Cie.*

peis'-je? We weten toen van weerskanten best, hoe rijke dat we zijn en hoeveel talenten wij bijgewonnen hebben.

Seppen keek met oogen lijk een stekvogel gereed om z'n zuster in 't haar te vliegen!

- Is 't omdat ge drie duist frank rijker zijt misschien? Of is 't om den helft van d'operatie weder te krijgen? Zegt flakaf wat dat je meent? Waarom, lijk een 'niipekrijt'(1) daar al die doekskens aan gewonden? Leelijke, gloeiende, gierige nete!

- Da'-je 't zijt! baste Sophie tegen.

Niettemin de scheidinge van goed ging heur gang en moeilijk 'n was het hoegenaamd-niet; ze kenden van weerskanten: geld en weerden vliems(2) van buiten. Van toen af had elk z'n pot, en elk z'n schare, en elk z'n hoek, en elk z'n tafel! en zaten ze, elk op z'n eigen lijk twee nijtepauws:(3) *coupontjes* te snijden... om ter langst en om ter traagst! ze moesten laten voelen d'een aan d'ander hoe schandalig, hoe schabouwelijk rijk dat ze waren, ze moesten malkaar jaloersch maken.

- 'k Ben drie duist frank armer! knees Jozef en hij kreesch van spijt, maar 'k zal dat inwinnen al moest ik er mijn nekke bij kraken. Ze moet onder, die sakkertriesche gierige klinke!

Elk ging op z'n eigen naar 't wisselkantoor, elk met z'n eigen 'valsche' name. Moest het ooit van z'n leven gebeuren, dat de mannen van de belastinge daar in de boeken kwamen snuffelen, dan 'n zouden ze toch niet weten of nooit zoo verre peizen dat Mijnheer Leere van Vlamertinghe: Seppen Steckers was, en nog veel min dat Mijnheer Verhulst van Oostende: Sophie kon zijn!.. Een mensch moet tegenwoordig slim zijn in de wereld.

Maar de Beurze ging slecht... wroed slecht! 't ging al om zeepe, 't was al naar de knoppen!

(1) *niipecriit* of *nijpecrijt* = fr hypocrite.
(2) geheel, juist, vlak van buiten.
(3) *nijtepauw* = hoekskenzoekers, die luizen uit de neten zoeken, pezewevers. Zie verder: *zoektalder.*

- Wat hebben ze toch uitgestoken met de *Confinas*! zuchtte Sophie van den uchtend tot den avond, tien frank óp... tien frank néder... 't is krijschen...

De koloniale weerden vielen in den zak tot over hunder oksels!... de *Kasaïs*, de *Katanga*, de *Lowa* en *Romanni-Lualaba!* Wel! wel! wel! En de kajoetsoes, dè! *Lukula*, *Selangor*, *Johore*, *Batangara*, *Federated* en cetera en cetera... 't was al naar hoepsassa! De gazetten hadden lijk allemale zeer in hunderen buik, z'n wisten niet wat gezeid van ongemak. - De lasten daarbij verzwaarden van dag tot dag: taks alhier en taks aldaar! Vrij van taks 'n schooten er maar... alle slag van luizen...

Wat er daar goed aan was, 't is dat de vriendschap, tusschen de gekinders Steckers, groeide in 't ongeluk... Ze zaten te gare te bibberen van benauwdheid, ze waren om de dood te smachten; ze'n waren van Blauwblommen's kantoor niet wegschoppelijk.

Zekeren morgend, in 't schuim en in 't zweet was Josephus opgetrokken met z'n valiezetje; maar.. hij was weg en hij blèef weg!...

- Al-ha! Waar is Christus nù, zei Sophie, met z'n stok en z'n paraplu?... En ze liep wel honderd keeren weg en weder lijk een henne die heur kop verloren heeft; en ongemakkelijk dat ze was ze zat leelijk in ‘alteraties’, zie, ze was toch zoo benauwd! Hij 'n was toch niet bestolen zeker?... Maar al met een keer... God-Maria, was dat 'en snak aan de belle!!... daar stond 'en ‘toefateure’[1] aan de voordeure en ‘een masse volk’ derrond... Menschen! 't was Sessèf dat ze naar huis brachten!... ze drumden malkaar omverre, en met vijve-zessen te gelijk:

- Iffrouw, riepen ze, Mijnheere Sessèf heeft 'en ‘attakstji g'hed’ aan de ‘Bommecemusbrugge’...[2]

't Eerste echter dat Iffrouw deed was schermen voor 't valiezetje... Had hij 't toch nog meê?.. Ja.. Goddank, 't zat in z'n vuist gesloten lijk in een vijlstake!... Had

(1) *toe-voiture,* gesloten koetse. Vgl.: *open-voiture.*
(2) (St Jan) Nepomucenus' brugge.

hij dàt moeten verliezen!... Wel! zwijg' toch, e' mensch 'n mag het niet ingaan!

Seivus zat daar blootshoofde in dat getrek, met z'n haar rechte, 't hoofd scheef en achterover geslegen, te kijken lijk een kabeljauw... vreeselijk om zien. Maar Sòphia 'n zag dat al niet; binst dat ze den man op de beenen hielpen, was ze zij met 't geld weg, - dat was 't voorzichtigste - en stak ze het reiszaksken in 't schoêkastje opdat 't niemand 'n zou vinden en wegscheren.. ook Sessèf niet!...

- Laat mij gerust! zei Seppen in een hitte en met een scheeve mond, 'k kan ik wel alleene gaan. Maar niet te doene, z' hadden hem met twee'n vast onder z'n oksels, en ze droegen hem binnen lijk een blomzak en seffens op een stoel.

- 't Is wel, gaat nu maar voort, zei Sophie met een snaksken.

- Jamaar, 'k moet ik acht frank hebben, sprak de koetsier.

- Wat acht frank? van aan 'Bommucemus'?.. e'.. 't is wel een boogscheute verre!...

- E'... dat is een rit... dat is tarif, Madam!...

- Hier zie drie frank en daarmeê, doef! en ze vlogen allen buiten al ruttelen, de eenen omdat ze zoo deerlijk afgescheept werden, en de huùrkoetsier omdat hij te letter kreeg...

- Nog zoovele niet of 'en: 'bedank-je'... pakt hem 'pernaasten' zelve op jen nekke, garrebak![1] hoorde ze nog, maar de deure lag al toe.

- God vergeve 't hun, bad Sophie, ze 'n weten tòch niet wat dat ze zeggen! En toen vloog z' in één steke naar broere Sessèf.

- E' je ga' gij moeten jen testament maken, ei? - maar ze was al weg om een papier... en dan al wederkeeren -: We zijn al sterfelijk en je'n weet nooit wat dat er kan vorenvallen, en 't ware toch jammer, dood-

(1) *garrebak* = gierig schepsel; ook zak of bak waarin al het geld met vrekkigheid verzameld wordt. (Zie De Bo)

jammer!... En 'k moete nog drie frank hebben voor de ‘vigilante’... kost je gij niet te voete gaan, dè? 't Is alsan[1] al geld ‘die’ geen name 'n heeft.

Maar Jozef zat daar nog altijd sterrelings te kijken met z'n puidoogen en z'n nekke scheef:

- Eten, vroeg hij, eten, 't is van f(l)auwte!...

Sophie ging juiste weder beginnen met 't testament, toen ze nog een keer klonken... Och ja! 't was nu doctor Verbrugghe die binnenkwam... Wat had deze hier nu verloren? En zonder te luisteren naar Sophie, die over een ‘lastigen bliksem’ aan 't rullen was, en liever z'n hielen zou gezien hebben dan z'n teen,[2] ging hij ongevraagd en rechte deure naar de keuken:

- 'k Hoore daar dat Joseph overeinde ligt, sprak hij en tot bij den zieke gekomen zijnde: Enwel! jonkman, wat schilt er, dè? kunsten gemaakt en tuimelboomen? Toogt 'en keer... ja, ‘Zilletje[3] leeft nog’! Maar ge zult van nu voort juiste doen wat ik hier op dat bladje zal schrijven.. 'k Peisde in mijn eigen: een oude kennisse, lijk Seppen Steckers, 'n mag ik alzoo niet laten liggen lijk een hond.

Meester Verbrugghe was weeldig en 'n snakte achter geen geld; maar hij wist wel dat Seivus nog geen van de slechtste 'n was, en peisde: 'n kan ik z'n lijf niet redden, 'k moete z'n ziele in de ooge houden. 't Beste zal nu zijn: hier van geen geld te spreken of ik ben zeker man-van-buiten!

Daarom ook riep hij schier:

- En 't zijn bezoeken voor nieten, hoor'-je 't... voor nieten!

Al schrijvende keek hij 'en keer dievelinge hoe die bomme ging openpletsen. Seppen was te dutsachtig,

(1) Wvl. *alsan, alsans* = gedurig (aan), altoos, altijd; ook = ten minste, althans (z. De Bo). Reeds Ohdd. Verdam geeft Mndl. *alsaen* = weldra, aldra en dit is gewis uit al-en-saen = zoo zaan, zoodra.

(2) Wvl. *teen* = mv van tee. Mndl. = tee (Nhd. = zehe, Eng. = to*e*). 't Nederl. miek van 't mv. een enkelv. evenals schoe-n.

(3) *Zilletje* (Gilletje) naar 't Fr. Gilles, Vl. Gillis. Oude vlaamsche spreuke. (Zie De Bo onder: djillen).

maar Sophie zat lijk een pijl in den hoogsten hemel geschoten; zeker van heur stuk, en om ‘den grooten uit te hangen’, ging ze op:

- A' neen, Mijnheere de docteur, 'k en zou u niet meer durven vragen, 'k en wil dat niet hebben... 't geld is er toch om het te gebruiken en 't en is toch aan ons lijf niet genaaid ook; hoeveel is 't?

Die schurk van een doctor, om heur te plagen:

- Eiwel, sprak hij, als 't alzoo is, 't is duist frank op voorhande te betalen...

Sophie's bloed verkroop, Verbrugghe schreef en zweeg.. en zweeg wel een minuut lang!... Wat een schrikkelijke doodsche stilzwijgenheid was me dat! 't Woeg lijk lood. En toen eindelijk, tenden geschreven, keek hij monkelende naar Sophie, en:

- Eiwel, jufvrouw, sprak hij, je 'n zegt lijk nieten!... voor één keer krijg'-je d' absolutie... en blijft in 't vervolg eenvoudig en rechtzinnig, 'ei?

Daarmede was hij weg. Sophie met 't rood in heur nekke kwam weder naar de keuken en las het briefje:

‘Niet te veel eten, maar... daar 'n is geen nood van geloof ik; niet veel smooren, tabak is te kostelijk; niet veel stuipende werk verrichten, desnoods een knecht of een meid houden; niet blootshoofde in de groote zonne staan; binnen blijven als 't vriest en de stoof ontsteken[1]; soms een voetbad nemen met mostaardmeel in; goed afgaan, engelsch-zout 'n kost niet veel; niet te jachtig zijn,... kalmweg... uw geld tellen’...

De vrouw keek sterrelinge, vol vertwijfeling:

- Zou?... wat?... waarom? was dat een stek? was dat spotten?... Ja, ja dat docturtjen heeft schoon lachen! we gaan er maar altijd 't beste uitrapen, dacht ze.

- Zeg, Sessèf, 't spijt mij jongen, 't is gedaàn met eten! Je staat te kloek,... je ziet wel, 'ei? dat is

(1) in 't Mndl. ook *ont*steken = aansteken; *ont-* = *ant-* (b.v. in antwoord); dan on-, an- (waaruit aan-steken).

van te vele ‘te bàvveren’[1], je zijt veel te slokkig aan tafel.

Seppen, och arme, zat daar in z'n onmacht, rood en opgestoken lijk een krifte! Nog nooit, sedert jufvrouw Vercruysse's boterkoekskens, 'n had hij ‘z'n maagsken een zielemesje[2] mogen doen’; en nu moeten hooren, en van z'n eigen volk toennog, dat hij een ‘bolgvulder’ was!!... Ja! en van iemand die zelve alles naar heuren gorrebak rafelde![3]

- 't Is van f(l)auwte, 't is van f(l)auwte! huilde hij; z'n tong lag stijf en de ‘l’ en de ‘r’ 'n kon hij niet uitbrengen. M'n hoof' d(r)aait lijk een ‘zi(rr)ewit’!!...[4]

En Sóphia, die leelijke deugeniete, moest er van gebruik maken, dat hij lam zat en amachtig[5], om hem te tergen...: gierige duivels zijn herteloos.

- Enwel ja, zei ze, 'k geloof ik u, ‘zee’[6], maar 't is de docteur die 't zegt... Kijk', 't was juiste droogen haring met kazakken[7] dezen noene!... en j' eet gij dat zoo geren!... maar 't en dient u niet.

En onder zijn begeerige, hankerende blikken kwam dat heksevel met smake dien haring binnen spelen! 't Was om een peerd te doen verwaaien...

- Wat zijn ze goed! smekte Sophie, ze 'n hebben nog nòoit zoo vet en zoo malsch geweest! Kijk' wat een zeekaptein![8] da 's keuningsvisch!!... 't is een ‘malke’[9] en 'k hebbe toen nog een ‘kijte’[10] voor t'avond.

(1) *bavveren* = slokken met g'heele mondsvollen; bij *baven*, *baveren* = dik opzetten van den mond; waaruit 't fr. *bave* = slijmig speeksel, en *bavette, bafouer,* enz., en met Ndl. *bef* = dikke lip, en 't Vl *kwijlebabe*, en *babbelen* = fr. *bavarder.*
(2) een *zielemesje* = hier een eetfeestje.
(3) zie De Bo.
(4) *zirrewit* (of zirrewiit) = fr *girouette.*
(5) Mndl. *amachtich*; Ndl. *amechtig;* uit a = on, *on*machtig, dus machteloos.
(6) *zee, zué* = weet-je.
(7) eer'appels met de *kazakke* = ongepeld, gekookt en gekorst.
(8) De schoonste haringen zijn ‘*zeekapteins*’ (te Brugge en te Blankenberge).
(9) Br. *malke* = mannelijke haring, Wvl melke (z. De Bo).
(10) *kijte* (Wvl. kite) = vrouwelijke haring, (z. De Bo).

Twee dikke tranen van nijdigheid liepen langs Seppen's kaken, en daar grolde entwat vol razernij in 't diepste van z'n keel.

- Wat gaat er om, dè? 'ei, Sèppetje, wat gaat 't zijn, dè?... ‘e' peis' pacencie’, ventje, dat is een beproevingsje, man... E' maar lacht 'en keer, weer'-je!

Maar Seppen, verre van te lachen, stekte 't eerste-'t gereedste glas vast met z'n rechter hand (de linkere hong stijf), en smeet het, juiste langs heur ooren, in gruislamenten tegen de kelderdeur.

Sophie bleef kalm - dat was berekend - en met een zingende venijnige stemme:

- Maar, Sessèf toch! maak'-je niet dikke vent, 't is de mode van dinne! en wat dat je nu doet!... Glas daarvanaangaande is ongemakkelijk, 'ei? dat 'n maakt geen buile, 't is seffens 'en sterre... Maar, heb'-je van een aap geëten, misschien? G'heel je leven zoo hondegierig geweest; je zoudt een cens in twee'n gebeten hebben; de vuiligheid zou'-je gezift hebben om er het gruis uit te halen!... En je gooit daar nu dwaas-weg dat onnoozel glas in ‘stikken’!...[1] ‘Men erkent eens menschen wijsheid, zegt de Heilige Paulus, aan zijn verdraagzaamheid en zijn geduld; en het strekt iemand tot eer, zich af te houden van geschillen’. Eiwel, Sessèf, dat doe ik...

En lijk een ‘perfekte Maddeleene uit de percessie’, ging ze de deure uit.

Seppen was benauwlijk om zien;... hoe dat hij niet stokke-doodviel!? hij beefde van kwaadheid! Zijn herte wupte op tot in z'n kele... en al met 'en keer hij rees uit z'n stoel rood ‘lijk een kokkenhane’ en, over dat 't ging, al dat hij geven kon en keeltjen-uit:

- ‘(R)ibbe(r)olle’[2] steendibbe! riep hij, (r)ibberolle steendibbe! Kannasb(r)okke[3]! Afgod! Be(r)tùlfus! T(r)ek(r)oê!!...

1) *stik* = stuk; Mudl. stie en stue.
2) *Ribberolle* = ‘Liberale dibbe’ is te Brugge eene die meê doet met de kerke en met den duivel te zelvertijd.
3) *Kannasbrokke* = Br. *Canaille* in 't fr, *crapule*

En Sophie tusschen de ‘garre’[1] van de deure en met een neuzestemme:

- Schee'[2] maar uit, onbeleefde botterik, zei ze, met al j'n katteschruwels!... Norschakker![3] Knopedraaiere![4]

Seppen kookte...; had hij maar gekunnen, hij ging ze 'en ‘vatlavei’[5] draaien[6] dat ze naar geen tweeden 'n zou gevraagd hebben! Ho-hooo!!...

('t Vervolgt)

K. DE WOLF.

Van Alphens ‘Kleine gedichten voor kinderen.’
Een Kortrijksche Nadruk van 1828.

DE ‘Kleine Gedigten voor Kinderen’ werden door Hieronymus van Alphen in 1778-1782 voor 't eerst uitgegeven in drie stukken, te Utrecht bij den boekhandel van Terveen. Die ‘verlichte’ rijmpjes werden in het burgerlijke ‘vergenoegd levende’ Holland van de late 18e eeuw, met één slag verheven tot een nooit volprezen leermiddel om de kinderen met den ‘Geest van het Brave’ te bezielen. Het klinkt verbazend en toch is het zeker: dat, buiten den Bijbel, van geen enkel geschrift zooveel exemplaren in Nederland ooit gedrukt zijn geweest. De mannelijke stem van een Potgieter en de jolige scherts van een de Genestet waren er noodig om die onverantwoordelijke beroemdheden tot den rang van ‘Paradijsjes’ neer te halen.

(1) *garre* = gerre, spleet, reet.
(2) *schee'* = scheedt of scheidt. Uitscheeden of -scheiden.
(3) *Norschakker* = norsch, onvriendelijk mensch.
(4) *Knopedraaier* ook *Nestendraaier* = die met een slecht inzicht knoopen en nestels (t.t. z moeilijkheden) in zaken tracht te maken.
(5) *vatlavei* = zware slag, klikker, van 't fr. *va-te-laver* = bloed en vuiligheid afwasschen door den slag bijgebracht.
(6) hier = geven.

Onze ijverige schoolmeesters van den Hollandschen tijd (1815-1830) ontvingen dankbaar en bewonderend de ‘Kleine Gedigten’ als een zegen uit het Noorden en spaarden geene moeite om ze als ‘kostbare zaden van deugd en geluk’ in de kinderharten te strooien. Van Alphen deed alsdan zijn vertraagde Blijde Intrede in onze Vlaamsche bloemlezingen: zijn *Jantje zag eens pruimen hangen* was het taaiste achterblijvertje dat in onze nieuwe schoolboeken bleef haperen.

Voor een volledigen nadruk van de ‘Kleine Gedigten’ zorgde A. Voisin, ‘regent aan het Kollegie te Kortrijk’. De eerste uitgave van 1826 konden we niet in handen krijgen(1); wij beschrijven den tweeden druk van 1828:

> KLEINE GEDICHTEN VOOR KINDEREN door Hieronimus Van Alphen.
> Kortrijk, bij Beyaert-Feys Boekdrukker. 1828.
> Omslag ontbreekt; VIII-95 bladz. tekst; 66 gedichtjes; ongeïllustreerd; bladspiegel 129 bij 71 m. M.; licht vergé-papier door den drukker Beyaert ook voor andere gelijktijdige uitgaven gebruikt.
> Het t i t e l b l a d is geheel in steendruk en geteekend *Lithographie de Levacher à Courtrai.* Het is een afzonderlijk blad doch meegenaaid en als bladz. I-II meegerekend met het voorbericht. Het draagt een v i g n e t : Drie kinderfiguurtjes, waarvan een op wolken zwevend, een lier in de linkerhand houdt, en met de rechter een schrift naar het links zittende kind uitreikt.

Onze Kortrijksche druk is misschien wel nagevolgd op de goedkoope schooluitgave van 1827: het getal der gedichtjes stemt er mede overeen, doch verder

(1) Deze eerste uitgave bij Beyaert te Kortrijk in 1826 is vermeld door J. De Saint-Genois in Messager des Sciences Historiques, 1843, bl. 454. Ten onrechte wordt F. Vanhaverbeke als medewerker voor deze beide uitgaven aangegeven.

konden we niet vergelijken. Het titelvignet is blijkbaar ontleend aan eene vroegere 'geautoriseerde' uitgave[1].

In het *Voorberigt* (bl. II-VI) spreekt de Kortrijksche Regent[2] zijne onvoorwaardelijke bewondering voor den 'onnavolgbaren Hieronijmus Van Alphen' uit. Bij de korte levensschets teekent hij aan dat de *Biographie Nationale* in 1827 te Brussel gedrukt, een levensbericht van V.A. heeft gegeven, 'krielende van onnaauwkeurigheden.' Gewetensvol ging hij op juistere inlichting uit en getuigt in zijn verantwoording: 'Van deszelfs Zoon den Heer D.F. Van Alphen, wien ik opzigtelijk dit artikel heb geraadpleegd, had ik de eer te vernemen, dat slechts de Heer Siegenbeek, *beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde,* 1826, bl. 277, en volg., omtrent zijnen vader waarheid geschreven heeft.'

Het oordeel van den Kortrijkschen leeraar geeft een belangwekkenden kijk op de letterkundige stemming in

(1) Onze vergelijking kon enkel steunen op de Bibliographische Aanteekeningen over van Alphens Kl. Ged. door J.D.C. van Dokkum uitgegeven in H e t B o e k 1917 en 1918, waar geene Zuid-Nederlandsche nadrukken vermeld zijn. Ons titelvignet stemt overeen met het titelvignet N° 2 aldaar beschreven, 1917 bl. 276. De bedoelde schooluitgaven zijn vermeld aldaar, 1917 blz. 356. - Op bl. 95 van onzen Kortrijkschen druk is een 67^{e} gedichtje bijgevoegd: Ter Verjaring van eenen Vader, door Francijntje de Boer. - Het exemplaar dat we onder handen hebben, is bevat in een kunstmatig aangelegden bundel 'Dicht-Werken' die het ex-libris draagt van A. Renier, Zoon en nu in privaat bezit is te Kortrijk.

(2) A. Voisin (1800-1843) geboortig van Permes bij Boulogne, studeerde aan de Gentsche Hoogeschool, werd in 1825 'Regent' der rhetorica aan het 'Hollandsch Kollegie' dat vanaf 1818 door het Gemeentebestuur heringericht en sedert 1825 overgebracht was naar de oude proostdij van St. Amand op Overleie. Zie H. Vercruysse. Les anciens Etablissements d'enseignement moyen à Courtrai, bl. 291 vlg. (Kortrijk, 1908). Voisin ging in 1830 als professor naar Gent over en werd aldaar in 1836 bibliothecaris der Universiteit.

ons toenmalig onderwijs. ‘H. Van Alphen heeft eene soort van Gedichten, vóór hem als nog onbekend, uitgevonden: sedert veertig jaren bleven zij nog een overtreffelijk voetspoor, en niettegenstaande de menigvuldige navolgingen der aanzienlijkste Schrijvers, geeft men nog bestendig eene regtmatige voorkeur aan zijne Gedichten, en daardoor toont hij het ware karakter der kinderen getroffen en geschilderd te hebben. De taal van Van Alphen is altoos klaar, zuiver, kiesch en door de fraaiste eenvoudigheid merkwaardig; zijn vloeijende stijl is nooit met *epitheten* overladen. Op een zediger aard, brengt hij somtijds weder in het geheugen de losse verzen van Anakreon’.

Al te vleiend en gedwongen klinkt de toon waar de Regent zijne vereering verbreedt en schrijft: ‘Indien het waar zij, zoo als men voorgeeft, dat de letterkunde van een volk, het kenmerk zijner zeden is, dan heeft wis geen volk het huisselijk geluk, en de opvoeding der kinderen meer aanbevolen dan de Nederlanders. Na Van Alphen... hebben een ruim aantal Dichters en Dichteressen het niet beneden zich geacht hunne zangen aan de kindschheid toe te wijden: zoo als Wiselius, Nirstrasz, Immerzeel, Lulofs, Petronella Moens, Wilhelmina Bilderdijk, Francijntje de Boer, enz.; ik twijfel geenszins of men zou met de keuze hunner zedelijkste en schoonste Gedichten, eene zeer nuttige verzameling van kinderlijke letterkunde daarstellen’.

Regent Voisin samen met zijn ambtgenoot Fr. Vanhaverbeke heeft bedoelde bloemlezing niet samengesteld. Wel heeft hij in 1827 bij den drukker Beyaert eene ‘Bloemlezing of Keus van schoone en zedekundige Nederduitsche en Fransche Dichtstukken geschikt voor de Jeugd’ uitgegeven. Zijne bedrijvigheid ging vanaf 1828 geheel over naar het gebied der Vlaamsche geschiedenis.

A. VIAENE.

Over de Stevenisten.

IK wil hier niet uiteendoen wat dat Stevenisten zijn, noch heel hunne geschiedenis vertellen, maar een keer entwat zeggen over hunne l e v e n s w i j z e [1]. 'k Heb dat al van bij gezien en gehoord, toen ik onderwijzer was te Gits.

G i t s is de ‘Steveniste-prochie’. Vroeger, voor een dertigtal jaar, waren er daar een vijftal families met al t'hoope een twaalftal personen, nagenoeg allen van den boerenstiel en in 't algemeen welstellend. Nu wonen er nog vijf groote menschen waaronder twee echtgenooten met afstammelingen die ongetwijfeld de sekte zullen voortzetten. In Brabant zijn er ook nog eenige en hier en daar elders in West-Vlaanderen (Passchendale en Moorslede): een klein getal dus.

Nu, dat is juist het sterkste bewijs van hun geloove: Velen zijn geroepen maar, maar weinigen uitverkoren, zeggen ze. Op godsdienstig gebied gelooven die menschen al wat wij gelooven. De ouders leeren dat zorgvuldig aan hun kinderen en printen hun van kindsgebeente een grooten afkeer in voor al dat alzoo niet is als 't hunne. Hun hardnekkigheid is zoo groot dat die dwaling zal moeten uitsterven met de personen; een bekeering is een uiterste zeldzaamheid, 'k Heb éénmaal een jonkheid weten overkomen en 't was dan nog uit een huisgezin dat door aangetrouwdheid Stevenist geworden was. Boeken die over hun dwaalleer handelen en hun toegezonden werden vlogen onopengedaan in 't vuur, en wie mag probeeren om van religie te spreken, is vriend-uit en alle betrekkingen zijn afgebroken.

De Stevenisten vieren Zondagen en Hoogdagen,

(1) Over hunne geschiedenis leze men het voortreffelijke werk van M.J. Van den Weghe, Essai Historique sur le Stévenisme, verschenen in de Gedenkschriften van den Geschied- en Oudh. Kring van Halle, 1926, bl. 47 vlg.

onderhouden al de vastendagen zonder dispensatie en ook onze afgestelde heiligdagen zijn voor hen nog geboden feestdagen: niet werken en bidden. Al die veranderingen en vergemakkelijkingen bij de Katholieken zijn immers uitvindsels van pastors en bisschop, die dat al doen zonder wete van den Paus, aan wien zij, Stevenisten, altijd even getrouw blijven. Pastors en bisschoppen aanzien ze als gebonden aan den Staat van wien ze betaald worden.

Op de feestdagen hebben ze een voormiddag-en een namiddagdienst hun ‘messe en hun vespers’ zeggen de menschen. Anders zijn hun gebeden dezelfde als de onze; ook gebruiken ze gebedenboeken waarin ze langdurige getijden lezen. Morgen- en avondgebeden, gebeden vóór en na eten worden in groote godsvrucht gedaan. Knechten en meisens en arbeiders moeten dat meêdoen, als ze daar wonen, werken en eten. Streng worden deze op hun eigene plichten gewezen en zijn verplicht ze te vervullen. 'k Heb er gekend die om dat vele en lange bidden den dienst bij de Stevenisten verlieten. Als ze aan 't bidden zijn mag er binnenkomen die wil: ze worden een stoel aangewezen en kunnen daar zitten zwijgen en wachten totdat 't gedaan is.

Voor doopen - hun kinderen worden geldig gedoopt - en begravingen komt er een bijzondere man: hun ‘paster’ zeggen nog eens de menschen.

De overledenen worden in stoet naar 't kerkhof gebracht en overal waar ze voorbijgaan, trekken de menschen binnen en speuren de doening af van achter de gordijntjes. Dat was toch te Gits alzoo, waar men vreest door nieuwsgierigheid die menschen te misdoen en werk en klandizie te verliezen.

Te Gits hadd en ze een afzonderlijk plaatsje op 't kerkhof. Op ieder graf staat er een kruis. Ik heb toch eenmaal zulk een begraving van dichtbij gezien en daar werd over den put gelezen en over de kiste en geknield en aarde gestrooid. Dat duurde niet veel langer dan van een Katholiek geloovige. 't Deed toch

vreemde, alzoo zonder priester en ceremonie zoo stil en ingetogen.

In hun gewoon leven gaan de Stevenisten met de andere menschen om, zonder dat ge kunt zien dat ze van een ander geloove zijn. Ze gebruiken werkmenschen van 't dorp, gaan te winkel en ten ambachte, verkeeren in d'herbergen en kermissen mee, en vernemen geern 't laatste nieuws van binnen en buiten 't land. Maar alles moet in recht en vertrouwen geschieden; bevinden ze dat een stielman b.v. hen door hoogen prijs of min goed werk bedrogen heeft, ze vragen de rekening, betalen en... komen nooit meer over de zulle. Daarvoor is 't dat de Stevenisten gezwicht worden.

Hun kinderen kwamen naar de school, maar volgden geen godsdienstles. Nu hebben ze te Gits een der schoolmeesters gevraagd om huisonderricht te geven. Ze begrijpen toch dat het niet en staat voor een aangenomen school ontslaging van catechismusonderricht te verleenen.

'k Heb een jongen Stevenist geweten die met d'andere jongens altemets een keer in de parochiekerke ging en... hij ging daar geern: 't was daar toch zoo schoone; later heeft hij zich bekeerd.

De Stevenisten zijn ook liefdadig; de arme menschen kunnen niet klagen. Alle jaren ging er - en gaat er misschien nog - een Broeder-Capucien bij de boeren op ronde. 't Was een keer een nieuwe Broeder die de streek afketste en, als hij aan d'hofstee van V... kwam, wilde Koogje - de gids - voorbijgaan.

- 't Zijn Stevenisten hier, zei 't ventje; we zijn hier nog nooit binnen geweest; ge zoudt niets krijgen ook...

Maar de Broeder, die in geen klein geruchte verschoot en misschien wel een beetje kurieus was, ging moedig binnen en Koogje volgde met een lang gat...

Zoudt ge 't gelooven ze waren beleefd ontvangen, in de bestekamer geleid en als de Broeder zijn boodschap gedaan had aan de huisvrouwe, ging ze voort met de mande waarvan dat pas 't gat gedekt was met een komptje boter of drie. Na vijf minuten was de vrouwe

daar weere met een opgevulde mande en leidde den verbaasden Broeder en 't verblufte Koogje naar de voordeure met de woorden: ‘Ter eere Gods en tot te naaste jaar!’...

Dat wilt nu niet zeggen dat al de Stevenisten dat zouden doen, want ze kunnen 't daar wel gedaan hebben om te toogen dat ze al zoo goed en misschien wel beter zijn dan de anderen.

De geestelijkheid van Gits, die daar nieuwe toekomt, doet altijd een bezoek bij de Stevenisten, maar 't blijft ook bij één... z'hebben hun goeste van den eersten keer. De groote vijand is immers de pastor, die, afgezonden van den bisschop, daar niet is met den wille van den Paus van Rome.

Daar hebt ge een gedacht van de levenswijze der Stevenisten. Die nog beter en meer weet, kan hier ook zijn woordeken zetten.

Is deze levenswijze, zoo stipt en zoo streng en met zulk een vaste meeninge en overtuiging, nu geheel zonder verdienste? Zal onze Lieve Heer zijn bermhertige oogen niet opendoen voor zooveel brave menschen, die brave leven en zeker brave sterven?

'k Heb te Gits nooit weten bidden voor den terugkeer van die verdwaalde schapen. Als er entwaar moet gelezen worden, 't zou toch wel daar moeten zijn?

De lezers van dit artikeltje zullen wel besluiten met een stil Wees-Gegroetje, hé?

B. DE LANGHE.

Kamielke.

- Te Kortrijk en ommelands heet de Dieseltrein tusschen Gent en Thielt en ook de korte stoomtrein tusschen Kortrijk en Meenen: K a m i e l k e .

- Den bus is al weg, 'k ga moeten met K a m i e l k e gaan.
- Der is geweunlijk veel volk mee met 't K a m i e l k e .
- Tusschen Gent en Thielt loopt er ook e e n K a m i e l k e .

Wie kent er den oorsprong van dien jongen doopnaam?

J.V.

Uit een oud kruidboek.

TUSSCHEN de boeken van de oude Choorbibliotheek[1] der Sint Maartenskerk te Kortrijk zit er een oud Kruidboek of *Herbarium.* 't Is een merkwaardige incunabeldruk, maar noch *incipit* noch *explicit* geven eenige aanduiding van schrijver of drukker[2].

Het boek behoorde toe aan Jan d'Hondt, gezeid Canis, van Sint Pauwels (Waas), die zes en vijftig jaar lang (1516-1571) kanunnik was in de Kortrijksche Kapittelkerk. Canis was een geleerd man en een groot boekenliefhebber[3]; met een mooie hand heeft hij overvloedige aanteekeningen in den rand van zijn kostelijke boeken geschreven. In het besproken Herbarium zijn de latijnsche aanteekeningen van geneeskundigen aard zeer talrijk; bij het latijnsche kruidwoord en zijn nederlandsche gedrukte vertaling heeft de geleerde kanunnik somtijds eene andere vlaamsche overzetting geschreven, elders nog voegde hij den volksnaam der ziekten nevens het latijnsche vakwoord. Hier volgen al bijeen de aanteeke-

(1) Het C h o o r , anders nog het C o m m u n , was de gemeenschap der pastoors en kapelanen aan de parochiekerk gehecht. De overgeblevene, veelal erg beschadigde boeken, berusten nu in de archiefkamer der parochiekerk.

(2) Het werk is in een achttiende-eeuwschen band samengebonden met een ander incunabel: T r a c t a t u s de regimine pestilentico domini Kamiti episcopi Arusiensis civitatis regni Dacie, artis medecine expertissimi professoris, - en het R e g i m e n sanitatis Roberti Gropretii Atrebatis door Joos Lambrecht in 1538 te Gent gedrukt. Aldus zijn vele randnota's doorgesneden. De binder heeft het woord H e r b a r i u m op den rug van de verzameling geprent. Kanunnik Jan Canis schreef bovenaan het 'Kruidboek' den titel: 'Aggregator practicus de simplicibus, auctor huius libri, alio non expresso nomine ut hic videtur.'

(3) Over hem zie het V^{e} deel der Handelingen (Mémoires) van den Geschied- en Oudh. Kring van Kortrijk, bl. 93 vlg.

ningen waarin vlaamsche woorden verspreid liggen[1]. Wie weet of er geen liefhebber van onze oude taal met dit zantingske kan gediend zijn?

Agrimonia. Odermenich. - Vulgo *claprosen*, *wilde savie.*
Calamentum. Steenmunte. - Alias Calaminta, Nepita vulgo *Nipte,* alias *Cattencruijt.*
Centaurea. Dusent gulden. - Yctericia et aurigo idem et vulgo dicitur morbus regius vel *gheelsucht.*
Eupatorium. Boelkens cruyt. - Eupatorium vulgo dicitur Agrimonia vel materna lingua *Claproosen, Wilde savie*; crescit inter grana siliginis *ende heeft cleene distelen.*
Edera arborea. Weghe. - Vulgo *yefte* vel *vede*[*winde*?]
Isopus. Yspe. - *Ysopie.*
Ireos vel Yris. Swertelwortel. - Alias *Blaeu lever* (?) *wortel.*
Lilium. Lelien. - Lillium convallium vulgo dictum *Meyblommen*, auctore Otthone Brune germano in suo herbario libro, tomo primo.
Luppacium acutum. Partike. - *Doggheblaren,* alias Rumex, *Clessen.*
Levisticus. Levesche. - alias *Lavesche.*
Melissa. Mellise. - alias vulgo *Confes...* (?)
Mellifolium. Garbe. - Millefolium alias *Garwe.*
Marrubium. Maelrovie. - *Segmunte, Aende-pareye.*
Nigella. Balsem. - vulgo *Costecruyt.*
Paritaria. Paridane. - Paritaria vulgo reputatur *Muercruyt.*
Pastinaca domestica. Hof pasterne. - *Pasternacle worttelen.*
Ros marinus. Rosenmarine - Contra fluxum sanguinis emoroidarum vulgo *de spene* in ano.
Rapa. Rapen. - Parva rapa ut vulgo dicitur, est Navette, alias *Parijsche rapen.*

Op een onbedrukte bladzijde staan nog de volgende aanteekeningen:

Litargicum. *Selverschuym.*

(1) We zetten eerst den Lat. en Nl. gedrukten naam; de geschreven aanteekening volgt op het streepje.

Castor. *Eenen ottere* sed potius dicitur *een bevere.*
Satyrion, id est *Hazen rullen* (?) *Wraeckruyt.*
Anthrax. *Een kole*, est morbus qui dicitur sacer ignis alias ignis Sancti Anthonii.
Carcinoma... est morbus caurrosus vulgo *den kamkere.*
Cardiaca passio est morbus quidam vulgo dictus *die steecte ofte crimsele vanden bovensten inghewant.*
Corylus, *een haselaerboom.*
Chiragra, *dat fleercin inden handen.*

A.V.

Boekennieuws

J.H. Nannings. Brood- en Gebakvormen en hunne Beteekenis in de Folkore. Scheveningen, Uitgeversbedrijf 'Eigen Volk', 1932. 21 × 15, XXIII - 228 bl. met afbb. en penteekeningen van Gerhard Selis = Fl. 5.

Het volk wist vroegertijds zijn meening en verbeelding in den brooddeeg te bakken: brood- en gebakvorm vertolkten een gedachte, een geloof, een stemming, een wensch, een gevoel De vorm schonk aan het brood een heimelijke kracht of liet hem een beeldrijke taal spreken, die door het nageslacht der oeroude boetseerders niet meer begrepen noch vermoed worden. De jonge beschaving heeft brood en gebak afgerond en effen gemaakt. Hoe lang zullen de nog levende vormen aan die effening weerstaan?

De titel van dit mooi uitgegeven werk duidt klaar den inhoud aan: het is een beschrijving van de verdwenen en nog bestaande brood- en gebakvormen en daarnevens een uitleg of poging tot uitleg van hun ontstaan en hunne beteekenis.

De beide (ineengewerkte) deelen hebben vanzelf eene ongelijke waarde. Bij het opsporen van oorzaak en verband moet Schr. zich bewegen tusschen allerlei veronderstellingen; tot zijn lof weze gezegd dat hij voorzichtig en oordeelkundig zijn weg gaat en het noodige voorbehoud op het glibberige maar vruchtbare terrein der hypothese handhaaft. Hij wisselt hier zelden de 'voorwaardelijke' tegen de 'aantoonende' wijze en mag aldus vrij ademen in de theoretische lucht van doodenoffers en magische riten die Prof. Schrijnen in zijne Nederl. Volkskunde samengeperst heeft.

De b e s c h r i j v i n g is opgevat als een uitgebreid volkskalender in den spiegel van brood- en gebakvormen. Het bestreken gebied is Nederland en Vlaamsch-België. Schr. houdt zich niet aan een bloote opsomming en beschrijving, maar vergelijkt de gebruiken der verschillende Nederlandsche gewesten onder elkaar en haalt talrijke vergelijkingen aan uit de broodfolkore van West-Europa. Zijn ontzaglijk verzamelwerk weet hij aan te bieden in een zeer onderhoudende lezing; het brood dat hij ons breekt is gekneed en gebakken in een v o r m : de Lezer zal er des te smakelijker en genoegelijker van eten en den voortreffelijken 'Bakker' dankbaar zijn.

Naar den wensch van den Schr. zelf deelen we hier gaarne eenige bemerkingen en aanvullingen mede.

Over Vlaanderen is Schr. min volledig ingelicht dan over Nederland. De voortreffelijke Volkskundige Kalender van G. Celis (Gent, 1923) had hem veel dienst kunnen bewijzen. West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen hebben bijzondere redens om te klagen en zouden gaarne over hunne broodfolklore toevoegen wat volgt (het jaartal verwijst naar de jaargangen van Biekorf):

Zieltjeskoeken te Yper (1929, 378 vlg), Z i e l t j e s z o p j e s op Allerzielenavond en Zielebroodjes op Allerzielendag te Hazebroek in Fr-Vl. (1922, 266).

De vroeger zoo volksche S t r o n t (met een pluimken op; fr. une tour) op St. Niklaasdag te Brugge en elders (1920, 287).

Het 'blazen' van Kadetjes of S t e r r e k o e k e n te Yper op Kerstavond (1920, 288 en 308).

De V o l l a a r d s t e e n e n nevens Patakons; het Vlaamsche levende liedje van den Engeltjeskoeke (1931, 31) en de algemeen bekende l i e d j e s van Sinte Maartensavond (den torre gaat mee naar Gent!) en van den Bakker van Nieuwjaaravond.

Kruidekoeken op Vastenavond te Yper (1929, 275).

B r o o d z o n d a g in Limburg = K r a k e z o n d a g te Brugge en te Yper (Celis, 22), de K r a k e b o l l i n g op Halfvasten te Rollegem-Kapelle (Celis, 25), het K r a k e b r o o d , de K r a k e b o l l e n , d e K r a k e s c h i e t i n g e te Meenen en de beruchte K r a k e van Cuerne (bij Kortrijk) waarover De Bo in zijn Idioticon en Guido Gezelle in Loquela (uitg. Veen, A'dam, 269 vlg.) veel belangwekkends meededeelden.

De vroeger zoo bekende H o u w e l e n , Huwelen, Oblewitjes (fr. oublies) op Sinksendag (1902, 177 vlg.).

Onze Wvl. K a n d e e l k o e k e , Kandeelpap en B a a r k o e k e op den Baarloop in 't Westland (De Bo).

De M a a g d e n t a a r t e op de bruiloften in de streek van Cassel en Bergen, Fr.-Vl. (1922, 215).

De koeken van S. C o r n e l i u s te Aalbeke, den volkschen heilige van ‘den koeke aan 't herte’ (Sweveghem): Sint Elooi is patroon van den vernagelden koeke, (1931, 327 vlg.).

Over de talrijke broodwijdingen (bij ziekten, huwelijk, heiligenvereering) zal Schr. veel aanvullingen vinden in het werk van A. Franz, Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter (2 dln. Freiburg, 1909); die lezing zal hem voorzeker aanzetten om, in een volgende uitgave, een woord te zeggen over het brood in de Godsoordeelen t.w. de dubbele broodproef: de gewijde bete en het doen ‘omme lopen’ van een brood.

A VIAENE.

Mengelmaren

Zou 't meening zijn, waarlijk?

Het volgende stond te lezen in ‘Standaard’ en ‘Mergenpost’ van den 26sten van Oogstmaand ll. 't En gebeurt niet alle dage dat ze zoo iets, daar, zouden willen of durven opnemen. Of beginnen ze 't hier ook, 'lijk in Holland, geware te worden, eindelijk, dat het ‘te zuipen is of te verdrinken’!

Alzoo gaat het:

Van Wijtewagens gesproken.

Een lezer uit West-Vl. schrijft ons:

‘Elkendeen daar te Diksmuide is getroffen geweest door dien ouderwetschen, in en door-en-door Vlaamschen begravingsstoet met die witte wijtewagens, elk met zes zware boerenpeerden bespannen! 't Was een heerlijke gedachte, dit, vanwege het Beêvaart-berek, uitgedacht, denkelijk door de Westvlaamsche leden ervan, ik vermoed door zijn ondervoorzitter, die ook afkomstig is van den West-Vlaamschen buiten, waar die witte wijtewagen nog steeds, Goddank, gebezigd is voor de begrafenis te lande. Immers, zet daar steedsche lijkkoetsen, in steê van die Vlaamsche wijtewagens, en 't zou gelijk een vloek geweest zijn en een deerlijke schennis van het Vlaamsche landschap en van die Vlaamsche plechtigheid!

Elkendeen, trouwens, dacht dadelijk aan den wijtewagen, daar Gezelle van spreekt in zijn Kerkhofblommen, op de begrafenis van zijn leerling Vanden Bussche, te Staden.

Echter, vond elkendeen dat gedacht van die wijtewagens te gebruiken te Diksmuide een heerlijk iets, met het w o o r d zelf en met dien naam “w i j t e” wisten veel verslaggevers geen weg. Een enkele oogslag op verschillende Vlaamsche bladen van Maandag ll. toont hoeveel dagbladschrijvers het woord zelfs niet kennen. Enkelen denkende dat “wijte” - met de Westvlaamsche ij uitgesproken - staat voor “witte” (blanc in 't Fransch), dood-eenvoudig schrijven “wittewagen”!

Nu, men bemerke vooreerst dat de wagen niet wit was, maar alleen de “wijte” of huif. En men bemerke ook dat er naast witte ook zwarte, grijze en gestreepte “wijten” zijn, daar het woord “wijte”, in algemeenen zin, zooveel te zeggen heeft als “huif”, “bastiere”, enz., dus een linnen deksel gespannen over een wagen of een kar (banne, in 't Fr.).

Anderen nog - en hun taalkundige onbeholpenheid toont eens te meer hoe de taalkennis van onze Vl. z.g. ontwikkelden vermindert met den dag, - weten het niet hoe verdraaid met die “wijte” en dien wagen, en dus zetten “een vierwielige witte huifkar” (?), hierbij vergetende dat een kar geen wagen is, doch slechts een twee- of driewielig gespan, en dat de kar niet wit was, alleen de “wijte” of huif.

Voorwaar, dat klein, onbeduidende toeval met dat woord “wijte” doet ons eens te meer en nijpend voelen wat een misslag het geweest is, onze jeugd, en vooral onze studeerende jeugd te willen wijs maken, dat de Vlaamsche “beweging” niets te maken had met de taalbeweging, met het treurig gevolg dat onze jeugd het is beginnen gelooven en het dus is gaan vertikken nog verder taal te leeren en dus elken dag en van langs om meer, zijn taalschat ziet inkrimpen en ziet vergaan “gelijk sneeuw voor de zon”! zoodat, indien het niet betert, en niet rap betert, wij een volk van... onmondigen worden zullen en worden m o e t e n !

Dat voorvalletje met die “vierwielige witte huifkar” spreekt duidelijk genoeg! Zal men het hooren, eindelijk, en begrijpen, en willen begrijpen? Algemeen Nederlandsch, zeker en vast, maar, in 's Hemels naam, geen... algemeene armoede’.

Klappen met houtene lepels.

‘Gij kunt alzoo klappen met houtene lepels’ d.i. al dat gij vertelt en houdt niet veel in en gelijkt wel aan 't geruchte dat men maakt met houten lepels op malkaar te slaan.

Geh. te Gheluwe.

Dit wordt bijzonderlijk gezegd door iemand die, in 't redetwisten, geen gelijk en kan halen.

P.D.B.

Ploegstoker. (*Vgl. Biek. hierboven bl. 223).*

De ploegstoker - in 't Kortrijksche - was een stok of stoker, die diende om den verplaatsbaren riester van den ploeg in d'eerde te houden, en die desgevallend wel te passe kwam om de stoppels en de pemen van de scharre te stekken als zij bleven haperen.

DE PLOEG (d e o u d e r w e t s c h e -) lag al vóóren in eene stelling die op twee wielen liep; eerst was er een kouter in den boom gesteken; dit was een groot zwaar mes dat

de schellen moest afsnijden. In 't midden kwam er eene scharre, voorzien van vier of zes tanden, om de eerde te breken. De bolvormige riester, nu rechts, dan links geplaatst, moet neere geduwd worden, om het zwaar land te keeren. Een zware ploeg wierd dikwijls w a l e p l o e g genoemd, terwijl een kouterploeg lichter was en diende om kouterland te werken. Hij wierd altijd getrokken door ten minsten een koppel peerden. De kordeelen kwamen door den kop van de voorstellinge tot in d'hand van den boever, die terzelvertijde den ploeg moest rechte houden, en, met den ploegstoker, den riester in den grond duwen.

De v o e t j e s p l o e g was veel lichter, en kon slechts gebruikt worden voor ondiep labeur De voorstelling op wielen was vervangen door een voetje of sabot, dat kon hoogen en leegen. De riester was ook bolvormig en verplaatsbaar.

Voor de kegge integendeel was de riester bolvormig en vaste; hij geleek goed aan de riesters onzer nieuwerwetsche dubbele ploegs.

P.D.B.

- In Leuven heb ik het gebedeken van hierboven bl. 223 ook gehoord als volgt:

Het was op eenen vrijdag morgen geschied
Dat O.H.J.C. lag in zwaar verdriet.
De bedrukte Moeder kwam aangegaan
- 'Och Zoon! wat hebben de Joden U aangedaan'
- 'Ik lig hier al zoo heet,
Mijn bloed verandert in mijn zweet.
Is er geenen braven man
Die dat gebeêke a l l e v r i j d a g e n
Nuchter lezen kan
Drie dagen vóór zijn einde,
Drie dagen vóór zijn dood,
Al zijn zonden zijn vergeven
Al waren ze nog zoo groot.'

[Nummer 10]

Vangaever van Lichtervelde.

Uit den tijd van mijn onderherderschap t'Aertrycke. '*Haec olim meminisse juvabit*' (Vergilius).

ZOMERSCHE zondag. - D'eerste messe was bijkan gedaan. - Buiten, rechtover de kerkdeure, ne man van in de 50, op èn tafel, en met nen *hugle* in zijn hand. - Links van hem, op ne stoel, èn open kofferke met doozekes en pakskes. - Rechts èn hondeke met e groen fraksken aan. - 't Volk komt buiten.

.....
Ret-tettetet!... *Ret-tettetet*!... *Tet-tettetet*!... *tettet*!... *tettet*!... *tet*!...
.....
- 't Zwormt bij de tafel!...

***

Menschen van Erdrike, 'k en mochte noch 'k en wilde under schoone prochie nie' voorbigaan! 'k bringe entwadde meê, en entwadde da' wel is!

O 't ziin der al d ie peizen: 't is ne *charlatan*! 't en doet, menschen, 't en doet! maar DA' ziin charlatans, die ipkomen mekkoetse[1] en peerden, messpegels[2] en palmboomen, en nen hoop muzikanten die trommelen en fluten! ja, menschen, DA' ziin charlatans!... en wie is't die al da' beslag betaalt?... gunder, menschen! gunder!

- Beste vrienden van Erdrike, 'k en hebbe[3], ik niet anders meé of miin trompette en miin hondje, en dat 'n kost under gee' geld; 'k en vrage daarvooren geene centiem te meer!

..... Alla *Bijoetje*, sta rechte! en salueert ne keer naar al die brave menschen!... hola Bijoe! schoone!... schoone!... met uw twee pootjes!...

.....

Menschen van Erdrike, ge meugt wel minen name weten! 'k ben ik VANGAEVER VAN LICHTERVELDE! ja, vraagt maar in de kleene statiestrate te Lichtervelde, wie da' Vangaever is;... 'k mag overal miin aanzichte toogen!-

***

Brave menschen, gelooft mi vri, als ik under ip de koude vlaschaards zie liggen, met zakken en vesten ip undere rugge, 'k hebbe kompassie! ge komt thuis met kloven in under handen!... en ge giet daar pek in!... nie' slechter in g'heel de wereld!... pek! maar menschen toch! 't doe' zeer, 't duurt lange, en 't kan verzweeren!

Hier èn dozi-je[4] slangezalve! Bin de drie dagen ziin de kloven toe! 't werkt zoete, 't werkt zeere en goekoop. Nieverst geen beter zalve! kiikt, menschen hoe dasse[5] rekt en krult! Ja zie-je dadde! 't is zuver slangezalve.

.....

(1) Met koetse.
(2) Met spiegels.
(3) Ook nog: *g'hebt*, *m'hebben*, *z'hebben.*
(4) Doosje.
(5) Dat ze.

Under kindje is ziek! o dat aarm schaptje![1] - Ziin aanzichtje, wel Heere toch! ge zoudt 'et overdekken met nen houten lepel! - 't kwaad is er bii! 't kindje is betooverd! Alla! toe! toe! met al under tooverie! Vangaever zal 't under zeggen! 't is an 't maagsje te doene! - Hier e pakske kruiden! ge doet ervan in wat heete melk, of in kokende water, ge laat 'et wat trekken, met én beetje suker voor de smake, en algauwe 'n zult g'under kindje niemeer verkennen.

.....

Overtiid 'k was t' Eecloo, in die lange strate waar dat er zoo veel werkmenschen weunen;... de moeders springen buten, en roepen: '*Vangaever is daar! hi hé ons kindje genezen!*' en 'k moeste mi haasten om weg te geraken, of 'k miste minen trein!

Beste vrienden, de groote menschen zoo wel of de kleene jongens,[2] moeten ook voor under mage zorgen! maar van eigen, 't moet ton wat stravver ziin!

***

Menschen, ge gaat zeggen misschien: m'hen onzen dokteur! - Ja, 'k wete 't, en bovenaldien g'hebt nen extra goen dokteur! peis-je da 'k hem niet 'n kenne?... 't is Mijnheer Baekeland, uit d'universiteit van Leuven, en van stiif verre zou 'k voor hem minen hoed ofpakken!... maar... ge verstaat wel, menschen, de dokteurs moeten àl de ziekten studeeren, en Vangaever is altijd, toujours, met zine zelfsten artikel bezig! en voor zinen artikel, 'n moet hi niet ommegaan voor den besten dokteur van Europa! neen-hi! -

Menschen van Erdrike, nè... legt hier an de gevel van dat huus, nen hoop kossisteenen[3] gereed,

(1) Schaapke = in sommige streken. Voor 't verkleinwoord (schaptje) - en in de samengestelde woorden bijv. schapboer -schaphofstee enz. - Vergelijkt: hartje van ze vartje - schartje, enz. -

(2) Kinders. -

(3) Kalsijsteenen; vergelijkt: orduin- arduin; koffie- kaffie.

tegen da' Vangaever nog ne keer komt, en is't biialdien da'k liege, jaagt hem met die steenen van de prochie!... maar... 't en gaan daar geen steenen liggen, ge'n gaat Vangaever nie' wegjagen, maar later ook ga-je blie ziin, menschen, en ga-je zeggen: ‘Welgekomen, man! g'he't ons de waarheid gezeid!...

.....

'k Zie gunter twee snotzeuzen die staan te grèten!... ha gi galferaars! ne keer da'je daar bachten under, ip 't kerkhof, onder de groene sarze zult liggen, ge 'n gaat ton niemer lachen hé?... schuiftegoed[1]! gaat elders, en laat de verstandige menschen horken!...

.....

En nu, beste vrienden, ge moet van d'okkasie profiteeren! èn aarm frankske maar al te gare, voor de zalve en de kruden! 't is min of voor niet! Kom' maar bii! en haast under! 'k moete tegen achter d'hoogmesse t'Ichteghem ziin!

***

d'Handen gingen omhooge!... en Vangaever 'n had geen handen genoeg!...

.....

Voor de kloven; daarzie man! - *voor mi kindje*; 't zalder mee deurekomen! - *2 dozi-jes slangezalve;* uw kloven ziin genezen, man! - Stille Bijoe! en houdt u koeste![2] - *1 pakske kruden; kund-je weêregeven van nen dobbele frank?* - 't is Barbara, geloove ik?... *nee', 't is Clette; kwestie ga-je mi geld willen?* Zeker, Coleta, zeker! - *2 paksjes en ne frank weêre;* Daar, mine vriend! - *1 dozi-je... 2 dozi-jes;...* niet te zeere, menschen, niet te zeere! - *Vangaever, 'n hé-je niemendalle voor de geeten?...* Maar moedertje, de geeten gaander ook deugd van hebben! *geeft ton vier paksjes!* Alla-bonheur!...

.....

***

(1) Schuifte, schoefte, schoft.
(2) Koes, koeste, uit fransch *couche*! couche-toi!

En in nen onze-vader-lezens was 't kofferken uit. - De latekomers kwamen te late! Tafel en stoel gingen naar d'herberge; - Bizoetje kreeg daar 2 rondekes spekulatie; - Vangaever dronk nen druppel,... betaalde den baas,... en trok welgezind den weg op naar Ichteghem!

A.M.

Den herfst is daar.

'*Vita mutátur non tóllitur*' (Praefatio defunctorum).

Den herfst is daar,
en 't langen van de stonden,
waar 't vlaamsch gemoed
de deugd heeft weèrgevonden
van zijn thuiszijn!
.....
Den herfst is daar,
en doet de lucht verweeken!
de zomer wijkt!...
de boomen, aan 't verbleeken,
verschrikken al
bij 't duchten van hun twijgen!
hun bloed verkruipt,
hun blad valt af,... ze zwijgen!
en zwijgend treuren om de pracht,
hun hooge pracht,
die tuimelend nog den top kwam groeten,
en alom nu
slutst en wegteert aan hun voeten! -
* * *
Ze drinken nog, de boomen,
ze drinken nog wel eens, uit gouden schalen,
't genot, dat hun bermhertige zonnestralen
te drinken geven!...
dien troost vergaat!

de zonne ligt aan 't kampen,
aan 't kampen om heur macht!... de dampen
worden tranen!... de boomen ook!...
hun herte ontlast,
z'herademen nog met koele vreugd,
of jammeren jammeren allerwegen,
bij 't vechten tegen 't grijpgeweld
van wind en regen! -
.....
De winter loert,
hij komt,... en op uw leden,
o boomenvolk,
zal hij zijn staal gaan smeden!
hij werkt met vier,
met vier dat brandt en koud blijft,
met luchtgevijl,
dat 't leven uit uw hout wrijft!...
* * *
Maar wordt hij dan
zoo wreed, zoo ongenadig,
die wintersmid?
zoo herteloos, zoo misdadig?
en is 't om dood?...
o neen, hij steekt de ruste,
waar zijn verstand
met sneeuw de smerte suste,
tot dat uw lijf, mijn huiverend boomenvolk,
tot dat uw lijf,
bij 't kittelend zonneblekken,
weêr opgebeurd,
uw ziele laat ontwekken!
.....
Waar 't najaar zei:
‘'t is kranken, ach! en zonder kroon zijn’!
Gods voorjaar roept:
‘'t is bladeren, bloeien, en weêr schoon zijn’!
Boomen!

* * *

Zóó den herfst, den herfst van 't leven,
't halfdoodzijn van den ouden dag!
en sterven dan!
geen schijndood lijk bij u, mijn boomen,
geen slaap die slapende krachten voedt,
geen slaap die nog ontwekken doet
voor hier beneên!...
.....
Na 't doodzijn, o, en voor 't hierboven,
't herleven ook in 't licht! in 't licht!
geen twijfellicht van d' aardsche zonne,
maar licht dat nooit mijn ooge 'n zag,
en laaien blijft
in 't glanzen van Gods liefdelach!
* * *
o 't stomzijn van de boomen!
o zwijgend wekkerend taalgesuis!
dat luider spreekt,
en dieper o veel dieper gaat,
als 't woord dat uit de tonge slaat!
- Mijn boomen! -

Nieuwcappelle.
A. MERVILLIE.

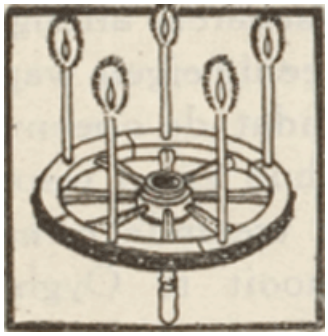

Den 14n, s. D o n a a s , beschermheilige van Brugge-Stad en - Bisdom.

Plakkers Mesdag.

Als het brandend heet weer is, dat een mensch over geheel zijn lijf plakt van 't zweet, dan hoort men:
- En warm en heet dat het is! 't is P l a k k e r s Mesdag!
Brugge
A.V.W.

Waarom de heerlijkheid van Oyghem geen eigen wapen voerde.

ER zijn den dag van heden ten alle kante gemeenten die oude wapenschilden uithalen om te prijkenmet verledene en vergetene heraldieke kenteekens.

Het schijnt nog al zonderling dat de oude, machtige heerlijkheid van Oyghem geen eigen wapenschild bezat, al is 't dat Oyghem eene vrije, eigene, allodiale heerlijkheid was, alleenlijk afhangende van ‘Gode van Hemelrycke’ aan wien zij hulde en manschap verschuldigd was, en werkelijk deed; - die zich uitstrekte op de parochiën Iseghem en Ingelmunster; - en waaraan er, met den tijd, tot negen en tachentig groote leenen toebehoorden, waaronder ‘'t goed t' Oyghem’ te Pitthem, ‘Oyghem-fienis’ en ‘Oyghem-Sempool’ in 't kwartier van Thielt[1], benevens ‘'t klein Oyghem’ te Wevelghem.

Op den oever van de Leie, staat nog, ten grooten deele en wel bewaard, nevens het oude ‘hof van Oyghem’ de machtige bestuurshalle der heerlijkheid, met de stapelplaatsen voor renten in natuur, de gevangenissen, de vergaarzalen der gewone vierschare en van het oppergerechtshof, waarvan zes andere vierscharen afhingen.

En nochtans wordt er nievers een eenig eigen wapen der heerlijkheid ontdekt. Dat komt omdat de opeenvolgende eigenaars der heerlijkheid altijd hun eigen wapenschild gebruikten, en dat zij machtige vreemde prinsen waren, die, vóór de XVIIe eeuw, nooit te Oyghem hun verblijf hielden.

Zou men nu, voor Oyghem, niet mogen een schild samenstellen, waarop de wapens dier eigenaars versmolten zijn? De oude adelstammen pralen wel met de menigvuldige kwartieren hunner wapenschilden.

(1) Oyghem-finis en Oyghem-Sempool, dat zijn de eigendommen in 't kwartier van Thielt, gekocht of geërfd van het huis van Oyghem, door de heeren de Fiennes of de St. Pol.

De oudst gekende heeren van Oyghem waren van het huis van Luxemburg, dikwijls de heeren de Fiennes, somtijds de graven van St. Pol. De Fiennes voerden het wapen van Luxemburg, in ander brandkleur, namelijk: den vlaamschen leeuw, op zilveren veld geboord in rood.(1)

In 1510 wierd de heerlijkheid verkocht aan Mher Ferry de Gros. Het wapen de Gros bestond uit eenen gulden keper op lazuren veld, met drie Burgondische of St. Andneskruiskes; - zij hadden voor kenspreuk ‘Tout pour estre touiours leall’ dat wil zeggen ‘Alles om in alles rechts te zijn’.

Na de heeren de Gros viel de heerlijkheid, bij echtverbintenis, ten deele aan de heeren de Lens, wiens wapenschild den rooden band droeg op gevierendeeld veld, waarvan het eerste en 't vierde kanton in goud, het tweede en 't derde zwart waren.

Deze drie wapens verbindende, zou men voor Oyghem kunnen een schild maken waar de Fiennes de helft rechts zou hebben, de Gros 't kanton ten hoofde, links, en de Lens 't kanton ten punte links. Ware dat geen schoon wapen?

O Y G H E M

De kleuren van Oyghem waren groen, wit en blauw: Wij lezen immers in de heerenrekening van het jaar 1577, bewaard in het Staatsarchief te Brugge (Aanw.

(1) Luxemburg droeg den rooden leeuw op zilveren veld, geboord in goud.

2880 n^{r} XVI): Betaelt denselven Jooris (Malfeyt) van ghelevert thebben vier ellen een vierendeel myn blau laken... en een elle en half groen... en noch zeker ander partie van wyt laken omme daermede te cleeden de dienaers van Scopeghem(1) en Gros(2) met de couleuren van myn heere, tsamen bedraghende. 161. 4 sc.

P.D.B.

De wijsheyt der simpel christenen.

IN de zeldzame oorkonden, waaruit we de schoolboeken leeren kennen van het einde der 16^{e} eeuw, wordt regelmatig voor het vak godsdienst een boekje vermeld dat bovenstaanden titel draagt(3).

Maar vruchteloos zoudt ge, bij om 't even welken geschiedschrijver, naar een opgave zoeken van den inhoud of trachten te weten te komen waarin het juist bestond. Ook meen ik nuttig werk te verrichten, met enkele uittreksels van 't boekje in Biekorf te laten verschijnen, daar ik de kans had er de hand op te leggen, bij een bezoek aan onze Koninklijke Bibliotheek.

Daar wordt het bewaard onder n^{r} III 59070 A. 6, en heet: '*Wijsheyt der simpel christenen.. tot Brussel bij Rutgeert Velpius, boeckverkooper ende drukker inden Gulden Arent bij 't hoff 1593*'.

Het behelst 100 vragen,(4) op dewelke telkens een

(1) Scopeghem was een leen van Oyghem, dat te Sweveghem lag en dat nu 'langboomke' genoemd wordt.
(2) Gros was een leen gekocht door Ferry de Gros, heer van Oyghem, en dat te Deerlijk lag.
(3) Zie o.m. de boekenlijst van Mgr de Rodoan, bisschop van Brugge, (1612) in Ann. Soc. Em, 1902 t. LII p. 175-177 coll. 265, en die van Mgr van Malderen, bissch. van Antwerpen. (1619) in Tijdsch.- voor Boek- en Bibliotheekwezen, 1907, (t. V) bl. 1-36. Vgl. ook de latere lijst uitgegeven door Dr Foncke in H e t B o e k , jg. 1926.
(4) Op de lijst van Mgr van Malderen, zooeven vermeld, staat er: '*150 vragen* of Wijsheijdt der simpele christen': wellicht een vermeerderde druk.

antwoord volgt dat er mee rijmt; zij loopen over heel de catechetische kinderleer van dien tijd.

I

Welck ist beginsel om tot wysheyt te commen?
De vreeze Godts sonder berommen.

II

Wie isser wyser dan alle wyse?
Die wel doet: weirt dat men hem prijse.

III

Wye isser sotter dan eenich sot?
Die liever den duvel dient dan Godt.

IV

Wie isser toch soo zot bevonden?
Die de deucht laet en leeft in sonden.

V

Wat bringht den mensche meest ter hellen?
Quayen raet, quaet exempel en quay megesellen.

VI

Wat moetmen vooral meer schouwen dan peste?
Ketterije: gebroeyt in 's duvels neste.

VII

Welck is desen nest? 't is weerd te vragen.
De helle, booze herten, bosschen en hagen.

VIII

Wat is een ketter of heretyck?
Een verloochent ende gecorrompeert catholyck.

IX

Wat is een vyant of helssche beest?
Een verloochent ende gecorrompeert ingelsch geest.

X

Wat moetmen in duvel en ketter bemercken?
Deen valt utten hemel en dander uuter kercken.

XI

Wat doen deze twee met versaemder handt?
Zij sleypen de ziele ten helschen brant.

En zoo wordt er voort op de ketters losgegaan: als op mannen die ‘liegen en bedriegen’. - Nu vangt echter de catechismus aan.

XV

Zecht nu wie den naem van Christen wel heeft.
Die de leeringe Christi belijdt en beleeft.

XVI

Dat iemand dees leeringhe in vijve bediele.
Gheloove, hope en liefde: dats drye.

XVII

Zecht dander twee ooc met zulcker weerdicheydt.
De H. Sacramenten ende christelijke rechtveerdichheijt.

XVIII

Wat hebben wij dat het gheloove aengaet?
Dat in de twaelf artickelen oft symbolum staet.

XIX

Wat hebben wij van hope t'onser behoet?
t'Gebet des heeren ende d'Inghelsche groet.

XX

Wat hebben wij van der liefde pure?
Godts gheboden en der kercken ende der nature.

XXI

Wat houden de sacramenten van Christo ingestelt?
Den prijs onser zaelichheyt boven goeien geldt.

XXII

Wat staat ons tot dese meest tontpluycken?
Te ghelooven, te eeren en wel te ghebruycken.

XXIII

Waerin is de christelycke rechtverdichheydt gelegen?
In t'quaet te laeten en 't goet te plegen.

Daarmeê zijn de hoofdverdeelingen van den Catechismus - die van Canisius - aangeduid, en nu begint de uiteenzetting van elk punt in 't bijzonder; op 't einde:

XCIX

Hoe sal ick mij best van sonden wachten?
Hebt de vier uterste in u gedachten.

C

Welc zijn die opdat ic mij tot sulcx mach begeven?
Doodt, oordeel, helle ende het eeuwich leven.

Brugge.
EM. FRUTSAERT.

Gierig volk.

(*Vervolg van blz. 274*)

ALS er in d'helle niets te versterken[1] 'n is, dan maken ze daar malkander uit voor ‘vorte visch en voor al dat leelijk is’; maar als er 'en ziele te verleiden is of dat ze anderszins malkaar noodig hebben, dan zwormen ze bijeen lijk de bie'n, en 't is vrede.... voor een verbei.

Alzoo was dat ook met de Steckers: geen een van de twee 'n had er voordeel in, veel hersens te zuigen of lange ruzie te stoken. Nog geen ure nadien was Seppen weêr op de lappen[2]; de slakte en de ontspanning kwam weder, een inwendige warmte voer door zijn lijf en... 't onweder klaarde op. Seppen moest aan eten geraken en had z'n zuster noodig. En Sophie zat met dat testament in heur hoofd.

- 't Is nog een ‘viezen apostel’, peisde ze, alzoo een ‘zoektalder’[3] die met z'n bezit nog àl kan doen wat hij wilt. 't Zou kunnen gevaarlijk zijn van veel in z'n rapen te loopen.

Had ze maar kunnen aan z'n centjes geraken; maar z' had heur zelven gefopt tijdens die scheiding van goed, en nu had hij den sleutel weggestoken, die slimme vogel; en zoeken 'n hielp niet. Seppen was fijn genoeg om te verstaan dat die sleutel z'n eenigsten troef was, en bleef.

Josephus 'n ging niet meer uit, hij 'n dorst niet. Hij sliep omleege in 't voorkamertje, en dat was 't voorzichtigste. 't En was nog geen acht dagen, m'n kozen

(1) *niets te versterken* = niets te doen, niets te verrichten.
(2) *op de lappen zijn*, = gaan, gezond zijn, flink staan, (z De Bo) Waarsch. = op de zoollappen van z'n schoen.
(3) *zoektalder* = Brugsch voor pezewever; die ‘alles uit *zoekt*’, een ‘nijtepsuw’

lag daar al weder te glarieoogen en leelijk te doen, duizelachtig en draaiachtig; uit-en-in te klappen van dieven en moordenaars, geld en plunderaars. Sophie 'n was in 't geheel op heur gemak niet, en ze liep, uit alle voorzichtigheid, den ‘goedkoopen’ doctor halen.

Heer Verbrugghe kwam en zag al seffens dat z'n briefje, met een ‘pineuzetje’(1) vast boven 't bedde in den muur gespijkerd, goed gevolgd was, ten minste voor wat dat 't vasten betrof! 't En was waarachtig niet van overdaad in 't eten dat Seppen geveld lag, hij stond grate-mager, 't was lijk 'en ‘leksihomo’(2) aan tziene.

- Hij 'n is alleszins niet doorzonken van 't vet, sprak de doctor.

- Ja, mijnheere, antwoordde Sóphia, maar hij zou ‘up z'n avenante’ moeten slekke-vet staan... 't is een ‘nondebruischen deurejager’!

- Wat eet hij zoo al? vroeg Verbrugghe nieuwsgierig.

- Eiwel... (Sophie dacht zeker dat Seppen nog altijd ‘in doliorum lag’ en vertelde luidop): 's nuchtens, eerst-en-vooral op de nuchter-mage, ‘ze' sodauwtje...’(3); en als hij toen gewasschen is en verschoond,.... dat draait toen al stilletjes rond ten tienen, en dat is toen z'n ‘tweeden dizzenei’: ‘e' glazetje Porto met e' bonbongstje’. En toen is hij gezet tot 's noens en hij kan hij toen ‘up ze' gemak’ alzoo een geestig zwijnecotteletje met witte boontjes binnenspelen; of e' plaatje van hersentjes met geeteliptjes en vette dermtjes; oftewel een schoon stuksje vleesch van 't zachste van de beeste, 't zij van de filei of van d'heupe; en ook, om 'en keer te veranderen, 'en keer e' jong kiekstje of 'en keer e' keuntjen al-'ei.... ‘lijk of 't vallendeert’(4), 'ei? al menschekost; en e' groenseltje: ‘e' karotje met errewitjes’(5), of e'

(1) *pineuzetje* = fr. *punaise,* duimnageltje.
(2) *leksihomo = ecce homo.*
(3) *sodauwtje* = fr. *chaudeau* = geklutst ei, suiker en warme melk.
(4) *vallendeeren* = lijk of 't op- of meêvalt.
(5) *errewitjes* = Wvl. erwéten; Ndl. erwten; uit Mndl. erwéte; Ondd. er(w)it.

spruitje of e' raptje,... of e' blomkauweltje, al-ha volgens 't seizoen enfin;... en al een keer e' kommetje macaroni met e' goe' beetje raspe-kaas[1] derin gedraaid.... 'en goe' pot-eten, lijk of da' me' zegt. En toen 'en pere daarachter, of 'en appel, of 't een of 't ander takstje druiven ofwel e' gebakstje; en voor den ópsluit: e' potje kaffie vaneigen. En toen doet hij z'n tukstje buiten in 't zonnetje als 't schoon weder is. 's Achternoens bij z'n boterhammen e' potje geleie, of e' schelletje kaas, of 'en fijge. En 's avonds een schoon ‘taljortje pap’ met e' suikerbeschuitje deringeweekt, en ‘e' latje sjokola’. Zoo, me dunkt dat hij daarmeê al kan ópspringen, vind'-je 't niet, Menheere de docteur?

Seppen, bij 't hooren van al die goe' dingen, was lijk tot z'n zelven gekomen, zonder dat 't iemand gelet had.... en hij keek alzoo spottende weg, en ‘overnoene’...[2]

De doctor, die niet vervrozen 'n was en ze al leeren kennen had, peisde in z'n eigen ‘Sophie, ge zijt wederom leelijk bezig met drukken, lijk gewoonte! Als je gij de waarheid spreekt 't vliegt voorzekers een uil uit jen achterste, klaar van verschot’...

- Zoovele zitten, meer liggen dan zitten; zóó hertelijk kunnen eten,.... en zóó houtemager staan? vroeg hij, 't is wonder wat dat gij zegt, jufvrouw,... 't is... moeilijk om gelooven. Kijkt hem daar liggen... 't is lijk Pier zonder derms

- Jamaar, schoof ze seffens bij, weet-je gij wel dat er zulk geen twee in de wereld 'n zijn? Dat heeft 'en hennemage, hij zou g'heel den dag eten. Docteur; hij voelt hij niet dat hij eet, wee 'e? En 't smaakt hem al even goed, hij zou 'en kalsie[3] teren! 'k Weet niet wat derms dat ‘da' gast’ heeft, 't zijn ‘blekke' derms’,[4] geloof ik, 't schuift er àl door. Nog wel,

(1) *raspe-kaas* = geraspte Gruyère-kaas.
(2) *overnoene* (naast *overnoens*) = verwording uit *overnoesch* = noesch weg, in schuinsche richting (z. De Bo).
(3) kalsijsteen = fr. *pavé.*
(4) *blekke* = blik, fr. *fer-blanc.* Dermen hard en gevoelloos als blik.

da' je gezeid hebt: dat hij nu moest vasten.... maar vroeger at hij gemakkelijk wel tien keeren zooveel.... De ‘brandsneê’[1] is er nu algelijk lijk een beetje van af, da' me dunkt.

- Je liegt! bulderde Seppen al met 'en keer, en z'n oogen vlamden lijk fakkels, je liegt! En dan al hakkelen voort: da' je wist... hoe dikwijle mijn beertje[2]... grolt van den honger... ik alleens melk drinken... als... 'k er krijge; en een half snibbertje brood ja, - heel me' leven - met vet, maar... zoo weinig vet... dat percessie kan... op wandelen!... 't Is al 't eten... dat de pot... kookt, zegt... Heilige Paulus!...

Sophie ‘schoot een koulurtje’[3] en Verbrugghe dacht in z'n eigen: ‘Seppen 'n is algelijk nog zoodanig van z'n sus niet... w' hebben eerst de tonge gehoord, nu hooren we 't herte!... Altijd 't oud en 't zelfste liedje: de eene is den anderen z'n duivel’.

- Hij is een beetje ‘weg van 't huis’, fluisterde Sophie, je 'n moet hem niet te veel akkout[4] geven. 't is ook een zot... enja Onz'-Heere moet z'n getal hebben, 'ei?

Maar Seppen 'n bekeek ze niet meer en deed voort heel verstandig en gezapig nu:

- Ligge weder... in den grond van... de zee... met al me' ‘malles’...[5] 'k ben ik daarmeê gekleed[6], zie'-je't?.. en z'heeten dat toen:.. 'en attakstje... entwa' van... niet vele;... maar niet om... lachen... Hoofd lijk kalsijsteen! Hoe dat... mensch... in tallieter[7] geraakt.

- Ja, hij 'n heeft hij niet veel geduld, zei Sophie daarop, j' is hij ‘voor een God die gauw loont’,[8]

(1) *brandsneê* = braam aan 't scheers, dus: de ruwe draad van een lemmer. De brandsneê van den honger is hier dus ook: de wroede slokkigheid, de gulzigheid.
(2) *beertje* = maag.
(3) kleurtje.
(4) *ak out geven* - aanhooren en medepraten.
(5) *malles* = fr. *malaise.*
(6) daarmeê *gekleed* = daarmeê geschoren, gefopt, gezeerd.
(7) *in tallieter* (zie De Bo) = fr. *en compote.*
(8) *God die gauw loont* = die gauw helpt, bijstaat, beloont voor de moeite.

maar 't en kan alsan zoo zeere niet gaan, 'ei, Menheere?

- M'n voeten!?.. hebbe geen meer... en da'-je m'n dermen zag al binnen!... zoo blauw of[1] arduin van koude...: vonke noch vier in huis!

- Dat is waarredig waar, sprak de doctor met spijt; 't is oprecht koud buiten en binnen! en gij zelf, jufvrouw, je staat daar uitgedaverd[2] lijk een wijf die met visch zit als 't vriest, opgestoken en blauw van de koude! Hoe is 't mogelijk? En ge laat daar dien duts liggen doorvlogen van de koude koortsen, en zwart, scheel, wroed van den honger!

- Duurt en blijft duren, ging Sef verder, kome... niet meer rechte... Aan ‘lang einde... dom einde’!.. Zet maar 't water op... om me... af te leggen... Loope met grafmakersgeld... op zak!.. 'k zijn... verkocht!

- Ba' je 'n doet, stilde de doctor, maar je staat algelijk al op de markt.

- Docteur,... moet op mijn bloed... zitten[3] en... 'en beetje... goed ‘latàrze geven’...[4] Ligge hier niet... ‘voor e' parti-plaisir’...[5] En... Docteur... hoe staat... beurze?... Kijkt 'en keer... in gazette... wat dat er... alzoo de... voorzienigheid[6] is.

- Altijd nog dat geld? Dat is uwe tweede ziekte, jonkman! We moeten eerst d'eerste genezen.

- Die mensch, zuchtte Sophie stilletjes en... met gemaakte spijt, die mensch is toch gehecht aan dat geld, 'ei? Dat is z'n God geworden, ‘hij geeft toch zoo weinig goud voor een oortje’!...[7] zou hij al mogen profiteeren van een eitje, Docteur?

(1) *of* staat soms voor *als* of *dan.* Wvl. zoo... of = zoo ..als.
(2) *uitgedaverd* = slecht gekleed.
(3) op iemands bloed *zitten* = op 't bloed *werken* om te zuiveren.
(4) *Latarze geven* te Brugge wilt zeggen: àl geven wat men kan. Geef' maar latarze! met volle geweld, gauw'!
(5) *parti-plaisir* = voor de leute.
(6) *voorzienigheid* = het vooruitzicht, wat ze aanprijzen voor best
(7) *zoo weinig goud geven voor een oortje* = Brugsche manier om een gierig mensch te beschrijven. Een oortje 'n is ook maar gewillig een cent weerd,... niemand 'n kan daar veel goud voor geven.

Verbrugghe sprong uit z'n vel:

- Van één eitje? van tiene wil'-je zeggen! en een goe' biefstuk alle dagen met gefruite petatjes, als 't hem smaakt. En... houden, Jósef, houden dat 't kraakt; 'k zal u entwien zenden die u zal genezen, man,... en schoone!

En dan al buitengaande:

- Jufvrouw, hij 'n zit in geen goe' vel, 'k geloof dat hij stilletjes zal beginnen z'n pijp uitkloppen... Maar gij, en hij bekeek ze deure-en-deure, als hij sterft van koude en honger... 't is uwe schuld!

- En jamaar g'hebt gezeid dat hij met honger van tafel moest gaan!

- Tusschen matig zijn en uithongeren is er een groot verschil... zij' maar gerust: hij is nog verre van verboeft(1). En kwestie van vier en stove... kijkt op uw briefje!... Gespaarzaam zijn is een deugd maar gierig zijn is een ondeugd! Gij kunt het van uw broeder, en hij van u, niet verdragen! De eene verwijt het den anderen, en dat 'n is maar natuurlijk. Gijlieden slacht van die menschen met een vuilen asem, zij zelve gerieken het niet, maar die er meê moet leven... valt omverre!...

Sophie smeet het algauw op wat anders:

- Wien zult gij zenden, docteur?

- Pater Luciaan.

- Van twee één... 'k zou liever den notaris hebben... Ware 't niet voorzichtig, dat hij z'n testament miek?

- Ja het, besloot de slimme doctor, maar ik kan hem dat niet zeggen, 't is juist om daarvan te spreken dat pater Luciaan moet komen, dat is de man daarvoor.

- A'-ja misschien? zei Sophie en ze sloot de deur.

Waarachtig, 's anderendaags pater Luciaan was daar en Sophie spelde hem maar seffens de lesse:

(1) *verboeft zijn* = opgepoeft van 't eten, overeten zijn.

- Wel gekomen, pater, ge zult moeten goed uw beste doen. Onz'-Heere zal voorzekers moeten kop-of-munte smijten om te weten waar gebelonden[1] met dien knape. Wel zoeten herder! 't Is vóór een wroeden geus dat je gaat verschijnen; verschiet niet, pater! Hoe dat ik zooveel jaren met dien afgod heb kunnen hakkebakken[2]!... mijn verstand staat daarop stille. Hij is geplakt en geklest aan 't geld, al g'heel zijn leven lang! Dat is toch een ongemak, 'ei, zoo keiachtig zijn?! 't Gaat zooverre dat hij nog z'n testament niet 'n wil maken, peist 'en keer! En wat is toch het geld? Ziel verloren is veel verloren, maar geld verloren is... e... 'k ben bezig met missen.

- Jaa't, zei de pater drooge-weg, 't is een misse[3] die niet juist 'n is.

- En de duivel 'n slaapt niet, 'ei pater? Mijn bloed is gekeerd van onder te boven ‘plein’ van mij kwaad te maken. 'k Zou dat willen veranderen, zie'-je 't... maar 'k ben ik te vele voor de vrede!...

Pater Luciaan wist met wien hij te doen had en g'heel op z'n gemak:

- Och, zegt hij, jufvrouw, 't is verloren gepreêkt, als de pastor ook een geus is[4]. En nog entwat, g'hebt gij van die ‘sommochte’ menschen die peizen dat ze heilig zijn, en die gemakkelijk aan een ander weggeven wat dat ze willen kwijt zijn[5]. Maar... wiens biechte moet ik hier hooren, vroeg hij stijf en onverschillig, de uwe, dochter,... of de zijne?

Sophie was om door de steenen te zinken... alzoo twee-drie stekken rekewijs! Ze voelde dat heur haring niet 'n braadde bij den-dienen... Ze moest ‘pertank’ nog zooveel zeggen en ze moest heur weren,... die verdomsche pater drumde al de deur open van 't ziekenkamertje.

(1) *belenden* en *belonden* = wat er mede gedaan, waar gezet, waar gestoken. Ondd. zie zeer schoone bemerking van Vaelande in De Bo.
(2) *hakkebakken* = huishouden, overeenkomen.
(3) misslag.
(4) preekt gij maar... als ge zelve niet 'n deugt.
(5) hunne gebreken op anderen leggen.

- En, pater, zei ze nog, hij is al zoò kaduk. Zult gij toch niet vergeten... steunt daarop - bijzonderlijk! - dat hij zijn testament moet maken... lijk de derde-ordelingen van den Heiligen Franciskus, 'ei, pater? Dat is plicht immers!

Pater Luciaan bekeek ze met z'n diepste misprijzen, ging binnen en deed de deur op slot.

Hoe de hekse nu ook heur uiterste beste deed om ten minste entwat te vernemen, heur oogen dweers door 't slotergat wrong, heur ooren tegen 't panneel versmeierde... 't was al verloren moeite!.. ze 'n hoorde noch 'n zag niets of niemand! En dat deurde drie geslegen kwart!

- Och ga' voort, ruide ze bitsig, een boer 'n leeft zoo lang op z'n hofsteê niet... Dat is toch met een mensch z'n herte spelen.

Maar op eens ging de deure open en ze kreeg me daar een smete tegen heur neuzebeen dat ze piepte. De pater loech in z'n eigen... hij wist wel dat de deure niet 'n spande!... Moeder 'Phiite 'n gebaarde van geen eentje.

- A'! sprak ze, verschooning, pater, wat dat 'k zou zeggen: 'k kwam juiste vragen of je geen potje koffie 'n zoudet believen... en is 't al juiste?

- De notaris komt achter, antwoordde pater Luciaan koele-weg.

- Dat verbetert zeere, peisde Sophie, en ze ging aan 't snikken met groote ‘dreupels’!..[1] maar dat 'n was maar ‘voor 'en si’!...[2] z'n eenigste troost en z'n grootste, is van te peizen als hij dood en begraven zal zijn, dat 'k-ik ten minste zal kompassie hebben met hem.

- Dat 'n is op verre na niet genoeg, sprak de pater, en zonder meer beslag was hij weg-en-deure.

Sophie's tranen waren seffens opgedroogd, maar toen

(1) *dreupels* = druppels, hier tranen = spotsgewijze.

(2) *voor een si* = Br. dat 'n was maar kwansijs of kwansuis. Vgl. Biekorf 1924 bl. 125

ze bij heur broeder kwam... 't was toen ‘den-dienen’ die aan 't krijschen was, en hij lag daar met ‘oogen lijk pappels’[1] van verdriet...

- Jamaar, zei ze, als je begint dom te doen... 'k en doe niet meer meê, zu'e! E'... je ligt daar lijk een ‘kriepsaucisse’, lijk een echte Loozerus... al-hei toe, voor een vent gelijk gij! Kom, 'k zal ik nu 'en keer d'absolutie geven, je kunt maar schoone proper staan; want: 't moet zoo zuiver zijn dat eeuwig blinkt!

En met d'hand boven z'n hoofd:

Dominus Dokke, zei ze,
geef' hem 'en brokke,
en een glas wijn,
da' zen zonden vergeven zijn!

En nu: Broertje van Liefde,

ak' van berouw,
geeft den hond 'en bete,
en de katte 'en klauw.
Wit papier en blauw papier,
bidt voor de zieltjes in 't vagevier.

Josephus, over dat hij kon, bekeek ze met een paar natte glinsterende kijkers:

- Als ik dood ben, klonk het, Sophie,... hoeveel missen krijg ik?

Dikke druppels zweet perelden op z'n voorhoofd en hij hield z'n asem op tot aan z'n elleboge, klaar van gepijndheid... en beducht voor de antwoorde.

- Maar zwijg' en keer, Sessèf, ge 'n hebt gij geen kwaad gedaan! Al-ha gauw', j' hebt weêr 'en keer entwat gezeid! Luistert, jongen, g'hebt gij al zooveel missen noodig of haar in jen soepe! Is dat die pater die je dat in jen hoofd hangt? g'heel je leven bendig en gesparig geleefd! 'k zou zeggen: schier den rook uit de kave gezift; en achter jen dood?... al-ha

(1) *oogen lijk pappels* = opgezwollen van 't verdriet. Pappels of pappelwortels (Lat. Althoeoe Officinalis rad.) gaan de menschen bij den apotheker koopen. Die wortels met water gekookt zwellen nog al fel op, vandaar de Br. uitdrukking: oogen gezwollen lijk pappels.

toe toe! Dat is geld op strate kletsen. G'hèbt nu te biechte geweest, eiwel blink'-je nu niet van properteit? Gekuischt en gekamd! Je staat lijk in 't nieuwe, zoo schoone vernist! kom'-gauw', peis' gij op niemendalle!.. De notaris zal komen en je moet zien dat je dat 'en keer wèl doet! Kijk' de tranen staan in m'n oogen, w' hebben altijd malkaar zoo geren gezien, Sessèf; altijd hebt ge mijn hertenagel geweest, al van jongsaf. 'k En zag maar deur joen oogen! 'k En had ook maar joen op de wereld! God! wat gaat er gebeuren? Mijn beste vriend! Mijn beste vriend verlaten! Sessèf, ik zweer je, mijn heiligste plicht zal zijn uw uiterste begeerte te voldoen en te zorgen voor onze twee schoone fortuinen! Dàt moet tegare blijven; de menschen die voorbij onze hofsteden gaan, moeten kunnen zeggen: ‘Zie'... dat is 't goed van de Steckers!... en dat is rijke’!!... Gaat ge toch goed zorgen, mijn allerliefste Sessèftje, dat-dat in order is!?...

Sessèftje knikte, maar 'n sprak niet.

- Goe' jacht, jubelde Sophie inwendig, zwijgt, jongens, daar hangt een peerd in de lucht![1], ‘ow-is-ow en de wet is juiste’!![2] - En nog entwat, zoudt gij mij, voor alle voorzichtigheid, den sloter[3] van uwen kofferfort niet geven? Dàt er toen moeste wat vorenvallen! Als je er niet meer 'n zijt... 't is toen van zoek' maar!

- Je gaat hem hebben, sprak Sef, maar... nu nog niet... ik 'n zal mij... ‘niet ontkleên... vóór dat ik slapen ga’...[4]

Intusschen, dacht hij bij z'n zelven,... anders geboerd voor die missen, entcetera!

(1) *daar hangt een peerd in de lucht* = Br. daar gaat entwat gebeuren dat goed is
(2) 't is gewonnen, 't is alzoo en 't zal alzoo blijven, ik mag gerust zijn.
(3) Wvl. *sloter* m. = Ndl sleutel vr.: Mndl. slotel, slötel en sloter slöter.
(4) zal mij van mijn goed (ook sleutel) niet ontmaken vóór ik dood ben.

- Ooh! dat uw hoofd toch zoo hard is! zuchtte Sophie spijtig, 't zal weêre zijn... als je al van de wereld niet meer 'n weet, en dat 't 'luchtje' bijkan' uitgeblazen is! Waar om zoo obstinatus zijn, Sessèftje?

Seppen, rechtte hem een beetje en met een oolijken kijk:

- Sophietje, gekte hij, ha! ha! ha! Je zou' zeker willen.., dat ik mijn 'teen... uitsteke',[1] hei? Ik sterven?... Neen!... ik zal nog... 'met uwe been'en[2] neuten knibbelen![3] en appels tienen'!![4] zei de Heilige... Paulus, hi! hi! hi!.. ha! ha! ha!.. en Seppen loech lijk een sater... zoo leelijk en zoo wreed...

Daarmede had de ongelukkige sloore Sophie wederom zooveel appels of peren! 't Was weeral 'een kak van Barbara'![5]

('*t vervolgt*)

K. DE WOLF.

Ligdag betalen.

Een schip kolen moet in de haven binnen de zes dagen gelost zijn; als dit niet en gebeurt, dan moet de koopman, vanaf den zevenden dag, 'l i g d a g b e t a l e n ' aan zooveel per dag.

Brugge

A.V.W.

(1) *teen* (meerv.) *uitsteken* = sterven.
(2) *bee'nen* = beenderen, gebeente.
(3) met een dijbeen b.v. of een scheenbeen de *noten* van de boomen *knibbelen* of knippelen. In een noteboom knibbelen Om dat te kunnen doen zou Seppen z'n zuster nog lang moeten overleven.
(4) *appels tienen* = de kleine gemeene appeltjes die 't trekken niet weerd zijn, mogen de jongens in 't najaar met stokken van de boomen tienen = knuppels in de takken gooien.
(5) *een kak van Barbara* = Br. *mislukte bakte,* '*'t is een sch.. op een stok*' '*een sch.. in een netzak*'. Iets dat leelijk tegenslaat of mislukt.. '*'t vergaat al in str.. en sch..*' ook '*'t vergaat al in str. en regenwater...*' [Bidde onschuld].

Van een betooverd zwijn.

ER is hier bij een kleingebruiker onlangs een aardig geval geweest, dat we wel in de reke van de toovergebeurtenissen kunnen zetten.

Het voorval is zoo eigenaardig en zoo treffend dat ik het aan de lezers van Biekorf wil mededeelen, die hier af en toe al eens over betoovering en onttoovering gelezen hebben, zooveel te meer dat het volgende nu gebeurd is in onzen zoo verlichten tijd...

Z'hadden te Fluptje D...'s een schoone zwijnemoere, de hoop van hun jaarlijksche zwijnenfamilie en van een welvoorziene geldbeurs. Z'hadden al eenige keeren bemerkt dat het beest niet meer rustig was in het bilkje dat bij huis en koten lag, niet meer at en maar altijd aan zijn kotdeure stond te klagen als vroeg het om binnengelaten te worden. Dat verergde van dag tot dag, bij zooverre dat op een zekeren keer het zwijn aan geen kanten uit zijn kot wilde komen; ze moesten het met drie, vieren eruit jagen.

Maar, menschen! nu was 't een schrikkelijk affaire in dat weitje. Het zwijn, pas buiten, stormde den bilk in, rond, door, weg en weere met zulk geloop dat ge 't van een zwijn niet zoudt kunnen gelooven dat 't zoo zeere kan loopen. En schreeuwen! schreeuwen! gelijk een zwijn doet als 't gekeeld wordt.

't En duurde niet lang of het beest was afgemat en wilde maar altijd binnen. De menschen die erop stonden te kijken, zaten er geweldig mee in, zetten de deur open en 't arme beest vluchtte binnen en viel afgebeuld op den vloer en lag nog lange te jaagbalgen.

Nog verscheidene keeren hebben ze het beest buitengehaald met veel moeite, doch telkens herbegon hetzelfde spel, maar ze lieten 't zooverre niet meer komen...

Wat mocht dat toch zijn? Als 't alzoo aan 't loopen was, zou men gezegd hebben dat het achtervolgd was,

geslegen op het achterlijf, dat het altijd maar in-en-neere-trok, en telkens dat er alzoo lijk een slag of een steke misschien op gegeven wierd, een pijnlijken schreeuw uitsmeet. Dat kon niet anders zijn of de beeste was betooverd, achtervolgd door een onzichtbaar wezen: een duivel, of een tooveresse, of... wie weet?

Fluptje en Wantje zaten er jammerlijk mee in: hun beestje at niet meer en ging zienderoogen achteruit. Eindelijk, zonder aan iemand iets te zeggen, ging het oud vrouwtje het geval vertellen aan een der geestelijken van de prochie. Deze vond het geval zeer vreemd en kwam maar seffens mee om te probeeren daar een einde aan te stellen.

Heel het doeningske werd belezen; binnen en buiten met wijwater besprenkeld en vooral het beest zelf en het kot en het weitje op een bijzondere manier gezegend. En de priester deed dat met veel godsvrucht en had zijn roket en zijn stool aan!... Onze boertjes werden tot betrouwen opgewekt, gevraagd nog een tijdeken te bidden en het dier gerust te laten totdat het vanzelf zijn kot zou verlaten.

En waarlijk, den volgenden dag was het zwijn geheel gesust: het at weere en stak snuivend zijn wroete buiten de openstaande deur. Daags nadien risschierde het een stap buiten, kwam in den bilk waar het nog niet geheel op zijn gemak was eerst, maar allengerhand verstoutte... Na eenige dagen was alles weer in den haak; de brave boertjes waren gerust en kregen na een paar weken een heel nest kloeke en gezonde viggentjes.

Is dat nu niet aardig geweest? Niemand weet hoe dat alles gekomen is; maar allen weten en gelooven dat 't verdwenen is door geestelijke macht.

Ik herhaal het: dat is alles de zuivere waarheid; die 't niet en gelooft mag het komen vragen aan iemand die 't gezien en gehoord heeft, n.l. aan

B.D.L.
(die op Biekorf goed gekend is).

Uit den ouden taalschat.

Crinckele - Winckelende.

Guido Gezelle hield van die teekenende en klinkende zegswijze. Reeds in zijn Dichtoefeningen spreekt hij het Schrijverke aan: O *krinklende winklende* waterding, en later in Gedichten, Gezangen en Gebeden duikt het rijmende dubbelwoord weer op in het stuk Hoort hoe die twee waterleikes... [loopen]... *krinkele winkele* weg. De zegswijze *krinkelewinkel* of *krinkeldewinkel* is nog mondgemeen in West-Vlaanderen en elders(1). Van die levende bijwoordelijke uitdrukking heeft Gezelle een *dubbel* deelwoord gemaakt in zijn Schrijverke. Hij ging daarin verder dan de oudere schrijvers, die de uitdrukking als een geheel beschouwden en vervoegden. Aldus schrijft W. Ogier (†1689): *krinkele-winkelen*(2) en vóór hem vinden we het deelwoord in den Christelijcken Bie-corf (Antwerpen, 1600) van Jan David. Gezelle's geliefde volksschrijverspreekt daar (bl. 410) van ‘mugghen, *crinckele-winckelende*, ende schermende d'een deur d'andere...’

De Bo zet nevens Krinkelwinkelde den uitleg: *Krom en slom*, in bochten en krullen. De taalveerdige P. David gebruikt die zegswijze in dien eigen zin, waar hij (in het a.w. bl. 417) de zwaluwe beschrijft. ‘Alleen de swaluwe onder alle ghevogelte, vliecht zoo *erom en slom*, corte keeren, met een dapper rappicheytmakende, herwaerts ende derwaerts schietende, als eenen pijl uut den boghe in de snellicheyt, ende als een griecx vier, inden keer en spronc, over alle zijden.’

A.V.

(1) Zie de aanteekeningen van J. Craeynest in zijn Woordkunst van Guido Gezelle, bl. 39 (Brugge, 1904).

(2) GG.'s Dichtoefeningen, bl. 46 der Jubileumuitgave.

Boekennieuws

J. Denucé. De Antwerpsche ‘Konstkamers’. Inventarissen van Kunstverzamelingen te Antwerpen in de 16e en 17e eeuwen. (Bronnen voor de Geschiedenis der Vlaamsche Kunst. II), Antwerpen, De Sikkel, 1932. In-8, X - 402 bl. Met 16 buitentekstplaten = Fr. 180.

Het archief der Scheldestad is door werkzame en ondernemende mannen bediend. De heer D. begon verleden jaar een nieuwe reeks B r o n n e n uit te geven (zie Biek. 1931, bl. 159). Hier krijgen we reeds een tweede lijvig deel, even belangwekkend als het eerste. Daarin zijn samengebracht de inventarissen van de aanzienlijkste kunstverzamelingen die te Antwerpen bestonden in zijn bloeitijd. Vlaamsche kunstenaars stroomden in die wereldstad samen want daar woonden koopers: de ‘adel’ van groothandel en banken, die rijk genoeg was om hunne werken te koopen en daarenboven nog vele gewrochten van hunne mededingende kunstbroeders, de Italianen. Alzoo waren vele schilderijen (en andere kunststukken) verzameld in ‘Konstkamers’ ofte Saletten: huiselijke musea in een tijd waarin openbare ‘galerijen’ nog onbekend waren. Die verzamelingen zijn naderhand uiteengevallen of uiteengerukt en over de geheele wereld verspreid geworden, doch de beschrijving er van bleef bewaard, verscholen in den berg oude papieren van het Notariaat en de Insolvente Boedelskamer op het Antwerpsche stadhuis. De heer D. heeft ze daaruit bovengehaald - of liever van onder het dak naar beneden gehaald! - en laat ze in zijn nieuw boek alles zeggen wat ze weten over de schilderijen van de vergane Konstkamers: over het onderwerp, den aard der uitvoering, de namen van kunstenaars en bezitters. Die 130 beschrijvingen tijdmatig geschikt zijn een waardevolle bron niet alleen voor de geschiedenis van de kunstenaars en hun werk, maar ook voor de geschiedenis van de kunstliefhebberij, van den kunstsmaak der koopers en verzamelaars over een tijdvak van meer dan een eeuw.

In deze wel verzorgde uitgave heeft de Schr. eene reeks afbeeldingen van Antwerpsche Konstkamers gevoegd, die al het leven laten vermoeden dat de verduldige zoeker achter die saaie beschrijvingen ontmoeten zal.

A.V.

Door 't Bonte Brabant. Tekst verzorgd door J.D.H. van Uden, Haarlem. Zestig plaatjes naar origineele aquarellen van Ir. M.C.A. Meischke, Rotterdam. Album uitgegeven door N.V. Koffiebranderij en Theehandel, voorbeen Gebroeders J.A. en A. Heuff Ezn. Voorstad-Tiel, 1932, 27,5 × 19,5, 80 blz.

Het doorbladeren en doorlezen van dit bonte boek is een waar genot. In die zestig aquarellen toovert een bedreven kunstenaar met de schoonheid van landschap en bouwwerk zijner bekoorlijke streek. Een waar kunstenaar is 't, die het schoone weet te ontdekken, het vanuit een eenig-mooien hoek bekijkt en met een wondere vaardigheid in lijn en kleur vat en uitbeeldt, of beter nog: uit-dicht. Brabant prijkt in die prenten met den ‘verhoogden luister’ waarin een scheppend talent zijn eigene indrukken omzet en weergeeft.

Nevens den feestelijken optocht der prenten loopt eene vlotte en boeiende beschrijving, bewerkt door onzen genegen medewerker, Heer J.D.H. van Uden. Oud en nieuw, geschiedenis en jongste statistiek, aardrijkskunde en toponymie, legenden en folklore zijn in een aantrekkelijke lezing vereenigd. Een Brabander zal met volgehouden belangstelling die bladzijden lezen en de liefde tot zijn geboortestreek voelen aangroeien bij den warmen toon waarin hier beschreven en verteld wordt. Een Vlaming zal zijn noorderbuur om zoo'n voortreffelijk, volksch Heimatbuch terecht benijden en zich vertroosten met den wensch: of toch een Vlaamsch handelshuis zijn klanten en vrienden ook eens met een dergelijken ‘vollaard’ - smakelijke koek en kleurige patakons! - mocht verrassen.

A.V.

Zeeland door de Eeuwen Heen door M. Van Empel en H. Pieters, aflevering 4 Uitg. G.W. Den Boer te Middelburg. Vgl. Biek. hierboven bl. 94-95.

Over de Bevelanden heen komen de geleerde Schr. in deze aflevering tot in onze naaste buurt: Zeeuwsch Vlaanderen. In Zuid-Beveland (Krabbendijke) zien we onze Vlaamsche abdijen Ter Doest en Duinen aan het werk. Zeer belangwekkend is ook het hoofdstuk ‘Wat later Zeeuwsch-Vlaanderen werd’: een wel doorgronde historisch-geographische studie over het Zwin en de eilanden in den Zwinmond. Vlaanderen langs Zwin en Honte was een belangrijk deel van 't oude graafschap: door de Schr. wordt dit gebied beschouwd en behandeld in zijn volle verband met Vlaanderen zoodat hier - en in de volgende afleveringen - een aanzienlijk stuk Vlaamsche geschiedenis herzien en verrijkt wordt.

De afbeeldingen in deze aflevering zijn: een prachtig gezicht op Vlissingen (1613) in vier bladen; de Kaart van Zeeland door Jacob van Deventer (1560). De stamboomen der graven van Holland en Vlaanderen, ieder op één vol blad gedrukt, zijn een welkome bijlage.

A.V.

Gerard Den Brabander. Vaart. Een bundel Verzen met Band-ontwerp van den Dichter. Monnikendam, W. Van der Voet, 1932. In-12, 129 bl.

Een bundel verzen van een jong Noord-Nederlander! 'k Hoopte dat de nederig genoemde ‘Verzen’ wel een lading echte gedichten konden dekken. 't Viel slecht uit. De inhoud is even verward als de wervelende baaierd die den omslag versiert. Waar oprecht gevoel nog een zuiveren klank laat opgaan, wordt het onverwijld onder een vloed declamatie en prophetische gezwollenheid versmoord. De beeldspraak wekt voor mij soms de onzalige schim van Helmers en Tollens op hun smalst. Afwezig of stroef rythme en slordige uitdrukking bedriegen mijn laatste verwachting. Boven de parodieën van Scheltema en H. Roland-Holst zwemmen een paar lichte drenkelingen die het redden waard zijn: Begroetinge, Vaart. De Schrijver heeft overigens meer aanleg om zijn apocalyptische voortvarendheid in opstandjg p r o z a uit te schreeuwen, doch hij mist de begaafdheid van een Hugo (in zijn magischen tijd!) om een berijmden Van Deyssel te doen herleven.

K.R.

R. Vankenhove en A. Lepage. Het Volksleven in het Straatlied. Gent, S.M. Volksdrukkerij, 1932. In-4, 367 bl. = Fr. 15.

De titel van dit werk zal voor velen weinig aantrekkelijk schijnen: het straatlied, het gemeene lied van de fabrieken en ‘filateuren’, het slechte lied, het lied dat brult uit heesche kelen van bedronken vierders tot laat in den nacht en ons dikwijls in de zoete ruste stoort!

En toch: wie in het volksleven belang stelt, kan het straatlied niet verwaarloozen, dat juist een van de meest oprechte en onvermengde uitingen van dit volksleven is. Het volk zingt en schreeuwt (want het straatlied wordt veel meer geschreeuwd dan gezongen!) uit innerlijken drang en uit traditie; het bewaart oude zangwijzen en vangt er nieuwe op, en wringt ze naar zijn eigen smaak en genoegen, en duwt woorden in die vooizekens totdat ze met stap en dans kunnen medegaan.

De Schrijvers hebben in dezen bundel verzameld al wat zij te Gent konden bijeenkrijgen van een goede vijftig jaar verre - de liedjes met woorden en muziek. R. Vankenhove is de verzamelaar, man uit het volk, die met scherpe zinnen en een warm hart het zingende volksleven rondom hem medeleeft en ontleedt. Een ernstige en geoefende zoeker en zanter: de afgeluisterde liederen heeft hij oordeelkundig gekeurd en geschikt en met elkaar vergeleken, het leven van de liederen zelf nagegaan. De samenvattende hoofdstukken over het ontstaan van het straatlied en de betrekking van de teksten tot de muziek, zijn een treffende toepassing

van de bekende straatlied-theorieën. De nauwkeurige weergave der muziek is door een vakman, A. Lepage verzekerd; de teksten zijn met het noodige - toch niet meer dan het allernoodigste! - voorbehoud afgedrukt. De prijs van het werk is ongelooflijk volksch.

Het straatlied is een macht en de Schrijvers weten die macht in hunne stad te gebruiken; het lied sleept mee veel meer dan woorden en redevoeringen. Ware het niet mogelijk het onsterfelijke straatlied eenigszins te veredelen (in meerdere mate dan de Schr. in de bijliggende pot-pourris doen) en het alzoo aan onze nu meer zelfbewuste Vlaamsche arbeidersjeugd aan te bieden? Dit ware een verdienstelijke poging tot volksverheffing, een stap verder naar de geleidelijke - en in Vlaanderen nog al te laag staande - ontwikkeling van onze werklieden.

E. NEYLANTS.

Mengelmaren

Een Dansliedje

'k Heb e wit wit spegeltje gevonden,
'k heb 't aan miin hertje gebonden,
Met e wit wit ziiden draetje,
Ziiden draetje alomme
Keer je driemaal omme
Driemaal omme is (en?) nog e kee(r)
Om de sloters van de zee,
Om de zee te sluuten
Van binnen en van buuten
Dat er niemand in e(n) kan
Nie(t) anders dan de voerman
Voerman, wie(n)s kappelleke staat er da(ar)
(Loopen) Onze Lieve Vrouwes kloostertje -

werd door schoolkinders gezongen te Reninghelst rond 1880

Onze lezing verschilt merkelijk van al degene die door De Cock-Teirlinck opgeteekend zijn in hun Kinderspel en Kinderlust, II, bl. 162 en vlg.

A.C.

Het Mirakelbeeld van Onze-Lieve-Vrouwepolder.

Hoe dit Mirakelbeeld verloren geraakte en teruggevonden werd, is door E.H.M. English beschreven in de Annales de la Société d'Emulation, 1931, bl. 196 vlg. en in het schriftje van J.B. Het Mirakuleuze Schilderij van O.L. Vrouw van den Polder (Leiden, 1932). In November van verleden jaar heeft Baron van Caloen de aloude Madonna aan het katholieke Walcheren teruggeschonken. Den 2 October laatstleden is het mirakelbeeld plechtig teruggesteld in de parochiekerk van Middelburg, waar het in een kunstig nieuw votiefaltaar prijkt. De Bisschop van Haarlem

is zelf het beeld komen onthullen en sprak in zijn kanselrede de vreugde en de verwachtingen uit van de Zeeuwsche geloovigen, nu zij het verloren gewaande Mariabeeld onverhoopt weer in hun midden mogen vereeren. De weledele familie van Caloen zal, om hare vrijgevige voorkomenheid, bij het Zeeuwsche volk steeds in dankbaar aandenken blijven.

LUCTOR.

De Congo = De Kogel.

Kamiel van Allemeersch, bijgenaamd d e K o g e l, is een welstellende landbouwer geworden. Toen hij trouwde bezat hij een koetje; hij hield er ook herberg bij.

Om een naam voor zijn herberg te vinden, moest hij niet lang zoeken: het was in den tijd dat Leopold II den Congostaat had doen herkennen door de mogendheden. Zijn herberg werd D e C o n g o gedoopt.

Die in de Congo woont is een Congolees, maar de menschen kenden dien naam nog niet, en noemden den baas van de Congo, d e K o g e l. Hij woont nu niet meer in De Congo, maar heet nog altijd d e K o g e l.

Assebroek.

J.D.S.

Uit Noord-Brabant.

Een spotgebed (?).

Vader vader waggelewiet,
wiegelewiet wiet smummelen,
smummelen smummelen jodepoes,
jodepoes poes amen.

Slot van een 'stuurversje'.

(om te kalletouteren).
... van Vlijmen van Vlijmen,
laat er den boel maar drijven,
zeven jaar op éénen dag,
dat ie (N.) nie meer sturen mag.
Van één! - van twee! - van drie!...

Toen we nog kleene waren, noemden we (in 't Brugsche) de vijf vingers van de hand, elk met zijnen bijnaam:

Duimeloot, Kattepoot, Langerape, Korteknape, Kléénpernut. Daar bestaan, bij ons en elders, vele 'varianten' op, ja tot in Kongo toe - met dit verschil dat de Zwarten beginnen met den pink - maar dan in 't kongoleesch natuurlijk.

Doch, mayombsche en andere tel- en vingerliedjes daargelaten,... luistert eens naar den Noord-Brabantschen D u i m e l o t.

Naar bed naar bed, zei Duimelot.
Eerst nog wat eten, zei Likkepot.
Waar zullen we 't halen, zei Langejaap.
Uit moeders kast, zei Korteknaap.
Dat zal ik wel verklikken, zei Pingelinge,
da' jullie snoepen van moeders dinge'!

Die Likke*pot* zal intusschen wel een verwording zijn van onzen Katte*poot,* en Duime*lot* van Duime*loot*; die *Jaap* is de bekende verkorting voor Jakob, en *Ping*elinge is ontwikkeld uit *pink,* maar dat Kléénpernut vind ik smakelijker.

L.B. Muanda.

***

Wie sprak daar weer van bijgeloof en spinnekobben?...

'n Spin in den morgen:
brengt kommer en zorgen.
'n Spin op den dag:
brengt wat vermag.
'n Spin in den avend:
verkwikkend en lavend.

Aldus in Noord-Brabant.

L.B.

- Tegen r h u m a t i s m e moet men altijd een wilde kastanje op zak hebben. - Brugge.

Tweemaal Grootvader.

Aan mijn zusje.

Ik ben nog klein
en minne vrij -
lijk kindjes zijn -
mijn poppenrij.

Maar 'k ben toch bang -
ik voel het wel:
't is voor niet lang
zoo'n kinderspel.

'k Wou liever, Pa
en Ma! een zus,
die 'k streelen ga
en zoete kus.

Kom, Treesje, aan
mijn handje mee:
een ‘Danke’ slaan
als kinderbeê!

Christiane.

Dr P.D.D.

[Nummer 11]

De inteekeningen hernieuwen.

BELIEVE 't U, goede Lezers van verre en bij: 't is Sint Elooismesse en tijd om, naar oude Vlaamsche zede, uwen pacht - zegge Uwe inteekening - te hernieuwen. En wil het a.u.b. niet uitstellen tot Nieuwjaar, want er komt dan zoovele t'hoope: allerhande inteekengeld voor druksels en goêwerken, drinkgeld alhier en drinkgeld aldaar aan boden en meisens, vollaards voor petekinders, nichten en neven... Biekorf voelt geern dat hij bij zijn volk een voetje voren heeft: hij is toch zelve altijd en voor elkendeen ‘den zoeten Inval’ geweest en doet zijn beste om dat te blijven. De Vlaamsche kracht en moet niet geheel en gansch in bitterheid vergaan; 't mag wel een ‘zoet hoekske’ in de vadererve overblijven, waar de gezonde koorneerde niet afgedolven en wordt: gemaakte en vreemde bloemen zijn daar uitgeweerd, maar over d'oude tuinstaken weegt de groeite, geurt de weelde van eigen kweek in eigen

hof. Daar mag nog geluld en gezongen worden en verteld - o dat eeuwig aantrekkelijke: ‘Der was ne keer...’! - en lustig gezocht en gezant worden,... stille en zonder beslag, ‘zonder spegels en palmboomen’, zonder trommels en fluiten: want ‘DA zijn charlatans!’ zei Vangaever van Lichtervelde.

't Bloeit ons hoveke, eenvoudig en eigen-Vlaamsch, 't bloeit om Uwentwille, goede Lezers, en dat het alzoo bloeit, dat is uwe schuld, uwe blijvende, zalige schuld!

'T BEREK.

- B. L, Uwe *vijf-en-twintig frank* (buiten 't Land: 6,50 belga) storten en overschikken op de Rekening **2335,37**, zooals aangewezen onder den B l o k , dien vele Vrienden wel zullen indachtig zijn.

Den 22^{n}, sinte C e c i l i a .
Alle Muziekantjes Drinken Geren.

Waar 't vliegen wil.

Een blomke voor de ruite,
een vogelke in de muite,
een vrouwke met een blij gelaat
houdt man en kind van straat.

In 't eten matig zijn,
gerust en geestig zijn,
zijn drie gewenschte zaken
die 't langste leven maken.

Na 't eten:
Heer 'k dank U voor dezen
opdat het morgen nog beter zou wezen,
en is 't dat niet beter wezen en mag,
schenk mij, lijk heden, toch nog zulk nen dag!

Geh. te Ardoye.
E.B.

Een soldatenbrief uit Spanje.
1809.

OP het einde van April 1808, stond de koning van Spanje, Karel IV, zijn kroon af aan Napoleon te Bayonne. Deze benoemde op 6 Juni 1808 zijn broeder Jozef, die tot dan toe koning van Napels geweest was, tot koning van Spanje.

Ten gevolge van deze benoeming brak in het schiereiland een algemeene opstand los; een nationale vergadering kwam bijeen te Sevilla in het zuiden van Spanje, daar Madrid door de Franschen bezet was, riep er tot koning uit Ferdinand VII, zoon van Karel IV, die in Frankrijk gevangen zat, en riep tevens de hulp van de Engelschen in.

Tegen de Franschen begon er een ware kruistocht, waaraan heel het volk deelnam. De Fransche troepen leden verscheidene nederlagen; ze verlieten Madrid, en hunne troepen die Portugal bezet hielden werden ook verdreven.

Napoleon verzamelde zijn beste troepen en viel met 180.000 man Spanje binnen. Hij behaalde drie overwinningen en was te Madrid op het einde van 1808. Hij zelf moest weldra Spanje verlaten, omdat Oostenrijk voorbereidselen trof voor een nieuwen oorlog tegen hem.

Maar in Spanje was de rust niet hersteld; het zuiden van het land bleef onbezet en de volksoorlog *(guerilla)* duurde voort, zooals blijkt uit den brief die hierna volgt. In den brief is er geen enkel zinteeken; voor de leesbaarheid hebben wij er eenige bijgevoegd.

Deze brief werd geschreven uit T o l e d o , een stad ten zuiden van Madrid gelegen op de Tajostroom. T a l a v e r a , waarvan er sprake is in den brief, ligt ten westen van Toledo, ook op de Tajo.

J.D.S.

Uijt Tollet den 7 octobre 1809.

Seer Beminden Moeder, Susters ende Broeders Vrienden ende Kennissen.

Naer Ul. van herten gegroet te hebben, laet ik Ul. weten den staed den staed (sic) van myne goede gesondtheyd ende verhopen van Ul. het selve. Maer ook ik en kan het niet naerlaeten van Ul. wat nieuws te laeten weten van dat land van Spagnien, want wy hebben al vier a vyfmal in het vier geweest, maer ik hebbe Godlof noch altyd geluykkig ik en hebbe noch niet gequetst geweest, maer somtyds veele honger ende dorst geleden, koude ende hitte, ende somtyds moeten masieren(1) door de bergen dat wy somtyds by naer van dorst ende van moedheyd [vielen], want daer en sy anders niet als bergen, jae door het waeter moeten masieren tot drie viermael op eenen dag, ende ook den lesten slag die wy geslegen hebben heeft geweest aen de stede van Tallavera, daer en heeft in langen tyd geen sulken slag geslegen geweest, want de Spaeyaren en houden hun niet veele in de steden, want zy gaen tusschen de bergen en daerom is het geeheel moeilijk voor ons, want op de bergen hebben sy groote sterkten, want daer is van weder kanten veele volk dood geschooten ende geblaseert(2) dat het onseggelyk is. Van sedert den tyd dat wy in dat land syn en hebben noch geen vier maenden onder het dak geslaepen ende ik vreese dat het noch niet gedaen en is, want wy draeyen om ende weder, want dat land is vol brugans(3) want een soldaet en is niet wys dat hy hondert voeten achter blijft hy is voorsekert van dood geslaegen te werden van de boeren, daer mede eyndigt my nieuws, want het js onmogelyk al het nieuws te schryven.

Seer lieve moeder, susters en broeders, wilt my ook

(1) Marcheeren = gaan.
(2) Geblesseert = gekwetst.
(3) Brigands = straatroovers, vrijbuiters, vrijschutters.

de jonste doen van my wat geld af te senden als het ul. mogelyk is, want ik hebbe veele armoede geleden by faute dat ik geen geld en hebbe, ende ook aengaende van het sertificat die mynen broeder versocht heeft het was onmogelyk van bekommen, maer ik peysen van met den eersten u een sertificat te senden als het mogelyk is, ende Yvo Lameire die is geblaseert aen myn syde en hy js nu in het hospitael, maer ik weet niet of hy syn consie(1) sal krygen ofte niet, en ook de coplamenten van Carolus Duvevier, hy js forrier onder het negen en vyftigste regiment, want ik hebbe by hem geweest in Vrankerijk maer het is een jaer geleden.

Lieve moeder, den brief die gy my lest opgesonden heeft, ik hebbe hem eerlyk ontfangen ende ook het geld, waer mede ik blyve ul. genegen soone met den wensch van een saligen hoogtyd van al dheyligen naer siele ende naer lichaem.

Actum desen 7 octobre, 1809, Franciscus de Klerck.

Adres: a Monsieur Monsieur de Klerck, soldat de la 45 regiment, 2 Bat^{on}, 3 companie, 2 division, eerste corpts de la grand armey de Spagnien an garnison de Tollet.

Seer lieve moeder, soo haest als gy den brief ontfangen hebt, wilt my sito weder schryven.

[*Adres*]

A Monsieur Monsieur Ludovicus Meeuws, Meester backker tot Ardoeye, arrondissement de Cortryk, departiment de la Lys, syto an Flander.

[Menin].

..... N° 12

[Bureau] Principal

[Armée] d'Espagne.

(1) Congé = verlof.

Pernutteltje.

AAN het Noord-Brabantsch vingerrijmpje opgegeven hierboven, blz. 320, kunnen wij volgende wisselvormen toevoegen:

Te Dudzeele:

'k èn grooten honger, zei duumeloot
Je moe(t) maar eten, zei lekkerpoot.
Van wa(ar) gaan 'k 't halen, zei langerape.
Uut moeders kelder, zei korteknape.
'k Gaan 't zeggen, 'k gaan 't zeggen,
zei kleen pernutteltje!

Te Knokke:

Wa(t) ga je zeggen, zei duumeloot?
'k Ga je slaan, zei lekkerpoot.
Med en rape, zei langerape.
Med en stake, zei korteknape.
'k Gaan 't nie(t) zeggen, 'k gaan 't nie zeggen,
zei kleen pernutteltje!

DeBo geeft in 'Wvl. Idioticon' volgende variante:

Ik ga slapen, zei duimerloot?
Ik heb nog niet geëten, zei lekkerpoot.
Waar gaan we 't krijgen, zei langerakel.
In moertjes schapra, zei kortekrakel.
'k Ga 't klappen, zei kleenkernuit.

P e r n u t t e l t j e beteekent hier dus: klein dingetje. De nevenvormen zijn:

K e r n u t t e l t j e (te Knokke enz.); zonder dimin. *pernut, kernut* en *kernuit.*

De oorsprong is dus blijkbaar als volgt:

pernutteltje (dim. van pernut) < *kernutteltje* (dim. van kernut); *kernut* < *kernuut* (kernuit) < *kornuut* (kornuit).

KORNUIT = makker. Dus: *Kernutteltje* of *pernutteltje* makkertje.

Voor de afleiding van kornuit lezen we bij Vercoullie (Etym. Wdb. 1925 blz. 179): 'K o r n u i t ... uit Ofra. *cornut,* thans *cornu,* van Lat. *cornutum (-us)* gehoornd: ... Men zette den leerjongen bij zijn plechtige opneming tot gezel, en den schooljongen bij zijn intrede in het

studentenleven, hoornen op, die hij moest afstooten'[1].

Buiten deze vingerrijmpjes worden *pernutteltje, kerneuteling* (De Bo) enz. in de volkstaal veel gebruikt met de beteekenis van klein kindje, klein mannetje. Ook veel gebruikt als liefkoozingswoord tegen kinderen.

Naast *pernutteltje* zegt men ook *pernukkeltje* (geh. Westkapelle): *k* uit *t* en omgekeerd is regelmatig.

Op sommige plaatsen hoorden we *perluut* (Lendelede) naast *pernuut.* Deze vorm ontstond misschien onder invloed van *tuureluut* of zoo iets. Dit laatste woord wordt ook soms wel gebruikt in den zin van 'klein dingetje', maar dan is het onder invloed van *perluut* enz. Deze wederzijdsche invloed van woorden is dus een zeer belangwekkende taalverschijnsel.

Te Knokke gebruikt het volk zeer veel: *(n)uttel* en *(n)ut.* Of we deze woorden etymologisch met of zonder *n* moeten schrijven, kunnen we uit de volkstaal niet opmaken. Men zegt wel '*een kleenen (n)uttel, een kleenen (n)ut*' in 't enk., maar '*kleene uttels, kleene utten*' in 't meerv.

Het volk springt grillig om met die inlaut-*n.*

Bv. etens-netens (luizeneten); avend-navend; aftenafte (eens gehoord te Knokke). Vgl. Ned. adder, Hgd. Natter.

(N)uttel en *(n)ut* hebben dezelfde beteekenis als pernuttel en pernut en kunnen afkortingen van deze woorden zijn. Deze afkorting kan gebeurd zijn onder invloed van de woorden *(h)uttel* en *(h)ut.*

Een *(h)ut* is een struik. Een *(h)uttel* is een kleine struik. Deze twee woorden worden algemeen in Noord W. Vl. gebruikt. (Zijn ze ook elders bekend?)[2]

(1) Het Mnl. c o r n u u t beteekende hetzelfde als k e r l e : een man uit den minderen stand, een boer. Evenals k e r l e werd c o r n u u t tot een woord met een minachtende opvatting, een scheldwoord, in den zin van: sukkel, kinkel, pummel, vlegel. De zin van het Nnl. k o r n u i t = m a k k e r , kameraad, gezel, heeft zich misschien ontwikkeld onder den invloed van c o o r n o o t = keurnoot, keurgenoot. Verdam Mnl. Wdb 3, 1935-35. - B.

(2) Ook in 't Kortrijksche, er waarschijnlijk overal in Wvl. voortgaande op de vele wendingen en samenstellingen door De Bo (-Samyn) opgegeven in zijn Idioticon en Kruidwoordenboek. bl. 51. - B.

Bv. '*een schoonen* (*h*)*ut roozen, een* (*h*)*ut kreupelhout een* (*h*)*utteltje blommen; 't staat daar vol huttels kreupelhout* enz.'

Dat '(h)ut' brengen wij in verband met het Ned. hucht = struikgewas. De afleiding zou dan zijn:

hut < *hucht* < * *huicht* < * *huipt* (= * *huip* + verzamel-suffix-*t*). Aldus kan het woord in verband gebracht worden met Oudsaks. *hiopo*, Oudhoogd. *hiofo*, (Nieuwhoogd. *Hiefe*), Angelsaks. *héop*, (Eng. *hip*) = doornstruik.

Volgens DeBo: *pernuttelen* = pruttelen. We denken dat pernuttelen (pruttelen, tateren van kleene kinders) ontstond uit *pruttelen* onder invloed van *pernuttel.* Hier dus weer een treffend voorbeeld van wederzijdsche beïnvloeding der woorden (assimilatie).

De werkwoorden, *verneukelen*, *verneutelen* (verfrommelen, verschrompelen enz.) hebben met de voorgaande niets te maken. Immers: *verneutelen* < *verneukelen* < *verkneukelen.*

En vanwaar komt *neutebuk* of *netebuk* (Zuid- Wvl.) hetgeen beteekent: een kleen verneuteld ventje? *Buk* is duidelijk, en *neute-* staat blijkbaar in verband met verneuteld, verneukeld. Voor *nete-* uit *neute-* vgl. Wvl. *leninge* (Dudzele enz.) uit *leuninge, krepel* uit *kreupel.*

Nog een woordje. In het Noord-Brab. rijmpje wordt de kleine vinger *pingelinge* genoemd. De geëerde inzender denkt aan verwantschap met *pink.* Dat is niet zoo duidelijk. Zou het niet eer verwant zijn niet het Nederd. *Pingel* = klein dingetje? Een verwantschap tusschen Ned. pink en dit Pingel wordt door Vercoullie (Etym. Wdb.) niet opgegeven.

JOZEF DE LANGHE

- 'k Zou u pakken en breken
  en driedubbel in mijn beurze steken!

Gezeid als liefkozende bedreiging.

Waton.

Gierig volk.

(Vervolg en slot van bl. 311).

's **A**CHTERNOENS kwam de notaris met twee getuigen. Jandorie, nu was 't meeninge! Leute of geen geld! Al-hei! Kom' binnen, peisde Sophie. Ze 'n vond het niet noodig veel heur blad[1] te roeren, en liet ze maar algauw bij den zieke... Hoe eerder hoe liever!... Ze danste terwijlen in de keuken, lijk een zottine...

't Duurde óók lange, 't duurde zelfs schromelijk lange, maar dat 'n gaf niet!... Toen Mijnheer de notaris Langbeen en de twee getuigen buiten kwamen, hadden ze echter elk een paar groote-groote pakken onder den arm... Dat was aardig...

- Alles in 't zijde? vroeg Sophie.

- Alles in 't beste! bevestigde de notaris en hij was de gaten uit.

Die pakken, die pakken?... Sophie 'n was niet gerust...

- Nu!... 't is misschien nog beter als dat ik meene, dacht zij... En tòch bleef ze mistrouwig.

De pater kwam één keer te weke. Maar dat 'n was maar een ongesnoekte, 't en was daar lijk geen rechter kant te krijgen aan dien kerel, en z'n antwoorden zaten altijd zoo vol stekken en sneuven, dat er Sophie algauw heur bekomste van had. Eens dat ze van Seppen doende was en lijk gewoonte kwaad van sprak:

- Zwijg' zeere, had de pater gezeid, 'n belastert uw broeder niet, 'die z'n neuze schendt... schendt z'n aanzichte'[2].

- Jamaar, peisde Sophie, wat een everzwijn[3] is me dat? àl waar da' j'hem pakt hij stekt!... zijn dat nu wel

(1) tong.
(2) Gij 'n kunt van uwen broeder geen kwaad spreken, zonder u zelven en uwe familie te hinderen.
(3) Te Brugge is everzwijn geen ever of wild zwijn, maar wel een egel (*hérisson*) 'die stekt àl waar dat j'hem pakt'.

klaps? zegt men dat nu wel aan de menschen? Zijn dat affronten of zijn dat geene?! Neen, die pater mag gerust dààr blijven; en met al z'n sermoenen... let er op: Sessèf zal zijn zelven zóódanig tot deugen begeven dat 'k-ik nog den uil van 't spel zal zijn.

De doctor kwam alle dage samen met z'n meid, en 't een of 't ander eten voor Seppen. Verbrugghe 'n betrouwde Sophie voor geen haar, en daarom ook bleef hij bij de sponde staan tot alles opgeëten was. Sophie 'n voelde den stek niet of 'n gebaarde hem niet te voelen uit baatzucht. Daarbij, den geneesheer zag ze geren komen: dan wist ze ten minste hoe verre dat 't stond en of het... haast gedaan was met Sessèf.

- E' mensch, dacht ze, zou beginnen verlangen achter 't eindetje en ook dat 'n kan alzoo niet zijn: vroeg of late moet ik toch eindelijk 'en keer weten hoe verre dat we nu eigenlijk staan van geldswege.

Maar die verdomsche sloter lag op heur mage te wegen lijk nieuwbakken brood dat blijft liggen en niet schuiven wilt. Die geldlade zou op z'n tijd wel kunnen opengebroken worden, 't en is dàt niet; maar... 't meubel ware toen geschonden; nu, dat ware nog 't minste,... 't domste van al: 't is dat-dat geld ging kosten en dat de smid daar toen nog z'n neuze moest insteken, vat-je? Hoe min vreemde menschen met koffers en geld begaan zijn, hoe beter altijd.

Seppen intusschen deed lijk de kiekens: achteruit scharten... en leelijk.

- En hoe is 't vroeg de geneesheer?

- Eiwel... pianewijs, 'ei? wat zòu'-je daarvan zeggen? Een keer beter en een keer slechter, krasselen 'ei? zei Sophie, aardig doen en scheel zien en hoesten... een vetten hoest... Hij 'n riekt niet meer, hij 'n hoort niet meer, hij 'n ziet niet meer... voor mij is hij stilletjes aan bezig met toegroeien. En als het 'en dàg beter gaat... daar zijn er al twee van slechter... ‘halen en brengen’...[1] Eén dingen: z'n eten!...

(1) Veel gezondheid of leven weghalen en een beetje gezondheid wederbrengen.

Aaa! daarvan 'n hebben we geen ‘klagens’! Z'n ‘mond 'n is van geen schapenvel en z'n derms zijn goed geglaspapierd’. De tonge nochtans ligt lam en blijft lam. Kijk'... hij zou willen de telloore uitlekken en hij wrijft de sauce af met z'n neuze. Hier, hier zie! jongen,... sukkelare! hij grijpt standvastig nevens z'n glas... Aardig! Ofwel hij 'n kijkt niet waar dat hij ziet... of hij 'n ziet niet waar dat hij kijkt... En nog entwat, hij 'n kan niet meer rechte klappen, 't is al kontekraafsch dat er uitkomt: soms is hij g'heel den dag doende van 't kerkhof en van de Steenbrugsche Wandelinge(1)... maar dat is toen van de ‘Wandelingsche Steenbrugge’, zie'-je't? en ‘Pootertje Luciaan’ dat is ‘Lootertje Puciaan’ geworden; en z'n biefstuk met gefruite petatjes, 'ei? dat zijn ‘gefratte petuitjes’. Maar een ure daarachter is hij toen juiste lijk van te ‘voorings’, ge 'n ziet er nieten meer aan, en nog een keer genezen... 't is... 't is een ‘miraakleus beeld’, nè! En de top van z'n neuze, voelt een keer, Menheere de(n) docteur, dat is nat en dat blinkt... dat is lijk een broksken ijs! zoo... dat is al goed teeken, 'ei?... ze zeggen dat toch altijd van d'honden.

De meester zweeg daar al over en liet ze tateren: hij wist beter.

- Heeft die mensch veel schoone dagen beleefd? vroeg hij. Heeft hij wel ooit leute gehad? Of heeft hij nooit willen trouwen, en een ander midden zoeken?

- Wel, wel! Wat dat je vraagt! Wel neen hij, Menheere, hij 'n had hij hier geen klagens, hij was hier véel te gelukkig! 't Is mijn schuld misschien, 'k heb hem altijd tùch zoo geren gezien, alzoo geren als de perels van m'n oogen 'k Heb hem misschien wel tien keeren, ba'ja ten minste, wel tien keeren van trouwen gesproken en hem dat op alle manieren trachten in te stampen... Maar je zij' wel! hij 'n wilde van geen liefde weten: ‘een vrouwe, zei hij, wille 'k-ik eens zeggen wat dat-dat is? een vrouwe... dat is een hemelbeestje

(1) langs daar gaat men naar 't kerkhof.

zoolang alsdat de trouwe nog niet geklonken 'n is, maar als 't watertje gespeerst en 't kruisje geslegen is... berg'-je! 't is al met 'en keer een dunderbeeste geworden!! Dat zijn z'n eigenste woorden, Mijnheere den docteur; en had hij willen luisteren... hij 'n zou daar misschien alzoo niet gelegen hebben; want voor mij, 'ei? dat is de nature die versteend ligt in z'n hersens! Wat peis'-je gij daarvan, docteur? Z'n bezonderste bezigheid, dat is nu paternosters lezen! En 'k moete mij toen kwaad maken... 'k zegge: moe'-je gij alsan lezen? Heb'-je toch zóóveel uitgestoken da'-je zoovele moet ‘bibberen’?

- En wat zegt hij toen?

- ‘Och, zegt hij, 'n misjunt het me niet, 't is nog àl dat ik doen kan’. Zoo... e'ja 'k late ik-ik hem toen maar ‘aan z'n devotie’, binst de wijle hij 'n vertelt geen ‘arme redens’[1].

De geneesheer deed hem stilletjes berechten, en nog den zelfden avond zei hij aan Sòphia:

- Opletten! 't is gang... hij 'n heeft niet vele meer te versterken.

- Al dat God wilt, bad Sophie met ondergevinge... lijk 't heiligste mensch van de wereld... gelaten in heur lot. Maar van zoo gauw dat de doctor z'n hielen gekeerd was:

- Eindelinge![2] 't is nù algauwe dat we den pot gaan rooven! 't Zou beginnen tijd worden òòk! 'k Ben dat gedrets hier alzoo beu of gestampte vijgen! Altijd de(n) hond en de slave zijn; 't is wel t'hopen dat 't koekebrood achter komt.

En, met een gebroken stemme:

- Sesséf, 't is haast uit en ament, 'ei jongen? Je gaat gij moeten hand over herte leggen. Maar 't is beter van te weten eens of anders, nietwaar? en er algauw van onder trekken. De dood is beter dan een bitter leven, zegt de Heilige Pau..., Sophie 'n vond het lijk niet meer noodig van er den H. Paulus nog

(1) *arme redens* = flauwe klap, onzedige praat.
(2) *Eindelinge*, bijw. eindelijk.

bij te sleuren, Sessèf sedert een tijd hield er lijk den aap mede.

- ... en de eeuwige ruste is beter dan een langdurig kwijnen.

Uit den mond van zulk een hellement[1] klonken die troostende woorden zoo valsch en zoo gemeene als uit een gebroken pinte.

- Als 't gang is, voegde ze er bij - jamaar, om dàt te durven zeggen, ge moet daarvoren ‘toepei’ hebben! - Als je 't geluk hebt van sterven en dat je voelt dat 't gang is, zei ze, pak' gij maar een goe' slok water om... kloek te staan en goed te zweeten! en... veel... ‘Sance’...[2] Sessèf!

Binst dien zat ze al op heur knie'n achter en voren, onder en boven 't bedde te zoeken om toch dien verblomschen sloter te vinden.

- Dat 'k nu wiste dat 'k niet 'n wete, grolde ze nijdig, 'k zou zoeken dat 'k niet 'n vinde!...

Maar z'had dat al honderd keeren gezeid, en zoeken of niet zoeken... zoeken 'n bate niet, noch hier, noch dààr, noch ginder, noch in z'n broek, noch in z'n veste... nievers - is - nievers!!... Ze zou er bij gekreschen hebben en vloeken 'n hielp ook niet. Ze 'n kost het niet meer uitzien:

- En den sloter! riep ze, waar, om de liefde Gods, waar heb'-je toch die sloter, gestoken, Sessèf?!

- Morgen..., zuchtte de man... 't was àl dat je 't hoorde en 't versmoorde nog in een hoest... vet en rochelachtig.

Sophie zocht voort, maar 'n vond er lijk geen gat aan, ze smeet g'heel 't boeltje zoodanig overeinde: stoelen, tafel, tapijt, kousen, sluffers, enzoovoorts-enzoovoorts, zoodanig, zeg ik, dat z'in een pink noch roeren noch keeren kost, 't was lijk in een ‘kotje van romploplom’! En stof! en stuiven!!... En tòch moest

(1) *Hellement* = helleveeg.
(2) *Sance* = fr. *chance,* geluk. *Sance* en *on*sance.

ze het opgeven... 't zat, mezinke, weggestoken lijk in 't gat van den duivel, nè!

- ‘Morgen’ heeft hij gezeid! En razende kwaad maar machteloos ging ze de deur uit. Als ik hem morgen niet 'n krijge 'k sla hem de tanden uit z'n bekkeneel, 'k zal hem... 'k zal hem de goeze draaien![1] Ah! die non-de-nonschen stierkop!!...

En ze trok op, met nog een g'heelen paternoster knopen dat 't kraakte langs de trappen tot in heur slaapkamer... Dat waren de wees-gegroetjes!...

's Morgens al vroeg, 't was nog pikkedonker, stond ze aan 't voeteinde... gereed om een ongeluk te doen, in slaapgewaad en met 't haar los gelijk een helleveege. Ze'n had van g'heel den grondigen nacht geen ooge geloken, 't waren al ‘sloters en slotgaten’ die vóór heur oogen gedanst hadden. En ze stond daar nu ‘in een passie’[2].

- 'A-wel! brieschte ze, nù of nooit! Waar zit je nu met dien sloter!

Maar Seppen 'n roerde noch vimme noch vlerke... D'hekse wreef de slapers uit haar oogen om goed te zien... de man was ijskoud... dood! En nevens het lijk... lag de sloter!...

De duivelinne snakte dien seffens vast, vergat en broer en lijk:

- ‘Hij is naar den dàno’![3] riep ze, nu zijn we 't kot gewonnen!

En ze vloog met een akelig gejubel op de geldkiste,...

(1) *iemand de goeze draaien* = (Zie Loq.) Goeze is verwant met goot; keel en slokderm is ook gelijk aan goot, dus de goeze draaien is de keel omdraaien en dooddoen. *Iemand de goeze geven* = zie Loq en De Bo) is met een holle beitel of goeze een steek in 't lijf geven, den roeper afsteken.

(2) *in een passie* = in een hitte, heur zelven niet meester.

(3) *Naar den dáno* = De Bo meldt dit Brugsch woord (van Spaanschen oorsprong? Vgl. Spa. dâno = Schade (straf) uit het lat. damnum, damnare) enkel met de beteekenis = kaze, voorloopig gevang, schâbletterskot. Doch de spreuk: ‘hij is naar den dáuo’ beteekent in 't algemeen: ‘hij is weg, - verdwenen, - de gaten uit’, ofwel ‘hij is dood’.

ze kreeg in eens lijk een koortsen in 't lijf! Nooit 'n had ze dat meubel open mogen zien... 't Was een triomfe!... Maar toen het slot sprong en de zware deure opensloeg... 'n was daar, buiten een enkel blad papier, in al die schoven en schovetjes, geen duit, geen roste kluite te vinden!... Bij 't licht van een vuil vet lampje, dat rookte en stonk en oogskens miek, las ze het volgende, met veel moeite, want ze beefde gelijk een riet:

'Dit is de wederhelft van mijn uitersten wille, waarvan het ander deel is toevertrouwd aan Notaris Langbeen, door mij eigenhandig geschreven.

'In den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes. Amen.

'Ik wil leven en sterven in het ware Roomsch Catholiek geloof, in volle ondergeving aan den Wille Gods, en onderdanigheid aan de Goddelijke en Kerkelijke Geboden.

'Eilaas! Mijn leven heb ik verbeest, de schoonste mijner dagen onzalig laten voorbijgaan, en de blijde milde zonne, de schoonheid van Gods schepping 'n heb ik niet gezien. Mijn eenigste genot lag in het geld, dat ik met angst en afgunst, met hebzucht en schrokkigheid hebbe bijeengerafeld. Wat heb ik nu gewonnen?

'God! O goede God, laat mij betrouwen op Uwe grenzenlooze bermhertigheid! Weest mij genadig en raakt ook degene, ik smeek U, die met mij het nuttelooze, wrange, gierige leven deelde.

'Ik bidde mijne geliefde zuster Sophia al mijne zwakheden te vergeven en te vergeten.

'Dank, duizendmaal dank... eeuwigen dank aan Heer Docter Verbrugghe en Eerweerden Pater Luciaan, die mij, rampzaligen verblinde, op den rechten weg hebben teruggebracht.

'Met loensche, onrechtveerdige middels ben ik aan geld gerocht... Mijn uiterste en heiligste wille is dat heel die fortuine, waarvan een nauwkeurige opgave bestaat, naar de wettige erfgenamen van wijlen Jufvrouw Maria Vercruysse terugkeere. Met het overige dat ik op mijn bureel mocht winnen, begeer ik dat:

- benevens de gebruikelijke veertigdaagsche missen in mijn parochiekerke ‘De Madeleene’, nog
- 300 missen worden gelezen bij de ‘Verre Capucienen[1];
- 300 in de Boeveriestraat; en
- 400 insgelijks in de verschillende kloostergemeenten van stad.

‘Den overschot van mijn nederig bezit verlang ik te schenken aan de Schippersschool van Pater Tillo te Brugge.

‘De bermhertige God gelieve mij te ontvangen in Zijne eindelooze goedheid.

‘Jezus, Maria en Joseph!

‘Aldus opgemaakt door mij den eersten Mei 1932.

Jozef Steckers.

.....

Sophie... in 't spookachtige van den halfdonkeren, met heur losgesmeten haar half bruin-half rost - kijzig om ziene, - die grimmende tanden, dat leelijk mager en grauw gezichte en die groote flikkerende oogen... Sophie stond daar lijk het zinnebeeld der vrekgierigheid regelrecht uit d'helle gespogen! Met tien duivelsklauwen, tien zwarte nagels scheerde ze het lijk bij de keel en neep en wrong aan die taaie magere pezen al dat ze wringen kon.

- Bestolen! huilde ze, Dief! 'k Wenschte dat je voor eeuwig in 't diepste van d'helle verdoemd lag. God ‘bouf-je’[2] daarmeê!!... En de reste was in 't fransch.

De zwaarste vloeken kwamen bij gulpen uit heur vuile muile gebraakt.

(1) *Verre Capucienen* - Voor Bruggelingen die in Zuid- en West-Brugge wonen, zijn de Capucienen die t'enden de Clarestraat hun klooster hebben = de *Verre* Capucienen’, zulks tegenover d'andere Capucienen t.t.z. deze ‘van de Boeveriestraat’. Vgl. Lourdes (Oostacker) en *Verre* Lourdes.

(2) *bouf-je* = Br. begiftige-je daarmede, - hier - met iets dat nadeelig is Hier in kwaadheid gezeid en met kwade begeerte, maar wordt ook als beleefdheidsspreuke gebezigd. Vgl. Biekorf 1925 bl. 168.

- Missen! Honderde missen! Voor pastors, paters, papen!!... Ze moesten je rollen in een tunne met nagels!! Sammauw! Leelijke Sammauw[1], da'-je 'tzijt!!

En ze slingerde het zware blauw-groene doodshoofd weg en weer lijk een vodde...

- Tot achter z'n dood toe moest hij geld hebben! Geld voor hem! Geld voor hem alleene! Geld voor z'n missen! Gierige beeste da'-je zijt! Ikzuchtige dief! je moest van den duivel bezeten zijn! Duizenden en duizenden verlapt! Honderde missen!... 't is zonde! 't is Zonde zeg ik!... Zonde Gods!!!...

.....

Ellendige Sophie! wat baat het hier: roepen en tieren? Seppen is er zoo goed van afgekomen: genezen op zijn sterfbedde... Waar zijt-je gij? Hoe zal dat met u vergaan? Dat God u helpe, mensch, met Zijn genaden en dat de Heilige Paulus van Damascus de schilfers van uwe oogen rukke, opdat gij ook ‘dien sloter’ vinden zoudet.

K. DE WOLF.

Hoe laat is 't?

E(en) k(w)art vóór koperdraad,
loop kijk waar dat de wijzer staat!

Becelaere.

K(w)art vóór schijt,
't gaat peperbollen wekkeren.

Brugge.

Kamielke.

Twee Lezers schrijven ons:

K a m i e l is bij ons te Woumen een l a n g o o r e, een e z e l. Juu, Kamiel! is de algemeene roep. - J.M.

K a m i e l zeggen ze - te St. Joris ten Distel - tegen den geitebok. - M.D.

In hoeverre die Kamiels peter kunnen zijn van ons Kamielke (Biek. hierboven bl. 281), dat blijft nog een open vraag!

(1) *leelijke Sammauw!* = Br. Scheldwoord, van 't fr. *Chameau.*

Nog over 't pasterke van Wenduine.

IN Biekorf (1931, bl. 50 vlg.) verscheen een bijdrage over 't pasterke van Wenduine, meer bijzonder over santjes en briefkes die het liet drukken met Nieuwjaarwenschen, door hemzelf opgesteld. Enkele losse aanvullende wetenswaardigheden van het beruchte pasterke zullen bij de lezers van Biekorf voorzeker welgekomen zijn.

Petrus Jacobus Wancourt, geboortig van Moorslede, was nog betrekkelijk jong toen hij zijn ouders verloor: in een militieregister van 1815, berustend op het Staatsarchief te Brugge, staat hij vermeld als student en wees. Te Wenduine is zijn herinnering nog levendig bewaard. Zijn populariteit dankt hij aan zijn zonderlinge levenswijze. Hiervan een paar staaltjes.

Op een koopdag schafte hij zich een oude horlogekast aan; toen hij de klok in zijn woonkamer wilde plaatsen, bemerkte hij dat de kast niet kon recht gesteld worden omdat het plafond te laag was. Met dit euvel wist hij evenwel spoedig raad: hij liet in den planken vloer van het kamertje boven zijn keuken een vierkante opening zagen, waardoorheen de kop van de horloge gestoken werd, en hij ontzag de moeite niet, telkens als het noodig was, de trappen op te klimmen, om in den bovenkamer op de wijzerplaat te gaan kijken hoe laat het was.

In de wandeling was zijn kleedij zeer slordig. Na vruchteloos aandringen om hierin verandering te brengen, liet Monseigneur hem naar 't bisdom komen en schonk hem een splinternieuwe soutane. En weet gij wat pasterke Wancourt er mee deed? Hij gaf opdracht aan een kleermaker het nieuw kleed midden door te snijden: de voorste helft liet hij naaien aan de achterste helft van zijn versleten soutane, en met de twee andere helften van 's gelijke. Aldus had hij twee bruikbare kleers. Te Wenduine, oordeelde hij,

ben ik geen onbekende; de menschen die ik op straat tegenkom, zullen mij dadelijk herkennen, en als ik voorbij ben, kijken zij niet meer om. Op mijn parochie zal ik mijn soutane dragen waarvan de voorste helft vernieuwd is; op die manier zullen zij geen aanstoot meer nemen aan mijn versleten priesterkleed. En ga ik buiten Wenduine, naar Brugge of elders, dan trek ik mijn tweede soutane aan met den nieuwen achterkant. Want een onbekend priester gapen de voorbijgangers altijd na om hem te trachten te herkennen. Wanneer zij mij op den vreemde met de blikken vervolgen, zullen zij ook zien dat ik behoorlijk gekleed ben. Dat zijn twee vliegen met één slag!

Nadat hij wegens doofheid in 1863 zijn ontslag als herder van Wenduine had ingediend, kwam pasterke Wancourt zich in 1864 te Brugge vestigen, alwaar hij in den loop van tien jaar achtereenvolgens zes verschillende woningen betrok. Wij vinden hem Langerei n^{r} 24 vanaf 10 April 1864. Op 28 December 1865 verhuist hij naar de Moerstraat 86; vandaar trekt hij naar de Langestraat 160 op 15 April 1867, en nam zijn intrek in het gesticht van de Broertjes op 25 April 1870. Hij schijnt het daar niet lang te hebben kunnen uithouden, want reeds op 29 Juli 1870 vinden wij hem in de Vlamingstraat 65. Op 12 October 1874 zag hij zich opnieuw genoodzaakt naar de Broeders te gaan, alwaar hij stierf den 8 October 1876.

Toen hij in de Vlamingstraat woonde, was hij ingescheept met een dronkelutte van een maarte, Fiete geheeten. Meest altijd moest hij zelf de boodschappen aan de deur gaan afnemen, binst dat Fiete onnoozel dronken lag te slapen op een stoel. Zijn verontwaardiging hierover kon hij dikwijls niet bedwingen in tegenwoordigheid van de boodschappers, en dan wees hij naar de keuken op het einde van de gang, en flapte het uit: ‘Zie zij mij daar zitten, dat dronk schandaal!’

Voor den kost kon het pasterke van Wenduine zich met weinig tevreden stellen; op straat liep hij dikwijls met een haring, die uit den zak van zijn soutane stak,

wat natuurlijk den spotlust moest opwekken van de achterna loopende bengels.

Bij mijn grootmoeder - het waren pensiers - kwam hij regelmatig aan huis; zij vertelde dat men hem met niets meer plezier kon doen dan met een schotel pensezop[1] voor te zetten.

De overlevering verhaalt dat pasterke Wancourt in zijn omgang met de menschen nogal dikwijls een ruwe taal voerde, en dat hij zelfs kon vloeken lijk een ketter: dat was hem bijgebleven, zegt men, van uit zijn soldatentijd, toen hij diende in de legers van Napoleon. Niets is minder waar! De teekening van een persoon, die binst zijn leven een groote populariteit heeft genoten, wordt niet zelden door de nakomelingschap met al te scherpe trekken overladen. Dit is het geval geweest met den pastor van Lapscheure, en dichter bij ons, met den Brugschen typieken pastor Van Haecke. Pasterke Wancourt heeft nimmer of nooit als soldaat dienst gedaan. In het hooger vermeld militieregister van 1815 vinden wij dat hij van den soldatendienst was ontslagen, om de eenvoudige reden dat hij platvoetig was ofte plakvoeten had. Wij willen het gerust gelooven, en dat legt meteen uit waarom hij op straat zulke reuzenschoenen droeg. Aan deze zwakheid ontleende de volkspoëzie haar stof tot het maken van een spotliedje, dat de jongens te Brugge zongen, wanneer zij op straat het pasterke tegenkwamen. Om den aardigen folkloristischen inhoud en vorm willen wij het gaarne aan de lezers mededeelen.

Het Pasterke van Wenduine.

1. De paster van Wenduine
   Al met z'n groote schoen'

(1) Hetzelfde als pensezode. Een kokagie van de ingewanden eener geslachte beest (Zie De Bo.)

Werd gebruikt om voetbaden aan zwakke kinderen toe te dienen, ook nog door de boeren, om het te vermengen met beer.

Hij 'n kost geen ander dragen
Hij 'n kost ze niet aandoen.

Refrein.
Anzewanze mirlitiere
Anzewanze mirliton
Anzewanze mirlitiere
Mirlitiere ton.

2. De paster van Wenduine
Al met z'n groote schoen'
Hij kost er pap in koken
Hij 'n had geen pot van doen.
Refrein.

3. De paster van Wenduine
Hij p... in het zand
Hij 'n kost het niet doen schuimen
Hij roerde 't met z'n hand.
Refrein.

W.B. Brugge.

Uit den ouden taalschat.

Oustgans.

IN de jaren 1375-1376 bestond in het Kortrijksche O.L. Vrouwhospitaal (toenmaals een groote boerderij op Overleie) eene reeds oude gewoonte: het inhalen van de laatste schoof werd er besloten met het feestelijk opeten van de *oustgans.* De prieuse (overste) van het aloude gesticht schrijft aldus de kosten van die viering in hare mooie perkamenten rolrekening:[1]

'Item upden dach dat men *doustgans* gheeft, also men es ghecoustumeert, van wine ende van andre costen, 32 sc.' - Uitgaven Sept. 1375.

(1) De Rekeningen zijn bewaard in het Archief van het Hospitaal.

Item als men de *houstgans* adt, ghelyc dat men es ghecoustumeert, van wine en van andre provanche, 40 sc.' - Uitgaven Sept. 1376.

Het woord is in het Mnl. Wdb. niet opgeteekend. Het gebruik zelf is in sommige streken tot in den jongsten tijd bekend gebleven.

In Limburg werd vroeger (en wordt nog?) bij het inhalen van de laatste schoof *een gans geknuppeld.* Die gans werd dan feestelijk opgegeten met vlaai (taarte) van nieuwe tarwe gebakken(1). In Zuid-Limburg draagt het oogstfeest zelfs de eigenaardige benaming van *martelgans*(2).

In Duitsche gewesten was het een h a a n waarmede feest gehouden werd. In de Eifelstreek werd, op het laatste voer, een haan - een levende of soms een houten en geschilderde - aan een pertse gestoken. Dit heette aldaar *den Hahn fangen.* Aan den Neder-Rijn noemde men het slachtoffer den *Bauhahn*(3). Op het hof werd hij gedood en opgegeten op een maaltijd, een oogstfooie van meesters en dienaars ondereen.

In Holland was het de *Stoppelhaan* dien men vierde; het Hollandsch rijmpje: Koekeloeren-haan, 't laatste voer is op de baan, wijst er nog op dat aldaar een haan - niet een gans - het gelag van het oogstfeest betaalde. Misschien zijn de gebakken haantjes, de *broodhaantjes* van den herfsttijd wel daarmede in verband te brengen(4).

(1) G. Celis. Volkskundige Kalender, bl. 232 (Gent, 1923).

(2) J. Schrijnen, Nederl. Volkskunde, I, bl. 283. De naam is m a r t e l g a u s of m a r t e l g a n s, naar de meening van Schrijnen, een vervorming, zonder eenige betrekking tot den gansvogel. - Zou die benaming toch niet in betrekking staan met het Limb. gans-knuppelen en de Wvl. oogstgans?

(3) A. Wrede. Rheinische Volkskunde, bl. 205, 331 (Leipzig, 1922). - Elders nog heette hij E r n t e h a h n.

(4) J.H. Nannings. Brood- en Gebakvormen, bl. 115 en 153-155 (Scheveningen, 1932). - Onze o u s t g a n s mag niet verward worden met S i n t-M a a r t e n s g a n s (de Licht-. gans) waarover Schrijnen a.w. bl. 114 vlg. en Celis a. w bl. 303.

Zou de Engelsche *Michaelmass-goose* (op Sint Michielsdag, 29 Sept.) geen ietwat vertraagde *oustgans* kunnen zijn??

Een vraagske om te sluiten: hoeverre strekte het gebied van onze *oustgans*, hoeverre de streek van den oogst- of stoppelhaan?

Fayllebruyt.

Marnix in zijn Byencorf der H. Roomsche Kercke spreekt van een ‘boeck, ghenaemt Speculum historiale, dat is de spieghel der historien, van Vincentius Lirenensis’.

In zijn Confutatie oft Wederlegginghe van den Biencorff (Leuven, 1598) wijst Jan Coens op de vergissing van den calvinistischen leeraar, die den beroemden Spiegel Historiael van Vincent de Beauvais (13e eeuw) toeschrijft aan Vincent de Lérins (5e eeuw). Een bewijs te meer, besluit onze Kortrijksche pastoor, dat Marnix ‘*draeydopt*(1), ende der halven niet en weet wat hij schrijft’; een vergissing ‘waer uit men merckt, dat zijn sinnen niet en staen om te cijpheren oft calculeren, maer dat hy *siet met plateelschotelen*, ende derhalven wel *een swerte koy soude begroeten voor een fayllebruyt* (f. 176, v.)’

De zin der spreuk is dat Marnix, met oogen als een tafelbord, het eene voor het andere neemt, als er maar een trek van gelijkenis bestaat, zooals de zwarte kleur van een koe en een falie.

Een fayllebruyt = faliebruid, meisje dat een falie draagt. F a l i e , fr. faille = zwarte sluierdoek door vrouwen over het hoofd en de schouders gedragen; heden nog bewaard in de kleederdracht van vele Vlaamsche kloosterzusters.

De falie was ook in Rijnland bekend. De Keulensche raadsheer Hermann Weinsberg schrijft in 't jaar 1596 ‘... von alters plagen die frauen in Coln wullen *faelen*

(1) Hetzelfde als D r a e y -k o p p e n , d r a e y -t o p p e n = vertigine laborare, duizelig zijn (Kiliaan); ook nog “d e n d r a e y i n t h o o f t” hebben bij Coens a.w.f. 176 v.

und heucken zu tragen.' Nog in 't begin der 19e eeuw dragen de gehuwde vrouwen en oude jonge dochters te lande op den Beneden-Rijn den zwarten vierkanten hoofddoek *Faaliej* geheeten(1).

Een *sleept-de-falie* is een trouwelooze vrouw (De Bo), of anders nog een *falievouwster*(2); *falievouwen* is: op gemeene wijze vleien (Vercoullie).

Helegheest putten.

In de Kerkrekening van Sint Maartens te Kortrijk over het jaar 1514-1515 f. 35 lezen we onder het hoofdstuk der ontvangsten:

'Van Joos de Hondt, putmakere, vanden kinderen-putten ende *helegheest putten* dit jaer ontfaen, 9 lb. 3 sc.'

Die *helegheest putten* zijn blijkbaar de putten gegraven voor de armen die op de kosten van den Disch begraven waren. De putmaker voldoet aan zijn recht tegenover de kerkfabriek; hij zelf werd door den Armendisch vergoed.

De Armendisch heette oudtijds: Tafele van den aerme, Tafele van den heiligen Geest, Heilige Geest Tafele; de dischmeesters heetten eveneens: heilichgeestmeesteren(3), en zorgden ook voor de begrafenis der verlatene arme lieden. Het is maar later, in de 18e eeuw, dat bijzondere confreriën voor de armenbegraving(4) zijn ontstaan.

Scaugrachten.

De wetheeren van Veurne-Ambacht ontvingen dikwijls een vergoeding van den rekenmeester der Wateringhe omdat zij de water- en dijkwerken '*voeren scouwen*' d.i. gingen nazien. De hoogbaljuw van Veurne moest van ambtswege jaarlijks sommige grachten gaan 'scouwen': deze bepaalde grachten heeten, in de

(1) A. Wrede. Rheinische Volkskunde, bl. 73 (Liepzig, 1932).
(2) Volkskunde XII, 1899, bl. 67.
(3) J. Laenen. Introduction à l'Histoire Paroissiale, bl. 205 (Brussel, 1924); vgl. Mnl. Wdb. III, 271.
(4) Biekorf, 1921, bl. 40-41 en 141.

rekeningen[1] over de jaren 1416-1418 en volgende, de *scaugrachten.*

'Item noch den selven hooballiu van Veurne ghegheven van desen jare, over dathij niet en voer scauwen alle de *scaugrachten* van Veurnambacht, ghemerct dat te vele meer costen soude hebben ghecomen den ghelanden vander wateringhe hadde hijse ghescauwet, daer sy qualike jeghen moghen, 72 lb.' (Rek. 1417, f. 10 v.).

Item over mids dat de hoballiu van Veurne ter zonderlinghe nerenste ende vriendelike bede vander ghemeenre wet ende omme toorboor, voordernesse ende proffijt van al den ghemeenen van Veurnambocht, hy verdraghen heift dit jeghenwordige jaer verleden te scauwene de *scaugrachten* van ouden tiden ghecostumeert te scauwene, hem ghegheven in hovesscheden, anghezien dat grotelike den goeden lieden vander wateringhe, ghelande an de vorseide *scaugrachten* ghepreiudiciert hadde mids dat men ghescauwet hadde, 84 lb.' (Rek. 1418, f. 7).

Scaugracht is dus een gracht waarover eene schouw (bezichtiging, inspectie) gebannen wordt, bepaaldelijk hier: de schouw door den grafelijken ambtenaar. Verdam kent de samenstellingen: schoudijc (nevens bandijc) en schoudach.

De Bo vermeldt het woord *schouwen* en *schouwstraat*, doch verwijst niet naar de levende taal, wel naar oudere oorkonden. In Holland daarentegen zijn schouw, herschouw, polderschouw e.a. nog levende woorden bij 't volk en in de stukken van den Waterstaat. In April laatstleden hoorde ik te Monnikendam spreken van de polderschouw en aan het gemeentehuis van het eiland Marken las ik een bericht dat den schouwwal van dit jaar bepaalde d.i. den wal die voor de schouw langs de beide kanten moest gereinigd worden.

(1) Berusten op het Archief van het Brugsche Seminarie.

Verslapen hout.

Het deelwoord *verslapen* heeft in het volgende verband de beteekenis van verstorven, bedorven, rottig hout; fr. bois dévers, pourri.

'Item inde andere weike van Wedemaend, achter dat den watergrave bevolen was de vorseide sluus [Oostsluis te Nieuwpoort] te doen makene, so moeste men de zelve sluus rumelike onterden an beeden ziden ende boven, omme datmen claerlike bevinden zoude de henden vanden *verslapen vozen houte*, omme twelke te doene Willem van Utrecht vorseid wrochte 6. daghen met 9. ghesellen...' Rekening der Wateringhe van Veurne-Ambacht over 't jaar 1423, f. 4.

Verdam 8, 2455 vermeldt het deelw. v e r s l a p e n enkel in den zedelijken zin: traagheid van den geest en den wil, verzonken als in een slaap, droomerig, vadsig. Onze lezing brengt een nieuwe stoffelijke toepassing in den zin van: verdoofd, ontkracht, door het lange liggen en rusten alle veerkracht verloren hebbende.

Die Versche - die Zelt.

In de taal onzer Wateringhen staan de bnw. *versche* en *zoute* tegenover elkaar: v e r s c h e door zoetwater, z o u t e door zeewater bevloeid. Aldus beteekenen *die zoute deure:* de buitendeur aan een zeesluis, *die varssche deure:* de zoetwaterdeur, de deur aan de binnenzijde van een zeesluis. Vgl. Mnl. Wdb. 7, 1608 en 8, 2332. In de Rekeningen (1411 en vlg.) der Wateringhe van Veurne-Ambacht worden die bnw. voortdurend gebruikt: 'den *varsschen* dijc (te Nieuwpoort);... ene nieuwe *zoute* scofduere... ende omme de 4. *zoute* slachdueren...; de *varsche* dueren; de Oostsluis wordt hersteld 'vander *zouter* slach balke tote den utersten stile van den *verschen* valbedde...' Rek. 1412 en 1423 passim.

Doch in dezelfde oorkonden worden *versch* en *zelt* (= zout) ook zelfstandig gebruikt: D i e v e r s c h e = de zoetwaterzijde, de zoetwatervloed; d i e z e l t = de zeewaterzijde, de zeewatervloed.

In 1412 is de Oostsluis te Nieuwpoort erg beschadigd ‘biden groten laste *vander varsche*’ (f. 7). De ‘zoute slachdueren en de varsche dueren’ zijn ‘versleten ende usert... metten toeslane *vander zee* ende *vander versche*’ (aldaar f. 15 v.).

In 1423 onderzoeken de Veurensche watergraven samen met de schepenen van het Brugsche Vrije ‘oft orboor ware dat men wijden zoude de havene buten der sluus van den Nieuwen Damme omme dat *de grote versche* de bet haren duerloop hebben zoude...’ (Rek. 1423, f. 18 v.). - In hetzelfde jaar (f. 2 v.) staat de volgende post aangeteekend:

‘Item te costen ghesiin ande Westsluus... omme dat zoe de meerdere last moeste draghen bider redene datmen wrochte ande Oostsluus die ondertiden ghestopt stont: vander vors. sluus de quelmen ende lexemen te stoppene met zoden, de welke Westsluus te tween of te drien steden in ghewaelt was vander groter drachte *van der versche* die bin deser jaerscare verleiden zeere groot ende grievelijc gheweist hebt,... ende voort de zoute ende de versche slachdueren vander zelver sluus te doen vertinghelen ende vercrammen jeghen den duerloop *vander zelt,* ende voort omme de stilen daert noot was te versekerne...’

D i e z e l t = die zout(e), die zilt(e), staat dus nevens het meer gewone, hierboven vermelde d e z e e.

Versch vinden we nog in de samenstelling: ‘...zoden der in te stampene... an beden kaken vander sluus *te varsche waert* an’ (Rek. 1412, f. 7).

A. VIAENE.

Mengelmaren.

Spreuken uit het Westland.

- 't Is gemakkelijk om te lachen, als ge u z e l v e n k i t t e l t = Eigen lof is gemakkelijk.

- Ze gaan ze niet meer b a c h t e n d e n v l i n d e r l e ê n = bedriegen, om den tuin leiden. De Bo zegt:

bachten den vlinderhut of onder den vlinder (s.v. leeden en vlinder). Anders nog: Hij gaat hem niet meer laten bij den beer doen.

- God schept den dag en wij moeten er deure, lijk Blare deur de boonen.

- 't Gaat gebeuren als de uilen gaan preêken d.i. tateldage (Loquela), nooit. Anders nog: In 't jaar blok als de uilen kraaien en de koeien met patijnen gaan. - Als Paschen op Tuindag komt. - Als het te Poperinghe noene luidt. - Paschendijsendag als de slekken bijzen. - Op Sint Juttemis, als de kalveren op het ijs dansen. - Fr. à la foire de Saint Jamais, le trente-six du mois, la semaine des trois jeudis; Lat. ad calendas graecas.

- De man en mag maar spreken als de zeugen niezen, zei een beenhouwersvrouw. Anders gezeid: De man staat waar de bezem staat, mag nooit meespreken. Elders hoorde ik: Heur ventje staat op de schouwe d.i. de schouwbank, waar ze 't kan verzetten van den een naar den anderen kant naar heur beliefte.

- Hij heeft er zooveel maniere af, als een zwijn van een teele te lekken. = Hij kent er zooveel van als kraaien van een Zondag. (Watou): d.i. Hij kent er niets van. Vgl. De Bo s.v. Kraaie. - Hij kent er nen hond zijn steert van. (Brugge). Hij weet er zoovele van als een hond van den Zondag. (Becelaere).

Fransch in den Volksmond.

(In 't Ypersche en 't Westland).

Afcoupeeren = aftuinen.

- Den put afcoupeeren voor 't kind.

Bin-officie = bénéfice.

- Z'hebben zeker bij hun loon nog enthoeveel bin-officies.

Dureie = kalmte, genering: fr. durée. Geen dureie hebben = ongedurig zijn.

- Aan die oude de jongens hebben zulk een ‘air’: geen dureie in een menschens huis, rechte staan doen ze tegen de lijs, en lijk beschaamd zijn.

- Een keer dat al uw goed weg is, ge 'n hebt lijk geen dureie meer.

Fallieren = niet deugen, werkdadig eens ondienstig toogen; fr. faillir.

- Nog een kork die falliert.

Feestevald = festival.

- En zou-je niet zeggen dat 't feestevald is?

Fictalie = vette mest; fr. victuaille?

- 't Zit fictalie in dien grond.

F l i g e u r e = bloei en weelde; vigueur-fleur.
- Kijk die blommen daar staan in hunder vulle fligeure.
F o n s e d e e r e n = fonctionner.
- Dat en fonsedeert niet goed te gare.
K a l l e t e e r e = caractère.
- Z'heeft zoo een geestige kalleteere.
M a g i n a i r e n = imaginations.
- Al zijn ziekten? al soorten van katte-maginairen.
M i l l e d i e = weelde, overvloed; fr. mélodie.
- Roept niet te luide van geven en ronddeelen; ge ziet gij nu de milledie van de appels en ge peist dat 't niet op en kan.
M o n t e e r e n = voorzien.
- We zijn gelijkig gemonteerd in kinders.
P a s m u n t e r i e = fr. passementerie.
- Ze had een winkel van pasmunterie.
P l a z z e m e n t = positie; fr. placement.
- Wat plazzement heeft ze?
R e c o m m a n d e e r e n = labeuren en in gereedheid leggen om te bezaaien; fr. accommoder?
- Dat land is slecht gerecommandeerd.
- Als 't een beetje weer is, we gaan 't een keer anders recommandeeren.
- De boeren hun land is doorgaans beter gerecommandeerd.
S o o r t - a - p r e e = soortgelijk; de la sorte ou à peu près.
- 't Is al soort-a-pree.
V e r c o n s o m m e e r e n = opkrijgen.
- Drie kerns te weke [boter], ze kennen zij'der dat niet verconsommeeren.
V e r i n k l i z e e r e n = négliger.
- Zijnzelven verinklizeeren.
V e r r a p p e l e e r e n . = herstellen, verbeteren.
- Onze nieuwe eigenaar zei: 'k Ga 't allemaal een beetje verrappeleeren.
- De straten zijn vermaakt en de huizen zijn verappeleerd.
V e r s j a n s j e b r i e f = ver - assurance - brief.
- 'k He' nog mijn verjansjebrief.
L.D.W.

Dansliedje.

Bij Yper heb ik, een jaar of zesse geleden, het dansliedje van 't W i t - w i t s p e g e l k e (hierboven bl 318) hooren zingen aldus:

'k Heb een wit wit spegelke gevonden.
'k Heb daarmee mijn hertje gewonnen
witte witte zijdedraad
zijdedraad alomme,

keer-je driemaal omme
om de sleuters van de zee
om de zee te sluiten
dat er niemand in en kan
't en zij Pietje de voermarsjan(d)
met zijn lange topmutse 'an.

De kinders (meisjes) dansten in een ronde hand aan hand. Na den vijfden regel: K e e r - j e d r i e m a a l o m m e, lieten ze de handen los en draaiden driemaal op hunzelven rond.

K.D.

- In de lezinge van bl. 318 is de vijfde voegreke weggevallen. Na: Ziiden draetje alomme, zongen ze: M e i s j e, w i l - j e n u n n e k e z i i n?

A.C.

Klaps in de 'Vule Seule'.

't Ha' kiezinge 'eweest in 't Poperingsche, zoo Mandes Mol van 'an den Abeele kamp' Benoo' Blovet tegen djuuste tegen-'an de Vule Seule. Zoo... é-ja, lijk of dat dat gaat enee, ze gingen te gare binnen e shoptje pakken... en 'ons a'zoo e litje 'eklapt hadden van den hommel en den toebak en van de blavers, zeg' Benoo a'zoo me' e' grooten zucht:

- E'-ja... 'k heên 'k-ik geus 'estemd enee... e'-ja enee...
- Haewê! zeg' Mandes darop, mo' Benoo toch... wat e' peerdegedacht?
- E'-ja mor, zei Blovet, ke kunste 'k-ik nie' angers, man, ... 'ons g' e' kee' van die vergulde kieremiere 'edronken hét uit die kinkeiglazen,... met van die 'emuulebande duvels, 'etuutematooid met goud en zelver slechter of 't tabernakel van Sente Bertens,... je zou stemmen vor den duvel en ze' moere!

.....

Is da' nie' 'duvelesse schoone' e-zeid?

K.D.W.

Dikke vrienden.

't Zijn twee vrienden, lijk twee hielen in één kloefe. Watou.
't Zijn twee zielen in één zak.
Ze zijn vriend tot Rome toe.
Ze zijn pot en God te gâre (De Bo).
Ze zijn koek en ei.
't Is zoetemelk tusschen die twee (Loquela)

Vgl. het friesch: Hja binnne broek en wammes (ze zijn broek en veste).

A.H.

Als 't niet wel en is:

- dat hij naar zijn grootmoeder loopt! Brugge.
- legt er uw neuze bij! Kortrijk.

- legt er uwe kop bij! Sysseele.
- legt er uw hoofd bij, 't zal hoofdvleesch zijn! Woumen.
- legt er uw kop bij, 't zal hutsepot zijn! Uitkerke.
- sch... in uw broek, 'tzullen veugeljongen zijn! Uitkerke.

H.L.

Boma-trein.

De werkerstrein, die rond 6 ure 's morgens uit Gent op Brugge rijdt, heet ‘d e n B o m a -t r e i n ’. Een werkman zei me dat ze hem alzoo noemen omdat er - vroeger meer dan nu - zoovele op gezongen wierd van ‘Viv'an Boma!’

Beernem.
J.V.

Rekkers-tale.

t'Onzent - te Sint-Laureins (O. Vl) - is er een groote put te velde, R e k k e p u t genoemd. Toen we nog kinders waren, maakte men ons benauwd:

- Je moet opletten van dien put, 't zitten daar r e k k e r s in. (Dat waren van die groote groene puiden, en 't zaten er geweldig vele, en 's zomers konden ze eeuwig rekken).

Om ons nog meer benauwd te maken, zong het grooter volk - broers of zusters die voor de kleine moesten zorgen:

Rekke-rekke-rekke
'k Hei mij' moeder 'en rok gema(a)kt
En 'k hên hem veel te kort gema(a)kt
Rekkerekke - Rekkerekke.

Vgl. De Cock-Teirlinck, Kinderspel, 6, 57.
R.

Als een kind koppig is:

- Ah! g'en w i l t niet?... De willekes groeien in de busschen - en de wiskes groeien dertusschen!

W i l l e k e zinspeelt op wilge en wiske op de strafwisse of roede.

Woumen.
J.M.

- Watte! een messe voor zijn ziele?
Hij moet maar doen
lijk Jan Cappoen:
zijn tijd uitdoen!

Watou.
D.

- De l i e f d e en is geen m a n d e m e t e i e r s, 'g'en zet ze niet waar dat ge ze wilt.
Watou.

Vragen en antwoorden.

Versterken en Versteerten.

Op blz. 301 staat er van boven ‘als er in d'helle niets te v e r s t e r k e n 'n is’. Een vriend van 't Poperingsche beweert dat 't moet v e r s t e e r t e n zijn en dat v e r s t e r k e n hier geen zin 'n kan hebben.

Dat men schier overal zegt v e r s t e e r t e n, is wel zeker. Zie De Bo onder: verleesten, verrichten. Er is hier niets te versteerten voor u, ge moogt voortgaan. - Maar in Brugge spreekt men van v e r s t e r k e n, verleesten en verrichten, nooit van versteerten.

Een uitleg van versterken kan zijn b.v.: daar 'n is hier niets bij te brengen om te vermaken, om kloekte te geven, om weder sterk te maken. Is het de ware bediedenis? Beweer het niet, maar men ziet dat er toch een uitleg kàn gevonden worden.

W.

VASTENSPISE. - In zijn Memorie-Boeck heeft Charles Vande Velde uit Westende (Rond den Heerd, XXII, 71) een brief overgeschreven van 27 Februari 1794. Daarin staat een late vermelding en beschrijving van de V a s t e n s p i s e, een treffende aanvulling bij wat hierboven bl. 46 vlg. en 224 medegedeeld is. ‘Westende den 27 februari 1794. Mijnheer, Hebbe d'eere ul. te adviseeren dat alhier aengekomen js in dhave deser stede comende vande Westindien capitein Klynckaert, commandeerende het schip genaemt Laprovidance, gelaeden met alderhande soorten van v a s t e n s p y s e, zoo moluwe, droogen haeryng, vygen, pruymen, rosynen, correnten, rys, hollandschen caes, gepelde geirste, alsmede cytroenen, castagnien ende amandelen, de gonne alhier ter caeye metten stocke ende credyt van betaelynge den derden Maerte aenstaende zullen verkocht worden...’

't Is nog de ware en oude vastenspise, van vóór den Franschen tijd en vóór het Concordaat.

V.

[Nummer 12]

Van 't manneke uit de mane.

VAN dat Manneke en zijn vader, Pastor A. Van Hee zaliger, is al veel schoons en heerlijks geschreven geweest door Hugo Verriest in zijn Twintig Vlaamsche Koppen; door Notaris H. Persyn in Ons Volk Ontwaakt van 1912, bl. 147; door J.V.d. Woestyne, dààr... van t'Onzent in 't Westland, ge weet wel, ook in Ons Volk Ontwaakt van 1926, bl. 698; en misschien door andere en elders ook nog.

Hier nog 't een en 't ander erbij dat, ons dunkens, wel 't weten weerd is.

En onder andere: *Hoe en wanneer is 't ventje op de wereld gekomen? Heeft het alle jare schoone regelmatig geschongen?*

Om daarover bescheid te geven 'n kunnen wij voorzekers niet beters doen dan den brief afschrijven dien P. Gabriël, God wille z'n ziele, minderbroeder Capucien, den 24^{en} in Hooimaand '27 zond van uit Izegem naar broere L. De Wolf zaliger. Daar staat te lezen:... Van de ‘Mannekens uit de Mane’ gesproken: *1881 is*

't eerste jaar, dat uitgekomen is. Dat jaar is kwâkrijgs; nochtans zal ik er achter visschen, om 't U te bezorgen. Woonde ik in de Clara of de Boeverie[1], mogelijks dat ik er beter aan geraak of alhier. Op de streke [hier], als ik spreek van ‘Rond den Heerd’, ‘Biekorf”, ‘'t Manneke uit de Mane’, antwoorden de menschen gewoonlijk: Vóór den oorlog hadden we van die dingen; maar met den oorlog hebben we moeten vluchten en alles in den brand laten.

Gelijk ik U gezeid heb, is ‘*'t Manneke*’... *nooit verschenen in 1889:* 'k wete dat van mijnen kozen, Pastor van Quaethem, zaliger[2]. 'k Was eens te Wevelghem aan 't preeken; en tusschen de vlagen ging ik hem eens bezoeken. ‘Kozen, zei ik alzoo, hebt ge soms geen “Mannekens uit de Mane” ten optelle voor mij?’ - ‘'k Heb geheel de verzameling ervan, antwoordde hij, maar z'is toegezeid aan 't Groot Seminarie van Brugge.’

'k Heb ze gezien: al de ‘mannekens’ waren nog splinternagelnieuw. ‘Maar kozen, zei ik, g'en hebt 1889 niet: 't is wonder, voegde ik erbij; dat jaar heb ik nog nievers tegengekomen.’ - ‘Jamaar, antwoordde hij, dat jaar is “'t Manneke” niet verschenen.’ En hij moest dàt wel weten: Ge zult gaan hooren.

Hij vertelde mij, hoe 't Manneke was ontstaan. Hij was in 't Groot Seminarie met Fons Van Hee. ‘In plaats van daar rond te drentelen in den deambulacrum,’ zei hem Fons Van Hee en aan nog andere Seminaristen, ‘komt warmen bij 't vier, en vertelt 't een en 't ander dat ge gehoord hebt thuis van vader of moeder, van grootvader of grootmoeder.’ Zoo wij deden dat. En als we een tijdeke uit 't Seminarie waren, kwam het ‘Manneke’... uit met vele van onze vertelselkens, spreuken en lachedingen.

Nog iets: *Na den dood van Fons Van Hee (in 1903)*,

(1) Twee Capucienenkloosters binnen Brugge.

(2) Victor Van Quaethem, geb. te Thielt 1847, onderpastor te Wevelghem 1875, pastor te Doomkerke 1898 en te Zarren 1904; ontslaggevend 1909 en overleden te Wevelghem.

zijn de eerste jaren van ‘'t Manneke uit de Mane’ *heruitgegeven geweest* (voor wat de goê- en kwâweermaren betreft); aldus: 1881 in 1904, 1882 in 1909, 1883 in 1910, 1884 in 1911, 1885 in 1913.

Tot hier Pater Gabriël.

Volgens 't zeggen nu van Arthur Bossier van Brugge, - die het wist van Adolf Van Mullem, drukker van 't Manneke, en het vertelde den 7^{en} in Herfstmaand '28: zijn de drie eerste jaren achter Van Hee's dood (28^{en} Mei 1903), dus 1904, 1905 en 1906, opgesteld door *Adolf Van Mullem* met behulp der vorige jaargangen.

Den 11^{en} in Herfstmaand '28 verzekerde *Achiel Denys* van Roeselare: dat sedert 1923 hij zelf, te gare met Edw. Vermeulen, er zijnen haak ingeslegen had. Achiel heeft 1927 alleen opgesteld; *Warden Oom* 1928 en *E.H.G.M. Lybeer* (Hooglede) heeft geholpen aan 1924, 1925 en 1926.

Denys nam het over van *Not. Persyn* (en den Swigenden Eede) die er den eigendom van had. Nu is het de eigendom van A. Denys, die beloofd heeft: zoolang Ad. Van Mullem leefde, aan dezen (of liever aan zijn schoonzoon L. Gevaert-Van Mullem) alle beschikking van verkoop over te laten.

1881-1882-1883-1884 zijn gedrukt geweest door Modest Delplace, drukker-uitgever der Vlaamsche Vlagge, Geerolfstrate, 10, in 1893 veranderd in t^{k} 3-5, Brugge. Van 1885 voort was het zijn opvolger Ad. Van Mullem die 't aanpakte. Eindelijk van 1924 voort was het zijn schoonzoon L. Gevaert-Van Mullem die 't drukte, altijd in de Geerolfstrate.

1889 bestaat dus niet, de oorlogsjaren 1915-1916-1917-1918 en de volgende tot 1922 inbegrepen evenmin. Dan is 't wederom voor den dag gekomen tot 't jaar 1930 meê.

En op hoeveel boekskens is 't wel getrokken geweest?

In de Vlaamsche Vlagge 1881 ('t geboortejaar) bl. 4 staat er: ‘Het Manneke, de Almanak van de roode lancie, waarvan de *5000 afdruksels* uitgevochten wierden in veertien dagen’

In 1928, dus op het laatste, was het getrokken op min of meer *20.000.* Daarvan gingen er 5000 naar Roeselare, wel zooveel naar Poperinge en ook zooveel naar Kortrijk (zegt A. Denys, 11. IX. 28).

Laat er ons maar seffens bijvoegen: dat 't Manneke nooit veel geruchte gemaakt 'n heeft, maar nederig en stilletjes in zijn Westvlaamsch hoeksken gebleven is. Zelfs in ons geweste had het Manneke maar gewild... ‘met 50.000 kwame het te kort!’ zegt Hugo Verriest.

En is ons Manneken altijd zoo wel gekomen en geern gezien geweest door elkendeen?

Bijlange niet! Van als het zijn kopken op de wereld stak, kwam het al van alles tegen dat niet vriendelijk 'n was... omdat het Vlaamsch en Westvlaamsch en volksch was. Al van d'eerste dagen van zijn bestaan kreeg Duclos een brief (Rond den Heerd 1881, bl. 31), ‘...dat 't Manneken wel zou dienen naar de mane gezonden te worden en den schrijver daarbij. 't Is nog een keer de eeuwige zagerij over vlaamsch, en daar staan leelijke dingen in...’

Dat liedje heeft iedereen wel een keer rechts of links hooren klinken, wij ook en meer dan eens. Maar 't kwam gewoonlijk van uit Zerpaertshoucke waar ze nooit 'n lachen, blijven plakken aan het alledaagsche, zitten tutteren en tijd verliezen op een klein woordeken dat, och God, misschien een beetje verborsteld is. Wie kent er die ijspauws niet die geheel den dag met dien banalen ‘point d'honneur’ in hun tanden zitten en, in den grond... noch ooge noch herte noch gevoelen hebben voor het eigenaardige, zoo buigzame en lenige, en dikwijls zoo diep christelijke van onze Westvlaamsche leute. Lachen is maar een bijzaak, een zweepslag in den strijd voor 't leven, maar 't gaat doorgaans zoo bermhertig zeere voorbij dat schave en glaspapier te late komen, en 't en is maar best ook, want te vele frotten neemt het loodsel weg. Voor wat ons Manneken aangaat, dat die menschen de getuigenisse lezen van Duclos, die priester en kanunnik was, en geen ongesnoekte, wel integen-

deel: ‘In 't Manneken, schreef hij, staat vele dat geestig is en hertelijk doet lachen, maar niets dat de deugd kan schaden.’

Buiten Westvlaanderen, eens over de Schelde bijzonderlijk, 'n was 't Manneke ook niet te vele gegeerd. Wij weten er nog van te spreken toen, in ‘Met Tijd en Vlijt’ rond de jaren 1902-3, E.H. Em. Van Cappel (Izegem) eens moest te peerde springen om tegen geheel het Oosten ons Manneke met hand en tand te verdedigen!

Dat 'n was ook zoodanig niet te verwonderen: iedere landstreek heeft z'n eigen ‘humor’. Om maar van namen te spreken b.v. als men ons vertelt van Miete Pamele, van Warden Pladijs, van Siska Pijnheupe, en van Pastoor Breêvaart, dan zien wij, Westvlamingen, seffens, zulk een Miete en een Warden en een Pastor vóór onzen geest getooverd, een dien wij kennen van uit 't geweste met al de aardigheden die er aan die schepsels te vinden is: de grootte, de kromte, de dikte, enz. enz; al dat er nadien van verteld wordt, beleven en genieten we meê. Maar 'n spreekt aan een Brabander van geen Narden Paene of van Pee Porre... die mensch 'n kent geen Godden Looten of geen Basten Bombeune en 'n heeft bijgevolg geen beeld vóór z'n oogen, dat 'n zegt hem niettenduivel. Maar vertelt hem een keer van ‘Anatole’ en ‘Titten’ en van ‘onzen Sus’ of van ‘Mijnheer Janssens’ en ‘Mijnheer Pieters’... Aaa jamaar! dàt is wat anders, dààr is hij in thuis!!...

Zie... wij hebben zoo eens een vreemdeling, een Hollander, gehoord, een die reisde en 't Vlaamsche land jaar-uit jaar-in op- en afketste voor een huis van scheikundige stoffen, dus een geestelijk-ontwikkelde mensch.

- Het verschil, zei hij, tusschen het Oosten en het Westen van de Schelde, voor wat taal en humor betreft, is: dat het Westvlaamsch, sterk met het Engelsch verwant, het glinsterende, het openspetterende lichte schuim van den pot geeft en dat de Oosterling,

Duitsch van aard zijnde, eerder zware kost en ruggenbrood opdient.

Waren 't die woorden niet, het was toch de zin. Of het Westvlaamsch in z'n leute en z'n tale vlijtiger en sappiger is, moeten anderen beslissen - een vreemdeling bijvoorbeeld - wij zelve 'n kunnen dat, (en de Oosterlingen insgelijks niet voor wat het hunne betreft) maar moeilijk, zonder wat ‘chauvinisme’ verdedigen. Het bezonderste is: dat er een verschil bestaat. en werkelijk gevoeld wordt, tusschen Oost en West, en dat de eene den anderen dwersdoor niet genieten kan. In de letterkunde gevoelt men dat ook. Over eenige maanden vroeg ‘De Standaard’ (of was het ‘Het Davidsfonds’?) welke leesboeken het Vlaamsche Volk liefst las. - Rechtzinnig gesproken: wij stonden paf vóór de antwoorden en den uitslag van dat onderzoek. Wij zouden wel willen geweten hebben hoeveel Westvlamingen hun oordeel hadden ingezonden. Voorzekers... bitter weinig.

Benevens de stekken en sneuven van hier en van ginder, gevoelde het Manneke uit de Mane dan ook dobbel deugdelijk den hertelijken duw van eenige zeldzame vriendenvuisten uit 't vreemde, het gejubel van sommige taalkundigen lijk Johan Winkler, den blijden schaterlach van Pastertje Cuppens die dichterziele, den bewonderenden lof van gevoelmenschen gelijk M.E. Belpaire en Hilda Ram, en van andere nog, die ‘'t Manneke’ in den hemel reekten.

Maar... wat er meest van al moed gaf om te leven was vooruit-vooral de vreugde en de genegenheid van 't simpele eigene volk, voorwien het eigenlijk bestond; het volk dat in al wat de bijziende, stompe, alledaagsche beknibbelaars en hoekskenszoekers te razianen hadden... zoo hertelijk gerust was! Heel het volk van alhier met z'n herte van koekebrood en z'n open gezichte, stond overhoop en was er zot van, effenaf z o t van dat Manneke!

Ook de geleerdere menschen, maar... de zuiver-geblevene rasvlamingen die met hunne gevoelens in en

bij en onder 't volk zaten en 't volk verstonden, de fijnproevers, met Gezelle en Verriest aan den kop, oordeelden: ‘Honni soit qui mal y pense’ en smekten aan ‘'t Manneke’ lijk aan 'en ‘beuterspekke’... dat 't zop langs hunne kinne liep. ‘'t Zou bij honderdduizenden verdienen verspreid te worden’ en ‘jammer dat 't maar één keer 'sjaars nieuwjaar is!’. - ‘Ik zou nog willen twaalf keeren 's jaars de bui nieuwejaarkaartjes en “visiten” onderstaan, ware ik zeker dat er elken keer een Manneke zou meê zijn!’ zoo staat er in Rond den Heerd, 1889 en 1882.

En waar zit dat Manneke nu? in den hemel of onder de aarde?

't Is nog gebeurd dat 't al met 'en keer lijk van de duivels weggedregen of achter een wolke verdwenen was, maar 't kwam toen weder te voorschijn en met z'n vulle mane een lachende klaarte over Vlaanderen gieten.

Die 't willen goed weten beweren... dat 't nog 'en keer ‘zoo 'en blink’ zal zijn en op een koelen morgen z'n neuzetje zal uitsteken... gelijk masoefeltje van onder de (j)aarde...

Dat dàt toch koste waar zijn 'ei?

K.D.W.

Kindjesgeld.

Het geld dat men voor de kinders krijgt van de Compensatiekas, wordt hier door ons werkvolk genoemd: k i n d j e s g e l d .

A.D. Yper.

Zij kwamen een weinigske verder gegaan Tot aan een boerescheure.
't Is daar dat Heer Jesus geboren was
En daar sloten noch venster noch deure.

I
O die klanken!

Bij 't klavierspel van ANDRIES DE VAERE[1].

O die klanken!...
hoe ze donderen met uw vingers,
met die machtige
bliksemslingers!
***
Hoe ze wentelen uit de snaren,
wiegen en golven
lijk de baren!
***
Hoe ze licht zijn, hoe ze draaien,
ruischende mijnen
geest deurwaaien!
***
O die klanken!...
Hoe ze nevel en zonne spinnen,
over 't dobberen
van mijn zinnen!
***
Hoe ze naderend uit de verte,
vriendelijk huppelen
op mijn herte!
***

(1) ANDRIES DE VAERE, jongste zoon van Heer OCTAF DE VAERE-BASYN, orgelist op Sint-Maartens te KORTRIJK. - De jongen, geboren te KORTRIJK, (26 Aug. 1890), kreeg zijn eerste kunstonderricht van zijnen hoogstbegaafden Vader, en trok naar Brussel, waar hij de schitterendste leerling wierd van TINEL.
Onder den oorlog, en tijdens d'eerste gevechten langst den YZER, wierd hij doodelijk gekwetst, te SINT-JOORIS, BIJ NIEUWPOORT, en stierf in 't verpleeghuis te KALES, (Frankrijk); 't is te Kales, dat de jeugdige kunstenaar van 24 jaar, begraven ligt.
A.M.

O die klanken!
hoe ze woest zijn, hoe ze joelen,
wild mijn hijgend ge-
moed omwoelen!
***
Hoe ze griezelen, en bij 't zingen,
trage en zwaar hun
leed uitwringen!
***
Hoe ze zacht hun bede fluisteren,
binst dat God en
d'engels luisteren!
***
Kunstenaar,
g'hebt e stondeke van mijn leven
diep bezield, en
meêgedreven
op uw klanken!
***
Later, en bij 't laatste zwijgen,
mocht ge naar de
bronne stijgen
van uw klanken!
edele Kunstenaar!

II
Met den avond.

'*Qui operit coelum nubibus*' (Harpzang 146-8).

Met den avond,
boven mijn hoofd, e wassend gevaarte,
schof dat geen menschen 'n remmen! -
Uit wat ziedende tooverkolken,
uit wat stijgende dampgeheimen,
komt dien drang, die jacht deur den hemel?...
Slepende sluiers, halfverguld op
't grof genaaisel

van hun zoomgoed! -
Water en schepen, zakkende zeilen,
stranden en banken waar zeeveugels wiegen!
gapende leeuwen,
kemelgedrochten,
reuzen die reizen met tijger en beerhond![1] -
Bergen die vluchtend, hooge op hun schouderen
heuvelkes laân, en z'overbezorgd,[2] lijk
kindekes meêdoen! -
Wezens die worden, ontworden, herworden!
Oogen die blekken, vernauwen en toegaan,
hoeden die zoeken naar 't hoofd dat ze tooiden,
dwalende streken,
leurende landen,
blinkend, halfduister, of donker lijk d'helle! -

***

Schuivend gewoel, gestoorde diepten!
.....
Onder 't volk, geen duchten toch! geen
stemme die roept dat God verdreegt, en
't menschdom, ach! de wereld vergaan moet!
Enoch en Elias
blijven afwezig!
nieverst geschetter van oordeeltrompen![3]
wind, niet anders!... wind!... 't is de wind!...

***

Kinema, kinema,
nooit ontrold in zulk èn zale,
nooit verbeeld voor zooveel volk!... maar

(1) BÈÈRHOND voor bèèr, (ours); nog algemeen in Fransch Vlaanderen. - Vergelijkt duitsch *Schweinhund*, (zwijnhond).
(2) OVERBEZORGD = met uitnemende veel zorge.
(3) Uit ons germaansch woord *trompe*, komt fr. *trompette. trom* beteekent ook speeltuig of slagtuig: *trommel*; engelsch *drum.*
't Woord BAZUIN komt langst 't oudfransch uit 't latijn *buccina.*

niemand schier voor wie 't vertoog, voor
wie dat waaiend wonder bewegen
't kijken weerd is! -

***

Immer kottert de wind die gestalten,
druimt ze voort, en
zonder bezem of borstel,
vaagt hij nu, als dienaar Gods, dien
machtigen vloergrond! -
Weg zijn de wolken! weg!... en waar?...
vraagt 'et aan 't vriendeken in de lucht, dat
'*hou en trou*' ons avondleven
mint en gâslaat!
vraagt 'et aan *'t Manneken uit de Mane*,
dat daar hooge,
bachten 't geweld, en
ongenaakbaar, zoet en zeegbaar,
zwom in zijn ruste! -
***

Weg, de wolken!... dood, hun beeld!... maar
't Manneke blijft,
't vriendeke blijft, met al zijn vriendschap,
't Maantje leeft nog! -

Nieuwcappelle.
A. MERVILLIE.

Plaatsnamen.

ZOOEVEN verscheen het XIIIe deel van het Woordenboek der Toponymie van wijlen Karel de Flou: (Pré larde - Sacraments Straetken). Ziehier eenige wetensweerdigheden uit dit deel.

1) Oude vlaamsche plaatsnamen die verfranscht zijn.

Q u e h e n , een oude boerderij te Beuvrequen, kanton Marquise, Pas-de-Calais: *Keehem* in 1296.

L e Q u e r q u e l e t , een waterloop te Houlle, noorderkanton van St. Omaars = *Kerkeleed.*
L e Q u e r v e t , een wijk van Bainghen, kanton Desvres, P.d.C. = *Kamartsvelt* in 1260.
L e Q u e s s e l b e r g u e , een oude boerderij te Salperwicq, noorderkanton van St. Omaars = *Kiselberg* in 1231-1232 en *Keselberg* in 1482.
Q u e s t r e c q u e s , eene gemeente in het kanton Samer, P.d.C. = *Kestreca* in 1119.
Q u e s t i n g h e m , een wijk van Baincthun, zuiderkanton van Boulogne = *Gestingehem* in 1129-1208; een klok van 1515 draagt er nog een Vlaamsch opschrift.
Q u i e s t è d e , een gemeente in het kanton Aire-sur-la-Lys = *Cheriestede* in 1119, Cherestede en Quierestede in 1120, Kierestede in 1242.
Q u i l e n , een gemeente in het kanton Hucqueliers, P.d.C. = *Kilhem* in 1134. Zie de plaatselijke etymologie: de gemeente werd genoemd naar St. Quilien, een legendarisch kluizenaar uit de zesde eeuw.
Q u i l w a l l e , een hofstede in de meersch bij Watten, te Eperlecques en Muncq-Nieurlet, P.d.C. = *Kilwal* in 1227, Lewert de Killeval [de weere van den Killewal] in 1300.
R a m b e r g u e , een berg in den omtrek van Wissant of Audenbert; aan zijn voet liggen: les Craaielans [kraaielanden] in 1402. - Austerambergue in 1402 = *Ooster-Ramberge.*
L e R a u l t of R a o u t , een kasteel te Lestrem, kanton Laventie, P.d.C. = *Roholt* in 1152 en Raout in 1235.
L e R e n a r d , een hofstede te Outreau bij Boulogne = *Rickenacre* en *Rikenacre* in 1112.
R i n x e n t , een gemeente in het kanton Marquise = *Erningasem* in 1107, *Riminghessem* in 1119, plaatselijke uitspraak: Renkesan.
R o b e c q , een gemeente in het canton Lillers, P.d.C. = *Rosbeccam* in 1120.

Saint Deneux, een gemeente bij Montreuil-sur-Mer = nooit bestond een heilige van dien naam; misschien: Senden-euwe.
Saint Inglevert, gemeente in het kanton Marquise = Santinghevelt ± 1200, Sanctinghevelt ± 1200, Saintinghevelt in de XIIIe eeuw, abbacia Sancti Ingheveld in 1380, Sanctum Ydevardum in de XIVe e., Saint Ildevert in 1422.
Saint Martin au Laert, een gemeente in het zuiderkanton van St. Omaars; Laert, le Nard = den aard: 't is te zeggen de lage weilanden.
Saint-Pierre-lez-Calais = *Petresse* in 962.
Saint Tricat, in het kanton Calais, heette vroeger Markenes, de kerk had voor patroon Sint Nicasius, in het Vlaamsch *Sinter Caes*, vandaar de Fransche naam Saint Tricat.

2) De Processiestraten

d.z. wegen of wegelingen die rond de parochie loopenen de scheiding vormen met de naburige gemeenten (col. 34-40).

‘In de processie straete daer de prochie van Ichteghem ende Aerdrycke op scheet (1699 te Ichtegem) - aende oostzijde de processie straete ieghens de prochie van Handtsaeme (idem).

Verre west buyten Putthem in t'gescheedt van Hardoye, een stuk lands paelende oost ieghens t'processiestraetjen, zuyd de beke (1633 te Pittem).

't Ghescheet vande Thyende in Eernegheem zuud vander kercke jeghens Ichtegheem prochie scheet up een weghelkin datmen heet t'processie straetkin (1555 te Eernegem en Ichtegem).

Aen het processie straetken scheedende dese ende die prochie van Sweveseele (1724 te Ruddervoorde).

In Ichteghem..., ande Processie wech tusschen Couckelaere ende Ichteghem...’ (1549 te Ichtegem).

3) Verscheidenheden.

Le Toucquet = *'t hoekske:* en le Reperstraet, faisant le *touquet* de le ruelle de le Coye, (1401 te

St. Omer), estans en le Represtraet, faisant *coing* sur le rue de le Coye (1466 te St. Omer) - le *touket* d'une ruele con apele Rozendale (1341 te St. Omer) le *coin* de la ruelle de Rozendal (1452 te St. Omer) = (col. 370 en 828).

De Rozendalestraat te Brugge = Ruckendale in 1351; 'In den houden zac, in een plecke die daer licht ende heet in Ruckendale', in 1486. (col. 821-822).

Oude namen van vischnetten in 1239: '... per sagenam, quod secundum Flandrie ydioma dicitur *draghnet*, vel per quoddam rete, quod predicto ydiomate dicitur *pulsnet*, et per quoddam aliud rete, quod in longum proicitur, quod dicitur *vlue*...' (col. 399). Vgl. De Bo, s.v. vluwe.

Een feodale verplichting in 1642:... 'ten dienste van 34 pont buetere ende 200 eyeren, die men schuldich is te brenghene alle jare telck syncxen daghe op eenen cordewaghene voor de tafel van myns heere ofte mervr. van Reygarsvliet sittende eten; ende diese bringht moet buuten den hove gaen ende poorte ofte deure naer hem sluutene; ende wilt men hem roupen ende segghen men sal eten ende drynckene gheven, [het is] by gratie ende niet over recht dat hy schuldich is thebbene' (col. 411).

De waterleiding van Male naar Damme bestond sedert Mei 1269 langs den Pijpeweg, in 1824 werden de buizen uitgebroken: 'Verkooping van omtrent 4600 nederlandsche ponden oude Loote Moerbuyze, die zal plaats hebben ten stadhuize van Damme, op den 18 November 1824.' (col. 152).

Saint Riquier, onder de gemeente Cousset = Sartum Richeri, in 1199, Sacriquier 1341, Sacricarius in 1696, Sacriquet in 1734, Saint Riqier in 1774. De kerk was toegewijd aan den H. Lambertus - zie den tekst van 1696 - (col. 1191).

4) Revolutie-toponymie.

In 1793, onder het Schrikbewind werden in Frankrijk

al de heiligennamen en prinsennamen uit de gemeentenamen verwijderd. Bij hun eersten inval hadden de Franschen reeds Charleroi herdoopt in Libre-sur-Sambre, maar ze hadden het niet overal gedaan, en gedurende het Schrikbewind waren onze streken door Oostenrijk heroverd.

Saint Deneux, bij Montreuil-sur-Mer = Deneux-l'Inflexible.
Saint Etienne, in het kanton Samer = Audisque (oude benaming van 1491).
Saint Folquin, in het kanton Audruicq = Le Bas Morin.
Saint Georges, in het kanton Parcq = Georges-lès-Hesdin.
Saint Inglevert, in het kanton Marquise = Inglevert.
Saint Josse, in het kanton Montreuil-sur-Mer = Fontaines-aux-Bois; Bois-Fontaine; Josse-sur-Mer.
Saint Lénard, in het kanton Samer = Pont de Brique.
Saint Martin-Boulogne, in het zuiderkanton van Boulogne = Montagne-lez-Boulogne.
Saint Martin-Chocquel, in het kanton Desvres = Chocquel-lès-Menneville.
Saint Nicolas-sur-l'Aa, wijk van Ste Marie-Kerque = Libre-sur-Aa.
Saint Omer = Morin-la-Montagne.
Saint Omer Capelle, in het kanton Audruicq = La Barrière.
Saint Pierre-lez-Calais, = Ecailloux; Dampierre-les-Dunes.
Saint-Pierre-Brouck, bij Broekburg = Brouck-Libre.
Saint-Sauveur, een wijk van Chocques (kanton Bethune) = La Réunion.

J.D.S.

De Wandelende Jood te Yper.
1623.

DE Wandelende Jood hoort niet thuis in de oude Vlaamsche sagenwereld: zijn legende is eerst bekend en verspreid geworden door de fransche en nederlandsche volksboeken - Histoire Admirable du Juif Errant; De Wonderlycke Historie van den Wandelenden Joode - die vanaf het jaar 1602 een ongemeenen bijval genoten. 't Gevolg er van was, dat men te allen kante in onze streken den ‘eeuwigen’ Jood meende te zien of gezien te hebben[1].

Een looze Franschman, P a u l D e l p o r t e, soldaat van het Waalsch regiment liggende te Gent, dacht in Meie 1623 dat hij beter aan den kost zou geraken met Wandelende Jood dan met soldaat te spelen. Hij vluchtte uit den troep weg en trok, in Turk verkleed, de goede stede van Yper binnen. 't Liep daar seffens al te beene om dien ‘eeuwigen’ Jood te zien, waarvan zooveel verteld, geschreven en gedrukt werd. Van de wetheeren mocht hij vrij om aalmoezen rond gaan; de bisschop noodigde den wonderen man aan zijn tafel en gaf hem een ferme fooie tot afscheid. Maar schoone liedjes en duren niet lang... zooals 't vervolg van de historie uitwijst.

Hier volgt geheel het verhaal zooals het opgeteekend staat in een zeldzaam geworden boekje, te weten op de bladz. 18-23 van de:

VERZAEMELING VAN WONDERLYKE GESCHIEDENISSEN, van ouds voorgevallen binnen de Stad Y p e r, naergelaten door den heer LE VÉRIDIQUE, in zijn leven Markgraef van Verizeg, Heer van Nonmentio. - Te Yper,

(1) Jos. J. Gielen. De Wandelende Jood in Volkskunde en Letterkunde, bl. 28-29 (Amsterdam, 1931).

bij den drukker Lambin-Verwaerde, Boekhandelaer, Rysselstraet, n° 23.

(In-12°, 120 bl.; zonder jaartal, doch blijkbaar uit de jaren 1830-1840).

Geval van eenen Krygsman, welken na gedeserteerd te hebben, hem verkleed heeft in eenen Turk, valschelyk reyzende in den naem van den Wandelaer der Joden.

Den 26sten Mey, 1623, is binnen Yper gekomen al de Meessenpoort, eenen langen man, gekleed in eenen Turk, zonder broek noch koussen, met eenen pelgrimsstok en eene kalbasse. Voor den schildwacht komende, was aen hem gevraegd door *Daniel Bruyne*, wie hy was, van waer hy kwam en waer naer hy ten wege was? hy antwoorde in 't spaensch: ik ben den Wandelaer der Joden.

De wacht (alsdan gedaen door de inwooners van Yper) kwam in het geweer, en men leyde hem naer *Pieter Vandekasteele*, Voogd der Stad, alwaer hy nog eens ondervraegd wierd, en antwoorde: ik ben den Wandelaer der Joden, welken, als Christus met zijn kruys gelaeden ging naer den berg van Calvariën, voor zyne deur zoude gestaen hebben om Christus en andere crimineele moordenaers te zien passeren, en daer Christus voor de deure van dezen Jode gekomen zynde, zoude hebben blyven staen[(1)]. Waerop ik ontweerdigd, oordeelende het eene schande te zyn, dat eenen misdaedigen voor myne deure zou staen, tegen Christus zeyde: wat hebt gy hier te staen voor myne deure, gy, een verleyder des volks? gaet uwe ongelukkige wegen voort. Christus heeft my daer op geantwoord: *Ik zal staen; maar gy zult gaen tot den laetsten dag des Oordeels!* Op dit oogenblyk was ik gedwogen uyt myne deure te gaen zonder aen myne vrouw en kinderen te spreken.

Van die stonden af, ik wandele de wereld rond, het welk nu alreeds boven de 1600 jaeren plaets heeft en plaets moet hebben tot den laetsten dag des Oordeels.

(1) Bemerk de onderbreking der rechtstreeksche rede.

Den Voogd alsdan zyn verzoek vraegende, zeyde hy: ik kome tot uwe, edelen en achtbaeren, heer Voogd, oorlof verzoeken om de Stad rond te mogen gaen om myn brood te vraegen? het was hem toegestaen, en by ging rond om aelmoessen te vraegen.

De tyding binnen en omstreeks Yper geweten zynde, dat den Wandelaer der Joden in Stad was, geduerig zag men achter hem een groot gewoel van volk, een ider kwam van verre en na geloopen om eenen man te zien die boven de 1600 jaeren oud en nogtans zeer dapper op den gang was. Groot en kleen gaf hem aelmoessen, en hy was gelogierd in de herberg genaemd Brasiliën, nevens de vestingen tusschen de Antwerppoort en Sint-Jacobs-kerke.

Des anderdaegs den Wandelaer der Joden was gevraegd in het Paleys van Zyne Hoogweerdigheyd om het noenmael met hem te nemen. Den Bisschop en andere heeren die daer tegenwoordig waren, aen wie hy in het latynsch, spaensch, engelsch, italiaensch en fransch veele wonderlyke gevallen verkondigde, welke hy al gezien hadde, gaven hem ten eynde eene buytengewone somme.

Na het bisschoppelyk huys verlaten te hebben, kwam hem in het gemoed, eenen italiaenschen Kapiteyn die deel maekte van het garnizoen, welken eenen kamerknegt hadde die met hem soldaet geweest was, want zoodra den Wandelaer der Joden ten huyze van zynen meester was uytgestapt, begon hy te zeggen: ‘dezen ken ik goed, want ik heb met hem slaepmaet geweest in Spanjen, hy is *Paul Delporte*, geboortig van Parys en deserteur van het Waelsch regiment welk nu gekazerneert is in de stad Gend.’

Den Kapiteyn na de getuygenis van zynen knegt, wilde onderzoeken of er valscheyd in deze zaek was, schreef naer Gend, aen de hoofd administratie van dit regiment, waer in hy het signalement van den Wandelaer der Joden opzond.

Ondertusschen maekte den Wandelaer der Joden, den vryer aen de dochter van de herberg Brasiliën,

(*Christina Verscheure* was haeren naem): hy gaf hem voor present eene nieuwe zyden faillie, ja de vryagie van den Wandelaer der Joden kwam zoo dapper aen, dat hy deze dochter bekoorde tot onegte zaeken, op belofte van met haer in den houwelyken staette treden, zeggende: ‘zedert dat ik huysvoogd ben, heb ik 123 vrouwen gehad, welke ik elk op hunnen toer getrouwig geweest hebbe, en nu ben ik weduwman zedert 3 maenden.’ Deze redens, *Christina*, wonder wel bevallende, werd zy te vrede, en was geresolveerd met hem te trouwen.

Binnen dezen tyd, ging den Wandelaer der Joden bedelen, buyten Stad naer de eene of de andere prochie, maer des avonds keerde hy altyd naer de herberg Brasiliën, waer zyne (zoo gezeyde) uytverkozene minnaeres, dochter van den huyze was.

Den 3^{en} [30^{n}?] Mey, is van Sint-Omars, binnen Yper gekomen, eene jonge vrouw, vraegende of men binnen Yper nergens gezien hadde den Wandelaer der Joden? men zeyde haer van ja, waer hy logierde, en zy ging er straks naer toe.

Maer in Brasiliën komende vraegde zy: weet er niemand van mynen man? wie is uwen man, zeyde de dochter? op deze stemme riep de vrouw: 't is den Wandelaer der Joden, op eenen oogenblyk *Christina Verscheure*, die zoo zy denkte, stond om met hem te trouwen kwam bleek van schrik, van overgrooten spyt, zy dreygde op dit gehoor, haer zelven het leven te ontnemen.

Met het sluyten der poorten trede den Wandelaer der Joden in zyn logement: zyne wettelyke vrouw stond op, al tand bytende en zegde hem: ‘wel mynen man, wanneer schikt gy naer huys te komen, het is drie maenden dat gy uyt Atrecht van my vertrokken zyt, gy laet my zonder geld, en ongetwyfeld loopt gy hier met andere vrouwspersoonen.’

Den Wandelaer der Joden, ontloochende zyne echtgenoote, al zeggende: ‘gaet van hier gy kwaede onverstandige vrouw; want gy mist uwe zinnen, en met u hebbe ik geene affairens.’

Dan begonsten zy lastig te kyven, hy smeet haer buyten de herberg; zy ging naer den Voogd van stad, en zeyde dat haeren man valschelyk reysde op den naem van den Wandelaer der Joden, hetwelk hy geensints was, maer deserteur van het Waelsch regiment.

Daegs daer na, den voorzeyden Kapiteyn, ontving den brief van Gend, waar in vermeld was dat het den zelven *Paul Delporte* was, die van het Waelsch regiment gedeserteerd zynde, sedert eenige jaeren, hem gevaelscht heeft in den naem van den Wandelaer der Joden.

Men vatte hem daedelyk aen, hy wierd gekoord en gebonden, op eenen waegen naer Gend gevoerd, en korts daer na moest hy met het strop eene afgryzelyke dood sterven.

De vrouw van *Paul Delporte*, door dit geval, was verpligt alleen na Sint-Omars te keeren, en de dochter van Brasiliën, *Christina Verscheure*, welke by hem bevrugt was, gelag na verloop van tyd van eenen frisschen zoon, die in den doop genaemd wierd *Léopoldus* gelyk zynen vader, van wie daar na, eene nieuwe familie binnen Yper is voortkomen, welke men naemde *Jood.*

Zoo is den Wandelaer der Joden, welken zig zoo valschelyk daer voor uytgaf, ten eynde aen eene schandelyke dood gekomen.

Deze geschiedenis staat ook verteld in een *Chronique d'Ypres*, Handschrift n. 616 der Universiteitsbibliotheek van Gent[1]. Hierin zijn eenige bijzonderheden meer

(1) E. Varenbergh. Une visite du Juif Errant à Ypres in Messager des Sciences Historiques, 1870, bl. 505 vlg. De Schrijver geeft geen bijzonderheden over het HS. - 't Is waarschijnlijk op dezen tekst dat A. Hans zijn vertelling van De Wandelende Jood in Vlaanderen uitgegeven te Contich (32 blz.; zonder jaartal) heeft geschreven. Dit blijkt ten minste uit Jos. Gielen a.w. bl. 180-181. Het boekje van Hans konden we niet in handen krijgen.

gegeven; misschien is ons Vlaamsch verhaal gemaakt op den tekst van de Chronique.

In de Chronique heeft de Jood (geheeten *Léopold* Delporte) een kletskop en een grooten grijzen baard. De schildwacht heet er Daniël *De Breyne*, ondervraagt den Jood eerst in 't vlaamsch, daarna in 't spaansch en roept geen andere wachten op om den Jood naar den *baljuw* te leiden. - Het slot van de verwensching tegen Christus luidt: ‘Schande van 't volk van Israël, weg van hier! en ga naar waar ge verdient!’ - Aan den bisschop zegt de Jood dat hij geen vlaamsch kent, omdat hij nog nooit in Vlaanderen gekomen is. - Aan Christina Verscheure maakt hij nog verder wijs dat al zijn 123 vrouwen altijd op zijn zwerftochten meegingen op een wagen, op een schip ofwel in een koetse; dat zij leefden ‘lijk God in Frankrijk’ en nooit geen geld te kort hadden; dat ze nooit moesten vreezen weduwe te worden, daar hij moest blijven leven tot op den dag des oordeels. - Toen zijn vrouw hem in ‘Brasiliën’ te Yper kwam opzoeken, was hij juist gaan bedelen naar B e c e l a e r e . - Toen hij gevangen genomen werd, was hij aan 't bedelen op de Vischmarkt, die toenmaals lag achter den muur van 't Bellegasthuis en waar later de boter- en eiermarkt gehouden werd. Hij werd in 't gevang van de Groote Markt gestoken en 't was voor den Krijgsraad dat hij zijn bedrog moest bekennen. - De naam van zijn zoon was Pol *Joodts* en zoo hiet ook zijn latere familie.

Het volksboek der 17e eeuw heeft ook ontstaan gegeven aan eenige volksliederen van den Wandelenden Jode. Het langste (22 achtregelige strofen) is uit de 18e eeuw en vertelt het bezoek van den ‘Joodschen Wandelaer’ geheeten *Isaac Laquedem* in de stad Duinkerke(1).

Een ander is het ‘Nieu-liedeken van den Wandelenden

(1) J. Gielen a.w. bl. 37. - Het lied is afgedrukt in de Chants Populaires des Flamands de France van E. de Coussemaker, bl. 239 vlg. der nieuwe uitgave (Rijsel, 1930).

Jode die gezien is geweest in Gibraltar op de zee in een Engelsch schip, in dezen jaere 1780'. Spanjaards en Franschen willen hem doodschieten, maar 'hij kon niet bezwijken door al dit ongeval'.

Het jongste volksliedje (begin 19e eeuw) is het Liedeken of Ontmoeting van de Wandelende Jode, een vertaling van het Fransche lied dat begint: Est-il rien sur la terre, en zelf ingegeven is door het Fransche volksboek gedrukt te Brugge in 1710(1).

Onze liedjeszangers, vertellers en spelers - lijk Pol Delporte te Yper! - hebben ten slotte allen hunne bezieling gehaald uit de volksboeken der zeventiende eeuw.

E. NEYLANTS.

Twee soldatenbrieven uit Pruisen. 1806.

DE twee hierna afgedrukte soldatenbrieven berusten met meer andere op het Staatsarchief te Brugge (Modern Archief, 3e reeks bundels, nr 1019). Deze brieven moesten dienen als bewijs dat de schrijver ervan soldaat was, want volgens de Fransche legerwet mocht ieder opgeroepen soldaat die een broeder onder de wapens had, bij de laatste opgeroepenen van zijn klas gesteld worden. Daartoe moest aan den militieraad een bewijs voorgelegd worden uitgaande van het troependeel waar de oudere broeder in dienst was; daar deze bewijsstukken of certificaten soms nog al lang uitbleven, stelde de militieraad zich tevreden met een brief van den ouderen broeder, maar om geldig te zijn mocht deze brief niet ouder zijn dan zes maanden, want de schrijver ervan kon middelerwijl reeds weggeloopen zijn van het leger, wat nog al dikwijls gebeurde.

(1) Jos. Gielen a.w. bl. 37 vlg.

In deze soldatenbrieven wordt er dikwijls geklaagd dat er geen antwoord kwam op de brieven door de soldaten gezonden, maar het is niet te verwonderen dat vele brieven verloren gingen, als men de ongelukkige adressen ziet door de soldaten aangegeven.

Zie bij voorbeeld het adres van den soldaat die den eersten brief geschreven heeft; dit adres luidde als volgt: Jacobus Baliul, soldat au 45e régiment, 3e bataillon, première compagnie, premier corps, Bernadotte, de la Grande Armée, à Ansbach en Prusse, en vergelijk dit adres met hetgene hij opgegeven heeft.

De soldaten die de twee brieven geschreven hebben, behoorden tot het groote leger waarmede Napoleon in October-December 1805, de derde Coalitie (Engeland, Rusland en Oostenrijk) versloeg in Duitschland. In den tweeden brief is er sprake van twee veldslagen; de eerste te Elchingen op 14 October en de tweede de overgave der Oostenrijkers te Ulm op 20 October 1805. De keizer die in den brief vermeld wordt, is Napoleon maar de ‘keizerlijken’ zijn de Oostenrijkers.

Napoleon versloeg de keizers van Rusland en Oostenrijk te Austerlitz op 2 December 1805. Hij sloot met den keizer van Oostenrijk den vrede van Presburg en stichtte den Rijnbond die onder zijn bescherming stond en waarin al de kleinere staten van Duitschland opgenomen werden.

Zijn groot leger bleef in 1806 bezetting houden in Duitschland; het bestond uit zeven legerkorpsen: het 1e onder Bernadotte, waartoe de schrijver van den eersten brief behoorde, (hoofdkwartier te Ansbach)(1) het 2e ond er Marmont, het 3e onder Davout, het 4e onder Soult, het 5e onder Lannes, het 6e onder Ney, waartoe de schrijver van den tweeden brief behoorde (hoofdkwartier te Meyenburg), het 7e onder Angereau(2).

J.D.S.

(1) Ansbach, stad in Mittelfranken - Beieren
(2) Meyenburg, stad in Prignitz, provincie Brandenburg - Pruisen.

I Wynsback den 8 Julius in Pruysen 1806.

Seer bemenden Vaeder en Moeder, Suster en Br.

Ik laeten ulieden weten als dat ik nog en volle gesontyt syn en ik peysen als dat ulieden ook nog en volle gesontijt sijt alle beyde; bemenden vaeder ende moeder ik laeten ulieden weten als dat ik ulieden brief seer wel ontfangen hebben; bemenden vaeder ende moeder gij en moet niet onrustegeyt hebben om dat ik nog geen antworde geschryven en hebben, want ik en han alle daege gen tyt om te schryven met dat ik en het magersyn werken met Josep Hessens op een wenkel; nog gy en moet op myn niet peysen, want en en goet leven en kontenment onder het risiment beter als h[u]ys; gy hebt de complementen van Martyn Mus, Simoen en de Karjot, en syn alle beyde nog en volle gesontyt; syt soo goet van de complementen te doen aen myn moeye en ik pey als dat sy nog en volle gesontyt is.

Balyuy.

Bemenden Vaeder ende Moeder, ik versokke ulieden van mijn te wellen seggen aen Barbara Ommekoor dat sy agter my niet en moet wagten als sy beter profyt kan doen als met myn, dat sy de ocasee kan waer nemen want ik en wet niet voor oulange dat ik soldaet moet syn, de liefde es altyt gelyk als van te voorren; daermede slutten ik mynen brief; ulieden odmoedigen dienaer

Jacobus Balyul.

Dat is mijn aderes: Jacobus Balyul, soldaet onder het 45 resement, 3 baljeron, de eerste companie, prymeer koor van de groote armey Bernadotte aen Ansback en Pruysenlandt.

Seer bemenden vader en moeder, gij hebt de complementen van Josept Hessens, en hy is nog en volle gesontyt, en syt soo goet van de complementen te doen aen syn vaeder en syn moeder en aan broeders, en ik laeten aen hulder weten als dat ik mijn serte-

figaet af sal sen en een ander brief voor mijn broeder soo gou als het mogelyck es, want ik hebben genog verlet om te krygen; bemenden vaeder ende moeder syt soo goet van de complementen te doen aen Tresea Demelle, en het sakken als sy welt seen brief schryven en sal en weder om schryven; gy en moet nog geen antworde schryven voor dat ik een ander brief schryven, ulieden odm. dienaer Joseph Hessens.

[*Adres*]
Aen Joseph Baljul, woonagteg en de Lange Straete, agter den commesares Busschart en Vlaenderen tot Bruge - Brugge, het departement de la Lys.
[*Poststempel*] B^{au} Gal Arm-d'Hanovre.

II Iuberlingen, den 29 Juni 1806.

Beminde Vrinden, ik kome aen ul. eenen brief te schryven waer van ik nog in goede gesontheyd syn hoopende dat het met ul. ook nog wel gaet, maer ik syn seer verwondert geweest dat ik soo dry vier keeren geschreven hebbe en geen antwoort gehad; daerom want ik nog eenige vrinden in het leven heb, dat sy soo goet syn van my een letter antwoert te schryven, want ik syn in duysentde aetterdenken hoe dat het tuys gaet want ik en heb een twee iaer geen antwoort gehat; en ook van de batalien die wy geslaegen hebben een dry vier mael met den keyser, de eerste stat daer wy gekomen syn daer waeren veele keyserlyke omtrent tien duysent en wy waeren met twee of dry duysent, en wy naemen daer gevangen omtrent twee dry duysent, van daer sy wy voorder gemarseert naer eene ander stat daer ook veele keyserlyke in laegen, soo daer hebben wy daer dry vier daegen gevochten en sy hebben de stat moeten overgeven en al wat in de stat was moeten gevangen geven ontrent 30 duysent en 36 duysent stukken kanon, en wy syn ook dry daegen sonder eten of drinken geweest, nu syn wy alle weder gekoomen ontrent een veertig uren over den Ryn daer

liggen wy in de logiment by de borgens; nu wy syn soo alf maenden in Duytslant geweest syn en nog geen geld of pree gehat daerom syt soo goet van eenig geld op te senden, want ik syn in grooten noot myn kleederen die syn alle versleeten en in de batalien gebleeven, en syt ook soo goet van naer den meyr van myn parochie om eenig geld op te senden, want hy peyst niet veel op my.

De compelmenten aen alle myne vrinden en geheele myne familie.

Het adres om aen te schryven is a monsieur De Griese du 59 Regiment, 1e compagnie, 1er Batilion, 3 Difision à Meysborg a Grand Armee, 6 card arme.

[*Adres*]

a monsieur Loduwicus De Griese a Moore a canton Gecstel, De partement de la Liese, a Moore het rondisiment Brüsse.

Vierwerktale van Guido Gezelle.

ROMAAN Gezelle, broeder van Guido, was vierwerkmaker: men weet hoe hij, bij het doen springen der grondvesten van de Kathelijnepoorte te Brugge, albij verongelukte. Romaan liet, in de jaren '80, een brief drukken om zijn werk en zijn kunst aan den man te brengen. 't Is een lang stuk, een dubbel blad van 33 op 25 cm., gedrukt op geel papier, bij A. Braem in de Meestraat, 15. Bij de eerste regels hoort ge reeds dat Romaan voor den opstel bij zijn geleerden broer te rade is geweest. 'k En wete niet dat er over die vierwerktale van Guido Gezellle iets geschreven staat; in zijn Huis en heb ik dat blad niet zien liggen[(1)].

(1) In het Museum is niet alles ten toon gesteld. Voorzeker moet er daar ook nog wel zulk een papier bewaard zijn. - B.

't Eerste blad begint met groote letters: ‘Vlaamsche Vierwerkmakerij. Kunstvierwerk, Verlichtingen en Versieringen. - Romaan Gezelle, Kunstvierwerker der steden Brugge. Blankenberghe, Heyst enz. Aannemer van Openbare en Bijzondere Feesten, Fooien en Plechtigheden. Oostendsche Strate 57. Brugge. - Werkende sedert het jaar 1862. - Draadmaren: Gezelle, Kunstvierwerker, Brugge. - Werksteê te Sint-Pieters-op-den-Dijk.’

Op de bladz. 2-4 staat de beschrijving van de ‘Kunstvierwerken van 50 tot 2000 frank’ te weten: van 50, 75, 100, 150, 200, 300, 500, 1000 en 2000 fr. 't Ware te lang om al die vierwerken hier af te schieten; we kiezen er een paar uit den hoop.

Kunstvierwerk van 75 fr.

5 draaiende stukken.
85 tusschenschoten.

Goedendag:
2 dubbele moordslagen.
3 vliegende vierworsten.
6 vierpijlen met zilverregen.
3 verschillige bengaalvlammen.

1e S t u k . Een dubbele stralenpracht, met goudregen, verkondigd door een gloeiende vierrooze.

Tusschenschoten,
6 prachtpijlen.
3 vliegende dwarlpijlen.
3 roode en groene bengaalvlammen.

2e S t u k . De wisselende vierscherm of blaker, veranderende in eenen sterrenkorf van allerlei verwen.
6 vierpijlen van verschilligen glans.
3 groene en roode bengaalvlammen.
1 springbomme met goudregen.

3e S t u k . De schitterende viermeulen, uitdraaiende op een schoon sineesch wisselwerk.
3 sineesche dwarlpijlen. 3 luchtzwermpotten. 6 prachtpijlen.

4e S t u k . De groote middagzonne, met verschilligen wissel van verruwprachtig vier, benevens goud- en zilveren jasmijnblommen.

1 springbomme en zilverregen.
6 vierpijlen met gloeienden edelsteen.
3 dwarlpijlen.

5e S t u k . Eene hage of twee beukerijen roomsche vierbossen, met brandende kaatskogels en blomsprange, benevens zwarmpotten, bengaalvlammen en 20 vierpijlen. *Goedennacht:* 1 springbomme.

Kunstvierwerk van 500 fr.

Goedendag:
4 zware luchtmoordslagen.
4 vliegende prachtsterren.
4 vierslangen met sterren.
4 groote verruwprachtige vierpijlen.

1e S t u k . 2 vierroozen met vonkelverwen.

2e S t u k . 2 draaiende vierbronnen met gouden en zilveren regen en sterrenkrans.

3e S t u k . De tweelingen, dwersdraaiend stuk met bengaalsch en sineesch vuur, slangenroeden enz.

4e S t u k . De Sineesche viertorre, met allerlei vonkelverwen en donderslag.

5e S t u k . De toovermolen, groot draaiend werk, twee mindere molens voortbrengende die om het middenstuk wentelen.

6e S t u k . De vierslange of de groote indiaansche vlinderjacht met zes tooverroozen.

7e S t u k . Het sterrenleger dat de zonne aanrandt, twee beukerijen roomsche bossen, schietende op een prachtige vierzonne, met krakend hand-en bomgeschut.

8e S t u k . Verbeeldinge na keus. volgens de omstandigheid, met schilderende vierbouten; slinks en rechts, beukerijen, roomsche bossen.

V i e r v l a g e van [400] prachtvierpijlen... *Tusschenschoten. Goedennacht.*

Gezelle heeft hem in dat vierwerk gejeund en er met den rijkdom van zijn inbeelding en zijn tale in gespeeld. Hoor ze op elkaar volgen, nog eenige van die stukken: de groote pauwsteert; de vierige blomsprange; het klaveraas, bestaande uit drie wisselverwige vierroozen, verbonden door een zilveren minneknoop; het groot

slekkenwiel; de groote vierige treurwilge; de groote tooverteerling; de Bronne van 't levende vier driederlei van krachten herlevende en versterkende, met sterrenval en pereldans; het hemelsch wormgevecht; de paradijsboom; de groote kranendans in de Meizonne; de Brugsche vierdrake; de pinkelboom; de zesvlerkige toovermolen; Thors donderwagen; de openberstende juweelberg; de ratelslange of de viervogeljacht; de wereldbrand.

Voor watervierwerk zijn bestemd: Waterspruiten. Plompers. Roomsche watervierbossen. Waterzwermers. Waterzonnen. Vlottende vierbergen. Waterhozen. Vlottende vierkorven.

Om te sluiten mag ik wel zeggen wat ik peize: dat dit verloren blad vierwerktale een ‘onbekend dichtwerk’ is van Guido Gezelle.

V.M.

Boekennieuws.

Een volksuitgave van Toontje Tuymelaere.

't Is er van gekomen. Dat kostelijke ‘brokstje Brugsche ziele’ van Karel De Wolf: Uit het Leven van Toontje Tuymelaere en Maatje Mus, komt uit: gedrukt op schoon engelsch opdikkend papier en verlucht met de teekeningen van Jules Fonteyne. Het kost 15. frank en zal te koop zijn bij den Uitgever Beyaert, Mariastraat te Brugge.

Beste Lezers, voor U is er een bijzondere prijs: Gij kunt Toontje Tuymelaere krijgen voor **12,50 fr.** als ge inschrijft vóór 31 Januari en het bedrag stort of overschrijft op de beschikrekening **40.177** (Uitgeverij Beyaert, Mariastraat, Brugge): mits op het betaalbriefke te schrijven dat gij ‘van Biekorf’ zijt!

B.

Vanwege ‘De Sikkel’ Kruishofstraat, 233 te Antwerpen: - Pallieter-Kalender voor het jaar MCM. XXXIIJ. door Felix Timmermans = Fr. 25.

't Zijn dezen keer zes schoone gekleurde prenten die het Landelijk Leven uitbeelden: het Vlaamsche landschap en de Vlaamsche menschen onder de wisseling van de

jaargetijden. Zulk een almanak houdt, in besloten huis, altijd een vensterken open, een kostelijken uitkijk op groote dingen: land, water en lucht en goede menschen.

- Jan Boon. Herovering van Brussel. 1932, 22 × 14, 76 bl. = Fr. 16.

Brussel moet weerom een Vlaamsche stad worden, ten minste een stad waar Vl. gezinnen ongestraft kunnen gaan wonen en aan 't stadsleven meedoen en toch hun eigen Vl. aard bewaren. We zien den Schr. gaarne dit zijn stokpaardje berijden. Wie op de Brusselsche trams heeft gereden, en ‘batjes’ is gaan doen in den Bon Marché, en een zondagnamiddag te Tervuren of Boitsfort of bij den ‘Lion’ van Waterloo heeft doorgebracht, en wekelijks een processie Brusselsche ‘voyageurs’ moet kwijt geraken... zal wel bedenkelijk het hoofd schudden en bewonderend zeggen: Daarvoor moet ge ‘courage’ hebben! 't Is inderdaad een stoute poging en uit dit moedig en zakelijk geschreven boekje zal de twijfelaar vernemen dat die herovering wel het pogen waard is en zelfs hare kansen heeft als de goede wil der Vlamingen niet te kort schiet.

Toch vrees ik voor één dingen: zullen die toekomstige Vlaamsche Vlamingen van Brussel ons, verachterde ‘provincialen’, nog zien staan en willen verstaan? Of zal het al moeten mee ‘verbrusselen’ in 't Vlaamsch, gelijk het tot nu toe al moest mee ‘verbrusselen’ in 't Fransch? Zal het heroverde Vlaamsche Brussel meegaande en vriendelijk zijn met het Vlaamsche land waaruit het leven en bestaan zuigt?

E.N.

L. Defraeye. Mijn Tweede Oorlogsboek (Geschiedenis van Deerlijk)., Deerlijk, Deleersnyder, 1932. 32 bl. = Fr. 3.

Het vervolg van het vroeger alhier (1931, bl. 382) besproken werkje over Deerlijk in Oorlogstijd, met vele aanvullingen op dit eerste deel. Buiten de plaatselijke wetenswaardigheden, is vooral belangwekkend de beschrijving van het leven der opgeëischte arbeiders te Sedan. Hiervoor benuttigde de Schr. het dagboekje van een zivielarbeider - 't Boekje is merkelijk beter gedrukt dan zijn voorloopers.

B.

- P. Arents. Guido Gezelle in Vertaling. Proeve van Bibliographie. Gent, Vander Poorten, 1932. In-8, 58 blz. (Overdruk uit de Verslagen en Mededeelingen der Kon. Vl. Academie, 1932, bl. 465-522).

Een nagenoeg volledig en nauwkeurig overzicht van wat er uit Gezelle's werk in vreemde talen is overgezet en in boek of tijdschrift verschenen. Het register dat er nog

moet bijkomen, zal van deze lijst een zeer nuttig werktuig maken voor degenen die willen verder zoeken en snuisteren in en over het werk van den Meester.

B.

Vragen en antwoorden.

HET GHEESTELIC CAETSPEL. - In 1468 schenkt Jonkvrouw Borluut ‘eenen bouc gheheeten Het Gheestelic Caetspel’ aan het Begijnhof ten Hooie te Gent. In de Lijst van boeken toebehoorende aan het klooster van Sinte Clara te Gentbrugge vinden we in 1508 het volgende vermeld: ‘Noch i. papieren boeue, ghenaempt 't Gheestelic Caetspel, hout in XCIJ. blare; deerste begint: Dit es dmotijf ende den waeromme; dleste beghint: Dien waert Balaam dien inghel ziende.’ Aldus bij N. de Pauw. Middelned. Gedichten en Fragmenten, deel II, bl. 434 en 438 (Gent, 1903; uitg. der Kon. Vl. Academie).

Van welk boek zou er hier sprake zijn? Is er daar iets van gekend of iets over geschreven? In de Bibliographie van Petit is het niet vermeld.

In den bloeitijd der allegorie moest ook het volksche kaatsspel voor de beleering ten nutte gemaakt worden. Onze Vlaamsche rechtsgeleerde Jan Van den Berghe schreef in 1431 Dat Kaetspel Ghemoralizeert: dat zijn bespiegelingen over de rechtsbeginselen en de deugden van de rechters (Biek. 1930, bl. 376). En nu vinden we dat het ook diende als zinnebeeld van het geestelijk leven. Wie kan er verder daarover zoeken?

V.

't Jaar Blok.

Om nevens de vorige spreuken te zetten (hierboven bl. 348):

- 't Jaar blok als de Turken voor Bamesse lagen.
- 't Jaar blok als de mols kraaien.

(Becelaere).

Kamielke.

Is de doopnaam (waarover hierboven bl. 281 en 337) niet ontstaan in het Thielsche?

Het treintje van de vooroorlogsche Westvlaamsche Compagnie Deinze-Thielt was algemeen bekend onder den naam ‘'t Ezelke’.

P.B. DEINZE.

Mengelmaren.

Van Koeien en Kalvers.

- Een koe v r i j -d o o d op een hof, is een koe m o e t e n d o o d in het jaar: Slaat een koe uit ‘liberen’ wil, ge zult in 't jaar een naar de scheure slepen. (Becelaere.)

- Als de k o e g e k a l f d is geeft men heur een sneê

brood met een beetje zout op en wijwater. (Watou.) Te Becelaere: gaf men brood wel, geen wijwater, maar met de r i e s t e m e l k (biest) miek men een k r u i s o v e r d e l e n d e n en een op de deur en 't venster waar ze bij staat.

- D e k a l v e r s k o m e n v a n 't d i l t: 't is een gatje in 't dilt, en de kalvers komen er door. Alzoo aan de kinders gezeid. (Watou.)

L.D.W.

- Als de boerin een kalf vet en dat ze a f g e s t e k e n e in plaats n i e u w m o l k e n melk aan 't beestje geeft: dat is t r o m p e t t e m e l k en het beestje noemt men nen t r o m p e t t e r e.

(Wyngene-Ruddervoorde-Roeselare.)

A.V.W.

Felle regen.

- 't Gaat mollejongen regenen en fagotstokken, zeggen ze te Watou.
- 't Gaat kattejongen spuigen. Kortrijk.
- 't Gaat mollejongen regenen, de steerten hangen al uit. Woumen.

En hoe elders en anders nog?

L.B.

(Bijblad van Biekorf, 1932, tk 12)

Bladwijzer van Biekorf
1932

A. Opstellen.

Michiel Sithium, Nog een Vlaamsche schilder in Spanje	J. DOCHY.	1
Over Brugsche straatnamen	[K. DE FLOU].	33
Vastenspise	A. VIAENE.	46, 224 en 352
De broederschap Sinte Barbara der Vlamingen te Florentië	A.V.	65
Bijgeloof en tooverij in de middeleeuwsche catechese	E. FRUTSAERT.	70
Van Gent naar Brugge in 't jaar 1823	E.V.d.P.	74
De kenmerken van 't Westvlaamsch	REMI GHESQUIERE.	79
Grieksche vluchtelingen in Vlaanderen	A. VIAENE.	97
De slag rond den Kemmelberg. April 1918	D.S.	115
Schelpen en karkolen	JOZEF DE LANGHE.	129
Breugel en de Keikoppen	J.D.	134
Fra Gherardo Fiammingo. Hoe een Vlaamsche kloosterbroeder te Florentië in 1604 het loopende vuur uitvond	A. VIAENE.	161
Van een oude Ypersche drukkerij, Boeken van Frans en Jan Bellet. 1609-1625	E. FRUTSAERT en A. VIAENE.	193
Bij een gouden jubelfeest: Alfons Mervillie (Herinneringen)	REMI GHESQUIERE.	201

Der ouderen wijze strengheid	K. RUYSSCHE.	225
De overwinning op zee onder den oorlog	D.S.	250
De folklore der processiën	G. CELIS.	257
Van Alphens ‘Kleine Gedichten voor Kinderen’: een Kortrijksche nadruk van 1828	A. VIAENE.	274
Pernutteltje	JOZEF DE LANGHE.	326
Van 't Manneke uit de Mane	K.D.W.	353
Plaatsnamen	J.D.S.	363
De Wandelende Jood te Yper (1623)	E. NEYLANTS.	368

B. Verhalen.

Jantje Goedherte en Pieter Kwaadherte	J. LEROY.	13, 54, 84
Jantje	B.D.L.	105
Gierig Volk	K. DE WOLF.	138-143, 171-178, 206-211, 238-250, 265-274, 301-311, 329-337
Vangaever van Lichtervelde	A.M.	289
Van een betooverd zwijn	B.D.L.	312

C. Gedichten.

De Herder ging	JOS. VANDEN BERGHE.	25
Blommeke	A. MERVILLIE.	41
't Laatste Woord - Snoeier	A. MERVILLIE.	102
Mijn heilig Bloeddag	JOS. VANDEN BERGHE.	109
Op de Eere-Communie van Godfried B.	Edw. B.	125
Sint Hubrechts lied	JOS. VANDEN BERGHE	147
Mijn Moedertaal	WERKBIE.	152
Azalea	GUIDO GEZELLE (?).	159
Desolata, 't Herte, Zee!... o Zee!	A. MERVILLIE.	165
Onze fruitdieven	E.D.B.	214
Mensch	A. MERVILLIE.	263
Donderbeestjes	Cl. B.	231
De Herfst is daar	A. MERVILLIE.	293
Tweemaal grootvader	Dr P.D.D.	320
O die Klanken!	A. MERVILLIE.	360
Met den Avond	A. MERVILLIE.	351

D. Kleiner werk.

Preekboomen en Evangelieboomen	A.B.	12
Mèteren	EDW. V.	22
Scarnier - Schernier	H.S., A.V.	23
De Drie Gebroers	E. NEYLANTS.	26
Begraven en schuldvereffening. I. Met den sleutel op den put begraven worden. II. De blauwe steen van Batenburg	J.D.H. VAN UDEN.	43
Adriaan Willaert van Roeselare	V.d.P,	60

Jan Utenhove van Aardenburg	J.A. VAN HOUTTE.	82
Uit het Ypersch volksleven. Spellewerk (90). De Loting (114). Volksgeneeskunde (185 en 216).		
Nog over het balspel	J.C.	110
Peerden onttooveren	E.I.S.	120
De Westerpoort te Sluis	W.B.	122
Sint Hubrechts kapelle te S. Pieters op den Dijk		114
De lachende doode: wonderlijk voorval te Doornik in 1692	J.D.H. VAN UDEN.	148
De vijf heidensche geboden	E. FRUTSAERT.	150
Bedevaart naar Bottelare	E.N.	154
Napoleons Telegraaf in West-Vlaanderen, 1804-1814	J.D.S.	168
Dokter Lauwers' schriften	A.V.	179
Toontje Tuymelaere in woord en beeld	C. DE BIE.	182
Het Hof van Marhem te Dottenijs	A.V.N.	215
't Klein Seminariekasteeltje te Vlamertinge	REMY DUFLOU.	254
Kakkerlakken	JOZEF DE LANGHE.	262
Over de Stevenisten	B. DE LANGHE.	278
Uit een oud kruidboek	A.V.	282
Waarom de heerlijkheid van Oyghem geen eigen wapen voerde	P.D.B.	296
De Wijsheyt der simpel Christenen	EM. FRUTSAERT.	298
Een soldatenbrief uit Spanje, 1809	J.D.S.	323
Twee soldatenbrieven uit Pruisen, 1806	J.D.S.	374

Vierwerktale van Guido Gezelle	V.M.	378

E. Mengelmaren.

Vlaamsche kaas en waartoe hij moest dienen	A.V.	20
De Scheurput te Vlamertinge	REMY DUFLOU.	101
Het laatste werk van Jan van Eyck		127
Vergeven ‘naer de ziele’	P.D.B.	151
Azalea, een onuitgegeven gedicht van Guido Gezelle?	K. RUYSSCHE.	158
Kantewerkersmesdag te Yper	R. HOMMELARE.	190
De Kortrijksche brouwers in staking (1424)		217

Begraven met scilderie	J.D.H. VAN UDEN.	222
De Soete Compagnie	J.D.H. VAN UDEN.	230
Van wijtewagens gesproken		286
Het mirakelbeeld van Onze-Lieve-Vrouwepolder	LUCTOR.	318
Spreuken uit het Westland	L.D.W.	347
Fransch in den volksmond	L.D.W.	348

Uit den ouden Taalschat:

W o o r d e n . - Bobelinc, bobelincrijs, bovelinghen, bowelijnghen (218). Fayllebruyt (343). Feurel (226). Fighemaerct (49). Ghylcuppe (124). Graefwerker (92). Helegheest putten (344), IJserkuyle (218). Kelvermoes (183). Kynckernelle (64). Coeltrecker (218). Cornuut (327). Crinckele-winckelende (314). *Kruidwoorden* (283). Nuetemaerct (49). Oostwanten (24). Ousthanscoen (24). Oustgans (341). Palmette (226). Portegale (227). Scarnier-Schernier (23). Scaugrachten (344). Spademan (92). Suvelgelt (47). Vastenspise, vastelike spise (47; 352; vgl. Provanche jeghens die vastene, 224). Verbrammelen (24). Varsche, versche, die - (346). Verslapen [hout] (346). Vivelo [harinc] (123). Zelt, die - (346).

Z e g s w i j z e n . - Kelvermoes (Kervel warmoes) eten (183 en 212). Met den sleutel op den put begraven worden (43). Mette queernestock upde schoudere (121). Metter warmer hant geven (91). Met eenen vosse-steert gheesselen (227). Vergeven naer de ziele (151). Vijgen achter Paschen (53).

HEILIGENVEREERING: Anna (155). Cassianus (228) Catharina (186). Drie Gebroers (27). Elooi (125). Hubertus (144). Longinus (27). Pieter [S. Pieters Banden] (126). Quirinus (66). Valentinus (50).

Folklore.

Balspel, 110. Bedevaart van Deerlijk naar Bottelare, 154. Bijgeloof, in de Middeleeuwen, 70-74. Breken

van blazoen, 222. Brood- en Gebakvormen, 285. De Grave van 't Notenland, van Vleteren [te Hazebroek], 128. Kantewerkersmesdag, 190. Loting, 114. Mei-wijf, 256. Mèteren (een kinderspel), 21. Onderkruipen (onder heiligenschrijnen), 261. Oogstgans, 341. Paascheiers, 53. Processiën, 257-261. Processiestrooisel, 260. Spellewerk, 90. Stoppelhaan, 342. Tooverij, allerhande in de Middeleeuwen. 70. Vastentijd, 51.

V e e : Koeien verkoopen, 63. Koeien: als ge er eene slaat, 383; als ze gekalfd zijn, 384. - Peerden onttooveren, 120. Eerste beslaan van een peerd, 53. - Zwijn, betooverd en onttooverd, 312.

V o l k s g e n e e s k u n d e : Afloop, Bloedspuwen, 217. Borstzweer, Brand, Buikpijn, Eksteroogen, Fleurus, Katherinewiel, 186. Koeke, 125. Kortborstigheid, 217. Nagelzweer, Schurf, 186. Speen, 185. Sproeten, 216. Tandzeer, 256. Verbrandheid, 216. Verhitting, 185. Vijt, 216. Waterzucht, Wonden, 186. Wormen, Worten, 216. Zilte, 186. Zweetvoeten, 216.

Gedenkweerdige Mannen.

Bellet, Frans en Jan van Yper, 193. De Vos, P. Seraphim van Brugge, 93. Gherardo Fiammingo, 161. Lauwers, dokter Emiel van Ingelmunster, 179. Mervillie, Alfons van Wontergem, 201. Sithium, Michiel, (Migeel Flamenco), 1. Utenhove, Jan van Aardenburg, 82. Vander Straeten (Stradanus) van Brugge, 70. Willaert, Adriaan van Roeselare, 60. Wouters, Cornelis van Brugge, 68.

Toponymie.

Brezende (= Broodseinde), gehucht op Maldegem, 120. Evangelieboomen, 12. Caetspel te Brugge, 111. Le Touquet = 't Hoekske, 365. Klein Seminariekasteeltje te Vlamertinge, 254. Marhem: een hof te Dottenijs, 215. Ooigem, 296. Preekboomen, 12. Processiestraten, 365. Revolutie-toponymie (in Fransch-Vl.), 366. Scheurput te Vlamertinge, 101.

Sint Hubrechts kapelle bij Brugge, 144. Straatnamen te Brugge, 33-41 en 366. Verfranschte Plaatsnamen, 363. Westerpoort te Sluis, 363.

Taalvonken: Uitklink, Uitplak (246) WERKBIE, A.V.

Vragen en Antwoorden: Nog over klinkaard, 31-32. Kynckernelle, Herte vrouwe, 64. De grave van Vleteren, 128. Azalea, een onuitgegeven gedicht van Guido Gezelle, 158-160 en 189. Kruikale (Karkole) Alikruike, 189. Menschen van kleine of van leege festooze, Bier uit een gescheurd glas, Haar in den nekke ‘à la Lazaraine’, 190. Vastenspise, 224 en 352. Versterken en Versteerten, 352 Het Gheestelic Caetspel, 383. 't Jaar Blok, Kamielke, 383.

Sterreliedjes, 't Stikske bachten 't huis, een deuntje bij 't kaartspel (30-31). 't Eerste beslaan van een peerd (53). De kaasboot van Duinkerke, Om 't kindje te paaien, Winterwerken met de saks, De stake uittrekken, Kapellegebod houden, Beesten koopen, Zwingelen met mannejes (62-64). Een rakkejak-keere, Met een koeke weven, Weven met de mannejes, Late zijn Paschen houden, Kuttelstaptjes (95-96). Palingmijne, Prochiezak, Dienen tegen de koeke, Den koekuit hooren, Uitverkoopen, Een brabbelrijmke, Vanwaar komt het kalissiebrood, De uitvinder van den automobiel, In den pikhaak zitten, Kwalijk gesprinkeld. Gauw gauw, Afbreken voor Brugge, Een trekveerze, Tooveressekant, De schietspoele slaat brugge (125-128). Hangende en scheppende trapterd, Te Meie verhuizen, Gebed tegen den donder, Volksgeloof (158, 160). De zwanen houden schole (178). Een wekedaagsche pinte (181). Om in den hemel te geraken (184). Spreuken uit Fransch-Vlaanderen, Een timber, Kapelanen, Kwelspreuken Moll en en knollen (191-192). Een vrijdagsche paternoster, Ploegstoker (223 en 287-288). Meemoeten met de wandelende Jode, Een schortje spannen,

Beesten laten aanbranden, Bakstjeskraker, Lochtingvoeten (223-224). Zantekoorn, Kotje, Een meiwijf, Tegen tandzeer (255-256). Kamielke (281, 337, 383). Klappen met houten lepels (287). Plakkers mesdag (295). Ligdag betalen (311). Een dansliedje (318 en 350). De Congo = de Kogel, Uit Noordbrabant, Tegen rhumatisme (318-320). Waar 't vliegen wil (322). Bedreiging (328). Hoe laat is 't?, Dansliedje, Klaps in de 'Vule Seule', Dikke Vrienden, Als 't niet wel en is, Boma-Trein, Rekkers-Tale, Willeke, Zijn tijd uitdoen, De liefde (349-351). Kindjesgeld (359). Van koeien en kalvers (383). Felle regen (384).

BOEKENNIEUWS: H. VAN TUSSENBROEK, Speelliedjes. Goeien avond speelman (28). Onderwijs en scholenbouw (29). A. O'FLANDERS. Iersche Legenden (29). S. DAEMS. Het lijdend Hart van Jezus (30). F. DEWINTER, Lourdes (61). 72 Geestelijke Liederen (61). H. ALLAEYS, Rodenbach en de Mont (61). M. BATTISTINI. La Confrérie de Ste Barbe des Flamands à Florence (65-70). P. HILDEBRAND. P. Seraphim de Vos (93). M. SABBE. Brugsche Liederen (94). M. VAN EMPEL EN H. PIETERS. Zeeland door de Eeuwen heen (94 en 316). M. MEERTENS. De godsvrucht in in de Nederlanden (156). G. DINGERS. Wolgadeutsche Volkslieder (157). L. DEFRAEYE. Kerkelijke geschiedenis van Deerlijk (157). - Adresboek van Deerlijk en Sint-Lodewijk (158). Schriften van DOKTER LAUWERS (179-181). K. DE WOLF. Uit het leven van Toontje Tuymelaere (182-183). C.F. HAJE, Taalschut (187). STIJN STREUVELS. Tieghem (188). C. WAUTERS. Over de oude Vrije Visschersnering van Blankenberghe (188). J. LEROY. Pieter de Pensejager (189). E. VERMEULEN. Tegen sterren en wind (220-222). F.T. RONSE. Les fonts baptismaux de Zedelghem (222). J.H. NANNINGS. Brood- en Gebakvormen (283-286). J. DENUCÉ. De Antwerpsche Konstkamers (315). J.D.H. VAN UDEN. Door

't bonte Brabant (315-316). G. DEN BRABANDER. Vaart (317). R. VANKENHOVE en A. LEPAGE. Het volksleven in het straatlied (317-318). K. DE WOLF Een volksuitgave van Toontje Tuymelaere [aangekondigd] (381). F. TIMMERMANS. Pallieter-kalender voor 1933 (381). J. BOON. Herovering van Brussel (382). L. DEFRAEYE. Tweede oorlogsboek van Deerlijk (382). P. ARENTS. Guido Gezelle in vertaling (382).

PRENTEN: Michiel Sithium: Maria met het Goddelijk Kind (1). Wapenschild der Broederschap van S. Barbara te Florentië (67). Kaart van den Slag rond den Kemmelberg (119). Het wapen van Oyghem (297).

VOLKSKUNDIGE TEEKENINGEN VAN JULES FONTEYNE: S. Agniete (12). S. Veronica (36). S. Coleta (78). S. Hermana (181). S. Ontcommere (200). Het graf van Deken De Bo (230). Het wiel van S. Donaas (295). S. Cecilia (322). Kerstdag (359).

BLOK: 32, 64, 96, 128, 160, 192, 224, 256, 288, 320, 352, 384.

De inteekeningen hernieuwen... 'T BEREK 321-322

Vergissingen te verbeteren;

Bladz regel:	**INSTEE VAN:**	**STELT:**
100 29	om voor	voor
194 Nota (2)	De bisschop Carolus Masius enz,	De bisschop Georgius Chamberlain stelde na 1628 een lijst enz.
261 24	gebruk	gebruik